



YAVUZ BAHADIROĞLU

OSMANLI DEMOKRASİSİNDEN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE



TÜRK ORDUSU VAZİFE BÂSINDA
Silâhlı kuvvetlerimiz bütün
Türkiye idareyi fiilen ele aldı

 NESİL

osmanlı
demokrasisinden
türkiye cumhuriyetine

YAVUZ BAHADIROĞLU

osmanlı demokrasisinden türkiye cumhuriyetine

YAYUZ BAHADIROĞLU

Yayın Yönetmeni: Ekrem Altıntepe

Editör: Yahya Ayyıldız

Sayfa Düzeni: Ahmet Ay

Kapak: Mesut San

ISBN: 978-975-269-600-6

Yayıncı Sertifika No: 12403

Matbaa Sertifika No: 12683

Baskı Tarihi: Ocak 2016

Baskı Cilt: Çınar Matbaacılık ve Yayıncılık

San. Tic. Ltd. Şti.

Yüzyıl Mahallesi Matbaacılar Cad. Ata Han

No:34 Kat:5 Bağcılar/İstanbul

Tel: (0212) 628 96 00



Sanayi Cd., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna

34196 Bahçelievler / İstanbul

Tel: 0212 551 32 25

www.nesilyayinlari.com

nesil@nesilyayinlari.com



Nesil olmasaydı, birşeyler hep eksik kalırdı...

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

osmanlı
demokrasisinden
türkiye cumhuriyetine

YAVUZ BAHADIROĞLU

YAVUZ BAHADIROĞLU

"Özgeçmiş" nedir sahi? Nerede doğacağımıza, hangi millete mensup olacağımıza ben karar vermedim. Kendi irademle olmayan şeylerle niçin övünmeli, neden bahsetmeliyim? Yazarın nerede doğduğu, kaç çocuk ya da torun sahibi olduğu kimi ilgilendirir? Yazar, topluma katkısıyla değerlendirilmelidir. Zaten benim kuşağın özgeçmişi filan da yoktur. Hatta doğru düzgün geçmişimiz bile yoktur. İdeolojik şiirlerle, ders kitaplarına tıksınan yalanlarla, bizim kuşağın çocukluğunu çaldılar.

Kana kana oynayamadık: Çünkü oyuncağımız yoktu. Bırakınız oyuncağı, doğru düzgün kamımızı doyurmaya yetecek ekmeğimiz bile yoktu. Arna bol bol "cumhuriyet-hürriyet" kafiyesi şiirlerimiz vardı. Her bayram, lastik ayakkabılarımı çamurlara vurarakтан çığlık çığığa bağınırdım: "En büyük cumhuriyet/Bize verdi hürriyet..." Cumhuriyetin tek başına hürriyet demek olmadığını, hürriyet demek olması için insan hakları ve demokrasi ile içinin doldurulması gerektiğini sonra öğrendim. Öğrendiğimde de aldattığımı, âdeta benliğimin ruhumdan koparıldığını, paramparça edildiğimi fark ettim.

Yıllar boyu sorularımı kendime sakladım. Kimselere açamadım. Açamazdım, çünkü bazı sorunları düşünmek kadar sormak da yasaktı. Sorularınız gırtlığınıza dızılır, soluksuz kalırdınız. Yıllar boyu soluksuz kaldım. Soluksuzluk aslında yeni bir soluktur: Ben nefesim daraldıkça düşünüyorum, hayatla ölüm arasındaki ince çizgide varlık arıyordum. Kalıplar işte o çizgide kırıldı. Kitaplarım o çizgide doğdu. O çizgide kitaplaşmaya başladığımı hissettim. Kısacası hayat, hayal ile o çizgide iç içe girdi.

Dizi dizi merakın ardından sonsuz arayışım başlar: Bu bir bakıma insanın kendini arayış serüvenidir. O gün bugündür, beni incitme fırsatını başkalarına vermemek için kendi duygularımı incitiyorum. Başkalarını hırpalamamak için kendi ruhumu hırpalıyorum. Bu yüzden yaşadığım yıllardan daha yaşlı biriyim: Hem yaşlı, hem yalnız. "Dünya" denilen şu ormanda, kitaplarım benim sığınaklarımdır. Onlarla yalnızlıktan kurtulurum. Kendimi hâlâ satırlarda çözmeye çalışır, geçmişimin en görkemli hikâyelerini sayfalarda ararım. Bir bakıma her kitabım, kayıp özgeçmişimi yazar.

Kısacası, kitaplarımla ben, ortak bir hikâyenin parçalarıyız. Özellikle tarih üzerine yaptığım çalışmalar, yayınladığım kitaplar, verdiğim konferanslar 20 Kasım 2004'te bana "Tarihi Sevdiren Adam" unvanını kazandırdı. Bu, hayatım boyunca aldığım en güzel ödüldür. Zaman içinde roman, hikâye, çocuk kitabı, araştırma, oyun, senaryo ve fıkır eserler olmak üzere, yüzlerce çalışmaya imza attım çok şükür. Ulusal bir radyoda "Hayatın Yorumu" başlıklı güncel yorumlarımla, televizyon programlarımla, günlük bir gazetede köşe yazarlığımla gazeteciliğimi sürdürüyorum. Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı ile bazı tarihi projelere danışmanlık yapıyorum. Bir ömür böyle geçiyor...

e-mail: yavuzbahadiroglu@moralfm.com

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

TARİHİ ROMANLARI

- Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı
- Çakabey
- Selâhaddin Eyyûbî
- Buhara Yanıyor
- Elveda Buhara
- Merhaba Söğüt
- Cengâver
- Turgut Alp
- Sunguroğlu/10 Cilt
- Binatlı
- Topal Kasırga
- Sanırsız Saltanat
- Mavi Yıldız
- Cem Sultan/1-2
- Endülü's'e Veda
- Şehzade Selim
- Şirpençe
- Mısır'a Doğru
- 4. Murat/1-2
- Ağalar Saltanatı

YAKIN TARİH ROMANLARI

- Dağlı
- Barla'da Diriliş
- Zindanda Şahlanış
- Kirazlımescit Sokağı
- Avukat Bekir Berk
- Sel
- Köprübaşı
- Kırım Kan Ağılıyor

GÜNCEL ROMANLARI

- Yolbaşı
- Boşlukta Yürümek
- Keşmekeş
- Yürek Seferi

FİKİR ESERLERİ

- Hayatı Aşkla Yaşamak
- Ejim Çocukum ve Ben

- Yaşam Bir Avuç Gül
Bir Tutam Diken
- Gülü Arayan Adam
- Hayata Dilekçe
- Biz Osmanlıyız
- Osmanlı'da Şehzade Katli
- İnançın Zaferi Çanakkale
- Kemalist Yalanlar

BİYOGRAFLER

- Canım Peygamberim
- Fatih Sultan Mehmed
- Yavuz Sultan Selim
- Kanuni Sultan Süleyman
- Bediüzzaman Said Nursî
- Osman Gazi
- Orhan Gazi
- I. Murad
- II. Murad
- Yıldırım Bayezid
- Çelbi Mehmed

İçindekiler



BEN KİMİM?	9
-------------------------	----------

BÖLÜM 1

OSMANLI DEMOKRASISI.....	15
---------------------------------	-----------

Adalet ve Hukuk.....	15
Hukuk Önünde Herkes Eşit.....	16
Kanunî'nin Yetkisizliği.....	17
"Haram Yiyen Haramî Olur!".....	18
Yabancılar Ne Diyor?	19
Önce Hukuk ve Adalet.....	21
Batı ve Biz	23
Demokrasi Böyle Olur	27
Padişaha Haddini Bildiren Âlimlere Sahip Olmak	36
Osmanlı'da Grev Hakkı	39
Biz ki... ..	41
Osmanlı İnsanında Hoşgörü Mantığı	42
Caminin Yanına Kilise	43
"Kiliselere ve Âyinlere Karışılmayal"	43
Boğdan Kralı Stefan: "Osmanlı'ya Bağlı Kalın!.."	44
Avrupa'da Durum	45

BÖLÜM 2

OSMANLI İNSANI	47
-----------------------------	-----------

Osmanlı Ailesinden Çekirdek Aileye	47
Osmanlı İnsanı	50

"Biz Osmanlı Terbiyesi Aldık, Düşene Vurmayız!"	68
Yanlış İnsanların Doğru Devleti Olmaz!	73
Devlet Fikri ve Osmanlı Devleti	77
Osmanlı Devleti'ne "Ana"lık Eden Kadın Komutanlar	84
Osmanlı Kadını	89
Hayrat ve Hasenatın Kadıncası	94
Tarihten İlham	96
Osmanlı Çocuğu	97
Eski Türk Nezaketi	99
Nerede O Eski Güzellikler?	101
Osmanlı Asırlarında Ramazan Karşılması	104
Eski Aile İftarları	107
Yakın Tarihin Ramazanları	109
Osmanlı Bayramları	112
Eski Ramazanlar ve Azınlıklar	114
Peygamber Sevdası	117
Osmanlı'da Sanat	118
"Yürek Adam" Misyonu	120

BÖLÜM 3

CUMHURİYET'E GEÇİŞ VE YAŞANANLAR

Batılılaşma Maceramız	123
Takvim Devrimimiz!	126
Sarıktan Fese, Festen Şapkaya	128
Devrimin Şapkası	129
Tekke ve Zaviyeler	132
Devlet Radyolarında Kur'an Okunan İlk Gün	134
Uzaklar Yakın mı?	137
Osmanlı Mahallesinden Cumhuriyet Sitesine	139
"Bu Ezanlar ki..."	142
Laiklik Uğruna Neler Yaptık?	145
Hilafeti Kaldırma Gerekçeleri	148
Bir Devrin Dine Bakışı	152
Kıyafetimiz Kimlere Benziyor?	159
Satılan Camiler	160
Mutlakiyet, Cumhuriyet ve Sansür	165
Serbest Fırka Olayı	168
Çok Partili Döneme Neden Geçildi?	173
"Kurtarıcı Subaylar"dan Kurtulmak	180
Fransız Ordusuna İmam	188

BÖLÜM 4**TARİH OKUMALARI.....195**

Tarihle Övünmek	195
Osmanlı'ya Saldırmanın Anlamı	197
İnsan Birazcık Düşünür	200
Batı'ya Örnek Olduk	201
Birkaç Örnek	202
Matbaanın Gecikmesi Meselesi	203
Nereden Çıktı Bu "Kızıl Sultan"?	204
Ölmeyi Tercih Etmek	205
Dr. Theodor Herzl'in Herzeleri	206
İdarî Dehâ	207
Rodos Fethinden Günümüze Bir Tutam Işık	208
Eski Islahat Fermanı İle Yeni Uyum Yasaları	211
Son Padişah	213
Sürgün Hânedan	219
Kaybettiklerimizde Kaybolduk	221
Süleymaniye Camii'nden Esintiler	223
Lübnanlı Dürzi Lider Neden Osmanlı'yı Özler?	225
Ah Şu Bizim "Çürük Bandırma Vapuru"!	228
Bizim Ağaların Saltanatı!	232

BÖLÜM 5**OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE BÜYÜK HESAPLAŞMA235**

Ne İdik, Ne Olduk?	235
Dünkü ve Bugünkü Çevre Ahlâkımız	238
Dindarlığımıza Bir Şeyler Oldu	241
Fedakârlığımıza Ne Oldu?	249
Bir Yozlaşmanın Hikâyesi	252

Ben Kimim?



KİM OLDUĞUM hiç önemli değil, önemli olan kimler gibi olmak istediğim...

Mümkün olsaydı, Hz. Ebu Bekir kadar fedakâr, Hz. Ömer kadar âdil, Hz. Hamza kadar sert ama mert, Hz. Osman kadar mülayim, Hz. Ali kadar cesur, Mevlâna kadar âşık, Yunus kadar karmaşık, Gazali kadar âlim, Bediüzzaman kadar minnetsiz, Evliya Çelebi kadar gezgin, Sadi kadar hayalperest, Nasreddin Hoca kadar komik olmak isterdim...

Kim olduğuma gelince... Başkalarına hadlerini bildirmek yerine, haddini bilmek için dünyaya gönderildiğine inanan gariban bir yazarım. Halkın sevgi ve teveccühünü bir ikram-ı İlâhî olarak görüyor, şükrediyorum.

Pazarlıyım (Rize'nin bir ilçesi), ama dünyaya geldiğim yeri ben seçmedim. Soyumu sopumu, nesebimi ben seçmedim. Okuduğum okulları bile ben seçmedim. Bunlar kendi irademle olmadı. Kendi irademle olmayan şeylerden niçin bahsetmeliyim? Yazarın nerede doğduğu, nerelerde okuduğu, ne zaman evlendiği, halen evli olup olmadığı, çocuklarının sayısı kimi ilgilendirir? Bunların ne önemi var?

Yazar, yaşadıklarıyla değil yaptıklarıyla, yazdıklarıyla, ürettikleriyle ve topluma katkılarıyla değerlendirilmeli.

Özgeçmişler beni fazla ilgilendirmiyor. Hem “özgeçmiş” nedir ki? Özgeçmiş önemsiz bir ayrıntıdır. Zaten benim kuşağın (1945 doğumluların) öz geçmişi filan da yoktur. Hatta geçmişimiz bile yoktur. İdeolojik şiirlerle, sloganlarla, ders kitaplarına tıkıştırılan yalanlarla, abartılı övünme ve şişinmelerle bizim kuşağın çocukluğunu çaldılar.

Kana kana oynayamadık, çünkü oyuncağımız yoktu. Doğru dürüst karnımızı doyumaya yetecek ekmeğimiz de yoktu. Diyelim ki bir şekilde karnımız doydu, oyuncağı da bulduk, yine oynayamazdık! Zira millî bayramlarda okumak için bol bol “cumhuriyet–hürriyet” kafiyeli şiirler ezberledik.

Her bayram, altı delik lastik ayakkabılarımızı çamurlara vurarak çığlık çığlığa şiir bağırırdık:

*En büyük cumhuriyet
Bize verdi hürriyet...*

Cumhuriyetin tek başına hürriyet demek olmadığını, hürriyet demek olması için insan hakları ve demokrasi ile bütünleşmesi gerektiğini neden sonra öğrendim. Öğrendiğim de aldatıldığımı, yanıltıldığımı düşündüm. Zaman zaman çocukluğuma dönüp, “Sen aslında başka birisin” diye diye benliğimi ruhumdan koparanlarla hesaplaşmak istedim...

Zaman oldu bu kabil telkinler yüreğimde buz tuttu. Telkinlerin karmaşasıyla tehditlerin ürküntüsünde kimliğimi yitirdim. Kimliğimi ararken, baktım kendimle yüz yüze gelmişim. “Ben aslında benim” diye haykırmak istedim o an, fakat tek seslilik haykırışlarıma geçit vermedi. Ancak kendi kendime fısıldayabildim: “Ben kimim?”, “İnsan nedir?” diye; “Nereden geldik?”, “Nereye gidiyoruz?”

Yıllar boyu sorularımı kendime sakladım. Kimseye sormadım. Kendimi kimselere açamadım. Açamazdım, çünkü

bazı sorunları düşünmek kadar bazı soruları sormak da yastı. Bazen sorularım gırtlığıma dizilir, soluksuz kalırdım.

Yıllar boyu soluksuz kaldım. Tüm soluksuz kalışları “sekerat” zannedenler, soluksuzluklarımı ölüm haline verdiler. Soluksuzluğun aslında bir yeni soluk, belki bir “sur-i İsrâfil” olabileceğini kestiremediler.

Oysa ben nefesim daraldıkça düşünüyor, hayatla ölüm arasındaki ince çizgide varlık arıyordum.

Kalıplar işte o çizgide kırıldı. Kitaplarım o çizgide doğdu. O çizgide kitaplaşmaya başladığımı hissettim. Kısacası hayat, hayal ile o çizgide iç içe girdi....

Artık kestirebilene aşkolsun:

Hangisi hayat, hangisi hayal? Hayal nedir sahi, peki ya hayat? İnsanın kâinatla ilişkisi nerede başlar, nerede biter? İnsan ne kadar kâinat, kâinat ne kadar insandır?

Dizi dizi merakın ardından sonsuzu arayışım başladı. Bu bir bakıma insanın kendini arayış serüveniydi.

Kitapta ve tabii “kitab-ı kebir-i kâinat”ta kendimi bulmam uzun sürdü. Kendimi çözmeye çalışmak ise neredeyse bir ömür aldı. Sonunda bireysel çözümlerin o kadar da önemli olmadığını anladım. Toplumsal çareler ve çözümler gerekiyordu, fakat bu nasıl olacaktı?

Üstelik öyle bir zaman ve zeminde yaşıyorduk ki insanlar âdeta birbirini incitmekten, hırpalamaktan, yaralamaktan, zorlamaktan zevk alıyordu. Ben ise -ancak elli yaş kertesinde- inançlarından, tercihlerinden, intisaplarından ve düşüncelerinden dolayı kimseyi incitmeme, hırpalamama, horlamama, zorlamama kararı alabilmişim.

O gün bugündür, beni incitme fırsatını başkalarına vermemek için kendi duygularımı incitiyorum. Başkalarını hırpalamamak için kendi ruhumu hırpalıyorum. Başkalarını yaralamamak için de kendi yüreğimi yaralıyorum.

Bu yüzden yaşadığım yıllardan daha yaşlı biriyim. Hem yaşlı hem yalnız...

Kırk sene kadar önce (2008 itibarıyla tamı tamına 37 sene) gazeteciliğe başladığımda siyaset, medya ve üniversite başörtüsü ile laikliği tartışıyordu...

Hele laiklik! Türkiye'nin tamı tamına 81 sene (yine 2008 itibarıyla) değiştiremediği bir tartışma konusu.

Uğruna darbeler yapılıyor, kıyametler kopuyor, tanklar Sincan'dan geçiyor, ama henüz yerleşmemiş bile; yerleşseydi tartışma konusu olmazdı.

Açıkcası bunlardan çok sıkıldım. Bu yüzden gündem dışında varlık arıyorum. Benimle birlikte gündem dışına çıkacaklara selam olsun.

Açıkcı söylemem gerekirse, dünya denilen şu ormanda, kitaplarım benim sığınaklarımdır. Onlarla yalnızlıktan kurtulur, onlarda huzur bulurum. Kendimi satırlarda çözmeye çalışır, geçmişimin en görkemli hikâyesini sayfalarda ararım.

Yani her kitabımda bir bakıma kayıp özgeçmişimi arar, her kitabıma yitik özgeçmişimin notunu düşerim: Bir varmış, bir yokmuş...

Kısacası, kitaplarımla ben, ortak bir serüveniz.

Yirmili yaşların son kertesine doğru gazeteciliğe başladım (Temmuz 1971). Önümde büyük hedefler, yüreğimde heyecanlı çırıntılarla yıllar boyu yazdım.

Gecem gündüzüm birbirine girdi. Uykuda bile yazdım. Zaten benim için yazmak, sevmek ve yaşamaktı.

Çocukluğum kafes kuşu tadında geçti. Anneciğimin kırklı yaşlarında, tam beş kız kardeşin üzerine "erkek" cinsiyeti ile gelmem, "mucize çocuk" muamelesi görmeme yol açtı.

Bu imtiyazı idrake başladığımda, galiba şımarmaya da başladım; ama küçükken yapılması gereken şeyler vardı... Öncelikle Kur'an öğrenmeliydim.

Ezanın ürke ürke okunduğu bir dönemde, pek tabii Kur'an korka korka öğrenilir.

Arada bir jandarmalar geliyor, camiye giriyor, ne okuduğumuza bakıyor, Oflu Hoca'ya sert sert bir şeyler söylüyor ve söylene söylene gidiyorlardı.

Başöğretmen Hikmet Bey (o tarihte ilkokulları müdür yerine başöğretmenler yönetirdi) her cumartesi öğle vakti tüm öğrencileri okulun bahçesinde sıraya dizer, parmağını mavzer tüfeği namlusu gibi suratımıza sallayarak, "Pazar günü camiye gidenin dişlerini sökerim!" derdi.

Öylesine diş sökme meraklısıydı ki dişçi olması gerekirken, yanlışlıkla öğretmen olduğunu düşünmekten kendimi alamazdım.

İlkokul hamâsi nutuklar dinleyerek ve millî bayramlarda hamâsi şiirler okuyarak bitti.

Başöğretmenim Hikmet Bey durmadan laik Türkiye'nin birikimlerinden, zenginliklerinden, cumhuriyetin faziletlerinden söz ederek geçmişi kötüler, sanki cumhuriyeti reddediyormuşuz telâşi içinde, göklere çıkarırdı.

Hâlbuki hepimiz Cumhuriyet çocuğuyduk, Cumhuriyet'i reddeden filan yoktu.

Ama önce ekmek lâzımdı, hürriyet lâzımdı, iş lâzımdı. Çünkü ekmek yok, hürriyet yok, iş yoktu.

Şimdi söyler misiniz lütfen: Bu serüvenin hiç yaşanmamış bölümünün, yani çocukluğumun, askerî darbelerle yaralanıp korkularla berelenmiş güzelliğinin, yani gençliğimin hesabını kimden sorayım?

İdeolojik şiirlerle neslimin çocukluğunu çalanlardan, neslimin gençliğini sloganlar cehennemine fırlatanlardan, neslimin orta yaşında ise ülkemi bir açık hava hapishanesine döndürüp âdeta çocukluğumuzu, gençliğimizi, özetle mazimizi ve bir bakıma da geleceğimizi zindana atanlardan bir şekilde hesap sormak gerekmiyor mu?

Büyük hesap gününe inanmasaydım, herhalde çok mutsuz olurdum...

Şimdiki halde, inancım en büyük mutluluğumdur!

Gazeteciliğe ortaokul sıralarında, okul müdürünün izniyle çıkarmaya başladığım duvar gazetesiyle başladım. İlk köşe

yazımı da o gazete için yazdım. Ne yazık ki ilk yazımı yazdığım ilk gazetemin ömrü yalnızca on beş dakika kadar oldu. Yazdığım ilk köşe yazısında, içindeki çelişkiler sebebiyle tarih kitabını eleştirmem okul müdürünün hoşuna gitmemiş, bu yüzden gazete duvardan indirilmişti...

Ceza filan almadım, ama sıkı bir tembihten geçirildim. Müdür Bey'e göre, önce okullarım bitmeli, büyümeliydim. Ancak bir yerlere geldikten sonra, böyle eleştiriler yapabiliyordum.

Okullar bitti. Büyüdüm, gazetecilikten emekli oldum. Yüz civarında da kitap yazdım. Ama hâlâ bildiklerimi, düşündüklerimi söylemeye bırakmıyorlar, "Başın derde girer!" diyorlar.

Aradaki kırk yıl hiç geçmemiş, demokratik gelişme açısından yıllar hiç yaşanmamış gibi...

Yavuz Bahadıroğlu

01.09.2008

İstanbul

Bölüm 1

Osmanlı Demokrasisi



ADALET VE HUKUK...

OSMANLI DEVLETİ, kuruluş aşamasından itibaren dört elle bu kavramlara sarıldı ve bu kavramları baş tacı etti.

Baş tacı ettiği ölçüde de gelişti, zenginleşti, güçlendi.

Gücünü adaletle dengelediği için de zulme kaymadı. Adaletle dengelenmeyen güç hızla zulme kayar. Serseri mayına dönüşen bugünkü Amerika, bu tespitimizi doğruluyor.

Geçmişimizde zaman zaman elbette hukuk dışına çıkan yöneticiler de olmuştur, ancak bu çok nadirdir. Genel olarak Osmanlı yönetimi, hukukun üstünlüğü prensibine sadık, adaletle içtenlikle bağlı bir yönetimdi. Tüm asırlara hakim olan ruh, bir hadis-i şerifte buyrulan ruhtur: "Bir saat adaletle hükmetmek, altmış sene nafil ibadetten daha hayırlıdır."

Hız. Ömer işte buna dayanarak "Adalet mülkün temelidir." demiş, bunlara dayanan Şeyh Edebali (Osman Gazi'nin maneviyat önderi) ise "her şey insan için" idrakini öne çıkaran veciz prensibini devletin temel taşı yapmıştır: "Oğul Osman, insanı yaşat ki devlet yaşasın!"

Osmanlı Devleti'nin başarısı, bu temeller üzerine inşa edilmesinden kaynaklanır.

HUKUK ÖNÜNDE HERKES EŞİT

Bir gün Osman Bey'in huzuruna bir adam çıktı. Devrin en iyi iş gören pazarlarından Karacahisar pazarının vergi gelirlerini büyük para karşılığında kendisine satmasını teklif etti. Osman Bey şaşırmıştı.

– Bu ne demektir, diye sordu.

– Pazara mal getiren ahâlden bir miktar akçe alınır, bu tahsilatı ben yapayım, size de peşin para vereyim, cevabını alınca yerinden fırladı.

– Ahâlinin pazara getirdiği mal senin midir ki ondan ücret alasın? Bu nasıl tekliftir?

– Ama beyim, beyliğin akçeye ihtiyacı var.

Adama kapıyı gösterdi:

– Zulümle abad olanın akıbeti berbat olur. Benim beyliğimin böyle uygunsuz gelirlere ihtiyacı yok!

Her halde Osman Bey'in modern iktisat ilminden haberi olamazdı. Ancak devletlerin halka fazla vergi yükü yüklemekle değil, daha az vergi sayesinde zenginleşeceğini, ileri görüşlülüğü ve feraseti sayesinde biliyordu. Bir miktar vergi almak mecburiyetinde kaldığı zaman bile, şimdiki gibi, pazara mal getiren herkesten bunu almak yoluna gitmemiş, vergi için pazara getirilen malın satılmasını şart koşmuştu. Malını satan da bunu seve seve ödüyor, bu yüzden Karacahisar pazarı her ırktan, her dinden tüccarla dolup taşıyordu.

İşte bu sırada, Karacahisan pazarında, Germiyan Beyliği'nden bir Müslüman tüccarla bir Hristiyan alıcı arasında ihtilâf çıktı. Devlet müesseseleri henüz oluşmadığı için konu Osman Gazi'ye yansıdı. Osman Gazi, tarafları dinledikten sonra Hristiyan'ın lehine karar verdi. Bunu garip karşılayanlara, "Hristiyan olmanın her konuda haksız olma anlamına gelmediğini" söyledi ve Hz. Ömer'in, "Adalet mülkün temeli-dir." sözünü hatırlattı.

KANUNİ'NİN YETKİSİZLİĞİ

Osmanlı (ve tabî ki İslâm) hukukunda, vakıf malların kira bedelleri, her sene yeniden ayarlanırdı (ecr-i misil). Teklif edilen kirayı dükkân sahibi kabul etmezse dükkânı boşaltırdı.

Bahsedeceğimiz olay da işte bu konuda çıktı...

Ayasofya vakıflarına ait dükkânların kira bedelleri vakıf tarafından bir miktar yükseltildi. Kiracılar itiraz edip mütevelliler kanalıyla, Kanuni Sultan Süleyman'a müracaat ettiler. "Vakfın son derece zengin olduğunu, dükkânların mevcut gelirinin giderlere fazlasıyla yettiğini, kira bedellerinin artırılmasına gerek bulunmadığını, kendileri de Müslüman ve muhtaç oldukları için, vakfın bir miktar parasının üzerlerine geçmesinde dinen mahzur olamayacağını" öne sürdüler.

Kanuni, merhameti öfkesine galip bir padişah'tı. İnsanların mağdur olmasına da hiç dayanamazdı. Mütevellî heyetini dinledikten sonra, kira bedellerinin bu senelik yükseltilmemesi için ferman verdi. Mütevellî heyet, padişah fermanını güle oynaya Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'ye götürdü. Zira "gereğinin yapılması" kaydıyla fermanı kadı'lara gönderme görevi ona aitti. Ebussuud Efendi, fermanı okur okumaz itiraz etti:

"Bunu tamim etmezem. Padişah fermanıyla kira tespiti yapılamaz. Zira padişahın emriyle nâ-meşrû' (yanlış) olan şey meşrû' (doğru) olmaz; haram olan nesneye ferman ile helâl olmak yoktur. Bu hususlarda emr-i şer'-i şerif (dinin emri) budur. Şer'î hükümlere vâkıf iken onları ketmetmek, Kur'an'daki bir âyetin tehdidine maruz kalmaktır."

Durum padişaha tekrar arzedildiğinde koca Kanuni boyununu bük-tü:

– Şeyh'in sözü hak'tır!

Osmanlı Devleti'ni, kendi çağının önderi ve örneği yapan şey, işte bu kılı kırk yaran hukuk anlayışıydı. Hukuka önce padişahların uyma zorunluluğu vardı.

“HARAM YİYEN HARAMİ OLUR!”

Tarihçi Aşık Paşazade anlatıyor:

Sultan 2. Murad’a, artan savaş masraflarını karşılamak üzere âcil para lâzım olmuş. Çandarlı Halil Paşa’yı huzuruna çağırtmış. Varlıklı büyük bir aileden gelen Çandarlı’nın elinde büyükçe bir meblâğ olduğunu biliyormuş. Borç istemiş.

– Sefer masarifatı (harcamaları) için akçe gerektür, vadesi geldükte iade etmek şartıyla bir miktar akçe viresün. (Savaşa para lazım, belirli bir vade ile senden ödünç para istiyorum)

Çandarlı Halil Paşa:

– Tedarük için biraz mühlet lâzım, hangi miktar virebileceksem bugün, yarun arz iderum. (Parayı toplamak için biraz zaman lâzım, toparlar toparlamaz gelir verebileceğim kadarını veririm)

Fazlullah Paşa, padişahın borç istediği haberini nasılsa duymuş. Duyar duymaz da huzura koşmuş:

– Kul kısmından borç alınmaz, diye âdeta çıkmış padişaha. Şevketlü hünkârım, padişahlar borç almazlar.

– Lâzım oldukta başkaca çare kalur mi ki vezirim?

– Padişahlara hazine gerektür Hünkârım! Müsaade buyrulursa size hazine toplayalım.

Sultan 2. Murad sakın sakın sormuş:

– Nasıl toplayacaksun ey benim vezirim?

Fazlullah Paşa cevap vermiş:

– Ahali (halk) sayenüzde zenginedur, malları mülkleri çokçadur. Bir yolunu bulup ellerunden almak münasiptur. Böylece hazine tedariki yapmış oluruz. Leşker gazadan geru kalmaz. (Halk zenginleşti, bir şekilde servetlerini ellerinden alıp devlete geçirelim)

Sultan 2. Murad öfkeyle yerinden fırlamış:

– Bre Fazlullah, diye gürelemiş. Bu nasıl söz söylemektur? Bilmez misun kim bizum mülkümüzde üç helâl lokma var: Bunlardan birincisi madenlerumuzdur, ikincisi vergilerdur,

üçüncüsü harp ganimetleridir. Bizum leşkerumuz gaziler leşkeridir kim kursaklarına haram lokma girmez. Şol padişah kim leşkerine haram lokma yedurur, ol leşker haramî olur. Haramînin sebatı yoktur. Bir küçük zorluk gördükte fi-rara kadem basar.

Biz leşkerumuze haram lokma yedurmezuz. Söyledükle-run duymaz olam. (Öyle şey olmaz! Devletin helal geliri ma-denler, vergiler, bir de fethedilen bölgelerden elde edilen zenginliklerdir. Bunların dışındaki gelir helal olmaz.

Bizim ordumuz gaziler ordusudur, ordumuza asla haram lokma yedirmeyiz. Çünkü haram yiyen ordu haramî, yani eşkiya olur. Eşkiya yüreksizdir. Zorluk görür görmez kaçır. Sözlerini duymamış olayım.)

İşte böyle... Osmanlı padişahı ile vatandaşı, aynı duyarlılık içinde hayatın helal ile çerçevelemesine dikkat ederlerdi. "Haram yiyen haramî olur!" anlayışıyla harama yaklaşmazlardı. Belki bu yüzden hayatlarında kriz olmaz, darlık olmaz, geçim sıkıntısı olmazdı.

YABANCILAR NE DİYOR?

Bu örneklerden yola çıkan Fransız tarihçi Ch. Seignobos kendi toplumuyla Osmanlı toplumunu mukayese ediyor ve şu hükme varıyor:

"Batı'nın eşitliği nisbîdir. Aslında her alana müthiş bir eşitsizlik hâkimdir. Ülkemi (Fransa) ele alacak olursak, evvela asiller ve rahipler sınıfını görürüz. Onların alt katında üç sınıf daha var: burjuva (bourgeoisie), vilen (vilain), ve sarf (serf yani esir, ya da köle)..."

"Asillerle rahipler, eski dönem boyunca tüm haklardan ve nimetlerden yararlandılar. Yeni döneme gelince, demokrasi yine bu zümrelere çalıştı. Çünkü mekanizmaya hakimdiler, geçişi diledikleri gibi ayarlayıp, mekanizmayı istedikleri gibi işlettiler."

Böylece asiller ve rahipler sınıfı hem yönetime hakim ol-
dular hem de ekonomiye. Bazı istisnalar hariç tutulursa alt
tabakaların başarı şansları hiç olmadı.

Hatta bazı sınıfların hayvanlar kadar bile hakları yoktu.
Bütün angaryalar alt sınıfların boynundaydı. Derebeyleri
topraklarını satmak istediklerinde kelle hesabıyla köylüleri
de satışa sunarlardı.

Köylü, derebeylerine ait topraklarda bedava çalışmak zo-
rundaydı. Buna corvé (angarya) denirdi. Kaçmak istediğinde
dövülür, işkenceye tabi tutulur, hatta vurulurdu.

“Köylüler, köylerinin sahibi olan derebeyinin her arzusu-
na, hiç bir savunma hakkı olmaksızın, boyun eğmek zorun-
daydılar. Çünkü isterse derebeyi onları yargılayabilirdi ve
hüküm kesindi. Köylülerin ise başvurabilecekleri bir merci
yoktu.”¹

“Savaş güncel işlerdendi. Prensler, asilzadeler, şövalyeler
durmaksızın birbirlerine savaş ilân ederler, savaş sebebiyle
köylülerin ekinlerini mahvederler, hayvanlarına ve kalan
ürünlerine el koyup kalelerine çekilirlerdi.”²

“Derebeyinin kendi malikânesindeki köylüler üzerinde ne
gibi hakları varsa, şehirliler üzerinde de aynı hakları vardı.
Bu haklar içinde halkın gözlerini oydurmak, burunlarını kes-
tirmek, elleriyle ayaklarını kestirip o vaziyette kalabalığa teş-
hir etmek gibi kanlı uygulamalar olağan sayılırdı.”³

Fransız Enstitüsü üyesi Funck-Brentano, *La Société au
Moyen Âge* isimli eserinde köylülerin “namuslarına sahip
çıkma” haklarının bile olmadığını yazar:

“Halkın derebeylerine karşı aile namuslarını koruma hak-
ları bile yoktu. Çünkü gelinle damat, gerdeğe girmeden önce
davetlileriyle birlikte derebeyinin şatosuna gitmek ve gelini

¹ Ch. Seignobos, *Le Moyen Age*, Paris 1907

² Ch. Seignobos, s. 236.

³ Ch. Seignobos, s. 241.

derebeyine sunmak zorundaydılar. Derebeyi isterse gelinle sabahlayabilir ve hiç kimse bunun hesabını soramazdı.”⁴

Aynı dönemde, hatta daha öncesinde Osmanlılarda “adalet ve eşitlik ilkesi” tüm hayata hakimdir. Lois Gardet’in deyişiyle, “Bütün mü’minler kanun nazarında eşittir, çünkü kardeşirler.”

Bunun kolayca sağlanmasının sebebini inanç sisteminde aramak lâzım: İnancın gereği olarak Osmanlılarda “imtiyaz=ayrıcalık” yoktur. Tabiatıyla “asiller sınıfı”ndan ya da Hristiyanlıktaki gibi “ruhban sınıfı”ndan söz edilemez.

Selçuklu ve Osmanlı tarihinin aynı döneminde, Avrupa tarihinde gördüğümüz insanlık dışı uygulamalara asla rastlanmaz. “Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi” hayata öylesine derinden hakimdir ki sıradan insanlar kimi padişahları mahkemeye verip yargılatmış, hatta mahkum ettirmişlerdir.

Bunu yapabilmek bugünün demokratik anlayışı içinde bile zordur.

Bu anlayışın temelinde, kuşkusuz, İslam’ın “kul hakkını yememe” kuralı yatar. Allah’ın kul hakkını bağışlamayacağı inancı, yöneticileri hamiyetli, yönetilenleri emniyetli yapmıştır.

Böyle bir ortamda diktatörlüğün herhangi bir versiyonunun yeşermesi neredeyse imkânsızdır. Zaman zaman diktatoryal yansımaları olan bazı uygulamalar ise, bugünün anlayışıyla değil, dönemin zaruretleriyle birlikte düşünülmelidir.

Yoksa Osmanlı Devleti adaleti ertelemeyi dahi adaletsizlik sayan bir hukuk mantığına sahiptir.

ÖNCE HUKUK VE ADALET

Avrupalı diplomat Comte de Marsigli, padişahların hukukla bağlı olduklarını ispatlayan bir olaydan söz ediyor:

⁴ Funck-Brentano, *La Société au Moyen Âge*, Paris 1937, s.51.

Sultan Dördüncü Mehmed'in (Avcı Mehmed) taht yıllarıdır...

Ava fazla meraklı olduğundan devlet işleriyle ilgilenmemesi, sınır kalelerden feryadlar yükselmesine sebep olur. Osmanlı'nın kılıcından boynunu uzak hisseden Macaristan İmparatoru Leopold, sınır kalelerini bir bir vurmaya, Osmanlı köy ve şehirlerini yağmalamaya başlar.

Bunun vahim sonuçlarını padişaha anlatmakta zorluk çeken sadrazam, ulema ile istişare ettikten sonra savaş kararı alır. Ve padişaha bunu "karar" olarak tebliğ eder:

– Hünkârım, tez vakitte Macaristan'a seferimiz vardır, dualarınızı eksik etmeyesüz.

Savaş kararı ciddi iştir ve o güne kadar padişahlar tarafından alınmıştır. Sultan Mehmed öfkeyle bunu hatırlatınca şu cevabı alır:

– Hadisatin vehametini arzedecek merci bulamazız!

Padişah öfkelenmekle birlikte sadrazamına hak vermekten de kendini alamaz. Haklıdır, zira padişahın günleri Davutpaşa'daki av köşkünde geçmektedir. Ama bu zaafını sadrazamına belli etmek istemez. Kükrer gibi sorar:

– Şimdi bu kararı tasdik etmemi beklemektesin öyle mi?

– Beli, tasdik buyurasuz hünkârım.

– Evvelemirde şeyhülislâm hazretlerine arz edile, fetva alına...

Sadrazam işin böyle gelişeceğini çoktan düşünmüş, şeyhülislâmdan gerekli izni çoktan almıştır...

Fetvayı uzatır:

– Ol mesele hallolmuştur, sıra hünkârımın tasdikine gelmiştir.

Kararın hukukîlik kazanması padişahın onayına bağlıdır. Ancak padişah "şu sıralar" böyle bir savaşı uygun bulmamaktadır.

– Bir vakit talik edelim (erteleyelim).

– Hadisatin buna tahammülü yoktur. Serhad şehirlerimizden feryud ü figânlar gelir, Müslüman ırzı ve namusu

pâymal olurken, bekleyemezük. Beklemek azim vebal olur. Mühürleyunuz hünkârım!

Padişah direnmeyi tekrar dener. Zira hem Macaristan'la girişilecek bir savaşın iyi sonuçlar vermeyeceğine inanmakta hem de "av günleri"nden uzaklaşmayı kabullenememektedir.

– Daha münasipçe bir vakitte olsaydı mühürlerdim, vela-kin şimdiki zaman cenge elverişli bir zaman değil, yaza kal-sun.

Sadrazam temenna ederek huzurdan ayrılır. Doğruca şey-hülislâma gider. Durumu açık açık anlatır.

Ve Şeyhülislam, İslam-Türk düşmanı Comte de Marsigli'nin 1732'de La Haye'de yayınladığı hatıratında belirttiği üze-re yeni bir fetva çıkarır. Özetle der ki:

"Bu durumda padişahın savaş ilânını erteleme yetkisi yoktur. Tasdike mecburdur, vesselâm!"

Sonunda padişah savaş ilânını onaylar.

Fransız gezgini ve yazarı A. L. Castellan diyor ki:

"Teb'asının hayatına, namus ve haysiyetine, malıyla mül-küne hakim sayılan padişahın iradesi Kur'an hükümlerinden, şeriat ulemasının kararlarından veyahut şeyhülislâmın fetva-larından üstün değildir."⁵

Bu ifadeler Osmanlı adaletinin yabancılar tarafından da tescilidir.

BATI VE BİZ

Marsigli, padişahların "mutlak" olmadıklarına dair pek-çok örnek verdikten sonra, yukarıda adı geçen kitabının 31. sayfasına şu hüküm cümlesini yerleştiriyor:

"Buraya kadar verdiğim örneklerden de anlaşılacağı gibi, Osmanlı Devleti bir aristokrasi değil, bir demokrasidir."

M. Porter'i dinleyelim:

⁵ Moeurs, usages, costumes, des Othomans et abrégé de leur historie 1812, c.3, s. 14-15

“Kur’an hükümleri zulüm ve istibdada karşı çok kuvvetli bir engeldir.”

“Savaş ya da barışla Osmanlı hâkimiyetine giren Hristiyan milletlerin malları ve mülkleri güven altına girer. Padişah Hristiyan ahalinin haklarının da muhafızlığını yapmak zorundadır. Bu durumda keyfi bir istibdat manzarası görmeye imkân yoktur.”

İngiliz yazar Th. Thornton da şunları belirtiyor:

“Osmanlılarda insan en değerli varlık. Çünkü Kur’an böyle diyor. Bu durumda insana baskı ve şiddet uygulanabilir mi?”

Kitabının 28-29. sayfalarında ise bir olaydan bahseder:

“Sultan 1. Mahmud (gerçi yanlışlıkla 3. Osman diye yazmıştır, ama verdiği tarihte Osmanlı tahtında 1. Mahmud oturmaktadır.) hastalığı sebebiyle bir cuma günü camiye gidemediği için halk galeyana gelmiş, taşkınlık yapmış, bundan dolayı padişahın hastalığı artmış, buna rağmen ertesi cuma Ayasofya’ya namaza giderek halkı memnun etmeye çalışmıştır.”

Yani halk denetim görevini yapıyor.

A. Ubicini’yi dinleyelim:

“Osmanlı Devleti şeklen mutlak bir saltanat olmakla beraber, esasına bakıldığı zaman her şeyden önce müesseseleriyle saltanatın tabi olduğu şartlardan ve ondan sonra da dünyanın hiç bir yerinde misli görülmemiş derecede hükümet yetkililerini ta’dil ve hattâ sınırlandıran örf ve âdetlerinden dolayı yumuşak bir idaredir.”⁶

“Bütün Osmanlılar içinde hayat şartlarının eşitsizliğinden şikâyet edebilecek yegâne insan padişaktır. Aynı zamanda hem herkesten üstün, hem herkesten aşağı bir vaziyette bulunan padişah, istediği gibi bir evlilik yapma yetkisinden bile mahrumdur.”⁷

⁶ La Turquie Actuelle, Paris 1855, s.12.

⁷ La Turquie Actuelle, Paris 1855, s. 122.

Romanya eski başbakanlarından meşhur tarihçi Lorga, 15. asırdan 19. asra kadar Osmanlı Devleti'ni gezen seyyahların hatıralarını değerlendirdikten sonra dürüst bir tarihçi vicdanıyla şu hükmü veriyor:

“Bugün Doğu'nun son derece geniş sahalarıyla Hristiyan Batı'nın birçok zengin eyaletlerine hakim olan Osmanlı cemiyetine demokrasi zihniyetinin hakimiyeti ilk günlerinden itibaren hiç bir fasılaya uğramadan devam etmiştir.”⁸

“Osmanlı ülkesinin hiç bir tarafında halktan üstün sayılabilecek beylerle asilzadelere oluşmuş hiç bir yüksek tabaka, yahut soylular sınıfı yoktur.”⁹

“Osmanlı memleketini gezerken, bütün insanların eşit olduğunu ilân eden İslâm kanunlarının dürüstçe uygulanışı karşısında derin düşüncelere daldım.”¹⁰

Osmanlı toplumu kendine özgüveni yüksek, moralli ve umutlu bir toplumdur. Yenilse bile umutlarını yitirmemekte, mağlubiyetin kendisinde bir aşağılık duygusu oluşturmamasına izin vermemektedir.

“Başarı ve başarısızlık ebedî değildir.” anlayışı içinde başarıdan şırmarmayan, başarısızlığa ise teslim olmayan sağlam bir karaktere sahiptir.

İstanbul incelemeleriyle tanınan İngiliz yazar Georges Young, bu karakteristiği bir cümle ile özetliyor:

“En fakir Türk köylüsü bile kendini Ermeni bankeriyle Rum tüccarından üstün görür.”¹¹

Toparlarsak:

* Osmanlı bir “töre devleti” kurmuştur. Başta padişahlar olmak üzere, kanun-u kadîm, özetle “töre” herkesi bağlar. Hiç kimsenin kudret ve kuvveti mutlak değildir. Özellikle pa-

⁸ Les Voyageurs Français Dans l'Orient Européen, Paris 1928, s. 44.

⁹ Chalcondyle, Histoire Générale des Turcs, Paris, 1662.

¹⁰ James Baker, *Turkey in Europe*, Londra 1877.

¹¹ Georges Young, *Constantinople*, Paris 1934.

dişahlar denetim altındadırlar ve kanunlarla törelere uymak zorundadırlar.

* Padişahlar, savaş ve barış ilanı hakkından bile mahrumdurlar. Bunun için ulemanın onayını almak zorundadırlar.

* İsrafa ve sefahate meyleden padişahlar, ulema fetvasıyla hal'edilir (tahttan indirilir). Avrupa'daki gibi istibdat ve mutlakiyet yoktur, insanlık vardır.

* Osmanlı Devleti; insan, hayvan ve bitkiye yönelik hizmetler üreten büyük bir hayır kurumuna dönüşmüştür. Padişahlar bu büyük hayır kurumunun garsonlarıdır!

* Yükselme devrinde padişahların şeyhülislâmları görevden alma yetkileri yoktur, ama şeyhülislâmlar padişahları azletme yetkisine sahiptirler.

* Osmanlı devlet sistemi, pek çok yabancı düşünürün tetkik ve tescilinden geçtiği üzere "mutlakiyet" değil, insanı merkeze alan ve insana değer veren, bugünkü anlayışa yakın demokratik bir yapıdır.

* İnsan merkezli anlayışın kaynağı Kur'an'dır ve Kur'an hükümleri zulüm ve istibdat meyline karşı en büyük engeldir. Bu yüzden padişahlar ve yöneticiler zulmü bir yöntem olarak benimsememişler, bu yoldaki bazı münferit hareketleri ise şiddetle cezalandırmışlardır.

* Her padişah, tahta çıkar çıkmaz, Kur'an'a ve töreye bağlı kalacağına yemin eder.

* Halkın iradesi padişahın nüfuz ve kudretinden üstündür. Bu yüzden padişahlar zaman zaman kıyafet değiştirip halkın içine karışmış, talep ve değerlendirmeleri birinci elden almaya özen göstermişlerdir.

* Sultan 1. Mahmud Devri reisü'l-küttablarından (dışışleri bakanı diyebiliriz) Emârzâde Hacı Mustafa Efendi'nin, Fransız Sefiri Marquis Villeneuve'e söyledikleri meşhurdur: "Aslına bakarsanız, Osmanlı Devleti, adı henüz konmamış bir cumhuriyettir."

* Osmanlılarda en nüfuzlu insan padişah değil, şeyhülislâmdır. Şeyhülislâmın herhangi bir kararına padişahın itiraz

etmesi sözkonusu bile değildir. Padişahların isteğini reddeden pek çok şeyhülislâm vardır.

* Osmanlı Devleti'nde, bugünkü anlamda olmasa bile, ya-kın anlamda "kuvvetler ayrılığı prensibi" mevcuttur. Padişah, idari işlerde hükümete karışamaz, tahakküm edemez. Yalnızca tavsiyelerde bulunabilir.

* Avrupa'da hiç bir insan hakkı yokken, Osmanlı'da padişahların ve diğer yöneticilerin, insan haklarına riayetleri diplomatik belgelerden anlaşılmaktadır. (Bu da zaten inanç temellidir. Çünkü insan haklarına riayetsizlik kul hakkını gözetmeme anlamına gelir.)

* Kendi yaptırdığı caminin dışında hiç bir padişahın adı hiç bir binaya, şehre, esere verilmemiştir. Bu gelenek Cumhuriyet'in ilanından sonra oluşmuştur.

* Halk, padişahı açıktan açığa tenkit etmek, devlet ve hükümet adamlarını eleştirmek hakkına sahiptir. Vaizler vaazlarında, halk hatipleri meydanlarda tenkit hakkını kullanırken zabıta müdahale etmez, özgürce konuşurlar. Bunun sayılamayacak kadar örneği var.

* Padişahlar yalnız Müslüman milletin değil, yönetimi altında bulunan gayrimüslim milletlerin de hakkını hukukunu muhafazaya mecburdur.

* Osmanlı Devleti'nde Müslüman olmayan insanların dinlerini özgürce yaşama hakları mevcuttur. Kimse onlara baskı yapamaz, kimse kem gözle bakamaz, kimse onları aşağılayamaz ve asla kınayamaz.

DEMOKRASİ BÖYLE OLUR

Özgürlük ve tenkit hakkı, sağlam zeminde yürüyen devletlerin sigortasıdır. Bir devletin gücünü anlamak isteyen, halkına verdiği hak ve hürriyetlere bakabilir. Bunlar ne kadar genişse devlet o kadar güçlü, kendinden o kadar emindir.

Geleceğe de o nisbette donanımlı yürüyecek, halkıyla el ele büyük işler yapacaktır.

Dünya bunu anlamak için büyük bedeller ödedi. En baskısından en özgürlükçüsüne kadar pek çok rejim kurdu, denedi, birikim kazandı...

Neticede insan hak ve özgürlüklerini ana eksene alan bir rejimde karar kıldı. Buna da demokrasi adını verdi.

Siz başka bir isim verebilirsiniz...

Burada önemli olan isim değil, halkın “huzur hakkı” ile özgürlüğüdür. Bunun hangi isim altında sağlandığı çok da önemli değildir. Bu sebeple “demokrasi gâvur icadıdır” anlamına gelen ve benim demokratik taleplerimi böyle bir anlayış içinde reddedenlere kendi tarihlerini örnek göstermek isterim.

Osmanlı’da, kim olursa olsun, neye inanırsa inansın, nasıl giyinirse giyinsin insanlar hürdür. (İnsan hürdür, ama “Abdullah”tır.)

Osmanlı’da “hak kuvvette” (günümüzün kuvvetliysen haklısın anlayışı) değil, “kuvvet hakta”dır (haklıysan kuvvetlisin anlayışı)...

Osmanlı’da Fatih Sultan Mehmed’le Mimar İpsilanti Efendi davası örneğinde olduğu gibi padişahlar bile adliyeye karışamaz, gerektiğinde padişahlar yargılanır ve mahkûm olur. (Hukukun üstünlüğü ilkesi)

Osmanlı’da devlet başkanları (padişahlar) hükümete sadece tavsiyede bulunabilir, talimat veremezler... [Koçi Bey şöyle der: “Vezir-i Âzam (yürütmenin başı=başbakan) müstakıl olup umûr-u saltanata (devleti yönetme biçimine) kimse müdahale etmezdi.”]

Buna da bugünkü adıyla “kuvvetler ayrılığı prensibi” derler...

Demokrasinin özü ve özetidir...

Yani Batı demokrasisi, Selçukludan (Çünkü Selçukluların da demokratik uygulamaları bir haylidir.) ve Osmanlı’dan çok şey öğrenmiştir...

Öğrene öğrene bugünkü şeklini almıştır...

Anlayacağınız demokrasinin şekillenmesine katkımız çoktur.

İçeriği benden (büyük ölçüde ve insana saygı bağlamında) olanı adı yüzünden red mi etmeliyim?

Neymiş? Yunan kokuyormuş!..

Bindiğimiz otomobil, yediğimiz hamburger, içtiğimiz kola-meyve suyu-gazoz, giydiğimiz kumaş, vardığımız teşhis, vurduğumuz iğne, yuttuğumuz ilaç ne kokuyor?

Kısacası doğru, doğrudur.

“Doğru”nun gâvuru Müslüman’ı olmaz.

Kaldı ki güzel uygulamalar, yöntemler, örnekler, eserler, icatlar, keşifler bir milletin malı değil, insanlık âleminin malıdır.

Kendi adı sanı ne olursa olsun...

Bulan, keşfeden kim olursa olsun...

Şimdi sırası geldi, bugünün adıyla “demokratik uygulama”lara... Osmanlı’dan birkaç örnek vereyim:

Örneklerin ilki Yıldırım Bayezid... (Peşin hükümleri bertaraf etmek için hemen belirteyim ki bu hikâye, Osmanzade Taib’in *Hadikat-üs Selatin* isimli eserinde aktarılıyor.)

Şimdi kısa bir süre için 1300’lü yıllara gidiyoruz...

Başkent Bursa. Osmanlı tahtında genç padişah Yıldırım Bayezid oturuyor...

Emir Sultan merhum, tekmil Osmanlı Devleti’nin “Müftü’l-Enâm”ı, yani Yüksek Mahkeme başkanı.

Bir davada padişahın mahkemeye gelip şahitlik etmesi gerekiyor.

Padişah geliyor. Şahitlik edeceğini söylüyor. Fakat Emir Sultan merhum, şu gerekçeyle Yıldırım Bayezid’in şahitliğini reddediyor. İmparatorluk Türkçesiyle diyor ki:

– Terk-i cemaat eyledüğün şuyu’ bulmağülen, şahadetün caiz değildir.

Cumhuriyet Türkçesiyle:

– Namazlarını cemaatle kılmadığın söylendiğinden şahitliğini kabul etmiyorum.

Buna karşılık padişahın tavrı, okul kitaplarımızda ya da yukarıda adını andığım kitapta iddia edildiği gibi, “Urun kellesini!” tarzında değil, kusurunu gidermek için tedbir almak tarzındadır.

Ne yapmış padişah? Gelin, onu da aynı kaynaktan okuyalım:

“Hünkâr, saray-ı hümayunları pişgahında bir cami-i şerif bina idüb evkât-ı hamsede cemaate müdavemet buyurdular.”

Yani, Yıldırım Padişah, sarayının bahçesinde bir cami yaptırmış (bugünkü Yıldırım Bayezid Camii) ve beş vakit namazını bu camide cemaatle kılmaya başlamış.

Özetle demek istediğim şudur: Artık kendi geçmişimizle barışmamız, tarihimize ilim, insaf ve vicdan ölçüsünde yaklaşmamız, geçmişi kötüleyerek günü kurtarma hatasından kurtulmamız lazım.

Çünkü bu temel bir hatadır. Üstelik bu temel hata, ister istemez bizi başka hatalara sürüklemektedir.

Unutmayalım ki hatalı temeller üstünde abide inşa edemezsiniz. Etseniz etseniz gecekondü inşa edersiniz ki o da küçük bir sarsıntıda yerle bir olur.

Sanıyorum, hâlâ dirilemeyişimizde, tarihe hatalı bakışımızın büyük rolü var.

Cumhuriyetin onuncu yılı münasebetiyle Maarif Vekaleti (bugünkü adıyla Milli Eğitim Bakanlığı) tarafından Burhan Asaf ve Vedat Nedim Tör’e hazırlatılmış bir kitap var. Adı: *Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne: Nasıldı, Nasıl Oldu?*

Yani, Cumhuriyet'ten önce nasıldık, Cumhuriyet'ten sonra nasıl olduk?

Kitap İstanbul Devlet Matbaası'nda, 1933'te basılmış. Yani bu bir devlet yayını.

Kitabın 2. sayfasında Sultan 2. Abdülhamid'le Sultan Mehmed Vahidüddin'in fotoğrafları yer alıyor. Sultan Abdülhamid'in fotoğrafının alt yazısı şöyle:

“Uyanık gençliği boğan, zindanlarda çürüten Yıldız baykuşu, kızıl sultan Abdülhamid.”

Sultan Vahidüddin'in fotoğrafının altındaki yazı ise şöyle:

“Tahtını kurtarmak için memleketini satan Sevr simsarı, vatan haini Vahdettin.”

Oysa bugün, gerçek tarihçiler artık Sultan Abdülhamid'in mazeretlerini biliyor. Sultan Mehmed Vahidüddin'i ise, Anadolu'nun kurtuluşu için şahsî servetini Mustafa Kemal Paşa'ya verecek kadar büyük bir fedakar, çaresizliğine rağmen, Sevr'i imzalamayı reddedecek kadar da büyük bir vatansever olarak kaydediyor. (Ancak tümüyle çareler tükendiğinde imzalıyor.)

Bahis konusu kitabın aynı sayfasında bir de hüküm yer alıyor. Deniyor ki:

“Sultanlar, sarayların dört duvarı içinde soysuzlaşmış, zulüm ve sefahat mirasyedileridir.”

Sultanlar arasında hiçbir ayırım yapılmadığına, bazıları hüküm dışı tutulmadığına göre, Yıldırım Bayezid'i, Murad Hüdavendigar'ı, Fatih Sultan Mehmed'i, Yavuz Selim'i, Kanuni Süleyman'ıyla, bütün Osmanlı padişahları, bu ilimsiz, insafsız ve vicdansız hükmün içine giriyor demektir.

Evet, hüküm ilimsiz, insafsız ve vicdansızdır. Zira sarayın dört duvarı arasında ömür tüketen mirasyediler, nasıl olmuş da Niğbolu'da, Mohaç'ta, Varna'da zafer üstüne zafer kazanabilmişler?

Nasıl olmuş da alınamaz denilen Konstantiniyye'yi (İstanbul'u) alabilmişler?

Nasıl olmuş da Sina Çölü'nü aşır Mısır'ı fethedebilmişler, orduy-u hümayunu Viyana kapılarına götürebilmişler?

Kitap demeye sıkıldığım bu hezeyannamenin diğer sayfaları da benzer iftiralarla dolu bulunuyor. Yine hiçbir ayırım yapılmadan, bütün padişahların astığı astık, kestiği kestik olduğunu, canları istedikçe insanların boyunlarını vurdurduklarını yazıyor.

Onlar için “kana susamış diktatörler” tabiri kullanılıyor.

Ayrıntıya girmeden, sözü de fazla uzatmadan şunu sormak istiyorum: Siyasî cinayetler bahsinde ülkelerin bugünleri pir-u pak mıdır?

Padişahların diktatörlüklerine gelince... Tarihi kişiler ve devletler, yaşadıkları devirle değerlendirilir. Tarihe, bugünün ölçüleri ve değerleriyle bakmak hem yanlıştır hem tarih ilmine aykırıdır. Olsa olsa siyasî bir bakış olur bu. Yanılma ve yanıltmaya dönük siyasî bir bakış...

Yazık ki Türkiye'yi yönetenler tarihe siyasî perspektiften bakmış, tabiatıyla da hem yanılmış hem de yanıltmışlar. Ders kitapları zamanla ayıklanmıştır, ama bütünüyle bilimsel temele oturtulamamıştır. Hala padişahların hiç bir kayıt altına alınmamış astığı astık kestiği kestik diktatörler olduğu işlenmektedir.

Bunun böyle olmadığına, en azından devirden devire, padişahı padişaha değiştiğine örnek teşkil eden yüzlerce olaydan sadece birkaçını aktarmak istiyorum.

Şimdi gelin şu “dine saygı” örneğine bakın:

Sırp Kralı Brankoviç Ortodoks olduğu için Katolik olan Macar Kralı Hünyad'ın tehdidi altındadır. Günün birinde Fatih, Macar kralına bir elçi gönderip sordurur:

– Sırbistan idarenize terk olunduğu ya da cebren idareniz altına aldığımız takdirde Ortodoks Sırlara nasıl davranacaksınız?

Kısa süre sonra şu cevap gelir:

– Sırbistan’daki bütün Ortodoks kiliselerini yıkıp yerlerine Katolik mezhebinin kiliselerini kuracağım. Onlar nazarı-mızda kâfirdirler, kâfirlere hayat hakkı yoktur.

Fatih bu cevap üzerine yanındakilere şöyle der:

– Sırbistan’ı biz fethedersek camiler kuracağız, amma Sırpların serbestçe dinî vecibelerini yerine getirmelerine de hassasiyet göstereceğiz.

(Bu hadise Evliya Çelebi *Seyahatnâmes*’nin Millet Kütüphanesi’ndeki Emirî Koleksiyonu’nda bulunan yazma nüshanın birinci cildinin 36. sayfasında detaylı biçimde, ayrıca Abdurrahman Adil’in *Hâdisat-ı Hukukiyye* isimli eserinin 1923’te yayınlanan 12. cüz’ünün 185-186. sayfalarında özet olarak mevcuttur.)

Bugün bile ulaşılamayan inanç hürriyeti çizgisi, bir yandan Hristiyanlarla Müslümanların farkını ortaya koyarken, öte yandan başörtüsünü dahi hazmedemeyenlere verilmiş bir ibret dersinin çağları aşan numunesidir.

Öyle bir adalet anlayışı inşâ edeceksiniz ki insanlar, neye inanırlarsa inansınlar, eşit şekilde ondan faydalanabilecekler.

Böyle bir örnek bugün ülkemizde var mı?

Vaazların izlenip vaizlerin kimi devlet ajanları tarafından harfi harfine dinleneceklerini bir gazetede okuyunca, hafızam bundan yüzyıllar öncesine gitti...

Devir, Kanuni Sultan Süleyman devri...

Yer, İstanbul Ayasofya Camii...

Vakit, cuma namazı vakti...

Koca cami hıncahınc dolu, vaiz kürsüde...

Sesi zaman zaman sertleşip yükseliyor.

– Bre, ne günlere kaldık.” diye yakınıyor, “Koskoca Osmanlı Devleti’nin hac farizamızı emniyetle yapmamıza imkân verecek tedbirler alamaz vaziyete düşmesi ne hicrandır...

– Gemilerle hacca giden Müslümanlar Malta keferesi (Malta şövalyeleri) tarafından cebren durdurulmakta ve soyulmaktadır. İllâ velâkin padişah efendimizin umurunda değil. Koskoca Osmanlı, ömrü uzun olası padişahımızın devr-i saltanatında acze düşmüş de ikibuçuk çapaçulun hakkında gelemiz mi olmuş?..

Sözün burasında yumruğunu kürsüye vuruyor.

– Acil tedbir alınmaz ise Muhammed ümmetinin bedduası billahi yağmur gibi üzerimize yağacak, bizi de padişahı da helâk edecektir.

Sessizlik...

Sonra uğultu:

– Hakkı söyler, tedbir alna!

Hoca çok sert konuşmaktadır...

Cemaat iştirak etmektedir...

O günün şartlarında böyle ifadeler kullanmak aklın alacağı şey değildir...

O günün Avrupa'sında bunun binde birini söylemeye kalışanlar, aslanlara yedirilmektedir.

Ama Osmanlı Devleti başkadır... Osmanlı Devleti, yönettiği insanlara değer veren, onlara söz hakkı, özellikle de tenkit hakkı tanıyan bir devlettir.

Bu yüzden padişah da başka bir yönetici de bunu “isyana teşvik” saymamış, kimse töhmet altına girmemiştir.

Hoca ve cemaate hiç bir yasal işlem yapılmamıştır.

Fakat Malta kuşatılmak suretiyle gereken hemen yapılmış, Müslümanların deniz yoluyla rahat rahat ve huzur içinde hacca gidip gelmeleri sağlanmıştır.

Böyle bir örneğe bugün ülkemizde rastlanabilir mi?

Günümüzde Sultanahmet Camii kürsüsünden hükümet politikalarını gayet sert bir üslupla eleştiren vaazların hali acaba ne olur?

Fetihten hemen sonra Fatih'in Bizans ve Ceneviz halkına hitaben yayınladığı şu "amannâme"ye, "çağdaş insan hakları", "çağdaş demokrasi" ve "çağdaş hoşgörü" çerçevesinde bakar mısınız lütfen: (Bugünkü dille ve özet olarak.)

"Biz ki emir-i âzam, sultan-ı muazzam Murad Han oğlu pâdişah-ı muazzam ve emir-i âzam Sultan Muhammed Han'ız! Yerleri ve gökleri yaratan Allah adına, büyük Peygamberimiz Muhammed Mustafa Aleyhimüsselâm adına, yüce kitabımız Kur'an-ı Azimüşşan adına, Allah'ın yüz yirmi dört bin peygamberi adına, büyük babamız, babamız ve oğullarımız adına, kuşandığımız kılıç adına yemin ederiz ki şehrin Katolik papazları tarafından, bizim Bab-ı Hûmâyûnumuza mümessil olarak gönderilen rahiplerle Senyor Baraban Balios, Senyör Markiz Drifango ve tercüman Nikola Pelazoni'nin dileği üzerine Galata halkının, bize tabî olan sair halklar gibi, âdet ve ibadetlerini serbestçe yapmalarına izin veriyoruz."

"Ahalinin barınakları, dükkân, bağ, değirmen, gemi, ticarethane ve sair mallarına dokunulmayacaktır. Ailelerine eskisi gibi sahip olacaklar, istedikleri gibi idare edeceklerdir. Ticaret mallarını mülkümüzün her tarafında satmaya izinlidirler. Karada ve denizde serbestçe seyahat edebilecekleri gibi, gümrük ve angaryadan da muaf tutulacaklardır. Bu kanun ve kaideler bugünden başlayıp ebediyyen hükümran olacaktır. Biz onları, kendimizi korur gibi koruyup gözeteceğiz. Kiliselerinde diledikleri gibi âyin düzenleyebilecekler, papazlara kötü söz söylenmeyecektir."

Günümüzden 550 yıl önce, Fatih Sultan Mehmed Han'ın, fethettiği beldenin yerli ahalisine (Ki onlar Fatih gibi inanmıyor, Fatih gibi konuşmuyor, Fatih gibi giyinmiyor, Fatih gibi yaşamıyorlardı. Üstelik birkaç gün öncesine kadar aynı insanlarla kılıç kılıca gelmişti.) verdiği temel hak ve hürriyetleri beş ana maddede özetlemek mümkündür:

1. İnanç hürriyeti.

2. İbadet hürriyeti.

3. Kıyafet hürriyeti (Bir türlü rayına oturtamadığımız şu meşhur konu!)

4. Seyahat hürriyeti.

5. Ticaret hürriyeti.

Sizce hangi çağın yönetim anlayışı daha çağdaş? Ortaçağ-da fethettiği beldelerin toplumlarına insanî ve vicdanî hakla-rını bağışlayan Fatih Sultan Mehmed'in yönetim anlayışı mı, yoksa modern çağda, aynı müsamahayı kendi toplumunun bireylerinden dahi (meselâ başörtülü avukatlardan, doktor-lardan, öğretmenlerden, öğrencilerden) esirgeyen yönetim anlayışı mı?

Rahatlıkla şu tespiti yapacak durumdayız: Bugün başörtü-lü kadınlarımızın içine sürüklendiği mücadele, yüzyıllar önce Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'daki Rum ve Ceneviz azın-lığa tanıdığı hakları yeniden kazanma mücadelesidir...

Bunu söylerken yüzüm kızarıyor, utanıyorum... Ne yapar-sınız ki durum bundan ibarettir!

PADİŞAHA HADDİNİ BİLDİREN ÂLİMLERE SAHİP OLMAK

Osmanlı Devleti'ni yönetenler, Allah'ın adâletini dünyaya hakim kılmaya memur olduklarına inanır, buna göre savaş ya da barış yaparlardı.

Bu inançlarını, "Size ne oluyor ki Allah yolunda ve 'Rab-bimiz, bizi halkı zalim olan bu ülkeden (kurtarıp) çıkar, bize katından bir veli (koruyucu sahip) gönder, bize katından bir yardım eden yolla' diyen erkekler, kadınlar ve çocuklardan müstaz'aflar (âcizler) adına savaşmıyorsunuz?" mealindeki İlâhî emre dayandırırlardı.

Bu bağlamda, İkinci Viyana Kuşatması'nı gerekli kılan önemli sebeplerden biri, Avusturya-Alman İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında tuttuğu Macar halkına zulmetmesiy-di... Alman idaresindeki Macarlar tarafından kendilerine "önder" olarak seçilen Tökeli İmre, 9 Ocak 1682'de İstanbul'a elçi göndererek, "Nemçe'nin (Avusturya) tecavüzü haddi aş-tı... Bunları görmektense ölmek yeğdir. Hemân bir taraftan haber verup yürüyesiz." şeklinde şikâyetlerini dile getirerek,

Alman idaresini kabul etmediklerini ve Osmanlı idaresi altına girmek istediklerini belirtmişti.

Çünkü Osmanlı idaresi altında yaşayan Macarların memnuniyeti Avrupa içlerine kadar konuşuluyordu. Avusturya idaresinde yaşayan Macarlar Osmanlı idaresinde yaşayan soydaşlarına gıpta ile bakıyor, kendileri de Osmanlı idaresi altına girip hem ekonomik imkâna kavuşmak hem de huzur bulmak istiyorlardı. (AB'ye girme çabamızı andırıyor mu?)

O tarihte Osmanlı tahtında, av merakı yüzünden "Avcı" lâkabıyla anılan Sultan Dördüncü Mehmed oturuyordu. Osmanlı Devleti, "başarılı sadrazamlar" dönemindeydi (Tarihuncu Ahmed Paşa, Köprülü baba oğul ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa). Fetihler sürüyordu. Bu durum padişahı rehavete itmiş olmalı ki Davutpaşa'daki av köşküne yerleşmiş, günlerini av peşinde koşarak geçirmeye başlamıştı.

Bu sırada Alman-Avusturya İmparatorluğu, 1664'te imzalanan Vasvar Barış Antlaşması'nı çiğneyerek Osmanlı şehir ve kasabalarını zaptetmeye yöneldi. Sivil halkı esir alıyor, köylülere zulmediyordu. Sınır boylarında yaşayan halk kan ağlıyor, feryad u figânı İstanbul'a kadar geliyordu... Ne çare ki padişah duymazdan geliyordu. Ama Osmanlı halkı olup bitenlerden dolayı hem çok tedirgin, hem de günlerini av peşinde geçiren padişaha kırgın ve kızgındı.

Böyle bir ortamda padişahın adamlarından biri İstanbul'un büyük din alimlerinden Hacı Hüseyin Efendi'nin kapısını çaldı, dedi ki:

– Padişah-ı cihan Sultan Muhammed Han efendimiz sizi Davutpaşa Köşkü'ne dâvet ediyorlar. Cuma mübarekte camiî şerifümüze gelsün, va'z-u nasihatından istifade idelüm, buyurdular. Kızgınlıktan kıpkırmızı kesilen Hacı Hüseyin Efendi'nin cevabı şöyle oldu:

– Va'z-u nasihatümüzi dinlemek isteyen bizüm camiümüzze gelür. Söyle padişahına avdan vaz geçsün. Ataları gibi ordusunun başına geçsun. Devlet umuruyla meşgul olsun.

Kapıyı padişah elçisinin suratına kapattı.

Allame Hacı Hüseyin Efendi'den ağzının payını alan padişah, ertesi cuma için Davutpaşa kürsü vaizlerinden allâme Himmetzâde Abdullah Efendi'yi çağırttı.

Abdullah Efendi meslektaşları gibi çağrıyla reddetmedi. Davutpaşa Camii'ne gitti.

Cuma sünnetini müteakip hutbeye çıktı. Arapça girişten sonra şu mealde konuşmaya başladı:

“Devlet sahipsiz kaldı. Şehir ve kalelerimiz küffar eline düşüp cami ve mescitlerimiz kilise yapıldı. İmdi günahlarımızı tevbe idelüm. Bundan sonra bize lâzım olan, gözyaşlarımızdan çimen bitinceye kadar başımızı secdeden kaldırmamaktır!”

Ve doğrudan padişaha döndü. Şimşek çakan bakışlarını ona kilitledi. Sesini yükseltti:

“Padişahım, millet sahipsiz kaldı! Nedur bu hay huy ve nefis-i emmarenuze uymalar? Gaflet uykusundan niçün uyanmazsunuz? İmdi avlanma zamanı değil, ağlama zamanıdır!”

Derin bir sessizlik oldu. Gözler padişaha dönmüştü. Tepki bekliyorlardı. Fakat padişahın çıt yoktu. Hatibi başı önünde dinlemiş, hatta zaman zaman doğrulamak ister gibi kafa sallamıştı.

Cuma namazından çıkar çıkmaz, İstanbul'a dönüş hazırlığı yapılmasını emretti. Herkes derin bir nefes almıştı. Sahib-i devlet imparatorluğun kalbine dönüyordu.

Ordusunu hazırladı ve serkeşlik eden Avusturya'ya had-dini bildirmek üzere yola çıktı.

Fakat kendisi Belgrat menzilinde kalacak, Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa serdarlığındaki Osmanlı ordusu ise, Kırım Hanı Murad Giray ile Budin Beylerbeyi Arnavut Koca İbrahim Paşa'nın işi gevşek tutmaları sebebiyle Viyana kapılarından geri dönmek zorunda kalacak, sadrazam bu uğurda kellesinden olacaktı.

OSMANLI'DA GREV HAKKI

Türkiye gerçekten de çok fazla siyaset konuşuyor. Nereye giderseniz gidin siyaset konuşanlarla ya da soranlarla karşılaşıyorsunuz. Belki bu yüzden sanat, edebiyat, yahut tarih üzerine soru soranlara bayılıyorum. Soruyu soran bir de gençse, olayı alabildiğine abartıp, üzerine büyük idealler inşa etmek çok hoşuma gidiyor.

Şimdilik hayal... Ama hayal olmazsa gerçek nasıl oluşur?

Uzatmayalım, böyle bir soru var önümde: Kütahya'dan Şazimet Duru, "Alınteri kurumadan işçinin hakkının verilmesini savunan bir dinin bayraktarı olarak, Osmanlılarda işçi haklarının durumu"nu merak etmiş.

Şunu söyleyeyim: Dünyada ilk "toplu sözleşme"nin Kütahya'da imzalandığını, bu sözleşme ile çini işçilerinin haklarının teminat altına alındığını biliyorum, ama yerini şimdilik bulamadım.

Yalnız kesin olarak şunu söyleyebilirim ki toplu sözleşme ve grev hakkı, sanıldığı gibi bize Avrupa'dan geçmiş değildir. Birçok padişahın fermanlarından anlaşıldığına göre, işçiler tarih boyunca ücretlerinin arttırılması isteğiyle zaman zaman "grev" yapmışlar ve taleplerine çoğunlukla ulaşmışlardır.

21 Haziran 1587 (15 Recep 995)'de Sultan 3. Murad'ın, Mimar Sinan'a hitaben yazdığı fermanında, işçi gündeliklerinin on iki akçeden on altı akçeye çıkarılmış olduğu halde, işçinin memnun olmadığı şöyle anlatılıyor:

"...Mehmed Paşa, bina eylediği camide, işleyenlere (işçiler ve ustalar) ferman-ı şerifim üzerine yövmiye (gündelik) on altışar akçe ücretlerin verirken, ziyade talep idüp (daha fazlasını isteyip) 'virmezsenüz işlemezüz' (ücretimiz arttırılmazsa işi bırakırız anlamında) deyu taallül ve niza (gürültü) iderler imiş. (Böyle bir bahane ile gürültü çıkarırlarmış) Gereği gibi tembih eylesün kim, ferman-ı şerifim üzre on altışar akçe ücretlerin aldıktan sonra taallül ve niza etmeyeler..."

Şimdi Sultan 1. Ahmed devrine bakalım...

Edirne’de inşa edilen handa çalışan işçilerin gündelikleri arttırılmış, (ustalar için 24 akçe, amelelere 20 akçe ve çıraklara 18 akçe yevmiye) fakat çalışanlar yeni ücretleri de beğenmeyerek işi bırakmışlar, herhangi bir şekilde zorlanmaktan çekinmeleri sebebiyle de Edirne civarında bulunan Enez kasabasına gitmişler. Bunun üzerine padişah, Edirne kadısına 06 Haziran 1609 (03 Rebiülevvel 1018) tarihli bir ferman göndermiş.

“Han-ı mebzur bina olunmayub muattal kalmışdur.” (Han inşaatı yarım kalmıştır.) diye yakınan padişah, ustalarla işçilerin derhal getirtilmesini, ücretlerin yeterli olduğunun anlatılmasını, şayet “bina emini” ve “bina kâtibi” tarafından ücretlerde keyfi kısıntılar yapılmışsa, bunun mutlak surette engellenmesini emrediyor.

Sonuç: Pekçok insanî ve vicdanî hak gibi, işçi haklarının da başlangıç noktası bu topraklardır.

Öyle olmak zorunda! Çünkü Osmanlı’nın hayat nizamı “insan merkezli”ydi. Kur’anî bir bakışla hayata bakar, Kur’anî baktığı için de her insanda (inancı, kıyafeti, düşüncesi, milliyeti ve toplumsal konumu ne olursa olsun) “eşref-i mahlûkat”ı (yaratılmışların en yücesini) görürdü. İşte bu yüzden hem insandan insana, hem de devletten insana değer verir, insanın huzurla yaşamasını hedef alırdı.

Osmanlı Devleti bu yüzden önderdi, bu yüzden örnekti, bu yüzden büyük ve başarılıydı...

Şimdinin sözde “modern” yöneticileri ise insanı incitmek için (sağlık karnesindeki fotoğrafın başı açık değil diye, Çanakkale gazisinin kızını üniversite hastahanesi acilinden kovup ölümüne sebebiyet vermek dahil-31 Haziran 2002 tarihli Vakit) her şeyi yapıyor.

Geçmişimiz “insan merkezli” olduğu halde, ideolojik saplantılarımız yüzünden, aynı “insan merkezli” yapıda geleceğimizi oluşturamıyoruz.

Sonuçta önder olamıyoruz, örnek olamıyoruz, büyük ve başarılı olamıyoruz.

Biliyorsunuz, günümüzde haklı olan değil de güçlü olan davayı kazanıyor, maalesef. Adliye hikâyeleri bunun örnekleriyle dopdolu. Haklı olan güçlü olacağına, güçlü olan haklı sayılıyor. Tabii düzenin çivisi gitgide çıkıyor.

Oysa bu topraklarda, bize diktatör olarak tanıtılan padişahlar döneminde, haklı olan güçlüydü. Mahkeme karşısında padişahla sıradan vatandaşın hiç bir farkı yoktu.

BİZ Kİ...

Bugünkü dille şöyle denmektedir:

“Biz ki Sultan Mehmed Han’ız!..”

“Üst ve alt tabakada bulunan bütün halk tarafından şu şekilde bilinsin ki bu fermanımızı taşıyan Bosna rahiplerine lütufta bulunup şu hususları buyurduk: Söz konusu rahiplere ve kiliselerine hiç kimse tarafından engel olunmayıp rahatsızlık verilmeyecektir...”

“Bunlardan gerek ihtiyatsızca memleketimde duranlara ve gerekse kaçanlara emn-ü aman olsun ki, memleketimize gelip korkusuzca sakin olsunlar ve kiliselerine yerleşsinler...”

“Ne biz, ne vezirlerimiz, ne de halkımız tarafından hiç kimse bunlara (papazlara) herhangi bir şekilde karışıp incitmeyecektir...”

“Kendilerine, canlarına, mallarına, kiliselerine ve dışardan memleketimize getirecekleri kimselere, yeri ve göğü yaratan Allah hakkı için, Peygamberimiz Muhammed Mustafa hakkı için, yedi Mushaf hakkı için, yüz yirmi dört bin peygamber hakkı için ve kuşandığımız kılıç hakkı için en ağır yeminlerle yemin ederiz ki, yukarıda belirtilen hususlara söz konusu rahiplere, bizim hizmetimize ve emrimize itaatkâr oldukları müddetçe, hiç kimse tarafından muhalefet edilmeyecektir.”

Aynı hükümdar, fetihten hemen sonra yayınladığı “aman-nâme” ile Galata’da yaşayan Ceneviz halkına (İstanbul’daki Hristiyanlara) inanç, ibadet, kıyafet, seyahat ve ticaret özgürlüğü tanımıştır.

Meşhur Balıkesirli Zağanos Paşa'nın imzası ve Fatih Sultan Mehmed'in tuğrasıyla çıkan bu "amannâme", bir "insan hakları belgesi" olarak, kuşkusuz kendi çağını çok aşan yaklaşımlar ihtiva ediyor.

OSMANLI İNSANINDA HOŞGÖRÜ MANTIĞI

Fatih, bir inanç, bir felsefe sistemiyle "savaş"ırken bile o dinin, o felsefenin mensuplarını "insanlık" ekseninde kutsamakta, neye inanırlarsa inansınlar, nasıl düşünürlerse düşünsünler, "insan kimliği"ne müsamaha temelinde yaklaşmaktadır.

Bu tavır, Yunus'un "Yaratan"dan ötürü "yaratılan"ı hoş gören mantığına da uygundur.

İşte bu tolerans mantığıdır! Fatih Sultan Mehmed kılıcıyla değil, tolerans mantığıyla Ortaçağ'ın katı kalıplarını kırmış, hayatı yeni bir çağla tanıştırmıştı.

Bu yaklaşıma çağdaş insan hakları, çağdaş demokrasi ve çağdaş hoşgörü çerçevesinden bakar mısınız lütfen?

Osmanlı Devleti'ni yönetenler, İslâm dinini kuşkusuz "tek din" olarak görürlerdi. Bu anlamda başka din tanımazlardı. Ne var ki insanın "tercih hakkı"na (iradesine) saygı gösterir, kendi inançlarını doğru yaşarken, diğer insanların inancına (dinine değil) karışmazlardı. Karışmak şöyle dursun, hattâ her insanın kendi inandığını yaşayabilmesini kolaylaştıracak düzenlemeler yaparlardı.

Meselâ, Macar millî kahramanı Jan Hunyad'ın (Hunyadi-Janos), Sırbistan'ı işgal edip bütün Ortodoks kiliselerini yıkacağını söylemesi üzerine büyük bir korkuya kapılan Sırp yöneticiler Fatih Sultan Mehmed'e gelip Hunyad'dan önce Sırbistan'ı fethetmesini, ama kiliselerine dokunmamasını rica ettiklerinde, Fatih şöyle söz vermişti:

"İnşallah Sırbistan'a hakim olduğumuzda, camiler yaptıracağız, ancak kiliselerinize dokunmayacağız. Siz nerede bir

camii görürseniz yanına kilise yapabilirsiniz... Bizim dinimiz işte böyle bir dindir.” (İ. Hami Danişmend, Tarihi Hakikatler, c. 1, s.501-502, İstanbul 1979, Tercüman Yayınları)

CAMİNİN YANINA KİLİSE

Fatih’in fermanında yer alan, caminin yanına kilise anlayışı yalnızca kâğıt üstünde kalmamış, İstanbul’da da uygulanmıştır.

Meselâ İstanbul/Fener’de Abdi Subaşı Mahallesi’ndeki caminin bitişiğinde Rum Patrikhanesi ile bir kilise mevcuttur...

Keza, Edirnekapı Caddesi’nin son kısmında yer alan Mihrimah Sultan Camii’nin hemen karşısında bir Rum kilisesi vardır.

Beşyüz senelik Osmanlı hakimiyetinin yaşandığı bölgelerde dinleri, dilleri, kılık kıyafetleri ve mâbetleriyle birlikte varlıklarını hâlâ sürdüren gayrimüslimler, bunu Osmanlı’nın İslâm kaynaklı müsamahasına borçludurlar. İslâm’da insan hayatın merkezidir. Hayat insan için var edilmiştir. Bediüzzaman’ın ifadesiyle, “Kâinat hayat için, hayat insan içindir.”

“KİLİSELERE VE ÂYİNLERE KARIŞILMAYA!”

Fatih Sultan Mehmed bu vakıaya dayanarak, Kudüs ruhbanlarının dinî hayatlarını serbestçe sürdürebilmeleri hakkındaki fermanında özetle şöyle demiştir:

“Makamıma gelip yüz sürerek ellerinde mevcut olan Hz. Peygamber ve Hz. Ömer’den bu yana Kudûs-ü Şerif’teki Hz. İsa’nın doğduğu Beytüllahm Kilisesi, Kamame Kilisesi vb. kutsal mekânlar ile ilgili sahip oldukları hak ve imtiyazları yeniden talep eden Kudüs Rum Patriği Atnasyos ve ruhbanlarına aynı imtiyazları verdim. Bunları kimse rencide etmesin. Kim ki bu hükmün feshini murad ederse Allah’ın ve Resûlünün hışmına uğrasın.”

Bosna ruhbanlarına verdiği fermanla ise, “Kiliselerinizde korkusuzca ibadet ve memleketimizde korkusuzca ikamet edin. Ne vezirlerimden ne de halkımdan kimse bunları incitmesin ve rencide etmesin. Allah’a, Peygambere, Kur’ân’a ve kuşandığım kılıca yemin olsun ki canları, malları ve kiliseleri bana itaat ettikleri sürece güvencem altındadır.”

Sultan 1. Ahmed Han’ın Boğdan voyvodasına, metropolit ve papazların ibadetlerine karışılmaması hakkında yazdığı hükmün özeti:

“Boğdan voyvodasına hüküm ki: Boğdan’da bulunan vladika, metropolit ve sair papazlar kiliselerinde ayinlerini bugüne kadar yapagelmış iken, şu an dışarıdan müdahale olduğunu bildirdiler. Bunlara zulmedilmesine rızam yoktur. Olageldiği üzere amel olunmasını emredip buyurdum ki: Bundan böyle vladika, metropolit ve sair papazların kiliselerinde icra ettikleri ayinlere ve kendi aralarındaki işlere hiç bir kimseye hatta Rum patriklerine bile müdahale ettirmeyesin.”

BOĞDAN KRALI STEFAN: “OSMANLI’YA BAĞLI KALIN!..”

Boğdan Kralı Stefan, işte bu gerçeklerden hareketle, halına şöyle bir vasiyet bırakıyordu:

“En güçlü ve en adil imparatorluk olan Osmanlılara bağlı kalın!”

Osmanlı menbalarında “cesur ve azimli bir kral” olarak anılan Stefan, yardım istediği Lehistan Kralı Jan Albert’in ihanetine uğrayınca, Osmanlı egemenliğini kabul etmiş ve halkını Osmanlı’ya sadık kalmaları konusunda uyarmıştı.

Osmanlı’nın Romanya’nın bir bölümünü kapsayan Eflak ve Boğdan’ı vergi yükümlülüğü dışında özgür bırakması ise, gösterilen toleransın sınırsızlığını gösteriyor.

Birbirimize tahammülsüzlük hastalığı, içimize Batılılaşma sürecinde girdi. Geleneksel yapımızda, farklılıkları yüzünden insanları yadırgamak, yargılamak, horlamak, aşağılamak ya

da üzerlerinde baskı kurmak yoktur. Hele inanca baskı anlayışı, tamamıyla Batılı bir anlayıştır. Özet olarak, hoşgörüsüzlük bir Batı hastalığıdır.

AVRUPA'DA DURUM

Meselâ Almanya'da, yılda kaç Musevî'nin evlilik yapabileceği kanunla belirlenmişti. Bu kanun ancak 1864'te yürürlükten kaldırıldı. Museviler Hristiyanlarla eşitlendi. Ne var ki Hitler iktidara gelince, sırf dinleri farklı olduğu için Musevileri fırınlarda yaktı.

Onsekizinci yüzyıl sonlarına kadar Fransa'da Protestanların evlenme hakkı yoktu. Fransız Protestanları hiç bir şekilde karı-koca olamadıklarından, tabii ana-baba da olamıyorlardı.

Amerika'da ise daha düne kadar zencilere reva görülen muameleyi hepimiz biliyoruz. Sadece ayak işlerinde çalışabiliyorlar, beyazların otobüsüne binemiyor, okuluna gidemiyor, çok varlıklı bile olsalar beyazların yoğun olduğu semtlerde ev tutamıyorlardı. Beyaz önderler tarafından hepsi aynı isimle çağrılıyordu: "Pis zenci!.."

"Demokrasi'nin beşiği" saydığımız İngiltere'de, ancak 1828'den itibaren başlayan bir süreç içinde "inançlara özgürlük" sağlandı. Bununla birlikte, halen, Anglikan Kilisesi'ne bağlı olmayan bir hanedan mensubu kral ve kraliçe olamaz. Yani şimdiki Veliaht Prens Charles, "Ben Müslüman oldum", yahut "Ben Ortodoks'um" dese İngiltere tahtına asla geçemez.

Bölüm 2

Osmanlı İnsanı



OSMANLI AİLESİNDEN ÇEKİRDEK AİLEYE

İLKOKULDA OKUDUĞUM ders kitaplarındaki aile fotoğrafı üç, en çok da dört kişilikti.

Tüm aile anne, baba ve iki çocuktan oluşurdu.

Bizim “alfabe”deki resimlerde yer alan küçük aile tipinin yanılmıyorsam bir de adı vardı: çekirdek aile.

Leblebi-çekirdek gibi! Geniş “Osmanlı aile”sinden “Cumhuriyet ailesi”ne geçilecekti ya, bunun için öncelikle ninele-
rin ve dedelerin “aile” kavramı dışına atılmaları gerekiyordu. Çünkü onlar “Cumhuriyet çocuğu” olarak yetiştirilmek istenen yeni nesiller açısından büyük bir “tehdit” oluşturun-lardı. Neden dersenez, bir kere Osmanlıca konuşuyor, Osmanlıca okuyup yazıyorlardı. Osmanlı menkıbeleri anlatıyor, torunlarıyla geçmişleri arasında gönül bağı kuruyorlardı.

Bu yüzden nineler ve dedeler “Yeni tip aile” yapısının içinde kalmamalıydılar. “Cumhuriyetin huzurevleri” onları bekliyordu.

Bunun çocuklar üzerine müthiş tahripkâr bir etkisi oldu: Nine ve dedenin atmosferi yumuşatan muhabbetlerinden mahrum büyüyen çocukların içinde hep boşluklar ve loşluklar kaldı. Dinamik köklerden mahrum kalışın bedelini birçok hayat boyu ödemeye mahkum oldular. Geçimsiz, saldırgan, uyumsuz, analiz yapma yeteneğinden mahrum yaşadılar. Bazı faturalar topluma kesildi.

Bu son derece doğaldı. Aile büyüklerinin hoşgörülü yaklaşımı, eğitimi ve denetiminden mahrum olarak büyüyen çocukların hayatları boyunca bir takım “arıza”lar vereceklerini bugünün psikiyatrları ve psikologları ağız birliği içinde söylüyorlar.

Anlaşıyor ki Osmanlı’nın başarısının özü, çocuklarını geniş aile içinde yetiştirmek; yüreklerini, beyinlerini farklı renklerle doyurmaktır.

Belki de bu yüzden İsveçli Prof. Gaston Jezz: “Ben garplı bir aile hukuku profesörü olarak diyeceğim ki Türk milletinin aile nizamını elinden alınız, geride çok bir şeyleri kalmaz.” diyordu.

Ne kaldı geriye? İrtica çılgınlıkları atmaktan, laiklik nöbeti tutmaktan başka işe yaramayan, hiçbir orijinal fikir üretemeyen yarıyadın baskıcı zümre dışında?

Ben şahsen Osmanlı aile yapısına dönüyorum. Onca “ebedî âbide” yetiştirmiş bu aile tipinde herhalde bir maharet var... Bu oluşun ipuçlarını yine yabancı yazarlar ve gezginler veriyor:

“Osmanlılar, ihtiyaçlara ve çocuklara büyük ilgi, sevgi ve şefkat gösterirler.”

İşin püf noktalarından biri galiba bu: Hem yaşlılara hem de çocuklara ilgi, sevgi ve şefkat göstermek... Sonuçta yaşlılar da bir nevi çocuktur! Çocuk, kendi anne ve babasının, nine ve dedesine gösterdikleri ilgiyi örnek alarak büyür. Anne-babası kendi anne babalarına nasıl davranırlarsa, ileriki zamanlarda anne-babasına öyle davranır. Bir anlamda, anne-baba olarak, davranış biçimimizle kendi geleceğimizi hazırlamaktayız.

Osmanlı bunun farkındaydı. Bu yüzden aile içi ilişkileri sağlam tutmuş, ailenin yaşlılarına “öf” dedirtmemeyi esas almıştı. Çocuklar bu örneklerle göre yetişirdi.

İflah olmaz bir İslam düşmanı olan İngiliz Sefiri Sir James Porter, 17. yüzyıl Osmanlı ailesindeki sevgi ve dayanışma ruhundan gıpta ile bahseder: “Baba sevgisi çok kuvvetlidir. Çocuklarda sonsuz bir itaatle birlikte, evlâtlık göreviyle ilgili olabilecek her şeye karşı sarsılmaz bir bağlılık görülür... Osmanlılarda çocukların anne-babalarına karşı besledikleri sevgi ve hürmet, özellikle takdire değer. İstanbul’da tabiatın yüzünü kızartacak derecede çığırından çıkmış evlâtlar az görülür...” (Şimdilerde yetiştirdiğimiz bazı insanlardan sadece İstanbul’un değil, tüm hayatın yüzü kızarıyor.)

Ne yazık ki aile dışı bağlarımızdan sonra (komşuluk ilişkisi gibi) aile içi bağlarımız da koptu. Çoktandır hayatı paylaşmıyoruz. Aynı ailenin fertleri tek tek kendi hayatlarını yaşıyor. Aile kültürü git gide zayıflıyor. Bundan da en çok çocuklar etkileniyor.

Fransız yazar ve gezgin Dr. A. Brayer, çocuk yetiştirme zincirinin ilk halkasını keşfediyor, diyor ki:

“Çocuklar arasında küfürleşme ve yumruklaşma görülmez. Bunlar İslâm terbiyesiyle ıslah edildikleri için, kendi aralarında sakın sakın oynayıp eğlenirler.”

İşin özü ve özeti Brayer’in “İslâm terbiyesi” vurgusu yaptığı yerdir. Uzaklaştığımız nokta da işte o temeldir. Bu sistemi tabiatıyla önce anne-baba hazmetmeli, anlatarak değil, yaşayıp paylaşarak çocuklarına aktarmalıdır. İngiliz yazarı Thornton, “Sâde bir din olan İslâmiyeti, çocuklar, anne-babalarından öğrenirler.” diyerek tam bu noktaya vurgu yapıyor:

Ve aşağı yukarı her şeyi açıklayan flaş bir cümle: “Türklerin ahlâkı, çocuklukta, iyilik telkini alarak değil, toplumda kötü örnek görmeyerek gelişir...”

Bence işin nirengi noktası da budur. Günümüzde kötü örnek çok, iyi örnek ise yok denecek kadar az. Çocuklarımız kötü örneklerle iç içe büyüyor. Sonuçta kötü ve kötülük nor-

malleşiyor, sıradanlaşıyor, tabiatıyla da kanıksanıyor. Bu durumda kendimiz (anne ve baba) iyi örnek olmak zorundayız.

Yani “adam gibi çocuk” yetiştirmek için, önce anne-babaların “adam gibi adam” olmaları gerekiyor.

OSMANLI İNSANI

Osmanlı atalarımız, tanışınlar tanımasınlar, “Gülümseyiniz, müminin mümine gülümsemesi sadakadır.” hadisi ve “Selamı yayınız.” tavsiyesi çerçevesinde, karşılaştıkları herkese gülümseyerek selam verirler, tanıdıklarına ayrıca hal hatır sorarlar, aile efradına (ailenin diğer bireylerine) selam yollarlardı.

Böylece gönüller birbirine ısınır, geniş anlamlı toplumsal bir mutabakat oluşurdu.

Osmanlı gerçek anlamda bir “barış ve kardeşlik toplumu”ydı.

Hasbelkader nefsine yenilip biriyle kavga edeni, mahallenin önde gelenleri birkaç gün içinde barıştırdı. Olmaz da küslük uzarsa, dört gözle bayram beklenir, bayramlar barışın ve kardeşliğin vesilesi yapılırdı.

Bu durumu Avrupalı gezginlerden Villamont, takdir hisleriyle kaydeder:

“Her kimin bir düşmanı varsa, bayramlarda ona gidip af dilemek zorundadır. Öteki de el öpmeden ve tokalaşmadan önce affettiğini söylemek mecburiyetindedir. Aksi takdirde bayramlarının mübârek olması mümkün değildir.

“Bu esaslara riâyet etmeyen kimseler ise, neredeyse fâsık (tabîî ki abartıyor!) telâkkî edilip dışlanırlar.”

Du Loir görüp incelediği toplumsal yapıdan o kadar etkilendi ki Osmanlı Türk toplumunun bazı kötülüklerden haberdar olmadığını düşünmekten kendini alamamıştır:

“Türkler herhangi bir intikam hissi beslemekten son derece çekinirler. Dinlerinin bu husûsa âit bir hükmü gereğince cuma namazına başlamadan önce düşmanlarını affettiklerini âdetâ îlân etmek durumundadırlar. Aksi halde namazlarının

kabul olunmayacağına inanırlar. Ayrıca her bayramın birinci günü onlar için umumî bir barış günüdür. Birbirlerine rastladıklarında el sıkışırlar. Küçükler büyüklerin elini öptükten sonra başına koyup, 'Bayramın mübârek olsun!' der."

Böyleydi, çünkü kişisel ve toplumsal ilişkilere henüz menfaat hükmetmiyordu. Kardeşlik en belirleyici öge idi. Bu yüzden insanlar arasında kıyasıya bir rekabet oluşmaz, en azından rekabet, kırıcı ve incitici boyutlara ulaşmazdı.

Osmanlı edebi ve nezaketi dünyaca meşhurdur. İslâm'la yoğrulan yürekler bugünkü halimizle mukayese edilemeyecek kadar duyarlıydı.

Tevazu ve doğallık sıradan meziyetler sayılırdı. Hayata alçakgönüllülük ve yardımseverlik hâkimdi.

Küstahlık nedir bilinmez, büyüklerin sözü kesilmez, bilgichlik taslanmaz; ar, namus ve hayâ gibi kutsallar es geçilmezdi.

Kadınlara karşı dinamiklerini imandan alan derin bir hürmet beslenirdi. Erkek ve kadın arasında mutlak surette bir mesafe vardı.

Bunun belirleyicisi "Zinaya yaklaşmayın." mealindeki âyetti.

Sokakta karşılaşılan kadına asla dik dik bakılmaz, derhal başlar öne inerdi. Kadının sokakta rahatça yürümesi için, erkekler kendilerini hafif alargaya çekerler, kadına yol verirlerdi.

Her kadın toplumsal edebin bir gereği olarak anne, teyze, hala ve bacı olarak görülürdü. Onları rahatsız edecek en küçük davranışta bile bulunulmaz, bulunamı toplum müthiş yadırgar, büyükler derhal müdahale ederlerdi.

Lady Craven erkeklerin kadınlara karşı saygısını "aşırı" bile bulduğunu itiraf ettikten sonra, Osmanlı Devleti'nin kadınlara karşı tavrını hayretler içinde şöyle dile getiriyor:

"Türklerin kadınlara karşı olan muameleleri bütün milletlere örnek olmalıdır. Meselâ bir erkek ağır bir suçtan dolayı idam edilip bütün mal varlığına el konsa bile karısına ve ço-

cuklarına gayet iyi muamele edilir. Kadınların mücevherlerine dokunulmaz. Çocuklar devlet himayesine alınıp bırakılır.” (Zamanın Avrupa’sında idam edilen erkeğin tüm mal varlığı ile birlikte yakınlarının takılarına da el konulurdu.)

Osmanlı toplumunda nemelazımcılık yoktu. En azından bu kadar yaygın bir hastalık değildi. Tüm toplum, kaynağı din olan geleneklerin bekçisiydi.

Bunların bozulmaması için herkes üzerine düşeni yapar, bir bakıma her vatandaş “gönüllü polis” gibi çalışır, herkes vatandaşlık sorumluluğunu yerine getirirdi.

O kadar ki mahalle kabadayıları bile, toplumsal düzene bekçilik ederlerdi.

Osmanlı toplum hayatı konusunda Avrupalı gezginlerin sayısız tespitleri olmuştur. Bunlardan Guer şöyle diyor:

“Türklerin pek mükemmel görgü kuralları vardır. Hepsine can-ı gönülden riâyet ederler. Birbirleriyle karşılaştıklarında sağ ellerini göğüslerine götürmek suretiyle selâmlaşırlar. Muhataplarına, müjdeleyici bir surette, yani rütbe ve mevkiilerine göre paşa, ağabey ve sultan gibi vasıflarıyla hitap ederler.”

Meşhur Fransız gezgin Brayer şunları söylüyor:

“Türk halkının üstü başı çok temizdir. Hâl ve tavırlarında büyük bir asalet, yüzlerinde tatlı bir sükûnet ve nezaket vardır! Konuştukları dil hoş ve ahenklidir... Sohbet edenlerin ifadeleri veciz, telaffuzları tertemizdir! Tebessümlerine incele, el hareketlerine zarafet ve sadelik hâkimdir...”

Brayer, hayranlıkla devam ediyor:

“Yabancıları en çok hayrette bırakan şey, birkaçının birden konuşmayıp, yalnız birinin söz söylemesidir. Konuşan, umumiyetle sözünü kısa tutar. Dinleyen de söz bitene kadar sabreder. Birbirlerine karşı fikirlerini hürmetle savunurlar. Söylenen sözlerde herhangi bir fenalık, koğuculuk, iftirâ gibi kötülükler ve edebe aykırı lâubâlilikler yoktur.”

Sözü Avrupa’da eşine rastlanmayan bir konuya getiriyor:

“Yaşlı ve büyüklere karşı hürmetle onların hakkına riayet, hayal edilemeyecek bir nezâket içindedir...”

“Diyebilirim ki Osmanlıların ahlâkî hususiyetleri, insanı âdeta teshîr eder, büyüler. Yürüyüşlerinin serbestlik ve ihtişamı, misafir kabullerindeki güler yüzlülükleri ve nihayet selâmlığa girip çıkarken riayet ettikleri teşrîfat kurallarının zarâfeti karşısında hayran olmamak elde değildir.”

Tanınmış yazar Edmondo de Amicis ise Osmanlı halkını şöyle anlatıyor:

“Tetkîk ve tespitlerime göre, İstanbul’un Türk halkı, Avrupa’nın en nâzik ve en kibar topluluğudur.”

“Koca şehrin en ıssız sokaklarında dahi bir yabancı için hiçbir hakâret ve zarâra uğrama tehlikesi yoktur.”

“Hatta namaz vakitlerinde bile camileri gezmek kabildir! Bu ziyaretlerde bir yabancı, kiliselerimizi dolaşan bir Türk’ten daha çok hürmet ve riayet görebileceğinden emîn olabilir.”

“Halk arasında küstahça bir bakış şöyle dursun, fazla meraklı bir bakışa bile hiçbir zaman tesadüf edilmez. Kahkaha sesleri gayet nadirdir. Sokakta kavga eden ayak takımı da enderdir. Kapı, pencere ve dükkânlardan hiçbir kadın sesi aksetmez.”

Şimdi sıra Du Loir’da... Yıllarca incelediği toplumsal yapımızı bize şöyle anlatıyor:

“Hıristiyan memleketlerinde pek yaygın olan küfürbazlık, öfke ve intikam hissi Türklerde yoktur. Çünkü bunlar içki ve kumarın kışkırttığı alışkanlıklardır. Osmanlılar için içki ve kumar da meçhuldür...”

“Sokaklarında da evlerinde de hiçbir küfür sözü işitilmez. Bunun yüzümüzü kızartacak ve bizi hayrete düşürecek tarafı ise, Osmanlıların yalnız ağızlarında değil, lisanlarında da küfür kelimelerinin bulunmayışdır...”

“Onlar yalnız ‘Vallâhi’ şeklinde Allâh’a yemin ederler.”

Du Loir hakkı... Osmanlıların hayreti bile zikirdi. Şimdi olduğu gibi “Vaaaav, yaaaa!” diye Amerikanca çığlıklar atıl-

mazdı. Hayretlerini “Allah Allah”, “Fesübhanallah”, “Lailahe İllallah”, “Tövbe estağfurullah” gibi kelimelerle ifade ederlerdi.

Sakınmak istediklerinde “Neuzubillah” çeker, her işe “Bismillah” ile başlardı. Haksızlığa uğramaları karşısında “Hasbünallâhü ve ni’mel-vekil!” diyerek Allah’ı kendilerine “vekil” ederlerdi.

Kızdıklarında en çok, “Lâ havle” (velâ kuvvete illâ billâh-il aliy-yil azim) çekerler, beddua yerine “Hay Allâh derdini al-sın!” türünden dua mırıldanırlar, şaşkınlıklarını “Fesübhanallâh!” eşliğinde yenerler, damarlarına basıldığında “Yâ sabır!” diyerek sabrın kuvvetine sığınırlardı.

Tekke ve zâviyelerin duvarlarında teselli edici levhalar asılıydı: “Bu da geçer ya hû!”, “Vazgeç ya hû!”, “Hoş gör ya hû!”

Dükkânların görünür yerlerinde ise, “Errizku alellah” ve “Tevekkeltü Alellah” gibi itikadi kelimeler yazılı levhalar asılıydı.

Toplum yaşamak ve yaşatmak temelinde yücelmişti. Bu yüzden cinayete pek rastlanmazdı. Oysa aynı dönemde düello, (iki kişinin birbirlerini öldürmeleri) Avrupa hükümetleri tarafından yasal sayılırdı.

Oysa aynı yıllarda her şafak vakti Paris sokakları birbirlerini öldürmek için düello edenlerden geçilmezdi.

Osmanlı’da hırsızlık, soygun, kapkaç gibi suçlar meçhul sayılırdı.

Fransız Brayer 1830’ların İstanbul’unu şöyle anlatıyor:

“Evlerin kapısının şöyle böyle kapatıldığı ve dükkânların çoğunlukla umumî ahlâka itimaden açık bırakıldığı İstanbul’da her sene azami beş-altı hırsızlık vak’ası görülür.”

Şimdikininki aksine, eski İstanbul sokakları genel olarak sakindi.

Her yer güven içindeydi. Herkes günün her saatinde istediği yere hiçbir endişe duymadan gidebilirdi.

İngiliz sefiri Sir James Porter 1740'ların İstanbul'unu şöyle tasvir ediyor:

“Gerek İstanbul'da gerekse imparatorluğun diğer şehirlerinde hüküm süren emniyet ve asayiş, hiçbir tereddüde imkân bırakmayacak şekilde ispat etmektedir ki Türkler çok medenî insanlardır.”

Osmanlı insanı hırsızlık, gasp, kapkaç nedir bilmezdi. Günümüz İstanbul'undaki soygun olaylarını gazetelerde okudukça eski halimizi nasıl da özliyorum bilemezsiniz.

“Bu muazzam payitahtta” diyor Fransız tarihçi M. A. Ubicini, “dükkâncılar, namaz saatlerinde dükkânlarını açık bırakıp camiye gittikleri ve geceleri evlerin kapısı basit bir mandalla kapatıldığı halde, senede dört hırsızlık vak'ası bile olmaz. Ahalisi sırf Hristiyan olan Galata ile Beyoğlu'nda ise hırsızlık ve cinayet vak'aları olmadan gün geçmez.”

Çevreyi kirletmek bir Avrupalı alışkanlığıydı. Osmanlı insanı, “kul hakkı” sayıldığı için yerlere çöp atmaz, ortamı kirletmezdi.

Hatta “Ağaçlar zikreder.” düşüncesiyle, ağaçları yeşertmeye çalışırlardı. Mesela kurak günlerde ücretle adam tutup sokaktaki ulu çınarları sulatır, göçmen kuşların yorgunluk atması için saçak altlarına kuş sarayları yaparlardı.

Osmanlı insanı asla yere tükürmezdi. Bazı Batılı gözlemciler, sırf yere tükürmedikleri için atalarımızı eleştirmişti:

“Türkler hiçbir zaman yere tükürmezler. Daima yutkunurlar. Bunun için de saçlarında sakallarında bir hararet olur ve zamanla saçları, kaşları, sakalları dökülür.” (Comte de Marsigil)

Osmanlı insanının üstün bir ahlâk anlayışı vardı. “Türkiye Seyahatnâmesi”yle meşhur Du Loir 1650'lerde şunları yazıyor:

“Hiç şüphesiz ki ahlâk bakımından Türk siyasetiyle medenî hayatı bütün cihana örnek olabilecek vaziyettedir.” Bugünümüz için de bunları söylemek mümkün mü?

Sadece insanlara değil, hayvanlara bile saygılı bir toplumsal yapıdan geliyoruz. Bunun şahidlerinden birisi de Elisee Recus'tur. 1880'lerdeki durumumuzu anlatıyor:

“Türklerdeki iyilik duygusu hayvanları dahi kucaklamıştır. Birçok köyde eşekler haftada iki gün izinli sayılır...”

“Türklerle Rumların karışık olarak yaşadığı köylerde ise bir evin hangi tarafa ait olduğunu kolaylıkla anlayabilirsiniz. Eğer evin bacasında leylekler yuva yapmışsa, bilin ki o ev bir Türk evidir.”

Osmanlı insanı güzel konuşur, derdini kestirmeden anlatırdı. Sözü gereksiz yere uzatmaz, o zamanın deyişiyle “israf-ı kelâm” (söz israfı) etmezdi.

Sohbet edenlerin aralarındaki uyumu ve sevgiyi gören Charles MacFarlane, şöyle yazmaktan kendini alamamıştı: “Bu milletin konuşması, bütün diğer milletlere örnek olabilecek kadar güzel ve mükemmel!”

Osmanlı'da aile kavramı, temel kavramdır...

Her zaman baş tacı edilmiştir...

Daha geniş bir anlamda aile, Türk toplumunun daima temeli olmuştur.

Osmanlı oluşumunda da aile terbiyesinin özel bir yeri vardı. Anne-babadan evlada şefkat ve muhabbet, evlattan anne-babaya sevgi, saygı ve itaat, Osmanlı dinamiğinin özü idi.

Dilerseniz 19. yüzyılda İstanbul'da yaşamış Fransız gezgin A. Brayer'in bu konudaki tespitlerine kısaca bir göz atalım:

“Erkeklerde ve kadınlarda evlat sevgisi çok derindir. Türkler'in hafta tatiline tesadüf eden cuma günü ve bilhassa Ramazan ve bayram günleri sokaklarda Müslüman Türk'ün

göğsünü kabartan oğlunun elinden tutup ağır ağır gezdirdiği, çocuk yorulunca kucağına aldığı, daima devam ettiği kahvede yanına oturtup şefkatle hitap ettiği, evladına tam bir anne özeniyle baktığı, ihtiyarlarından gençlerine kadar bütün diğer Müslüman Türklerin de çubuklarını bırakıp çocuğa alayla baktıkları ve ilerde, inşaallah, ihtiyarlık desteği olacak bir oğul sahibi olduğu için babayı tebrik ettikleri görülür...”

“Bu şefkat tezahürlerine başka memleketlerde de tesadüf edilir, fakat arada dağlar kadar fark vardır! Birtakım boş menfaat kaygıları, eğlence düşkünlükleri, çok defa kadınların da iştirak ettikleri ticarî muamele gaileleri, kısacası başka memleketlerin her şeyleri çocuklara karşı şefkatlerini azalttığı halde, harem hayatı, bilakis bütün bu hislerin bir merkezde toplanıp artmasını temin etmektedir.”

“İşte bundan dolayı Türkiye’de çocuklar yetişip adam oldukları zaman anne-babalarını yanlarında bulundurmakla iftihar ettikleri ve küçükken onlardan gördükleri şefkate mukabele etmekle bahtiyar oldukları halde, başka memleketlerde çok defa çocuklar olgunluk çağına girer girmez anne-babalarından ayrılmakta, malî menfaatleri hususunda onlarla çekişe çekişe münakaşa etmekte ve hatta bazen kendileri refah içinde yaşadıkları halde onları sefaletle yakın bir hayat içinde bırakmakta ve zavalıhlara karşı adeta yabancılaşmaktadır.”

Ailede nelerin değiştiğini, geleneksel yapının hangi istikamete kaydığını ve bu yüzden toplumumuzun neler kaybettiğini sanırım bu ifadelerde görebiliyoruz.

Fakir ya da zengin, asil yahut avam, Osmanlı insanı tabiatla dost, hatta iç içe yaşamıştır...

Ayrıca “insan ve mekân” ilişkisi konusunda müthiş seçici davranmıştır.

Bunu ünlü Fransız şair Lamartine’den öğreniyoruz:

“Güzel manzaralara, parlak denizlere, gölgeliklere, mem-
balara, karlı dağ tepeleriyle çevrelenmiş muazzam ufuklara
karşı beslenen temayül bu milletin en büyük meylidir.”

“İşte bu millet padişahlarının sarayını, yani payitahtın
merkezini bütün imparatorluğun ve belki de bütün dünyanın
en güzel tepesinin yamacına yerleştirmiştir.”

“Bu sarayda Avrupa saraylarının ne dâhili ihtişamı, ne o
esrareniz şehvanîlikleri görülebilir. Bunda yalnız ağaçların
tıpkı bakir bir ormanda olduğu gibi alabildiğine ve ebedî sî-
rette geliştiği, suların şarıldadığı ve güvercinlerin dem çektiği
geniş bahçeler mevcuttur. Burada daima açık tutulan birçok
pencereli odalar, bahçelerle, denizlere hâkim eyvanlar ve ka-
feslerinin arkasına oturan padişahlar için hem tenhalığın ta-
dını hem o sihirli Boğaz manzarasının zevkini aynı zamanda
hissetmek imkânını temin eden kafesli köşkler vardır.”

“Bu Türkiye’nin (Osmanlı Devleti’nin) her tarafında böy-
ledir. Hünkârla halk, büyüklerle küçükler evlerinin düzen-
lenmesinde hep aynı ihtiyaca, aynı hisse tabidirler. Güzel bir
ufuk manzarasıyla gözlerin aydınlanması istenir. Yahut eğer
evlerinin vaziyetiyle sahiplerinin yoksulluğu müsait değilse,
kulübelerinin etrafındaki toprağın bir köşesinde hiç olmazsa
bir ağaç, bir koyun, birkaç kuş ve beş-on güvercin olmasını
isterler.”

Adâlet ve hoşgörü açısından da ceddimizin eşsiz olduğunu
zaten biliyoruz. Tarihte hiçbir millete nasip olmayacak kadar
uzun ömürlü devletler kuran ecdadımız, yönettikleri çeşitli
dinlere ve inançlara mensup milletlere daima hoşgörülü ve
âdil davranmışlar, bu iki kavramı hâkimiyetlerinin temeli
yapmışlardır.

“Ortadoğu: Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik
Sorunları” konulu sempozyumda yaptığı açış konuşmasında
Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt, dört yüz
yıl süren Osmanlı hâkimiyeti döneminde Ortadoğu’da etnik
ve mezhepsel çatışmaların yaşanmamasının sosyolojik olarak
incelenmeye değer olduğunu söyleyerek tam da bu noktaya
parmak bastı. (6 Haziran 2008 tarihli gazeteler)

Gerçekten de Osmanlı ceddimiz idareleri altındaki çeşitli ırk ve dinden insanlara her zaman âdil ve hoşgörülü davranıyor, ne dinlerini, ne dillerini, ne ırk ve neseplerini dayatıyorlardı.

Çünkü devleti yönetenler, “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın!” öğüdünden ilham alıyor, devletin değil insan varlığının mutluluğunu temin için çabalamanın esas olduğuna inanıyorlardı.

Bu yüzden çeşitli dinlere, dillere ve kültürlere sahip insanların Osmanlı Devleti’nde özgürce yaşamalarına müsaade edilmiş, inançlarına, geleneklerine müdahale edilmemiştir.

Osmanlı sınırları içerisinde bulunan hiçbir bölge sömürge muamelesi görmemiş; ayırım yapılmaksızın her topluluğa kültür ve medeniyet götürülmüştür.

Padişahlar ve yöneticiler bu uygulamanın takipçileri ve destekçileri olmuşlardır.

Osmanlı ceddimiz, “Şüphesiz Allah, size emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor...” (Nisa suresi: 58) mealindeki ilâhî hükmü yüzyıllar boyu uygulamışlardır.

O kadar ki mahkemeler, sırf adaletin yerini bulması için, bazen kendi dindaşlarının, soydaşlarının, hatta devletlerinin aleyhine kararlar vermiştir.

Buyruktur: “Ey iman edenler! Kendiniz, anne babanız ve yakınlarınız aleyhinde dahi olsa Allah için şahitler olarak adaleti ayakta tutun. (Onlar) ister zengin olsun, ister fakir olsun; çünkü Allah onlara daha yakındır. Öyleyse adaletten dönüp hevalarınıza uymayın...” (Nisa suresi: 135)

“... Sizi Mescid-i Haram’dan alıkoyduklarından dolayı bir topluluğa olan kininiz, sakın sizi haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takvâ konusunda yardımlaşın, günah ve haddi aşmada yardımlaşmayın ve Allah’tan korkup sakının. Gerçekten Allah (ceza ile) sonuçlandırması pek şiddetli olanıdır.” (Maide suresi: 2)

Muhtemelen bu hükümleri bilen Boğdan Beyi Büyük Stefan ölümüne yakın günlerde topladığı oğullarına şöyle vasiyetinde bulunmuştu:

“Belki de yakında himayeye muhtaç olacaksınız. Asla Rus’a yanaşmayın, haindir, sizi yok eder. Fakat kendinizi Osmanlılar’a emanet edin, adil ve merhametlidirler.”

Mohaç Savaşı’nda Osmanlılara esir düşen Bartholomeus Georgievic, 1544’te yazdığı *Türkler’in Gelenek ve Görenekleri* isimli eserinde, Osmanlı insanının savaş zamanında bile adaletten ayrılmadığını şöyle anlatıyor:

“Savaş zamanında öyle sıkı bir disiplin vardır ki hiçbir asker adaletsiz bir şey yapmaya cesaret edemez. Adaletsizlik yapan hiç acımaksızın cezalandırılır. Gözcüler ve düzen sağlayıcılar vardır... Geçip gidilen yolların kıyısındaki bağ ve bahçelerde sahiplerinin izni olmaksızın, bir elma bile koparılamaz.”

Tarih bu sözlerin örnekleriyle doludur.

Osmanlı insanının namus anlayışına gince...

Osmanlı’nın namus anlayışı Batılı yazarlara hem ilham vermiştir hem de kitaplarına konu olmuştur.

Fransız yazar Aubry de La Motraye, Osmanlı insanının namusuna düşkünlüğünü özellikle belirterek, başından geçen bir olayı anlatır:

“Muhtelif dükkânlardan öteberi satın alırken, para vermek için koynumdan çıkardığım keseyi veyahut vakti anlamak için baktığım saatimi eşya yığınları arasında unuttuğum çok olmuştur. Bazen de vereceğim paranın iki mislini bıraktıktan sonra, dükkâncının mallarını ortadan kaldırıp yanlışlıkla fazla verdiğim parayı görmesine vakit kalmadan çekilip gittiğim olurdu.”

“İşte bu dalgınlığıma rağmen Türk dükkânlarında hiçbir zaman tek bir meteliğim kaybolmamıştır. Çünkü o gibi vaziyetlerde dükkâncılar peşimden adam koşturmuşlar ve hatta

eğer dalgınlığının neticesini anladıktan sonra dükkâna dönmemişsem, unuttuğum şeyi iade için ikametgâhımın bulunduğu Beyoğlu'na kadar adam gönderip birçok defalar beni aratmışlardır.”

“Mesela bir gün küçük bir Türk dükkânının önünde durmuştum. Bu yelpazeci dükkânında Türk erkeklerinin yaz sıcaklarında kullandıkları yelpazeler satılıyordu. Birçoğuna baktım, düz deriden ve en harcâlem olanlarından birini alıp parasını verdikten sonra, çekilip gittim...”

“Aradan tam üç hafta geçtikten sonra bir gün tesadüfen yelpaze aldığım dükkânın önünden geçerken, yelpazeci beni görür görmez çağırıp saatimi gösterdi... Elime teslim etti.”

“Ben bu Türk namuskârlığının daha yüzlerce misalini verebilecek vaziyetteyim. Bizzat kendi başımdan geçen vak'alar otuzdan fazla olduğu halde, bunların hiçbirinde hiçbir zaman Türklerin namuskârlıktan ayrıldıklarını görmedim.”

Benzer sözleri şimdilerde ülkemizi gezen turistlerden duymak için neler vermezdik.

Bu duyarlılığın kaynağı hiç kuşkusuz Kur'an'dı. Osmanlı insanı, Kur'an ahlâkına göre yetiştirilmişti. Faziletinin temeli buydu.

Buyruktur: “... Ölçüyü ve tartıyı tam tutun, insanların (hakları olan mallarını) eşyasını değerinden düşürüp eksiltmeyin ve düzene (ıslaha) konulmasından sonra yeryüzünde bozgunculuk (fesat) çıkarmayın. Bu sizin için daha hayırlıdır, eğer inanıyorsanız.” (Araf suresi: 85)

17. yüzyılda İsveç'in İstanbul sefirliğinde bulunup daha sonra o dönem Osmanlısını anlatan *Tableau Général de l'Empire Otoman (Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Tablosu)* isimli çok önemli bir eser yazan Mouradgea D'Ohsson, Osmanlı insanının namus telakkisinden hayranlıkla bahsediyor:

“Osmanlı Türkleri, diğer faziletleri kadar namuskârlık, dürüstlük ve doğruluk gibi Kuran’ın en kuvvetli hükümlerine dayanan meziyetleri itibarıyla da şayan-ı takdirdirler (takdir edilmelidirler).

“Osmanlı Türklerinin övülmesi gereken meziyetlerinden biri de verdikleri söze umumiyetle sadık olmaları, hemcinslerini aldatmaktan ve emniyeti suistimal ile insanların saflığından istifadeye kalkışmaktan veyahut safderunluğunu istismar etmekten vicdan azabı duymalarıdır.”

“Kendi milletlerine karşı gösterdikleri bu yaklaşımı, hangi din ve mezhebe mensup olursa olsun bütün yabancılara karşı da gösterirler. Bu noktada Müslümanla gayrimüslim arasında hiçbir fark gözetmezler... Faziletle sosyal düzenin idamesi bakımından fevkalade bir kıymeti olan bu fikirler, kanun esaslarıyla Kuran’ın ayetlerine dayanmaktadır.”

Osmanlı insanını Avrupalı çağdaşlarından ayıran farklarından bir diğeri son derece güvenilir olmasıdır ki ahde vefanın bilinmediği Avrupa’da yıllar boyu yankılanmıştır.

Bu özellik de çok tabii olarak inançlarının bir sonucudur.

Kuran’da, Allah, iman edenler için şöyle buyurmuştur:

“(Bir de) Onlar, kendilerine verilen emanete ve verdikleri ahde (harfiyyen) riayet edenlerdir.” (Mearic suresi: 32)

Bir İngiliz gezgin ise şunları anlatıyor tüm dünyaya:

“Bugün kendi eşyamla, yol arkadaşım olan eski bir Macar zabitanın eşyasını nakletmek üzere bir köylünün yük arabasını kiraladım. Sandıklar, portmantolar, denkler, paltolar, kürkler, atkılar hep açıktaydı. Buralarda yatağın hayali bile mevcut olmadığı için, gece üstüne uzanmak üzere ben biraz kuru ot satın almak isteyince son derece nazık bir Türk bana refakat teklifinde bulundu. Köylü de öküzlerini koşumdan çıkarıp bizim bütün eşyamızla beraber sokağın ortasında bıraktı. Ben onun uzaklaştığını görünce, ‘Burada birisi kalmalı.’ dedim.

Yanımdaki Türk hayretle sordu:

– Niçin?

– Eşyalarımızı beklemek için.

Türk köylüsü hayretler içinde şu cevabı verdi:

– A! Ne lüzumu var. Eşyalarınız bir hafta gece-gündüz burada kalsa bile dokunan olmaz.

Ben bu sözü kabul ettim ve döndüğümde her şeyi yerli yerinde buldum. Bu vak’a bütün Londra kiliselerinin kürsülerinden Hristiyanlara ilan edilmelidir. İçlerinden bazıları rüya gördüklerini zannedeceklerdir. Artık uykularından uyan-sınlar!”

Alıntı yaptığımız yabancılar arasında elbette Türk dostları var, ama tamamı böyle değil...

Mesela şimdi bir tespitini nakledeceğimiz, 18. yüzyılda İngiltere’nin İstanbul sefiri olan Sir James Porter tam bir İslâm-Türk düşmanıdır. Ama kitabında Osmanlı insanının faziletlerini dillendirmekten kendini alamamıştır:

“Türkiye’de yol kesme vakalarıyla ev soygunculukları ve hatta dolandırıcılık ve yankesicilik vak’aları adeta meçhul gibidir. Harp halinde olsun, sulh halinde olsun, yollar da evler kadar emindir. Bilhassa ana yolları takip ederek bütün imparatorluk arazisini mutlak bir emniyet içinde baştanbaşa gezmek her zaman mümkündür. İnsanlar daima hareket halinde oldukları, kalabalık yolcular her zaman bir yerden bir yere gittikleri halde, vukuatın fevkalade azlığına hayret etmemek elde değildir. O kadar ki yıllar içinde ancak bir tek vak’aya tesadüf edilebilir.”

Jean Antoine Guer de, 1747 yılında Paris’te yayınlanan *Moeurs et Usages des Turcs* (Türkler’in Gelenek ve Alışkanlıkları) isimli eserinde, Osmanlı topraklarındaki insanların güvenliğinin teminat altında olduğuna dikkat çekiyor:

“Gerek İstanbul’da gerek Osmanlı İmparatorluğu’nun bütün şehirlerinde hüküm süren emniyet ve asayiş, hiçbir tereddüde imkan bırakmayacak surette ispat etmektedir ki

Türkler hiçbir zaman görülmemiş bir derecede medenîdirler...”

Çeşitli vesilelerle Osmanlı insanını tanıma şansını yakalamış yabancıların ortak bir görüşü var: Osmanlı insanı ile iş yaparken mukaveleye gerek olmadığını söylüyorlar. Ticarî konular dâhil, herhangi bir konuda Osmanlı insanının söz vermesini yeterli buluyorlar.

Elbette bu insan tipi kendiliğinden oluşmamış, Kur'an ah-lâkının hâkim olduğu toplumsal yapının eseri olarak ortaya çıkmıştır.

Fransız general Comte de Bonneval, Osmanlı insanı hakkında şunları söylüyor:

“Haksızlık, tekelcilik, hırsızlık gibi suçlar Türkler arasında adeta yok gibidir. Kısacası ister vicdani bir akideden, ister ceza korkusundan mütevellit olsun, o kadar dürüstlük gösterirler ki, insan çok defa Türklerin doğruluğuna hayran kalır.”

Bu yapıdan geçtiğimiz halde, Batı insanının doğruluğuna, dürüstlüğüne hayran olduğumuz günleri de mi görecektik?

Bir Türk tüccarın dürüstlük konusundaki titizliği bir kaynakta şöyle dile getirilir:

“Türk tüccar kumaş toplarını denklerken, bir top kumaşı ayırdığını gördüm. Bunun sebebini sorduğumda, o topun kusurlu olduğunu söyledi. Ziyanı yok, dedim, önemli değil.”

“Osmanlı esnafı o kumaş topunu vermemekte yine de direndi. Fransızın ısrar ettiğini görünce de durumu şöyle açıkladı: ‘Benim malımın kusurlu olduğunu söyledim, bunu siz biliyorsunuz. Fakat onu kendi memleketinizde satarken, alıcılarınız kumaşın kusurlu olduğunu size söylediğimi ve uyardığımı bilmeyecekler. Böylece ben bir bakıma sizin müşterilerinize kusurlu mal satmış olacağım. Neticede Osmanlı'nın gururu, şeref ve haysiyeti incinecek, Müslümanları hilekâr zannedecekler. Onun için bu sakat topu size asla veremem.’”

Osmanlı insanını diğer milletlere mensup insanlardan ayıran özelliklerden biri hile ve yalan bilmemeleridir. Sadece

öğrendikleri değil, noksansız yaşamaya da çalıştıkları İslam dini, Osmanlı insanını nitelikli insan haline getirmiştir.

Osmanlı insanı verdiği sözü mutlaka tutardı. Çünkü inandığı din, ahde vefa gösterilmesini emrediyordu.

Buyruktur: "Ahidleştiginiz zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Çünkü Allah'ı üzerinize kefil kılmissınızdır. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı bilir." (Nahl suresi: 91)

"... Ahde vefa gösterin. Çünkü ahid bir sorumluluktur." (İsra suresi: 34)

Osmanlı insanının ahde vefası Batılı gözlemcileri daima etkilemiş, Osmanlı insanının bu meziyetinden hayranlıkla söz etmekten kendilerini alamamışlardır.

Mesela Comte de Bonneval, "Türkler vaatlerine dindarâne bir sadakat gösterirler." diyor.

Mouradgea d'Ohsson, "Müslüman Türkler yeminleriyle ahitlerine de son derece sadıktırlar. Fakat Allah'ın adını ağızlarından düşürmemek itiyadına (alışkanlığına) bakılırsa, sözlerine Cenab-ı Hakk'ı şahit göstermeden hiçbir şey söylemek istemedikleri anlaşılır. O takdirde bir yemin tabiri olarak 'Vallahi' kelimesini kullanırlar. Bir şeyi teyit için 'Billahi' kelimesini de ilave ettikleri gibi, son bir kat'iyet mertebesi izafe etmek üzere ekseriya 'Tallahi' kelimesini de eklerler."

Ahde vefa göstermek gibi meziyetleriyle asla övünmezler, insan olmanın icabı sayarlardı. Meziyetlerini bir üstünlük duygusu içinde değil, Batılıların "fazla aşırı" buldukları derin ve samimî bir tevazu içinde sergilerlerdi.

A. Brayer, Paris'te yayınlanan *Neuf annees a Constantinople* (*Konstantinopolis'te Dokuz Yıl*) isimli eserinde, Türk tevazuunun kaynağına iniyor ve diyor ki:

"Müslüman Türkler arasında kibir ve gurur adeta bilinmez. Kuran'ın en şiddetle yasakladığı temayüllerin biri de budur... Bir taraftan da sürekli olarak alçak gönüllülük telkin edilir... İşte bundan dolayı Müslüman Türk'ün yürüyüşünde vakar ve ihtişam olmakla beraber, katiyen kibir ve azamet

yoktur. Daima yavaş sesle konuşur, el ve kol hareketlerinde hiçbir zaman zorla hükmeden bir eda sezilmez, hizmetinde tathlık ve kolaylık vardır.”

Buyruktur: “O Rahman (olan Allah)’ın kulları, yeryüzü üzerinde alçak gönüllü olarak yürürler ve cahiller kendileriyle muhatap oldukları zaman ‘Selam’ derler.” (Furkan suresi: 63)

Osmanlı insanının edep, nezâket ve terbiye açısından ulaştığı seviye başka hiçbir millete nasip olmamıştır.

Osmanlı’nın Kur’an orijinli görgüsü ve zarafeti görülmemiş bir mükemmelliktir.

Osmanlı insanının hayata karşı duruşu sanatına da yansımış ve belirleyici olmuştur...

Tezhip zarafetin, hat sabrın, mozaik çok renkliliğin, vitray renklilik içindeki insicamın, gergef gibi işlenen mezar taşları ebediyet arayışının; görkemli camiler, medreseler, türbeler ise Allah’a itaat halindeki gücün şahitleri ve sembolleridir.

Ayrıca Osmanlı insanını kuşatan merhametin sembolü tüm yardım kurumları, özellikle de vakıflardır.

Osmanlı insanı edep, nezaket ve yardımlaşma üçgeninde şekillenen bir terbiye sistemi içinde yetişmiştir.

Dolayısıyla “Osmanlı insanı” terkbine, kendi döneminde tepeden turnağa edep, nezâket, merhamet ve hayâ kavramları yüklenmiş, bu ikisi birbirinden ayrı düşünülmemiştir.

Bu vasıflarının sayısız tezâhürleri vardır. Hele yardımlaşma alanında o kadar ileri gitmişlerdir ki meşhur Comte de Marsigli, “bu kadarı da fazla” demek zorunda kalmıştır:

“Türkler, iyiliklerini yalnız insan cinsine hasretmekle kalmayıp, hayvanlara ve hatta bitkilere bile teşmil etmekte (Osmanlılar) biraz fazla ileri gitmektedirler.”

“Yazın İstanbul’dan Sofya’ya giderken dağlardan anayol üzerine inmiş köylülerin yolculara bedava ayran dağıttıklarına şahit oldum.”

Galiba geçmişimizden uzaklaşmak bize çok pahalıya patladı.

Yahya Kemal Beyatlı'nın bir tespitini birlikte okuyalım:

“Eski Türklerin bir dini hayatları vardı, dini hayatları olduğu için de çok şeyleri vardı. Yeni Türklerin de dini hayatları olduğunda çok şeyleri olacak.”

Bu insanlar nasıl yetişti sorusunu tam burada sormamız gerekiyor.

Yetişmedi, yetiştirildiler... Okuya okuya artık âşına olduğumuz Fransız yazar ve gezgin Dr. A. Brayer hafızamıza Osmanlı insanının çocukluğunu bırakıyor:

“Çocuklar arasında gürültülü oyunlardan, itişip kakışmadan, hele küfürleşme ve yumruklaşmadan eser görülmez. Bunlar İslâm terbiyesiyle ıslah edildikleri için, kendi aralarında sakın sakın oynayıp eğlenirler. Onlara anneanneleri değişik menkıbeler anlatır, hayat tecrübelerini aktarırlar.”

Gelin biraz da İngiliz gezgin ve yazar Thornton'u dinleyelim:

“Sâde bir din olan İslâmiyeti, çocuklar, Harem dairesinde (evlerin aileye ait bölümünde - selamlık bölümü misafirler ve yabancılar içindir) analarıyla babalarından öğrenirler.”

Mimar Sinan'ın eserleri hâlâ sapasağlam ayakta dururken, görkemli mühendislerimizin yaptığı kaç “eser” ilk depremde yerle bir oldu.

Günümüz böyle, ama dünümüz böyle değildi: Yedi cihana nam salmıştık. Devletimizle, milletimizle, zaferlerimiz, malıyemiz, eğitimimiz, dürüstlüğümüz, ahlâki yapımızla meşhurduk. Yabancılar kendi toplumlarına bizi örnek gösterirlerdi.

1700'lü yılların sonuna kadar Londra Ticaret Odası'nda şöyle bir yazı asılıydı: “Türklerle alış veriş et, yanılmazsın.” Aynı yıllarda Hollanda Ticaret Odası'nda yapılan herhangi bir oylama eşit çıkarsa, Osmanlılarla ticaret yapan tüccarın oyu iki sayılır ve onun oy verdiği taraf kazanırdı. Yani bizimle

salt ticarî münasebeti bulunanların bile Avrupa'da böyle bir ağırlıkları olurdu.

Bu ağırlık bizim yürek cevherimizden oluşurdu. Yürek cevherimize ne oldu dersiniz? Neden böyle sıradanlaştık?

Gerçek nedenlere ulaşmak için, peşin hükümlerden arındıktan sonra geçmişimizle buluşmamız gerekiyor. Çünkü geçmişimiz "adam gibi adam"lar yatağı. Osman Gaziler, Yıldırım, Fatihler, Yavuzlar, Süleymanlar, Sinanlar orada olduğuna göre, onları yetiştiren şartlar da oradadır.

Bu gerçeği, Avrupalı gezginler tespit etmiş, meselâ *Türkiye Seyahatnâmesi*yle meşhur Du Loir, 1650'lerdeki ahlâkî yapımızı tüm insanlığa, aşağıdaki çarpıcı cümle ile örnek göstermiştir:

"Hiç şüphesiz ki ahlâk bakımından Türk medenî hayatı bütün cihana örnek olabilecek vaziyettedir."

"BİZ OSMANLI TERBİYESİ ALDIK, DÜŞENE VURMAYIZ!"

Kültürümüzde, düşene vurmamak yoktur!

Yenileni ezmek, param parça etmek de yoktur!

Kültürümüz zafer karşısında büyüklenmeye de izin vermez...

Bu kültürün çocuğu olarak, Osmanlı padişahları, her zaferden sonra, işte bunun için şükür secdesine varmış, bir "ikram-ı İlâhî" olarak gördükleri zaferin şükrünü eda etmeye çalışmışlardır.

Düşene vurulmaması ise hem sağlam bir ahlâkî yapının sonucu hem de "insan" denen kıymetin kıymetini kavramayla ilgili bir keyfiyettir.

Osmanlı'yı mağluplar karşısında müsamahakâr yapan, hatta hafif bir mahcubiyete düşüren sebep, insan denen varlığın muhtevasına vakıf olmasıdır.

“İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” anlayışı ile insan kalbini kırmayı Kâbe yıkmakla aynı sayan anlayışın kaynağı da budur.

Bu yüzden Osmanlı ceddimiz elinde rakipsiz güçler bulunduğu dönemlerde bile insana zulmetmemiş, insanı aşağılamamış, tam tersine esir ve kölelere bile insanca muamele etmiştir.

Bunun yüzlerce örneğini zikretmek mümkündür. Bunlardan biri, tam bir ibret tablosudur.

Güçlünün zayıfı, zenginin fakiri, büyüğün küçüğü ezmeye çalıştığı günümüzde, Namık Kemal’e, “Bir zamanlar biz ne millet, hem ne milletmişiz / Gelmişiz dünyaya milliyet nedir öğretmişiz.” dedirten mert duruşun bu örneğine hepimizin ihtiyacı var.

1910’lu yıllar...

Osmanlı Devleti her taraftan kırılmış. Yabancılar, devlet içinde devlet olmuşlar.

En şamarıkları da Rusya... Rus sefirinin iki dudağı arasından çıkan her kelime, Osmanlı yönetimini hop oturtup hop kaldırmaktadır.

Osmanlı Hükûmeti bıkkın, lâkin derdini kime yanmalı?

Gücünün zirvesinde olduğu yıllarda yaltaklanan Rus, en zayıf anında Osmanlı’yı yüreğinden vurmak için fırsat gözler, durur...

Osmanlı devlet ricali de bu fırsatı Rus’a vermemek için aşırı temkinli davranır, bu uğurda devlet ricali bazen dokuz takla atar.

Babiâli’nin kapalı kapıları arkasında en çok duyulan cümle şudur:

“Aman aradığı bahaneyi Moskof’a vermeyelim!”

Eski Erzurum Valisi Tahsin Bey, o sıralar Beyoğlu mutasarrıfı. Hayırlı bir işe teşebbüs edip Beyoğlu’ndan Büyükde-re’ye telefon hattı çektirir...

Lâkin aksilik bu ya, telefon direklerinden birkaçı Rus Se-fareti'nin önüne rastlamıştır.

Rus sefiri hemen ultimatomu Babiâli'ye (hükümete) da-yar:

“Ya bu direkler kaldırılır veya...”

Gerisi bir sürü tehdit, tazyik vesaire...

Babiâli yine çaresizdir. Kendi topraklarına diktiği birkaç telefon direğini korumak gücünden mahrum görüntüsünden kendisi bile ürker. Zira saldırmak için Rusya'nın bahane ara-dığını bilmekte, bu bahaneyi vermemek için tedbirli ve tem-kinli davranmaktadır.

Hatta zaman zaman bunu oldukça abartmaktadır.

Beyoğlu Mutasarrıfı Tahsin Bey, Babiâli'ye (hükümete) çağırılır:

“Vaziyet çok nazik, Tahsin Bey. Rus sefiri, sefaret önüne diktirdiğimiz telefon direklerinin kaldırılmasını istiyor.”

Tahsin Bey vakur ve ciddî, eski zaman paşalarını andıran bir azametle dim dik ayakta. Yüzü gölgeli. “Yüreklerine bay-rak dikebilecekken dikmemenin bedelidir bu!” diye düşün-düğü o kadar belli ki sadrazam ürkerek susar.

Sadrazam susunca, Tahsin Bey tane tane konuşarak sad-razama sorar:

– Merakımı mazur görün ama birkaç telefon direğini ko-rumaktan âciz hallere düşmüş bir devlet, lüzum hasıl oldukta kendini nasıl koruyacaktır?

Fakat Sadrazam Paşa böyle bir suale cevap verecek du-rumda değildir, işi tatlıya bağlamaya çalışır:

– Canım, böyle basit bir meseleyi büyütüp Rusya ile bo-zuşmayalım. Sefirle görüş, direkleri kaldırtacağımı söyle, me-sele kapansın gitsin.

Tahsin Bey'in bakışları donar, yüzü tastamam kararır:

– Benden cidden istenen bu mudur Sadrazam Hazretleri?

– Belî, budur. Çok kolay, değil mi?”

Tahsin Bey'in başı âdeta önüne düşer. Bunu kafa sallama olarak algılayan sadrazam, yarı zorla Tahsin Bey'in elini sıkıp görevine uğurlar.

Tahsin Bey ise bir enkaza dönmüştür. Bacaklarına ağır gelen bedenini âdeta sürükleyerek Sadaretten (Başbakanlıktan) çıkar. Kendisini tanıyıp selam verenleri görmeden Sarayburu'na yürür.

"İnsanların neden kendilerini öldürdüklerini anlayabiliyorum" diye mırıldana mırıldana saatlerce denize bakar:

– Hey koca Osmanlı, bu hallerini de mi görecektim!"

Ertesi gün Tahsin Bey karamsar, üzgün, bezgin, yorgun bir durumda Rus Sefareti'nin kapısındadır.

Öyle utanır ki titremektedir.

Küçülmüş, bitmiştir sanki... Ayakta zor durur.

Kapıdaki görevliye maksadını söyleyip Sefarete girdiği sırada, Rus sefiri merdivenlerde belirmiştir. Bir an bakışırlar:

– Kim bu adam, diye sorar sefir, niçin geldi?

Sefaret görevlisi Tahsin Bey'i tanıtır:

– Kendileri Beyoğlu Mutasarrıfı Tahsin Bey'dir, şu telefon direkleri mevzuunu ekselânslarıyla görüşmeye geldiler.

Ekselânslarının burnu Kaf Dağı'nda...

Gözleri küçümseyici, duruşu alaycı...

Mutasarrıfı bakışlarıyla kırbaçlar gibi.

Ama asıl kırbaç şakırtısını kelimelere gömer:

– Bir mutasarrıfı görüşmem. Söyle ona, sadrazamı gelip rica etsin.

Hızla kapıdan çıkıp gider.

Tahsin Bey, olduğu yerde donakalmıştır. Yer yarılrsa seve seve içine girecek kadar bıkkın, bir anda buharlaşmayı isteyecek kadar yorgundur.

Derin bir utançla kızaran yüzünü indirir, ateş saçan gözlerini kısar, tırnakları avucuna batıp kanatıncaya kadar yumruklarını sıkar.

Dudaklarına çıkan yüzlerce kelimeyi güçlkle yutkunup tek cümle fısıldar:

– Aman Allah’ım, bu günleri de mi görecektim!

Sendeleyerek sefaretten çıkar.

Yıl 1918...

Rusya’da bir yıl önce gerçekleştirilen komünist ihtilâli yüzünden ülkelerini terk etmek zorunda kalan Beyaz Ruslardan bir grup İstanbul’a sığınmıştır.

Sefil, perişan, bir lokma ekmeğe muhtaçtırlar. Ancak hayrsever İstanbulluların yardımlarıyla hayatlarını devam ettirebilmektedirler.

Beyoğlu Mutasarrıfı Tahsin Bey yine sahnededir. Bu sefer Beyaz Rusların arasında dolaşmaktadır. Fransızca bilen bir Beyaz Rus bulup oğluna öğretmen tutacaktır.

Birini gözü ısırınca yaklaşır. Tanıdığında ise irkilmekten kendini alamaz:

– Aman Allah’ım!

Bu adam, vaktiyle kendisini küçümseyip Sefaretten kovan Rus sefirinden başkası değildir. Bir farkla ki eski sefir perişan haldedir. Üstündeki elbise çaput yumağına dönmüş, avurtları çökmüş, gözlerinin ferî sönmüştür.

Tahsin Bey, adamı alıp evine götürür.

Yedirir, giydirir.

Bir güzel ağırlar.

Cebine de hatırı sayılır miktarda para koyduktan sonra, eskiye dair tek kelime söylemeden adamı uğurlar.

Yıllar sonra Tahsin Bey, hadiseyi bir yakınına anlattığında, yakını, şu soruyu sormaktan kendini alamaz:

– Azizim, vaktiyle sana yaptıklarını niçin yüzüne vurdun?

Tahsin Bey’in dudaklarında acı bir tebessüm yalpalır:

– Biz Osmanlı terbiyesi almışız, düşene vurmayız! Her şart altında kendi seciyemizin icabatını yaparız. Rus sefir de vaktiyle terbiyesinin icabatını yapmıştı.

Şimdikiler hem çelmeleyip düşürür hem de vurabildikleri kadar vururlar ya, aldırmaın...

“Düşenin dostu olmaz” derler ya, ona da aldırmaın.

Biz düşene hep dost olduk, Allah da bu yüzden bize dost oldu!

“O dost ise her şey dosttur.” (Bediüzzaman)

YANLIŞ İNSANLARIN DOĞRU DEVLETİ OLMAZI!

Rivayetler muhtelif, ancak 27 Ocak 1299 tarihi, Osmanlı Devleti’nin resmen kurulduğu tarih olarak kabul edilir. Bu münasebetle, genelde Osmanlı Devleti’ni, özelde ise devlet-millet ilişkisini yürek boyutunda inşa eden sevgi-şefkat köp-rüsünü konuşacağız.

Bilirsiniz, her devlet kimliğini insanından alır. Hatırlayalım ki insanımız “hayrat (sırf Allah rızası için yapılan iyilikler) ve hasenat (sevaplar) insanı” iken, devletimiz “sevgi, şefkat ve hamiyet devleti” idi. Keşke bu kelimeler için bir sözlüğe baksanız, ama bakmaya üşeneceklerle, kısaca hatırlatayım ki, ‘şefkat ve hamiyet devleti’ derken, vatandaşa odaklı, vatandaşını merhametle seven, hakkını hukukunu, nâmus ve haysiyetini koruyan bir devlet yapısı kastediyorum.

Ne zaman ki insanımız “hayrat ve hasenat insanı” olmaktan çıkıp salt kendine yaşamaya başladı, bir bakıma “Rabbena hep bana insanı”na dönüştü, devletimiz de o zaman “sevgi, şefkat ve hamiyet devleti” olmaktan çıktı, kendi insanına vuran, kendi insanını kıran, inciten “ceberut” bir yapıya dönüştü.

Sözün tam burasında, “Neye lâıyksanız öyle yönetilirsiniz.” mealindeki hadis-i şerif insanın aklına geliveriyor. Demek oluyor ki daha fazlasına değil, bu kadarına layıgız! “Yanlış insan”dan “doğru devlet” çıkmaz. Doğru devlet isteyen, önce kendini doğrultur.

Devleti israf içinde olmakla suçluyoruz, kendimiz israf içindeyiz. Devleti gösterişçilikle suçluyoruz, kendimiz her türlü gösteri ve gösterişle iç içeyiz. Devleti rüşvetin önüne geçemediği için eleştiriyoruz, rüşvet alıp veriyor, bununla da övünüyoruz.

Oysa biz eskiden böyle değildik; lüksümüz, tantanamız, kibrimiz, gururumuz, rüşvetimiz, soygunumuz, bencilliğimiz, gösteri ve gösteriş tutkumuz yoktu. Salt kendimize yaşamaz, elimizde avucumuzda olanı paylaşır, bunu yaparken de din, dil, ırk farkı gözetmezdik.

Kısacası eski insanımız, “hayrat ve hasenat insanı”, eski toplumumuz, sözün tam mânâsıyla bir “sevgi, şefkat ve yardım toplumu”, bu yüzden eski devletimiz (Osmanlı Devleti) tam bir “şefkat ve hamiyet devleti” idi. Yaratılanlar arasında en müstesna yeri alan insan, öncelikli olarak geliştirilen “yardımlaşma sistemi”, zaman içinde “yardım ahlâkı”na dönüşüp kutsallaşmıştı. O kadar ki salt kendine yaşayan bencilliği, toplum, safra atar gibi atmaya başlardı.

Muhallifler, muarızlar, egoistler, benciller ya birlikte yaşamayı öğrenip yardımlaşmanın keyfine varırlardı ya da dış-lamp yalnızlığa gömülürlerdi.

Meşhur Fransız gezginlerden A. De. La Motraye yazıyor:

“Bütün Türkiye ile Tataristan’da (Kırım’da) dilencinin yahut dilencililiği meslek edinmiş fukaranın ne olduğu bile ma-lum değildir.”¹²

Şimdi de Comte de Marsigli’ye kulak verelim:

“Halkın tabîî kanaatkârlığı (israf etmeden yaşaması) Tür-kiye’de hiçbir dilenci bırakmamıştır.”¹³

Sıra Comte de Bonneval’da:

“İstanbul şehriyle çevresinde yaklaşık iki milyon nüfus yaşıyor. Bu yapısıyla İstanbul, Avrupa’nın en büyük şehirle-

¹² Voyages en Europe, Asie et Afrique, La Haye, 1727, c.1, s. 263.

¹³ L’etat militaire de l’Empire Otoman, ses progres et sadecadence, c.1, s. 48.

rinden biridir. Buna rağmen, bu koca payitahtta (başkent) tek bir dilenciye rastlamak bile mümkün değildir.”

Çünkü Osmanlı asırlarında insan ve devlet bir bütündü. El ve gönül birliği içinde hareket ediyor, devletin eksik bıraktığını millet, milletin ulaşamadığını devlet tamamlıyordu. İkisi aynı duyarlılık ve amaç bütünlüğü içinde fakir fukarayı gözetiyor, kurulan vakıflar sayesinde vatanın en ücra köşelerine dahi ulaşılıyordu. Kısacası devlet “vakıf devlet”e, millet “vakıf millet”e dönüşmüştü.

“İnsana hizmet ibadettir.” anlayışı tüm hayata hâkimdi. Hem dinî hem de millî kültürümüzün temelinde “eşref-i mahlukat” olarak “insan” vardı.

İnsan merkezli olarak eğitilen Osmanlı insanı din, dil, renk, ırk farkı gözetmeksizin insanlara hizmeti ibadet telakki ediyor, “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır.” prensibi içinde, hayırda yarışıyor, bu ulvî ve küllî yarışın bir sonucu olarak da büyük hayır müesseseleri (vakıflar) vücuda getiriyordu.

Osmanlı’da vakıf müesseselerinin bolluğu ve yaygınlığı, hayırda yarışın ne denli büyük bir toplumsal heyecan dalgaları oluşturduğunu gösteriyor.

Rahatlıkla diyebiliriz ki Osmanlı insanı, “İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olan, malın en hayırlısı Allah yolunda harcanan, Allah yolunda harcananın da en hayırlısı halkın en çok ihtiyaç duyduğu şeyi karşılayandır.” anlayışı çerçevesinde, hayatını yaratılış hikmetine hizmete vakfetmişti.

Devlet, insanının bu ulvî çabasından öylesine etkilenmişti ki bizatihî kendisi devasa bir vakfa dönüşüp din, dil, renk, ırk, kıyafet farkı gözetmeksizin, tüm gücünü, yönettiği insanların hizmetine sunmuştu.

Osmanlı asırlarında bu toprakları gezmeye gelen pek çok Avrupalı gezginin tasdikiyle sabit ki bu millet “hayır ve hasenat milleti”ne dönüşmüştü.

Bu yüzden Allah, Osmanlı Devleti adıyla bir “şefkat, hamiyet ve merhamet devleti” kurmayı nasip etti. Dünyanın gıpta ile baktığı bu devlet öncelikle “dilencisiz bir millet” amaçladı ve ona ulaştı.

Buna ulaşmayı sağlayan zekât, fitre, sadaka ve diğer yardım köprüleriydi. Hepsisi tıkr tıkr işliyordu. Çünkü kendi hayatını “kanaatkârlık” üzerine kuran Osmanlı insanı, birikimlerini muhtaçlarla paylaşmaktan büyük zevk alıyordu.

Başta zekât, fitre olmak üzere, yaygın yardım kurumları toplumsal barışın da dinamosuydu. Rumlar, Ermeniler, Museviler, Katolikler, Ortodokslar, Protestanlar; kısacası farklı inançlarla etnik kimlikler, aynı bayrak altında kavgasız, nizasız yaşıyordu.

“Vakıf ahlâkı”nızı yitirince, barışı da yitirdik. Özelliklerimiz ve güzelliklerimiz zaman içinde soldu.

Bugün avuç açana, “Allah versin!” deyip geçiyoruz. Fakir öğrencinin eğitim masraflarını üstlenmesini ya da cezaevinden kitap talep eden mahkûmlara kitap göndermesini istediğimiz bazı zenginlerimiz, yeteri kadar yardım yaptığını söyleyip geri çekiliyor.

Oysa biz şefkati, merhameti, hamiyeti hayatın tüm alanlarına yaymış bir ecdadın torunlarıyız. Hem dinî hem de millî kültürümüzün temelinde “eşref-i mahlûkat” olarak “insan” vardı. Doğal olarak medeniyet anlayışımıza da “her şey insan için” anlayışı hâkimdi. Bu yüzden millette müthiş bir “hayırda yarış” vardı.

Osmanlı’da vakıf müesseselerin bolluğu ve yaygınlığı, hayırda yarışın ne denli büyük bir toplumsal heyecan dalgası oluşturduğunu gösteriyor.

İnsanın yaratılış hikmetini en iyi anlatan kitap Kur’an olduğuna göre, insana hizmeti pek tabîî Müslümanlar kurumlaştıracaklardı. Böylece Müslüman yüreklere “vakıf” fikri doğdu ve kısa sürede kültüre dönüştü.

Bir kişinin malını mülkünü hiç tanımadığı insanların hizmetine sunması, insanı tüm teferruatı ve kıymetiyle kavramasıyla mümkündür! Belli ki bu idrak, Osmanlı insanında mevcuttu. Bu idrak olmasaydı, yirmi altı binden fazla vakıf kurulabilir miydi?

Bunlardan bazıları hayvanlara ve bitkilere yöneliktir ki Ortaçağ'da böylesine derin bir çevre bilincinin varlığını takdirle anmamak haksızlık olur.

“Osmanlı asırları”nda, canlı cansız tüm varlıkların Allah'ı zikrettiğine inanıldığı için, hayata “şefkat” ediliyor, hayatın en kıymetli varlığı olan insana, düşman olmaması kaydıyla, “öz kardeş” nazarıyla bakılırken, hayvanlar ve bitkiler dahil tüm çevre aynı şefkat anlayışı içinde kucaklanıyordu.

Osmanlı asırlarında devlet ve millet “vakıf” statüsü kazanırken, Avrupa kendi bencilliğinde tükeniyordu. Bu yüzden Osmanlı Devleti'ne uğrayan gezginler hayretten hayrete düşüyor, Avrupa'ya Osmanlı insanını ve onun devletini örnek gösteriyorlardı.

DEVLET FİKRİ VE OSMANLI DEVLETİ

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi, Osmanlı Devleti'ni kuranları şöyle anlatıyor: “Bil ki bu devleti kuranlar, tarihin en haşmetli ve en büyük hükümdarlarıdır. Çok hayır yaparlar, çok ihsanda bulunurlar. Dâimâ adâletle hükmetmişler, kılıçlarının hakkı, mızraklarının meyvesi olarak bu devleti kurmuşlar ve büyütmüşlerdir.”

Bu oluşun temellerini atan isim ise, hiç kuşkusuz, kurucu olarak andığımız Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'dir.

Kendisi Osmanlı padişahları arasında sayılmamakla birlikte, Ertuğrul Gazi, Kayı Han aşiretinin Anadolu'ya yerleşmesi ve kökleşmesinde çok önemli bir rol üstlenmiştir.

Daha da önemlisi, devlet fikrinin babasıdır.

Ertuğrul Gazi'nin kesin doğum tarihi bilinmiyor. Ama 1191'de dünyaya geldiği genellikle kabul ediliyor. Annesi, gencecik evlâdını bayrağa sarılı tabutundan alıp toprağa ver-

dikten sonra “Vatan sağolsun!” diyebilen Anadolu anneliğinin ilk örneklerinden Hayme Ana’dır.

Hayme Ana devlet evinin direğidir. Kardeşleriyle ihtilâfa düştüğünde Ertuğrul oğlunu desteklemiş, büyük ihtimalle yüreğini geri dönüşlere değil, Peygamber müjdesine kilitlemesini ve bir Peygamber vediası olan Bizans’ı fethetme gayesiyle Batı’ya yürümesini o öğütlemiştir.

Hayme Ana, tıpkı Yunus Emre gibi Anadolu’nun paylaşmadığı bir değerdir ve yine Yunus gibi Anadolu’nun bazı yerlerinde (mesela Ankara’nın Haymana’sında) mezarı vardır. Aynı zamanda, Osmanlı tarihinde, kendisine türbe yapılan ilk “kadın önder”dir.

Kayı Han aşireti, Oğuzların Günhan kolundan gelir. Malazgirt Meydan Savaşı’nın kazanılmasından (1071) sonra yerleşmek için akın akın Anadolu’ya gelen Türk boyları arasında, Kayı boyu da vardı. Kayılar önce Horasan taraflarına konmuş, Moğol istilâsının başlaması üzerine Harzemlilerle birlikte Moğollara karşı savaşmış, Harzem Şahı Celâleddin Mengübürti kahpece arkadan vurulup şehit edildikten sonra (1221) ise Merv ve Mahan yoluyla Van Gölü’nün kıyısındaki Ahlat’a yerleşmiştir.

Kayı boyunun Horasan’dan 50.000 kişi ile hareket ettiği bazı tarihlerde kayıtlıdır. Ancak Ahlat’a ne kadarının sağ ve salim varabildiği bilinmemektedir. Çünkü Kayılar, yol boyunca hem Moğollarla hem düşman kabilelerle savaşmak zorunda kalmışlardır. Bu arada kayıplar vermiş oldukları muhakkaktır.

Kayılar Ahlat’ta dokuz yıl kadar oturdular. Moğolların her şeyi yakıp yıkarak buralara kadar gelmeleri sonucu, tekrar göçe başladılar. Önce Erzurum’a, oradan Erzincan’a, nihayet Amasya’ya geldiler. Bu sırada Ertuğrul Gazi’nin babası Gündüz Alp, Ankara yakınındaki Kızılcaşaray civarında bulunan Kırka köyünde vefat etti (türbesi aynı köydedir). Bunun üzerine Ertuğrul Gazi, aşiret beyliğine getirildi.

Ertuğrul, Hayme Ana’sı ve Gündüz Alp babası tarafından yüreğinde yakılan fetih meşalesi sayesinde, rotasını belirle-

mede hiç zorlanmadı. Bizans'ı fethetmek üzere yola çıkacaktı. Çünkü Bizans, Peygamber müjdesiydi.

Bu düşünce beynini ve yüreğini kor gibi tutuşturunca, "Deryayı (İstanbul Boğazı'nı) kastettiği çok açık) geçeceğiz ve devlet olacağız!.." deyiverdi. Fakat ağabeyleri Sungur Tekin ve Gündoğdu Bey'in ufkunda devlet yoktu. Onlar eski topraklarına dönmek, ekip biçmek, geçinip gitmek istiyorlardı.

"Deniz suyu tuzludur; ne hayvan ne insan içebilir ne de ekin sulanabilir." gerekçesiyle bu fikre karşı çıktılar. Nihayet aşiretin büyük kısmını alarak eski topraklara (Orta Asya) döndüler.

Ancak akıbetlerinden hiçbir tarih bahsetmiyor. Muhtemelen Moğol çapaçulları tarafından basılıp öldürüldüler.

Ama devlet fikrinin babasını, oğullarını, oğullarının oğullarını ve arkadaşlarını, tüm tarihler "Osmanlı Devleti'nin kurucuları" olarak selamlıyorlar.

Ertuğrul Bey, anası, küçük kardeşi (Dündar) ve kendisine güvenen yakınlarıyla birlikte Batı'ya yürüdü. Meşrû hedefine yürüyen Müslüman'ın önündeki engelleri Allah bir bir kaldırırdı ve hedefine ulaştırırdı. Ertuğrul Gazi'nin önündeki engeller de kalktı. Bazı olumlu gelişmeler neticesinde Söğüt ve Domaniç'e ulaştı. Artık o Selçuklu Sultanlığı'nın bir uçbeyi idi.

Oğlu Osman Gazi'yi sık sık Şeyh Edebali tekkesine götürüyor, tekke sohbetleriyle yüreğini mayalamaya çalışıyordu. Ölümüne yakın günlerde Osman Bey'i karşısına aldı ve dedi ki:

"Oğulcuğum! Şeyh Edebali bizim boyun (obanın-aşiretin) ışığı ve yüreğidir. Terazisi ince tartar, dirhem şaşmaz? Bu yüzden beni kır, şeyhi kırma; bana karşı gel, ona karşı gelme..."

"Bana karşı gelirsen üzülürüm, ama ona karşı gelirsen gözlerim sana bir daha bakmaz olur, baksa da görmez olur..."

"Sözüm Edebali'yi korumak için değil, seni korumak içindir..."

“Oğulcuğum! Bu dediklerimi vasiyetim say, ona göre uy.”

Fransız mütefekkir Fernand Grenard, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü* isimli muhteşem eserinde şöyle diyor:

“Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, beşer tarihinin kaydettiği en önemli hadiselerinden biridir.”

Gerçekten de öyledir...

Çünkü tarihçilerin bahse bile değer bulmadığı küçücük Kayı aşireti, baş döndürücü bir hızla devlete dönüşmüştür.

Bu işi başaranların uzun yıllar alan eğitim merhalelerinden geçip yoğrulmuş ve devlet umurunda pişip olgunlaşmış olmadıkları hatırlanırsa, mucizevî oluş kendini iyice belli eder.

Beşer tarihi sanki İlâhî bir tasarrufla karşı karşıyadır!

Hatırlayın ki imparatorluğa yüreğini koyan Ertuğrul Gazi, göç yollarında yetiştiğinden düzenli eğitim alamamış, yalnızca aşiretteki ufuklu insanların (Âhiyân-ı Rûm ya da Alperen denen müstesna insanlar) sohbetlerinde pişmiş, kendisi sohbet dinlerken, haylazlık eden ağabeylerine bu sayede üstünlük kurup babası öldüğünde yerine geçmeyi hak etmiştir.

Caber'e ulaştıkları günlerde, yanına gelip göçmekten yorulduklarını, çok can ve mal kaybettiklerini, artık eski yurtlarına dönmek istediklerini söyleyen ağabeyleri Gündoğdu Bey'le Sungur Tekin Bey'e, “Deryayı (denizi) geçeceğiz ve devlet olacağız.” diyebilmesi, çoktan beri yitirdiğimiz irfan meclislerindeki muhabbetlerde (bilgi ve sevgi katkılı sohbet anlamında) gelişen ufkunun göstergesidir.

Ertuğrul, küçücük bir aşiretin reisi olarak nasıl ayakta kalacağını düşünmeyi gerektiren pek çok olumsuzluğun ortasında, Konstantiniye (Bizans İstanbul'u) fethini düşlemektedir.

Ağabeylerinin Ertuğrul'a itirazı, sınırlı ufuklarının ve sadece gördüklerine inanmalarının göstergesidir.

Aşiret, bazı İlâhî tecellilerin ortasında gitti, Bursa civarında Söğüt'e yerleşti.

Âhiyan'dan Şeyh Edebali (devrinin en iyi bilginlerinden-
dir, daha sonra Osman Bey'e kayınpeder olmuştur) ile buluştu ve sohbetlerinde pişti.

Mürit teslimiyeti ve sadakatine "bey" kimliğini de katan Osman Gazi, kısa süre içinde mürşidi tarafından keşfedildi.

Onu ustaca yoğuran mürşid, ortaya bir terkip ve sentez çıkardı. Bu yüzden Osman Bey, kendisinden sonra gelecek padişahların da terkipi ve sentezi oldu.

Şeyh Edebali, ya engin feraseti ya da dillere destan karametiyle, Osman Bey'in şahsında "Osmanlı varlığı"nı sezmiş gibiydi.

Ama sezgilerin gerçeğe dönüşeceği ana daha çok vardı. "Osmanlık"ın (böyle hitap edermiş) iyice pişip olgunlaşması gerekiyordu, imtihanları bir bir vermeliydi.

Dedi ki:

"Ey oğul, artık beysin!.."

"Bundan sonra öfke bize, uysallık sana..."

"Güceniklik bize, gönül almak sana..."

"Suçlamak bize, katlanmak sana..."

"Âcizlik bize, yanlgı bize, hoş görmek sana..."

"Geçimsizlik bize, çatışmalar, uyuşmazlıklar bize, adâlet sana..."

"Kötü söz, şom ağız, haksız yorum bize bağışlama sana..."

"Ey oğul, sabretmesini bil, vaktinden önce çiçek açmaz..."

"Şunu da unutma: İnsanı yaşat ki devlet yaşasın!"

"Ey oğul, yükün ağır, işin çetin, gücün kula bağlı..."

"Allah yardımcın olsun!"

Osmanlı Devleti dediğimiz "yürek devleti", Ahi şeyhlerinden Şeyh Edebali Tekkesi'nde kuruldu.

Bakın nasıl?

1200'lü yılların son kertesini...

Yer: Eskişehir yakınlarındaki İtburnu köyü...

Mekân: Şeyh Edebali Tekkesi...

Bir gece, Edebali Tekkesi'ndeki sohbet uzadıkça uzadı.

Vaktin geceyarısını geçtiği demlerde, Osman Bey, kendisine tahsis edilen taş hücreye çekildi. Hücrede yer yatağı dışında bir rahle, rahlenin üstünde de açık bir Kur'an-ı Kerim vardı.

Bunu tam da yatağa girmek üzereyken fark etmişti. Çıktı. Abdest tazeleyip döndü.

Onu sabah namazı için uyandırmaya gelenler, yatağını bozulmamış, kendisini ayakta dimdik buldular. Gözleri rahledeki Kur'an'da, elleri önünde idi. Sabaha kadar, Kelam-ı Kadim karşısında ihtiram (hürmet duruşu) durmuştu.

Durumu Şeyh Edebali'ye bildirdiklerinde, buluşup sordu:

– Neden uyumadın?

Osman Bey boynunu büktü, içten gelen bir teslimiyet içinde fısıldadı:

– Kelam-ı Kadim karşısında ayaklarımı uzatıp yatmayı içime sindiremedim.

“Ben dervişim, kızımı da benim gibi bir dervişe vereceğim.” diyerek Osman Bey'e o güne kadar kızını vermeyen Şeyh Edebali, bu tavır karşısında çözüldü ve “Bu halinle bizden daha derviş olduğunu ispatladın.” diyerek kızı Malhun Hatun'u (Balâ veya Mal Hatun diyen tarihçiler de var) Osman Bey'e nikâhladı.

O an orada müstakbel imparatorluğun temelleri atılmış oluyordu.

Tekke motivasyonu sayesinde Osman Bey, Osman Gazi'ye dönüşüp Bizans kalelerini bir bir fethetti.

Hastalanıp yatağa düştüğünde Bursa teslim olmak üzereydi.

Oğlu Orhan Bey'i çağırdı ve dedi ki:

“Ey oğul, Allah’ın emirlerine aykırı işler işlemeyesin.” (Yani, yönetici ne kadar güçlü olursa olsun, devleti canının isteği gibi yönetmeye kalkışmayacak, kurallara uyacak.)

“Bilmediklerini ulemadan sorup öğrenesin.” (Yönetici ne kadar akıllı olursa olsun, bir işi yapmadan önce mümkün olduğu kadar çok insanla istişare edecek, işin ehline danışacak.)

“Farklı inançlara mensup olanları hoş tutasun.” (Yönetici, farklı dinden, farklı dilden, farklı inançtan, farklı fikirden bile olsa, herkesin inanç, ibadet, kıyafet, siyaset ve fikir özgürlüğünü, yani başkalarının da ‘farklı’ olma hakkını saygıyla karşılayacak, kimseyi kendisi gibi olmaya zorlamayacak.)

“Askerlerine in’amı, ihsanı eksik etmeyesün kim, insan ihsanın kulcağızıdır.” (Yönetici, çalışanların hakkını, hukukunu gözütecek, rahat geçinmelerini sağlamaya çalışacak.)

“Zalim olmayasun.” (Zulüm âbâd olmaz. Zulm ile âbâd olan akıbet berbad olur.)

“Alemleri adâletle şenlendirişin. Allah için cihadı terk etmeyesin.” (Adaletle zulüm yapmamanın birlikte vurgulanması ‘hukuk devleti’ kavramını çağrıştırıyor. Ayrıca bunların hemen ardından cihadın hatırlatılması da çok ilginç! İlginç, çünkü bu anlamda bir cihadın şiddet içermemesi gerekiyor. Anlaşılan Ertuğrul Gazi, sevgi ve şefkatle yüreklerin fethini öngörmüş. Yani yönetici mutlak mânâda âdil olmalı, toplum içinde ayırıma gitmemeli, sevgi için ‘cihad’ etmelidir.)

“Ulemaya riayet eyle ki din işleri nizam bulsun. İlim ehlini el üstünde tut.” (Yönetici bilgi ve bilgenin değerini bilmeli, başta din olmak üzere, tüm işlerin bilimsel metotlarla yürütülmesine dikkat etmelidir.)

“Askerlerine ve dünya malına gurur getirip doğru yoldan uzaklaşmayasın.” (Yönetici gücünü hukuktan almalı, ne kendi milletine ne de başka milletlere haksızlık etmeli, merhamet ve adalet yolundan ayrılmamalıdır.)

“Bizim mesleğimiz Allah yoludur, maksadımız i’lâ-yı ke-limetullahtır. Dâvamız kuru kavga ve cihangirlik dâvası değildir.” (Yönetici şan şöhret için değil, Allah rızası için çalış-

malıdır. İşte bu anlayış Osmanlı padişahlarını bir Cengiz Han, bir Hülagü Han, bir Timur Han olmaktan ve dünyayı yakıp yıkmaktan korumuş, inşacı ve imarcı yapmıştır.)

“Oğul, Bursa’yı aç (fethet) gülzâr eyle; ölünce beni Bursa’da Gümüşlü Kümbete defnet.” (Osman Gazi fetihten önce öldüğü için geçici olarak Söğüt’e defnedildi, fetihten sonra ise vasiyetine uyulup Bursa’ya nakledildi.)

Ölümüyle (1326) yarım bıraktığı Bursa fethini oğlu Orhan Gazi tamamladı. Nihayet İznik’te harmanlanıp Rumeli’de so-luklandı.

Artık Osmanlı, bir hançer gibi Bizans’ın yüreğine girmişti. Ondan sonra atılacak her adım, Peygamber yüreğinin ritmiyle bütünlenmiş yürekleri, Peygamber müjdesine taşıyacaktı.

Cevdet Paşa: “Tarih bilmeyen siyasetçi ile pusula okumasını bilmeyen kaptanın farkı yoktur. İkisi de gemiyi karaya oturtur.” demekte ne kadar haklı olduğu tarihî oluşlar ışığında rahatlıkla görülebiliyor...

OSMANLI DEVLETİ'NE

“ANA”LIK EDEN KADIN KOMUTANLAR

“Bacıyân-ı Rûm” (Anadolu Bacıları) Anadolu’nun Müslümanlaşmasına yüreğini katan anaların organize ettiği bir müessesese.

İnsan, erkeklerin egemen olduğu şu toplumsal yapıdan geçmişe bakınca, tüm geçmişimizde kadının “silk bir gölge” olarak yaşadığını düşünebilir.

Halbuki gerçek bu değildir...

Gerek İslâm öncesinde ve gerekse İslâm sonrasında kadın, sadece anne kimliğini taşımakla yetinmemiş, geleceği belirleme konusunda da son derece önemli görevler üstlenmiştir.

Bu durumda, Çanakkale’de ve İstiklâl Savaşı’nda kadınlarımızın yaptığı fedakârlıkları, eski dönemden gelen tarihsel işlevin bir yansıması olarak algılamak gerekmektedir.

Bu yaklaşım, kadınının tarihsel misyonuyla buluşmasıdır.

Konuyu detaylandırmakta yarar var.

İlk kez müverrih Âşık Paşazâde'nin *Tevârih-i Âli Osman (Osmanlı Tarihi)* isimli eserinde andığı ve tarihçi Fuad Köprülü'nün tahlil ettiği dört zümrenin, Osmanlı oluşumunda aktif rol aldığı biliniyor.

Bunu dilerseniz, Âşık Paşazâde'nin kendi ifadesinden okuyalım...

Müverrih diyor ki:

“Hem bu Rûmda dört tayfa vardır kim, müsafirler içinde anılır: Biri Gâziyân-ı Rûm, biri Ahıyan-ı Rûm ve biri Abdalân-ı Rûm ve biri Bacıyân-ı Rûm'dur...”

“İmdi Hacı Bektaş Sultan bunların içinden Bacıyan-ı Rum'u ihtiyar etdi kim, o Hatun Ana'dır. Anı kız edindi.” (s. 238-39)

Özetle: Anadolu'nun anavatan olmasında dört zümrenin önemli rolü var:

Gaziyan-ı Rûm (Anadolu askerleri – Silahlı kuvvetler)

Ahiyân-ı Rûm (Anadolu kardeşleri)

Abdalân-ı Rûm (Horasan Erenleri – Yürek adamlar)

Bâciyân-ı Rûm (Anadolu kadınları)

Anadolu Selçukluları zamanında, Türkmen erkekler tarafından kurulan Ahiyân-ı Rûm isimli Ahilik teşkilâtının yanı sıra, Paşazâde'nin Bâciyân-ı Rûm dediği kadın oluşumu, daha sonra devre dışı bırakılan kadınlarımızın, Anadolu'daki oluşun tamamlanmasında gösterdiği performans ve etkinlik, ibretle üzerinde durulmaya değerdir.

Ama önce “Kadın kimliği”ni sağlam bir zemine oturtmak gerekiyor...

Kuşkusuz o zemin de dindir.

İlâhî kitabımız, kadının, erkekle birlikte cennette var edildiğini söylüyor.

Yaratıcı Kudret, böyle murad etmiştir.

Öte yandan İslâm dininin başlangıcında da kadın unsuru en ön saftadır. Peygamberimizden (a.s.m.) sonraki ilk Müslüman, Hz. Hatice'dir.

Bu muhteşem kadın, kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü bir dönemde, iş kadını olarak kendini kabul ettirebilmiş, sevdalandığı insana (Efendimize) evlenme teklif edebilecek kadar da cesur ve mert davranabilmiştir.

Peygamber-i Âlîşan, peygamberlik müjdesini alır almaz akrabalarından herhangi bir erkeğe değil, sadece Hz. Hatice'ye sırrını açmıştır.

Onunla bütünlenerek güçlenmiş, moral bulmuş, onun desteği ile peygamberliğini açıklamıştır.

Hayatın ve dinin başlangıcında nasıl kadın önderler varsa, ilk Müslüman-Türk unsurların Anadolu'ya girişinde de kadın önderler vardır.

Âşık Paşazâde'nin Bâciyân-ı Rûm olarak isimlendirdiği bu teşkilât üzerine Batı'da ilk kez Alman müsteşrik (orientalist) Franz Taeschner durmuştur. Ancak o günün toplumsal yapısında kadınların böyle bir teşkilât kurmuş olabileceklerine ihtimal vermediği için, Âşık Paşazâde'nin yanlış olduğunu, yahut bir istinsah (alıntı) hatası yaptığını düşünmüştür.

Ona göre, Paşazâde, Hâciyân-ı Rûm (Anadolu Hacıları) veya Bahşıyân-ı Rûm (Anadolu Sihirbazları veya Ruhanîleri) yazacakken, bir istinsah hatası sonucu Bâciyân-ı Rûm yazmıştır.

Ancak bunların olabilmesi için, o devirde Anadolu'da "hacı" olmuş Türkmenlerin Hacıyân-ı Rum isimli bir örgüt kurmaları, veya eski Türklerde kendilerine Bahşı denilen sihirbazların örgütlenmiş olmaları gerekir.

Tabî bu mümkün değildir.

Nitekim tarihçi Prof. Fuad Köprülü, Âşık Paşazâde'nin Bâciyân-ı Rûm olarak adlandırdığı kadın teşkilâtı hakkında olabildiğince kapsamlı bir çalışma yapmış, bu çalışmanın sonunda Frans Taeschner'in öne sürdüğü iddiaların geçerli olamayacağını hükme bağlamış, Bâciyan-ı Rûm'un, silâhlı ve

savaşçı kadınların kurduğu bir teşkilât olma ihtimalini tarihinin dikkatine sunmuştur.

Ancak Fuad Köprülü bu teşkilâtın mahiyeti ve çalışmaları hakkında çok açık bilgiler vermemektedir.

Orhan Gazi zamanında Anadolu'nun birçok yöresinde Türkmenler arasında bulunup gözlem yapmış, özellikle de Türkmen hanımların çeşitli alanlardaki faaliyetlerine şahit olan meşhur Mağribli gezgin İbn Batuta ise tarikat çerçeveli kadın oluşumlarından söz etmektedir.

Ayrıca Niğdeli Kadı Ahmed 1340 yılında tamamladığı *el-Veledü's-Şefik* adlı eserinde Niğde dolaylarında Taptuklu Türkmen dervişlerin hanımlarının faaliyetlerini kaydetmektedir.

Meşhur Süryani tarihçi Malatyalı Ebu'l-Ferec (Gregory) de bir münasebetle bu Bâciyan-ı Rûm'dan bahsetmiştir.

Mevlevî yazar Ahmed Eflâkî de, kezâ, eserinin bir yerinde Konya'daki bir kadınlar cemaatinden söz etmiştir.

Bacılar teşkilâtının faaliyetlerine dair başka bir bilgiyi *Menâkıb-ı Evhadü'd-Din-i Kırmânî*'de buluyoruz. Bir görüşe göre, hanımlar arası bu teşkilât, önceleri "Fakiregân" diye de anılıyordu. Ancak teşkilâta mensup olan genç kız ve kadınlar birbirine "bacı" diye hitap ettikleri için, kadın ve kızların meydana getirdikleri teşkilâta daha yaygın olarak Bâciyân (Bacılar) denmeye başlanmıştır...

Şimdiki bilgilerimizle bu tabiri ilk olarak kullanan da Âşık Paşazade'dir.

Bendeniz, Kayı Han aşiretinin (Osmanlı Devleti'ni kuran aşiret) Anadolu'ya gelişini anlatan *Merhaba Söğüt*¹⁴ isimli kitabımı kaleme alırken, Türkmen kadınlarının, erkeklerin yanı sıra örgütlendiklerini, hattâ Bey Ana, Bacı Bey, Gazi Ana gibi unvanlarla (rütbelerle) komutanlık yaptıklarını yazmış, birçok okurum bu durum karşısında hayretler içinde kalmıştı.

¹⁴ Nesil Yayınları

Bugünkü İslâm dünyasında kadının yerini hatırlarsak, konu daha da ilginç bir hal alıyor.

Araplar bunu, kadını aşağılayan eski geleneklerin etkisiyle yapıyorlar diyelim, ya biz neden yapıyoruz?

Bizans'ın fethine kadar, sosyal hayatta kadının tartışmasız bir rolü ve aktivitesi var. Ancak bunun Bizans'ın fethiyle birlikte kırıldığını ve kadının git gide kendi içine kapandığını görüyoruz.

1200'lerde kadını, yerine göre derviş, yerine göre savaşçı olarak selamlayan misyon, büyük fetihlerden sonra çökmeye yüz tutmuş, nihayet 1800'lü yılların sonunda, tıpkı şimdikine benzer yasaklar yürürlüğe girmiştir.

1867 tarihli bir fermanın getirdiği şu yasağa bakar mısınız?

“Kadınlar yalnız ve ancak Sultanahmet, Lâleli ve Şehzadebaşı Camilerine gidebilecek, bunlar dışında hiç bir büyük camiye gidemeyeceklerdir...”¹⁵

Sultan 2. Abdülhamid Han döneminde ise, kadın kıyafetiyle ilgili olarak *Levant Herald* gazetesinde şu ilginç haber yer almıştır:

“Majesteleri sultanın buyruğu ve şeyhülislâmın talebi üzerine, Danıştay'ın olurunu alan İçişleri Bakanlığı, genel yerlerde ve işlek caddelerde görünmeyi Müslüman kadınlara yasaklanmıştır.”

“Polis memurları kurallarda belirtildiğinden daha ince çarşaf giymeye cür'et eden kadını görür görmez uyarmaya, karşı gelinmesi halinde ise tutanak tutmaya ve tuttuğu tutanağı İçişleri Bakanlığı ile Emniyet Müdürlüğü'ne iletmeye mecburdur.”

“Bundan başka Müslüman kadınlara arabayla ya da yaya olarak Bayezid, Şehzâdebaşı ve Aksaray semtlerine gitmek, oralarda gezinmek, Kapalıçarşı'ya girmek ve dükkânlarda oturmak yasaklanmıştır.”

¹⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 282-283

“Bu kuralları çiğneyenler, ceza yasasının 254. maddesi uyarınca kovuşturulacaklardır. Kullanılan arabanın sürücüsü de kadın gibi cezalandırılacaktır.”

“Bunlara ek olarak, Müslüman kadınların genel yerlerde gruplar halinde toplanmaları kesinlikle yasaklanmıştır. Bu tür bir grubu gören polis, kadınlara dağılmalarını emretmekle yükümlüdür...”¹⁶

Nereden nereye!

OSMANLI KADINI

16. yüzyıl gezginlerinden Canaye’ye¹⁷ göre “Osmanlı kadını ince zevkli ve becerikli”dir.

Lady Mary Montagu Osmanlı kadınları arasında zarif ve güzel olmayan kadın görülemeyeceğini söyler: “Her ne kadar bütün Hıristiyanlık alemini içerisinde İngiliz Kraliyet Sarayı en zarafetli kadınların bulunduğu yer ise de orada bile bu kadar zarif kadın yoktur.”

D’Ohsson ise Osmanlı kadınlarının elbiselerindeki sadelik, zarafet ve asaletle iftihar edebileceklerini belirtir: “Güzel şekiller, siyah ve parlak gözler, sağlıklı hareketler, uyumlu renkler, aşırıya kaçmayan ziynetler ve her şeyden önemlisi zarafet, bu ülkenin kadınlarını Avrupalılardan ayırır.”

Julia Pardoe, Olivier, Gautier, La Borenne Durand de Fontmagne, Edmondo de Amicis başta olmak üzere, birçok Avrupalı seyyahın (gezin) kaleminden yukarıdakine benzer tespitler çıkmıştır.

Bunların tümünün özeti, Osmanlı kadınlarının zarafet konusunda tüm dünya kadınlarına örnek olacak durumda olduklarıdır.

¹⁶ Levant herald, 15 Agustus 1891, L 2 emancipation de la femme Turquie, Paris, 1962, s.35-36

¹⁷ Le Voyage de Philippe du Fresna-Canaye, ed. M. A. Hauser, Paris, 1897

Kendilerine değer verilmiş, hattâ baş tacı edilmiş, İslâmî esaslar çerçevesinde Osmanlı kadını yüceltilmiştir.

Çok yazık ki ders kitaplarımız bunun aksini iddia etmektedir.

Özellikle Safiye Sultan, Hürrem Sultan ve Kösem Sultan'a saldırılmakta, olduklarından çok farklı gösterilmektedir.

Nurbanu Sultan, Hatice Sultan ve Kiraze Sultan da ders kitaplarının saldırılarından nasibini almıştır.

Osmanlı kadınefendileri genelde fitneci, çıkarıcı, maddeci, makam ve mevki düşkünü olarak gösterilmektedir. O kadar ki insan, bu kitapları yazarların tarihçi mi, yoksa siyasetçi mi olduklarını düşünmekten kendini alamıyor.

Özellikle bazı romanlarda kadınefendilere yakıştırılan tavırlar, dünyayı yöneten bir sarayın mensuplarına asla yakışmayacak tavırlardır.

Hele de harem dairesi konusunda envai çeşit masallar uydurulmuştur. Halbuki harem, Valide Sultan'ın yönetiminde bir mekteptir ve padişah bile haremde kuraldışı hareket etme özgürlüğüne sahip değildir.

Belli ki bu noktadan da tarihimize müthiş bir saldırı var.

Ve bu saldırıdan sadece Osmanlı Sarayında yaşayan kadınlar değil, sıradan Osmanlı kadınları da nasibini alıyor.

Osmanlı kadını, haksız yere sürekli evinde oturan, sokağı ancak kafes arkasından görebilen, sosyal hayatta hiçbir söz hakkı olmayan ikinci sınıf bir varlık olarak gösteriliyor.

Gerçek hiç de böyle değil. Osmanlı kadınının toplumsal yeri ve işlevini, bir anlamda Osmanlı Devlet anlayışında ulaştığı değeri, arkalarında bıraktıkları eserler gösteriyor.

Kimi yazarların ısrarla gayr-i ahlakî tavırlar içinde göstermeye çalıştığı Osmanlı kadınları, çok büyük hayır kurumları, camiler ve çeşmeler inşâ ettirmiş, dev külliyesi toplu-mun hizmetine vermiş, devasa okullar yaptırarak isimlerini ebedileştirmişlerdir.

Bunlardan biri de Kanunî Sultan Süleyman'ın kızı Mihri-mah Sultan'dır. Kendisi daha gençlik yıllarında Üsküdar İs-

kelesi'nin karşısına, Mimar Sinan'a, içinde medrese ve imareti olan bir külliye inşâ ettirmiştir.

Bugün bu medrese dispanser, imaret ise kütüphane olarak kullanılmaktadır.

Mihrimah Sultan'ın ayrıca Edirnekapi'da ikinci bir külliyesi daha vardır.

Bu külliyenin hemen karşısında halkımızın Yeni Valide Camii dediği, dev yapılar topluluğunu da Sultan 3. Ahmed'in annesi Emetullah Gülnuş Sultan yaptırmıştır.

Sultan 1. Ahmed'in eşi Kösem Sultan Üsküdar sırtlarındaki Çinili Cami'si, medresesi, hamamı ve İstanbul'daki en büyük kervansaray tipli iş merkezi olan Büyük Valide Ham'ını yaptırmıştır.

Çinili Cami'nin hemen yanındaki Atik Valide Külliyesi, Sultan 2. Selim'in eşi Nurbanu Valide Sultan'ın armağanıdır.

Mimar Sinan'a nasıl bir eser yaptırmak istediğini uzun uzun anlatmış ve Koca Sinan da Üsküdar'ın tepesine bir mimarlık harikası olan yapıyı; mektep, medrese, darüşşifa, darülkurra, imaret, kervansaray, hamam ve camiiyle birlikte inşâ etmiştir.

Atik Valide Külliyesi'nden aşağıya inerken, karşımıza çıkan Kavsara Mustafa Baba Camii, yıkılmışken Sultan Abdülmecid'in annesi Bezm-i Alem Valide Sultan tarafından yeniden inşâ ettirilmiştir.

Eminönü'deki Yeni Cami inşaatını Sultan 3. Murad'ın hanımı Safiye Sultan başlatmış, fakat inşaat bitmeden vefat etmiştir. Ama mâbed ortada kalmamış, Sultan IV. Mehmed'in annesi H. Turhan Sultan inşaatı tamamlamıştır.

Kadırga sırtlarında Mimar Sinan'a ait şirin külliye, Sultan 2. Selim'in kızı İsmihan Sultan tarafından sevgili kocası Sokullu Mehmed Paşa adına yaptırılmıştır.

Mâbedin ilgi uyandırmasını isteyen İsmihan Sultan, caminin özel birkaç yerine Hacer-ül Esved taşının parçalarından koydurmuştur.

İstanbul surları içinde ayakta kalan tek namazgâhı Kadirga parkında görüyoruz. Altında kare planlı çeşmesi var. Üst katına merdivenle çıkılıyor. İşte bu namazgâh Sultan 1. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'a ait.

Çemberlitaş'taki Çemberlitaş Hamamı da Sultan 2. Selim'in hanımı Nurbanu Sultan'ın vakfiyesidir.

Ayasofya ve Sultanahmet Camii arasında uzun ve kubbeli bir yapı var. Bugün yanılmıyorsa halı müzesi olarak kullanılan bu yapı Mimar Sinan'ın eseridir. Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Sultan'ın, burayı yaptıırken parasal sıkıntı çektiğini, o sırada Irak'ın (iki Irak) seferinde bulunan Kanuni'ye yazdığı mektuplardan bellidir.

Sultanahmet'ten Gülhane'ye inerken solunuza gelen Zeynep Sultan Camii'ni yaptıran Zeynep Sultan, Sultan Ahmed'in kızıdır. Bu caminin arkasındaki mektep, bugün de ilköğretim okulu olarak kullanılmaktadır.

Eminönü-Karaköy arasındaki Galata Köprüsü'nün ilk adı Hayriye Köprüsü'dür ve Sultan Abdülmecid'in annesi Bezm-i Alem Valide Sultan tarafından salt hayır maksadıyla 1836 yılında ahşap olarak yaptırılmıştır.

Unkapanı Köprüsü'nün Azapkapı ayağına inerseniz sizi İstanbul'un en muhteşem çeşmelerinden biri karşılar. Bu çeşmenin bir de hikâyesi var:

Yıllar önce o civarda yaşayan fakir bir ailenin kızı olan Saliha, o mevkideki kaynaktan su doldurmaya giderken, testi elinden kayıp kırılmış. Sekiz yaşlarında olan Saliha ağlamaya başlamış. Tam o sırada kaynağın önünden geçen saraylı hanımefendilerden biri Saliha'ya acımış. Belki yüz testi parası vererek artık ağlamamasını söylemiş. Fakat Saliha ağlamayı sürdürmüştü. Bunun üzerine Hanımefendi,

– Hâlâ neden ağlıyorsun, diye sormuş.

Saliha

– Ben testinin kırılmasına değil, testi kırarak beceriksizliğime ağlıyorum, demiş.

Saraylı hanımefendi bu cevaptan o kadar hoşlanmış ki anne babasının da rızasıyla küçük Saliha'yı yetiştirmek üzere saraya almış.

Sultan 2. Mustafa'nın eşi Saliha Sultan, işte o gün kaynak başında ağlayan Saliha'dır. Sultan olunca o günün anısına muhteşem bir çeşme yaptırmış.

Haremin bir eğitim merkezi olduğuna bundan daha iyi örnek bulunabilir mi?

Ya şifahaneler? Kendilerini hangi inançtan olursa olsun, tüm toplumun annesi olarak gören valide sultanlar (padişah anaları), halkın sağlığı için devasa hastaneler vücuda getirmişlerdir.

Gureba ve Haseki Hastaneleri padişah analarının hayırda yarışmalarına sadece iki örnektir. Gureba Hastanesi Sultan 2. Mahmud'un hanımı Bezm-i Alem Valide Sultan tarafından, Haseki hastanesi ise tarih kitaplarımızın saldırdığı Haseki Hürrem Sultan tarafından yaptırılmıştır. İki hayır eseri de bugün hizmet vermektedir.

Gelelim Zeynep Kâmil'e... Anadolu yakasının meşhur hastanesi Zeynep Kâmil, Kavalalı ailesinden Zeynep Sultan'la İstanbul'dan kâtip olarak Mısır'a gitmiş kocası Kâmil Bey'in eseridir. Birbirine son derece âşık olan karı-koca, aşklarını bir hayır kurumunda ebedileştirmişlerdir.

Ya okullar?

Eyüp'te Sultan 3. Selim'in kızı Şahsultan'ın yaptırdığı külliye içindeki mektep, Cağaloğlu'nda Bezm-i Alem Valide Sultan'ın yaptırdığı İstanbul Kız Lisesi, Aksaray'da Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevnihal Valide Sultan'ın kendi adıyla anılan caminin yanında inşa ettirdiği Pertevnihal Lisesi ve Sultan 2. Mahmud'un kızı Adile Sultan'ın Haliç kıyısına yaptırdığı okul (şimdi Halk Kütüphanesi) Osmanlı kadınlarının eğitim konusundaki duyarlılıklarını ispat eden pek çok örnekten sadece birkaç tanesidir.

O kadar ki İstanbul'da sadece saraylı hanımların değil, gündelikçi kalfaların yaptırdıkları okullara bile rastlamak

mümkündür. Divanyolu'ndaki Cevri Kalfa İlköğretim Okulu buna bir örnektir.

HAYRAT VE HASENATIN KADINCASI

Osmanlı kadını...

Nasıl yaşar, neler yapar, nasıl eğlenir, nasıl mutlu olmaya çalışırlardı?

Aslında bu konunun her köşesi romanlıktır. Sadece romanlık değil, irdelenmeye muhtaçtır. Çünkü bilebildiğim kadarıyla Osmanlı kadını kılık kıyafetiyle filan ele alan çalışmalar olsa da toplumsal işlevi açısından irdeleyen bir çalışma yoktur.

Merakıma yenilip konu üzerinde hafiften derinleştikçe karşıma müthiş sosyal ve hayırsever bir kadın portresi çıktı.

Onların da erkeklerle sürekli bir yarışta olduğunu, ancak bu yarışın “hayırda yarış” şekline büründüğünü gördüm.

Tüm varlıklı kadınlar, ama özellikle hanım sultanlar, öyle çok hayır eseri vücuda getirmişlerdi ki yüreklerini âdeta bir hayrat devletine dönüştürmüşlerdi.

Bu meziyetleriyle yüzyıllar sonra bile anılmaktalar.

Osmanlı hanedanına mensup kadın sultanların hayır eseri vücuda getirmek için çırpınmalarını insan anlar da bir bakıma “köle” sayılabilecek cariyelerin böyle bir yarışta yer almalarını anlamak kolay olmasa gerektir.

Çünkü cariyeler, kadın köledir. Doğal olarak kendilerini köleleştiren devlet ve millete karşı, içlerinde inceden bir olumsuzluk taşımaları gerekir.

Ama yok!

Osmanlı'nın cariyeleri çok farklı. Onlar devlete, millete kin tutmak şöyle dursun, hattâ minnet beslemektedirler.

Çünkü hem devletten hem millettten hem de hizmetinde bulundukları kişilerden son derece iyi muamele görmekte, âdeta öz kızlarından ayırt edilmemektedirler.

Tabiatıyla devlet ve millet için olumlu düşünmekte, âdil, insaflı, vicdanlı, hayırsever devletin ve milletin yanında saf tutmaktan kendilerini alamamaktadırlar.

Bu değişimi Osmanlı ceddimizin maharetinde aramak lâzımdır. Bir devlet, bir millet düşününüz ki cariyeleri ruhen özgürleştirmeyi, özgür iradesiyle de kendini sevdirmeyi, benimsenmeyi başarmıştır.

Bunun sonucu olarak da cariyeler toplumsal görevler üstlenmiş, tıpkı hanım sultanlar gibi, onlar da servetleri nispetinde hayır hasenata katılmışlar; vakıflar kurmuş, hayır eserleri vücuda getirmişlerdir.

Birkaçını analım:

Gülfem Hatun Camii:

Kanuni Sultan Süleyman'ın cariyelerinden Gülfem Hatun tarafından yaptırılmıştır. (Sonradan eşi oluyor.) Bu hayrından dolayı o kadar sevilir ki Hürrem Sultan adıyla anılan hiçbir mahalle yokken, İstanbul'da bir mahalle onun adıyla anılıyor (ölüm tarihi 1561).

Hace Hesna Hatun:

Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem'den olan kızı Mihrimah Sultan'ın dadısıdır. Üsküdar Sultantepe'deki, bugün Hacı Hesna Hatun Camii olarak bilinen camii yaptırmıştır.

Sakine Hatun Vakfı: Topkapı (İstanbul) dışında bir cami, imam evi, sebil ve sebil meşrutasından oluşan bu vakfın en önemli özelliği, caminin yanında bulunan sebil ile verilen su, bir de mermerden yapılan sofrası ve sofrada sabit bir tuzluğun bulunmasıdır.

Burada fakir fukaraya günde yedi defa sofrası kurulur, yemek verilirdi. Bu hizmet 400 yıl devam etmiştir.

Bu yüzden hayır eseri, “Yedi Sofralı Sakine Hatun” adıyla anılmıştır. Maalesef bu hayır eserinin üzerinden 1965’te yol geçmiş, bu yüzden enkazı bile kalmamıştır.

TARİHTEN İLHAM

Bu konuda tarihimizden ilham alabiliriz. Gerçi eskiden hayat kendini bu kadar pahalı satmıyor, bu denli hızlı akmyordu. Dolayısıyla babaların aileye ayırabilecekleri zamanları kalıyordu. Osmanlı kadını da bu konuda üzerine düşeni yapıyordu.

Osmanlı ailesine öncelikle sevgi, saygı ve barış hâkimdi. O kadar ki babalar işten eve dönmek için sabırsızlanırdı...

Anne gülümsemeyi dudaklarından eksik etmez, kocasının anahtarla kapıyı açmasına asla izin vermezdi. Kocasını için giyinir, kapıda karşılayıp hal hatır sorar; hali, tavrı ve yaklaşımıyla onu rahatlatmaya çalışırdı.

Osmanlı kadını elindeki imkân nispetinde kendine bakar, hangi yaşta olursa olsun, “Unumu eledim, eleğimi astım!” anlayışı içine girmezdi. (Hatırlayalım ki bazı kadınlar ev temizliği ile eşyalarını koruma konusunda son derece titiz olduklarından, kendilerini eşyaya âdeta vakfeder, tüm zamanlarını onların bakımı ve temizliğine harcar, bu yüzden kendilerini dahi ihmal ederler. Oysa ailenin en değerli varlıkları koltuklar, vitrinler, büfeler, sehpaer değil, o evde yaşayan insanlardır.)

Evde babaya, bugün olduğu gibi, “her şeyi bilen adam” ya da “hiçbir şey bilmeyen adam” muamelesi yapılmaz, altından kalkamayacağı sorularla sıkıştırılmazdı.

Babanın önderlik kimliğiyle babalık otoritesini hissedebileceği ortamlar hazırlanır, babalığın tadını çıkarması sağlanırdı.

Anne baskın karakter bile olsa baskıcı olmamaya çalışırdı.

Babalar aile içinde âdeta bir kral muamelesi görür, kendilerini aile ortamlarında rahat ve huzur içinde hissetmeleri sağlanırdı.

Unutmayın ki her yetişkin erkek, aynı zamanda ebedi bir çocuktur!

OSMANLI ÇOCUĞU

Osmanlı ailesi ve eğitimi, çocuklara müthiş bir özgüven veriyordu.

Geçmişte bu coğrafyada yaşayan insanlar, yani ninelerimiz ve dedelerimiz, bugün hasretle andığımız “cevher insan” a ulaşmışlardı.

Bu gerçeği, Batı hayranlarını da etkilemek amacıyla, dilerseniz Avrupalı gezginlerin, yazarların, diplomat ve araştırmacıların eserlerinden aktaralım.

Brayer, Osmanlı toplumunu yücelten esrarı keşfetmiş ve kitabına çekinmeden geçirmiştir. Şöyle diyor:

“O su bentlerini, yol boylarıyla gezinti yerlerinde rastlanan sayısız çeşmelerle sebilleri, yolcuları barındırıp dinlendirmek ve yiyeceklerini temin etmek için yapılan o hamamlı, çok odalı ve etrafları sıra sıra dükkânlı hanları kuran da o ruhtur...”

O ruh, evet. Yine Brayer’in kaleminden: “Kur’ân’ın müminleri teshir eden ruhu!..”

Dr. Brayer, Osmanlı’nın ruhu çalınmış torunlarını görse acaba şimdi neler söylerdi?

İşin özü ve özeti, Osmanlı ailesi çocuk yetiştirmek üzere kurumlaşmıştı...

Dengelerini buna göre oturtmuş, buna göre kendini geliştirmişti.

Şimdiki Avrupaî aile yapımızda ise anne de çalışıyor baba da. Nineler ve dedeler zaten aile dışına çıkarılmış. Bu durumda çocuklar ya sokağa emanet ya daha iyi bir ihtimalle kreşlere...

Kreşlerde aile şefkati görmeden ne kadar yetişebilirlerse işte o kadar yetişiyorlar.

Dr. Brayer, Osmanlı aile hayatına temas ederken, bilhassa yetişkin çocukların anne-babaları ile birlikte oturmaktan derin bir haz duyduklarını belirterek diyor ki:

“Çocuklar yetişip adam oldukları zaman, (Osmanlı toplumunda) anneleriyle babalarını yanlarında bulundurmakla iftihar ettikleri ve küçükken onlardan gördükleri şefkate mukabele etmekle bahtiyar oldukları halde...”

Ve geçiyor kendi toplumunu tenkide:

“Başka memleketlerde çok defa çocuklar, olgunluk çağına girer girmez (ekonomik özgürlüğüne kavuşur kavuşmaz) anneleriyle babalarından ayrılmakta, ekonomik menfaatleri hususunda onlarla çekişe çekişe tartışmakta, hatta bazen kendileri refah içinde yaşadıkları halde anne-babalarını sefalete yakın bir hayat içinde bırakmakta, zavallılara karşı âdeta yabancılaşmaktadırlar...”

Biz de Avrupalılaştık ya, şimdi aynı durumdayız...

Aynı sıkıntıları aynı hasreti çekiyoruz...

İşin tuhafı Avrupa aile kurumunu bozmanın faturasına toplumun dayanamadığını görmüş ve aile kurumunu sağlamlaştırma arayışlarına yönelmiştir.

Biz ise eloğlunun döndüğü yolda doludizgin ilerliyoruz.

Osmanlılar, hayatın tümünü çocuklarıyla paylaşırlardı. Şimdi ancak zaman kırıntılarını paylaşabiliyoruz.

Ne yapmalıyız peki?

Onu da Avusturya Başvekili Prens Metternih hemen hemen aynı tarihlerde Tanzimat yöneticilerine yazdığı mektupta söylüyor:

“Avrupa medeniyetinden sizin kanun ve nizamlarınıza, âdet ve maişet tarzınıza uymayan kanunları alıp iktibas etmeyiniz. Zira Garp kanunları, hükûmetinizin temelini teşkil eden kanunların dayanağı bulunan usul ve kaidelere asla benzemeyen kaideler üzerine kurulmuştur. Garp medeniyetine esas olan şey, Hıristiyan kanunlarıdır... Siz Türk kalınız. Lâkin madem ki Türk kalacaksınız İslâmîyet’e yapışınız...”

Heyhat, tarihsel kimliğimize gereği gibi yapışamadık! Şarklıydık, Garb'a özendik, lâkin tam Garph da olamadık. İki cami arasında bî-namaza döndük.

Ama vaz geçmek yok.

Tarihsel kimliğimizde kendimize dönmeye ihtiyacımız var.

Bunu yapabiliriz, çünkü köklerimiz hâlâ sağlam.

ESKİ TÜRK NEZAKETİ

Osmanlılar genel olarak nazik insanlardı. Ama ramazanlarda nezaketleri doruğa çıkardı. Bırakınız insan incitmeyi, hatta karınca incitmekten bile korkarlardı.

Bunu Osmanlı sevdalısı olarak bendeniz değil, çeşitli tarihlerde Osmanlı Devleti'ni karış karış gezmiş yabancı gezginlerle yabancı devletlerin Osmanlı Devleti'ndeki resmi temsilcileri söylüyor.

Meşhur Fransız şair Lamartine bu durumu şöyle ifade eder:

“Türkler canlı ve cansız mahlukatın hepsiyle iyi geçinirler. Ağaçlara, kuşlara, köpeklere, velhasıl Allah'ın yarattığı her şeye hürmet ederler. Bizim memleketlerde başı boş bırakılan veyahut eziyet edilen bu zavallı hayvan cinslerinin (türlerinin) hepsine şefkat ve merhametlerini teşmil ederler. Bütün sokaklarda mahalle köpekleri için muayyen (belirli) aralıklarla su kovaları sıralanır. Bazı Müslümanlar, ömürleri boyunca besledikleri güvercinler için, ölümleri vakıflar kurarak, kendilerinden sonra da (güvercinlerine) yem serpilmesini sağlarlar.”

Eski Türkiye hakkında çeşitli eserler kaleme almış yazarlardan A. L. Castellan yazıyor:

“Türkler başkalarının kadınlarına azami derecede hürmet ederler. Gezinti yerlerinde rastladıkları kadınlara gözlerini dikip bakmazlar. Çünkü haram sayarlar... Ayrıca son derece naziktirler. Hıristiyanlarla savaştıkları dönemlerde bile, biz

Hristiyanlara hiçbir hakarete bulunmazlar, söz dokundurmazlar... İnsan hayretler içinde kalıyor.”

Fransız yazar Guer yazıyor:

“Türkler birbirlerine karşı mükemmel bir muaşeret (nezaket kuralları) usulünün bütün kurallarına riayet ederler. Bir yerde karşılaştıkları zaman tebessüm edip sağ ellerini göğüslerine, sol ellerini de sarıklarına koymak suretiyle selamlaşırlar. (Tasvir edilen hareketler, kalbimde ve başımın üstündesin, anlamına gelir.)

Türk düşman İngiliz Charles Mac-Farlane yazıyor:

“Türk milletinin o kadar tatlı bir konuşma tarzı var ki bütün medenî milletlere örnek olabilir.” (Türkçemizi perişan edenlere ne diyelim ki?)

Nihayet A. Brayer bu nezaketin ve insana saygının kaynağına ulaşıyor: “Kur’an’da nezakete dair âyetler vardır. Türkler, dinin bütün düsturları gibi, bu âyetleri de aynen ve harfiyen tatbik ederler.”

Kısacası eski Türklerin, yani Osmanlı ceddimizin terbiye, nezaket, hoşgörü hususunda ulaştıkları seviyeye ulaşmak hiçbir millete nasip olmamıştır. Osmanlı’nın nezaket kurallarına uyma hususunda gösterdiği dikkat ve titizlik emsalsiz bir mükemmellik ve incelik arzeder.

Bir de dillere destan sabrı vardır Osmanlı’nın... Öyle ki sabrı, başarısının sırrıdır...

Vitrallar, tezhipler ve camiler başta olmak üzere, bugün bazı örneklerini gördüğümüz muhteşem Osmanlı sanatları bu büyük sabrın ürünüdür.

İmaretler, vakıflar, yardım müesseseleri “verme” ahlâkının hayata yansımalarıdır.

En ilginç Osmanlı nezaketinin tüm insanları, hayvanları ve bitkileri kucaklamasıdır. İnsan cinsine gösterdiği nezaketin kaynağı, kuşkusuz insanın Kur’an-ı Kerim’de yüceltilmesidir. Hayvan ve bitki türlerine yönelik merhametinin kaynağı yine aynıdır. Çünkü “Merhamet etmeyene merhamet edilmez.”

Özetle söylemek gerekirse, Osmanlı demek, edep demektir, hayâ demektir, ahlâk demektir, nezâket, fazilet ve sevgi demektir. Osmanlılardaki bu meziyetlerin çeşitli tezahürleri vardır. Osmanlılar cuma ve bayram günlerini, birtakım husumet ve kusurları ortadan kaldırmanın vesilesi addetmişler, hayatı sevgi ve barış eksenine oluşturmuşlardır.

Brayer, 1836'da Paris'te yayınlanan eserinde, "Avrupa başkentlerindeki sahte nezaketle hiç ilgisi bulunmayan Müslüman-Türk nezaketinden bahse mecbur olduğumu zannediyorum." dedikten sonra sözlerini şöyle tamamlıyor:

"Avrupa'da nezaket çok kez kin ve garazla hıyanet ve ihaneti örten perde olarak görüldüğü halde, Türklerde bilâkis millî seciyelerini teşkil eden sarsılmaz hakkaniyet ve adaletle hayırhahlık ruhunun tabii bir neticesidir."

1787'de İstanbul'da yayınladığı eserinde rahip (papaz), Viguier de Brayer'i şöyle doğruluyor:

"Sohbetleri ne veciz, telaffuzları ne temizdir. Tebessümlelerinde ne büyük bir incelik, el hareketlerinde ne zarif bir sadelik vardır. Bizim gibi yabancıları en çok hayrette bırakan şey, birkaçının birden konuşmayıp konuşanı dinlemeleri, her birinin diğerlerine karşı hürmetle fikrini savunması, konuşmalar arasında edebe ve nezakete aykırı ifadeler bulunmaması ve yaşlılara karşı aşırı bir saygı gösterilmesidir."

"Eski Türkler" böyleydi, darısı "Yeni Türkler"ın başına!

NEREDE O ESKİ GÜZELLİKLER?

Sağlıklıydık... Fransız gezgin M. de Thevenot, *Relation d'un voyage fait au Levant* (1665, Paris) isimli kitabının 148. sayfasında diyor ki:

"Türkler çok yaşarlar ve az hasta olurlar. Bizim memleketlerdeki böbrek hastalıkları ve daha bir sürü tehlikeli hastalıkların hiç birini bilmezler. Öyle zannediyorum ki Türklerin bu mükemmel sıhhatlerinin başlıca sebeplerinden biri de sık sık hamama gitmeleri ve yiyip içmedeki itidalleridir. Çünkü az

yemek yerler, Hristiyanlar gibi karma karışık şeyler yemezler. Umumiyetle içki içmezler ve sürekli spor yaparlar.”

Kendimizi tanımak için okumaya devam: “Yemeklerden evvel ve yemekten sonra ellerini yıkamak Türkler arasında o kadar umumi bir adet hükmünü almıştır ki insanların el yıkamalarına vesile olmak üzere Allah’ın gıdaları yaratmış olduğundan adeta bir darb-ı mesel şeklinde bahsederler.”

1600’lerde İstanbul’da görev yapan İngiliz elçilik görevlisi Ricaut’un 1601’de Paris’te yayınlanan eseri *Histofre de l’etat present de l’Empire Otoman’a* göre, Osmanlı hanımlarının mutfakları çok temizdir. Mutfak takımları da güzellik ve parlaklık itibarıyla eşsizdir. Ayrıca sofrta takımları ve yemekler tertemizdir: “Türkiye’de sofradan kalkılır kalkılmaz mutlaka ellerle ağızlar yıkanır. Önünüze sıcak suyla sabun getirilir, büyüklerin konaklarında ya gül suyu veyahut güzel kokulu başka bir su da ikram edilir. Bunlarla da mendilinizin bir ucunu ıslatırsınız.” (J.B Tavernier, *Nouvelle Relation de l’interieur du Serrail du Grand Seigneur*, 1678, Amsterdam)

J.B Tavernier şöyle devam ediyor: “Türkler, Avrupa’da ekseriyetle tesadüf edildiği gibi insanların yemek yedikleri veyahut yıkanıp temizlendikten sonra tekrar yiyecekleri kaplarda köpeklerin de yemek yemesine müsaade etmezler. Frenklerin bu hali sık sık tecviz etmelerinden dolayı onlardan (köpekler) diye bahsederler. Çünkü Avrupa’da çok defa sofraya köpeklerin de kullanmış oldukları kaplarla yemek getirilir...”

Tasarruf, dinî ve millî karakterimizdi. Tavernier onu da şöyle açıklıyor: “Senede bir ölçek pirinçle bir kaç çömlek erimiş yağ ve birkaç türlü kuru yemiş kalabalıkça bir ailenin belli başlı erzakıdır. Bütün şarklıların gürbüz ve kuvvetli insanlar olmasının bence yegâne sebebi işte bu kanaatkârlıktır.”

Comielle Le Bruyn ise gelip uzun süre tetkik ettiği Osmanlıları Avrupa insanına şöyle tanıtıyor: “Türkler umumiyetle boylu boslu, güzel yapıli insanlardır. Hristiyan Avrupa’nın tek bir şehrinde bile bütün Osmanlı İmparator-

luğu'ndan daha çok sakat ve biçimsiz adama tesadüf edilir. Fazla olarak Türkler güçlü kuvvetli oldukları için çok yaşarlar. Herhalde bunun en tabii sebebi gayet sıhhi ve iyi gıdalar kullanmalarında ve mideyi bozmak suretiyle ciğerlere, kalbe ve dimağa ekseriya zarar veren Iezzetti ve çeşitli, yemeklere ehemmiyet vermemelerinde aranmalıdır. İşte bundan dolayı Türkler nadiren hasta olurlar. Bizlerin daima tutulduğumuz taş, kum, damla vesaire gibi hastalıklar onlarda hemen hiç görülmez. Bu sıhhi vaziyetlerini bir taraftan yiyip içmedeki kanaatkârlıklarına bir taraftan da israfa kaçmamak şartıyla hamamda yıkanıp temizlenme adetlerine borçludurlar. Kadınları da aynı vaziyettedir. Boylarıyla yürüyüşlerinin ihtişamı erkeklerinkinden aşağı değildir. Uzun fistanlarının da bu ihtişamda büyük bir tesiri vardır." (Comielle Le Bruyn, *Voyages de Cornielle Le Bruyn Par Ia Moscovie, en Perse et Aux Indes Orientales*, 1332, La Haye.)

Gelelim Comte de Marsigli'ye. Diyor ki: "Bu millet yemek hususunda çok kanaatkârdır, yiyeceklerinin sıhhi ve mugaddi olmasıyla iktifa eder, az yemek yer, her şeyden yediği hiçbir gün yoktur. Macaristan'da Türklerin imparatora iade etmek mecburiyetinde kaldıkları birçok kale muhafızlarının uzun zaman aç kaldıktan sonra teslim olmaları fitri kanaatkârlıklarının bir delilidir. Miktarı az olan günlük yiyeceklerini birkaç öğünde yedikleri için, hiç bir zaman mideleri çok dolu olmadığı gibi büsbütün boş da kalmaz. Hazım filinin bu suretle muntazam bir faaliyet takip ettiğinden emin olduğum için, ben bu usulün bir hayli sıhhi olduğuna kaniim. İstanbul Türkleri yemek saatlerini o kadar geniş bir şehirde o kadar büyük bir sarayda geçirilen faal hayata uygun ve akilâne bir şekilde tanzim etmişlerdir. Türkler sabah namazını şafak sökerken kılmakla mükellef oldukları için, erken kalkmak mecburiyetindedirler. Bu namazı kıldıktan sonra pek hafif bir kahvaltı ederler. Öğleyn birkaç yemiş yerler. İtalyan saatiyle 21 de (yani ikindi vakti) hafif bir yemekle iktifa ederler ve gecenin bir buçuğundan (yani saat sekiz buçuktan) evvel de rahat rahat akşam yemeklerini yerler. Yemek saatlerini işte böyle tanzim etmişlerdir. Çünkü diğer saatlerini ibadete ve

ticaret sahasıyla Babıali'de ve diğer dairelerdeki meslek işlerine hasrederler.” (Comte de Marsigli, *L'état Militaire de l'Empire Ottoman, Ses Progres et sa Decadence*, 1732, La Haye)

“...Bu harem dairesinin içi kadar temiz bir yer tasavvur edilemez, döşeme tahtalarıyla dehlizler sık ve sağlam hasırlarla kaplıdır. Bunların örülmüş olduğu samanların yahut sazların rengi soluk bir sarıdır. Odalarda çepeçevre dizilmiş minderlerden başka mefruşat yoktur, perdeler gibi bu minderler de beyaz pamuk bezinden yapılmıştır. Ne erkeklerin ne kadınların dışarda giydikleri pabuçlarıyla hiç bir zaman ev içlerine girmemeleri Türkler arasında adet olduğu için, döşeme tahtalarında hiçbir zaman kir görülemez.” (Ledy Craven, *Voyage de Milady Craven a Constantinople*, Par ia Crie en, 1786-1789, Paris)

“... Yüzler, eller, ayaklar tertemiz, yamalı kıyafet pek az ve hele kirlisi hemen hiç yok, bütün içtimai sınıflar arasında umumi ve müteakıl bir hürmet ve riayet manzarası göze çarpıyor.” (Edmondo de Amicis, *Constantinople*, 1883, Paris)

İşte bendeniz, her haliyle Batı'yı kendine hayran bırakan bu insanı arıyorum.

OSMANLI ASIRLARINDA RAMAZAN KARŞILAMASI

Bazı esnafların ramazanı fırsat bilerek fiyatlara zam yaptığını gazetelerde okuyunca, Osmanlı Devleti'nde halkı sömürmeye karşı alınan ramazan öncesi tedbirleri hatırladım...

Hemen hemen her padişah, ramazan öncesinde bir “hatt-ı Hümayûn” yayınlar, keyfi fiyat artışlarının engellenmesini isterdi.

Bunlardan biri de Sultan IV. Mustafa'ya aittir. Başbakanlık arşivinde 53351 numara ile kayıtlı bulunan 1807 tarihli fermada, Sultan Mustafa, ramazan öncesinde oluşabilecek keyfi fiyat artışlarına dikkat çekip hem esnafı hem de halkı uyarmaktadır.

Herkesin narha (hükümetin belirlediği fiyat) dikkat etmesini, tamahkârlık edilmemesini, bakkalların fiyatları keyfi olarak arttırmaktan kaçınmalarını, bu konuda imamların halkı ikaz etmelerini isteyen padişah, bereketiyle gelen ramazanın lâıykı vechiyle karşılanmasını da istemektedir.

Ramazan öncesinde, yalnızca padişahlar değil, Osmanlı hükümetleri de “tembihnâme”ler yayınlarlardı: Bu tembih-nâmelerde evlerin, camilerin, dükkânların ve sokakların ramazan hürmetine temizlenmesi istenir, uyulması gereken kurallar hatırlatılır, ramazanın huzurunu bozacak davranışlardan kaçınılması tembihlenirdi.

Tabii ki amaç halkın ramazan ayını huzur ve güven içinde yaşamasıydı.

Hatırlanması gereken hususlardan biri de ramazanın bayram gibi coşku içinde karşılanması, bu çerçevede ramazan öncesinin bir “hasret yürüyüşü”ne dönüşmesidir.

Osmanlı toplumu, ramazana, “misafir” muamelesi yapardı. Ramazan hürmetine evler, dükkânlar, sokaklar, meydanlar köşe bucak temizlenir, bir sürü imkânsızlığa rağmen her yer tertemiz edilirdi.

Maksat ramazanı dolu dolu yaşamak, yaşatmak ve hoşnut göndermekti.

Maksat, biraz olsun ramazanlaşabilmektir.

Bunun için kesenin ağzı açılırdı. Ramazana günler kala alışveriş edilir, bu sayede -şimdi tıpkı yılbaşılarda, yahut “Anneler Günü”, “Sevgililer Günü” gibi Batı dayatması olgularda yaşandığı gibi- ticari hayat canlanırdı. Esnaf maişetini kazandığı, halk ramazanı coşkuyla karşılayabildiği için mutlu olurdu.

Darulhilâfe (hilâfet merkezi İstanbul) yer yer süslenir, ramazan öncesinde karanlık olan sokaklar, yine ramazan hürmetine, son derece itibarlı bir misafir karşılanacakmış gibi, ışıklandırılırdı.

Bu arada insanlarda da büyük tebeddülât (değişiklik) olurdu. Oruç tutmaya niyetli olan herkes şehir hamamlarına

âdeta hücum eder, günahlardan arınmak niyetiyle yıkanır-lardı.

Sonra büyük camilerden birinin tanınmış imamına başvuru-
rup huzurunda “tövbe-i Nasuh üze tövbe” ederlerdi. Çünkü
ramazana tövbekâr girmek isterler, eski günahlarını bir daha
işlememe “azm-ı cezm-i kast-ı musammem” eylerlerdi.

İlk teravihler, özellikle selâtin camilerinde bayram yerine
dönüşürdü.

İnsanlar en iyi elbiselerini giyer, özene bezene sakladıkları
kokuları sandıklardan çıkarıp sürünür, her taraf mis gibi ko-
kardı.

Yanlarında saf tutacak mü'min kardeşlerinin huşu ve hu-
zurunun bozmamak için, o günlerde soğan, sarımsak gibi şey-
ler yenmez, ayrıca maydanoz ve karanfil gibi hoş kokular sa-
çan bitkiler çiğnenirdi.

Kısacası camiler, şimdiki gibi, ter ve çorap karışımı kok-
mazdı! (Bunu yazarken sıkılıyorum, ama camilerimizin kok-
masında sentetik halıların da rolü büyük. Eskiden halılar saf
yün olduğu için kokuyu emerlerdi.)

Gayrimüslimlerin (Müslüman olmayanların) yoğun ola-
rak yaşadığı Fener, Balat, Hasköy gibi semtlerde bile meyha-
neler, ramazana hürmeten kapanır, kapıya, o meyhanenin
ramazan boyunca kapalı kalacağına ilişkin bir kâğıt yapıştırı-
lırdı.

Hiçbir gayrimüslim, yahut Müslüman açıkça yemez, iç-
mezdi. Bunun yasak olması bir yana, bu davranışın özünde,
oruç tutanlara karşı duyulan saygı vardı. (Eskiden farklı din-
lere mensup vatandaşlar birbirlerinin inancına böyle saygı
gösterirken, şimdi aynı dinin mensupları asgarî bir saygı kı-
rıntısı bile göstermeyip ramazanda oruçlunun suratına sigara
dumanı üflüyor, televizyonlar “ramazan programı”nın he-
men arkasından müstehcen yayın yapıyorlar.)

Ramazan-ı mübareki coşkuyla karşılama geleneği, benim
de çocukluğumun en güzel anılarından birini oluşturur. Ra-
mazandan birkaç gün öncesinden karşılama seremonisi baş-

lar, bu çerçevede tüfekler atılır, oyunlar oynanır, zikirler çekilirdi.

O gün bugündür, zihnimde ramazan bir coşku olarak kaldı. Her ramazan öncesinde hâlâ o çocuksu coşkuyu ve ramazan sevincini içimde hissederim.

ESKİ AİLE İFTARLARI

Osmanlı ailesi, ramazan dışında, günde iki öğün yemek yerdi: kuşluk yemeği ve akşam yemeği.

Osmanlı insanı, Peygamber-i Âlişan Efendimizin, “Aile-nizle birlikte yediğiniz yemeğin bereketi vardır.” şeklindeki buyruğuna uygun olarak sofraya topluca oturur, her yemek merasimsel bir anlayışla yenirdi.

Öğün aralarında atıştırma adeti yoktu. Bu nadiren yapılan bir şeydi. Sokakta yürürken ısırarak bir şeyler yemek ise bize sonradan musallat olan ve hızla alışkanlığa dönüşen bir sapma...

Osmanlı insanı sokakta yemeyi son derece çirkin ve ayıp sayardı.

O devirde hayat hızlı akmadığı, iş dünyada şimdiki gibi acımasız, insafsız (kıyafet değiştirip dükkânına gelen Fatih Sultan Mehmed’i, “Ben sıftahımı ettim, komşum da sıftahını etsin.” diyerek görülmemiş bir tokgözlülükle, komşu dükkâna gönderen Osmanlı esnafını hatırlayalım.) olmadığı için, ev halkı akşam yemeğinde mutlaka buluşurdu...

Özellikle iftar yemekleri aile için tam bir şölendi.

Tahmin edebileceğiniz gibi, Osmanlı asırlarında yemek, yer sofrasında yenirdi.

Önce yere tertemiz bir örtü atılır, üstüne tahtadan yapılmış bir ayak konur, ayağın üzerine de büyük yemek sinisi yerleştirilir, tahta kaşıklar sininin çevresine dizilirdi.

Sininin etrafına, evin hanımının becerisine göre işlenip düzenlenmiş minderler konurdu.

Sofra âdâbına göre, sağ kollar sofaya dönük olarak hafif çapraz oturulur, erkekler sağ dizlerini sünnet üzere dikerler, kadınlar ise dizüstü çökerlerdi.

Ev halkı, iftara yarım saat kala sofradaki yerlerini alırdı. Bu sofraya ve sofrayı hazırlayan hanımlara gösterilen saygının gereği idi.

Ayrıca bir sabır imtihanına girmekti. Yiyecekler sofrada öylece durur, etrafında oturanlar nefislerini sabır ve itaat sınavından geçirirlerdi.

Yeme içmeye sabır ve Allah'ın emrine itaat! Osmanlı insanı bunu zevkle yapardı. Ayrıca duaların kabul olduğu bildirilen iftar saatini dua ile değerlendirirdi.

Sürahi, sinide yer tutmaması için, sofra örtüsünün üstünde (yerde) dururdu. Su içmek isteyen söyler, gençlerden biri sürahiden bardağa su koyardı. Biri suyunu içerken, sofradakiler mutlaka onu bekler, böylece su içenin yemek hakkı korunurdu.

“Kul hakkı”na böylesine bir dikkat ve hassasiyet vardı.

Sofraya ilk olarak büyücek bir bakır kâse içinde çorba gelirdi.

Yemeği, besmele eşliğinde ailenin en yaşlı kişisi başlatırdı. En yaşlı üye, dilerse bu görevi babaya verebilirdi.

Kökleri inanç manzumemizde olup yüzyıllarla gelenekselleşen sofra âdâbına göre, ağız dolu iken konuşulmaz, kahkaha ile gülünmezdi.

Fakat lokma aralarında sohbet edilirdi.

Sofraya gelen yemeği beğenmemek pek tabii mümkündü, ancak bunu yüksek sesle dile getirmek en büyük görgüsüzlük sayılırdı.

Osmanlı sofrasında kesinlikle ağız şapırdatılmaz, ekmek ısırılmaz, burun çekilmezdi. Sofraya oturuşta ve kalkışta eller mutlaka yıkanır, ağız misvaklanırdı.

Yemekler aynı kaptan yenirdi. Sofraya sulu yemek gelmişse, tahta kaşık kullanılır, Batı'daki gibi çatal-bıçak kullanılır.

mazdı. (Çatal-bıçak Tanzimat'la birlikte kullanılmaya başlandı.)

Çorbadan sonra pilav eşliğinde et yemeği gelirdi. Ardından ya bir soğuk yemek ya bir börek verilirdi. En sonunda tatlı ya da meyve yenirdi.

Aile reisi (dede yahut baba) şükür duasını ettikten sonra, sünnet üzere herkes tuzluktan bir tutam tuz alarak ağzına atar ve yemeği pişirene "Elinize sağlık!" gibi, "Çok güzel olmuş!" gibi cümlelerle teşekkür edilirdi.

Herhangi bir emeği ve başarıyı geçiştirmek, karşılıksız bırakmak, Osmanlı nezaketine sığmazdı. Başarıyı ve emeği en azından sözle ödüllendirmek, Osmanlı insanının asla ıskalamadığı bir alışkanlıktı. "Sağol!", "Allah razı olsun!", "Afiyet ola!", "Elinize sağlık!" sözleri ağızlardan düşmezdi.

Yemek yenilip dua edilmesinin ardından, evin yetişkin genç kızı varsa o, yoksa anne mutfağa geçer, büyüklere kahve pişirirdi.

Büyük anneler, büyük babalar otururken sofradan kalkanlar, boş tas ve tabakları toplayıp mutfağa taşırlardı. Hiçbir yerde ekmek kııntısı bırakılmazdı.

Osmanlı insanı "nimet" dediği ekmeğe aşırı bir duyarlılık ve hürmet gösterirdi.

YAKIN TARİHİN RAMAZANLARI

Söylemeye dilim varmıyor, ama yakın tarihte bir inkıta (kesinti) var.

Ramazanların coşkusunu halk aynen devam ettirmiş, o müthiş güzellemeyi ruhu ve bedeniyle yaşamayı sürdürmüş, ancak devlette bir kopukluk olmuş. Devlette ve aydın ekalilyette (azınlıkta).

Diyanet İşleri Başkanlığı denen müessese yine vardı.

Diyanet İşleri Başkanı (Diyanet Reisi denirdi) vardı.

Televizyon yoktu, ama radyo ve gazeteler vardı.

Arşiv çalışması yaptığım sırada, 1940'ların bir gazetesinde, ramazan haberi iç sayfalarda tek sütuna âdeta kaybedilmişti. Düpedüz geçirilmişti.

Haberin başlığı şöyle bir şeydi:

“Yarın Müslümanların oruç ayı başlıyor.”

Köşe yazılarına göz attığımda, bazılarının ramazanı alaya aldığını görmüş, bir yazarın “Ramazandan can havliyle çıktık.” diye başlayan yazısını ibretle okurken kendimi çok kötü hissetmiştim.

Gazeteler “ramazan köşesi” hazırlamak, hele hele “ramazan ilavesi” vermek şöyle dursun, ramazandan olumlu birkaç cümle ile dahi bahsetmezlerdi.

Radio “İnanç Dünyası” kabilinden programlar yapmaz, hatta o muhtevanın zıddına giderdi.

İnançlı gazeteci yok muydu

Onlar gazetelerinde ramazanın ruhuna uygun yayınlar yapmazlar mıydı?

Elbette o dönemde de bazı dindar gazeteciler vardı. Ama din yüreklere hapsedilmişti. Ramazan münasebetiyle muhtevasında birazcık dine yer vermeye başlayan gazeteler, Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından uyarılırdı.

İşte T. C. Başvekâlet, Matbuat Umum Müdürlüğü, İç Matbuat Dairesi'nin 1945'te dini yayın yapmaya çalışan bazı gazetelere gönderdiği tamimin özeti:

“Gazetelerin son günlerdeki neşriyatı (yayınları) arasında dinden bahis bazı yazı, mütalâa, ima ve temsillere rastlanmaktadır. Bundan sonra din mevzuu üzerinde gerek tarihî, gerek temsili ve gerek mütalâa kabilinden olan her türlü makale ve fıkra ve tefrikaların (dizi yazıların) neşrinden tevakki edilmesi (kaçınılması) ve başlanmış bu gibi tefrikaların en son on gün zarfında nihayetlendirilmesi (sonuçlandırılması)...”

Vay ki vaay!..

Vay, ama bu zihniyetin gerekçesi teey 1942 yılında yazılıp rahmetli Eşref Edip'e açık niyet belirtisi olarak o tarihlerde tamim edilmiş:

“Biz (iktidarda olan CHP zihniyeti) her ne şekil ve surette olursa olsun, memleket dahilinde dinî neşriyat yapılarak dini bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dini bir zihniyet fidedeliği vücuda getirilmesine taraftar degiliz.” (T. C. Dâhiliye Vekâleti, Matbuat Umum Müdürlüğü, sayı 658 ve 17 Mayıs 1942)

Demıştim ya, ramazan ve oruç konusunda halkımızda bir kesinti olmadı, ama bunları da kapsayan inanç konularında aydınlarımızla devletlülerimizde inkıtalar (kesintiler) oluştu.

Kısacası ne olduysa oldu, halkın kiblesine küstüler!

Halkın imanına çelme attılar!

Halkın kiblesine ters baktılar!

Böylece halkın yüreğini dağladılar!

Ve bunun sonucu olarak iktidarsızlığa mahkûm oldular! (Anladınız mı sayın CHP'liler? Sorununuz genel başkan değıştirme sorunu değil, zihniyet değıştirme sorunudur.)

Yukarıda adı geçen yazarımız Eşref Edip Fergan, *Kara Kitap* isimli eserinde řu ilginç anekdotu naklediyor:

“Sene 1935. Hâdise, Isparta'nın Atapek kazasının bir köyünde cereyan ediyor. Halkıların yaptıkları bir tamime göre, Bediüzzaman Saidi Nursi'nin eserleri toplattırılıyor ve kimde bulunursa mahkemeye sevk olunuyor. Köye baskın yapan jandarmalar, Üstad'ın ramazan münasebetiyle neşrettiğı bir risalesinin, *Ramazan Risalesi*, üzerinde “Ramazan'a aittir” ibaresini görünce:

– Bu Ramazan kimdir, derler.

Köyde ararlar, okuma yazma bilmeyen Ramazan isminde birini bulurlar. Paldır küldür adamcağızı yakalayarak Isparta hapishanesine götürürler. İki ay orada yattıktan sonra, Ağır Ceza Mahkemesi huzuruna çıkarılıp isticvabı (sorgusu) yapı-

İnca, mesele anlaşılır. Heyeti hâkime gülmekten kendilerini alamazlar.”

OSMANLI BAYRAMLARI

Osmanlı Devleti’nde bayram kutlamaları Fatih Sultan Mehmed döneminde hazırlanan formata göre yapıldı. Bunlardan hükümet çerçevesinde olana “muâyede”, padişaha tebrik arzına ise “rikâb-ı hümayun” ya da “muayede-i hümayun” denirdi.

Bâbîâli muayedesı bayrama dört gün kala sadrazamın şeyhülislâmı tebrike gitmesiyle başlar, devlet önderlerinin karşılıklı ziyaretleşmeleriyle arife gününe kadar sürerdi. Arife günü ise “Arife Divanı” toplanırdı. Padişah da divana katılır, kutlamaları kabul ederdi.

Bayram sabahı, bayram namazından önce, vezirler, paşalar ve tüm üst düzey yöneticiler, yani o günlerin deyişiyle, “ekâbir-i rical”, “rikâb-ı hümayun resmi” için padişah hazretlerine tebriklerini arz etmek üzere merasim kıyafetlerini giyip sarayın yolunu tutarlardı.

“Muayede-i hümayun” ya da “rikab-ı hümayun” merasimi, Osmanlı Devleti’nde cülûs (yeni bir padişahın tahta çıkması) merasimlerinde ancak görülebilen bir şatafatla gerçekleşirdi.

Daha sonra “ekabir-i rical” padişahın arkasında bir “Bayram Alayı” oluşturur, Sultanahmet veya Ayasofya gibi büyük camilerinden birine giderlerdi.

Namazdan sonra ise aynı düzenle Topkapı Sarayı’na dönülerek Kubbealtı’nda verilen ziyafette yemek yenirdi. Yemeği müteakip padişahın bayramını tebrik fashı başlardı.

Bütün bunlar kurallarına uygun biçimde, önceden belirlenmiş usullere göre gerçekleşir, ardından yabancı devlet temsilcilerinin tebriklerine sıra gelirdi.

Padişahın büyükelçilerle birkaç kelimeden fazla konuşma adeti yoktu. Çünkü padişahla görüşmeleri hemen hemen hiç mümkün olmayan kimi devlet temsilcilerinin bayram tebri-

kini fırsat bilerek padişaha sırnaşmalarından çekinilirdi. Bu yüzden de kural dışına çıkmalarına asla izin verilmezdi.

Resmi tebrikleşme faslından sonra padişah harem daire-sine (sarayın kadınlara ait bölümü) geçer başkadın efendiden (ilk eşi) başlayarak harem sakinlerinin tebriklerini kabul eder, münasip armağanlarla gönüllerini ve dualarını alırdı.

Biraz da devlet yöneticilerin, yani sadrazam ve vezirlerin konaklarındaki bayramlaşmadan bahsedelim...

“Rikab-ı hümayun” (padişaha tebrikleri arz) merasimin-den dönen konak sahibi, doğruca hareme geçer, resmi kılgı-nı değiştirir, biraz kahve, çubuk içer, azıcık dinlenir, önce eşinin, ardından evlatlarının, gelin ve damatlarının tebrik-lerini kabul ederdi.

Evlatları elini, diğerleri eteğini öperler ve bayramlarını tebrik ederlerdi. Onlara saat, yüzük, elmas iğne gibi hediye-ler ve kırmızı atlas kese içinde bahşişler verir, evlatlarını yüz-lerinden öperek bayramlaşır. Hane halkı önlerinde kâhya kadın olmak üzere varsa dadı, süt nine huzura çıkar, sonra kalfalar, daha sonra bütün cariyeler gelir, sıra ile el etek öpe-rek bayramını tebrikle şükranlarını arz eder, hürmet göste-rirlerdi.

Ev içi tebriklerden sonra hane sahibi selamlığa geçer, ön-ce kâhya efendi öne düşer; divan efendisi, kitapçı efendi -her konakta bir kütüphane ve kütüphaneye bakan bir memur vardı- mühürdar efendi sıra ile gelir, etek öperlerdi. Sonra dairenin gedikli ağaları, her biri maiyetindeki ağalarla bera-ber gelir, evvela ağanın kendisi etek öper, odanın bir yanında ayakta durur, ağaları da birer birer içeri girerek etek öpüp -buradaki “etek öpme” tabiri elbisenin eteği değil, “temenna” denilen bir tür selamlamadır- tebrik merasimini yerine geti-rirlerdi.

Ardından imrahor ağa (emir-i ahur ağa) maiyeti ile, aşçı-baş da yine idaresindeki aşçı ustalarıyla gelir, onlar da önce-kiler gibi tebriklerini arz ederlerdi. Hane sahibi de onları teb-rik ederdi.

Daha sonra hane halkı efendiler ve ağalar, kâhya efendiye tebrik eder, ardından herkes birbiriyle bayramlaşır. Hane sahibi bunların hepsine ayrı ayrı bahşış verirdi. O gün evin hanımı, ebe hanımın, nedime hanımların ve çocukların mektep hoca ve halifelerinin, çırak olup evlendirerek konaktan çıkmış olan eski kalfaların evlerine süslü sepetler içinde elvan renk şekerler gönderir, bu suretle hatırlarını sormuş olurdu.

Bütün bunlardan sonra hane sahibinin bayramı tebrik için misafirler gelmeye başlardı. Gelenler devlet ricalinden ise bizzat kâhya efendi karşılar, gelenin koltuğuna girer, hane sahibinin odasına götürürdü. Misafirlere kilercibaşı ağa ve maiyeti tarafından son derecede süslü gümüş tepsilerle tabaklara konmuş yalnız sakızlı ufak “rahat-ı hulkum” denen şeker, badem ezmesi ve miskli akide şekeri ikram edilir, misafir hangisinden isterse bir tane alır, bir tabak içinde duran ıslak tülbentle ağzını silerdi. Sonra tütüncü başı ağa ve maiyeti olan ağalar, gümüş tütün tablalarıyla elmalı imameli nefis çubuklar getirirler, kahvecibaşı ağa ile maiyetindeki ağalar sırma örtülü gümüş tepsilerle, altın mineli veya gümüş zarflı fincanlar içinde kahve ikram ederlerdi. Misafirler gideceği zaman yine kâhya efendiye haber verilir, gelişlerindeki gibi uğurlanırlardı.

Misafirler tarafından dairede vazife görenlere verilmek üzere de orta bahşışı denen bahşış bırakılırdı. (Bayram yazıları, daha ziyade Samiha Ayverdi, Münevver Ayaşlı ve Abdülaziz Bey’in yazdıklarından yola çıkılarak oluşturuldu.)

ESKİ RAMAZANLAR VE AZINLIKLAR

Biliyoruz ki Osmanlı Devleti çok uluslu ve çok kültürlü bir imparatorluktu.

Farklı dinleri, dilleri, ırkları bünyesinde barındırırdı...

Farklı dinlere mensup insanlar yer yer aynı mahallelerde de otururlardı, ancak genelde farklı unsurlar farklı bölgelerde yaşardı. Bu eğilim hâlâ da var.

Meselâ iç Balat'ta nüfusun büyük çoğunluğunu Yahudiler oluştururdu. Dış Balat'ta ise Edirnekapi ve Draman'a doğru Türkler, Fener'e doğru Rumlar, iki kilisenin arasında kalan bölgede ise Ermeniler otururdu.

Bölgede çok az sayıda da Acem, Arnavut ve Bulgar vardı.

Ermenilerin bir bölümü de Samatya ve Kumkapı civarında ikâmet ediyorlardı.

Sefardim kolundan Yahudiler, Fatih Sultan Mehmed'in oğlu, Sultan 2. Bayezid'in davetiyle 15. yüzyılda İspanya'dan İstanbul'a geldiklerinde Balat'a yerleştiler. İstanbul'un öbür Yahudi semtleri Hasköy ve Ortaköy'dü. Yahudiler Hasköy'e, 17. yüzyılda Eminönü'de Yenicami yapılacağı zaman aktarıldılar.

Karaim Yahudileri ise Bizans döneminden beri Eminönü ve Karaköy'de (Karai Köy) oturuyorlardı. (İstanbul'da ilk apartmanları da Karaim Yahudileri yapmıştır.)

Çingeneler de çoğunlukla Sulukule'yi mekan tutmuşlardı.

Galata'da, fetih öncesinden kalma bir Ceneviz kolonisi vardı.

Elçilik binaları 16. yüzyıl sonlarından başlayarak bugün Beyoğlu olarak bilinen Pera'ya yerleştiler. Cadde-i Kebir (şimdiki İstiklâl Caddesi) boyunca sıralanan elçilikler çok geçmeden Avrupalı tüccarları İstanbul'un varlıklı Rumları, Ermenileri ve Levantenlerini de buraya çekti. Zaman içinde Yahudiler de Pera'ya taşındılar.

Cumhuriyet döneminin başlarına kadar Türkler Pera'da azınlıktaydı.

Osmanlı mozağinin belli başlı öğeleri olan bu insanlar asırlar boyunca barış içinde yaşadılar, birbirleriyle hem alış-veriş hem de komşuluk yaptılar.

Ramazanlarda ve özellikle kandil gecelerinde gayrimüslim komşular pişirdiklerinden Müslüman komşularına da verir, Müslümanlar gayrimüslim komşularının mutfağında pişen lezzetli yemekleri hiç tereddüt etmeden afiyetle yerlerdi.

Çünkü gayrimüslim komşuların dini anlayışı, Müslüman'ın haram saydığı yiyecekleri ikram etmeye engeldi. Bu konuda sessiz yüreklerde mühürlenmiş bir anlaşma var gibiydi.

Buna karşılık Müslümanlar da gayrimüslim komşularının kutsal günlerini tebrik etmeyi görev sayarlardı. Asla kimse kimsenin dinine kem söz söylemez, kimse kimsenin kıyafetine yaz göz bakmazdı. Bu yaklaşım bir anlamda Fatih Fermanı'nın gereği idi: İstanbul fethini müteakip günlerde yayınlandığı fermana göre "kimse kimseye yan gözle bakmayacak, kem söz söylemeyecek"ti.

Mutfaklar, farklı dinlere mensup insanların komşuluğunu besleyen merkezlerdi.

Rum evlerinde genel olarak zeytinyağlı enginar, imambayıldı, zeytinyağlı dolmalar; patlıcan, uskumru, midye ve dalak dolması pişirdi. Ayrıca da beyaz çevirme tatlısı eksik olmazdı...

Çevirme tatlısı, söz kesme, nişan ve isim yortularına kadar Rum evlerinde merasim ve ustalık göstergesiydi. Kadınlar kaşık tatlılarından başka şerbet, reçel ve frambuazlı tatlılar da yaparlardı.

Salatalar çok çeşitliydi: tarama, beyin salatası, Rus salatası, mayonezli levrek, kırlangıç veya kefal salatası... Kuzu budu rulosu, kızartma köfte, patates köftesi, Arnavut ciğeri, balık köftesi, muska böreği de nefis yiyeceklerdi.

Teofania ve Paskalya öncesi oruç sırasında aşure pişirilip dağıtılırdı. Paskalya orucu öncesinde, dört haftalık karnaval süresince İstanbullu Rum hanımlar konuklarına ikram etmek için şuruplu tatlılar, baklava, revani, kaymaklı ekmek kadayıfı, vişne reçeli sürülmüş kızarmış ekmek dilimleri, ırmık helvası gibi yiyecekler hazırlarlardı.

Evangelismos ve Vaion yortu günlerinde sofralarda balık hakim olurken Sarakosti (Paskalya orucu) süresince çarşamba ve cuma günleri sofrada sade suda haşlanmış yemekler bulunurdu. Paskalya sofralarında soğan kabuklarıyla boyanmış yumurta sepetleri de yer alırdı.

Müslümanlar oruçlarını tutarken Yahudi ve Hristiyanlar da Müslüman komşularıyla hemen hemen aynı günlerde perhiz dönemleri yaşarlardı.

Paskalya günlerinde pastanelerin vitrinlerini süsleyen Paskalya çörekleri ve renkli yumurtalar inançlar arası toleransın simgeleri idi.

Birbirimize tahammülsüzlük hastalığı içimize çok sonra girdi.

PEYGAMBER SEVDASI

Sultan Vahidüddin'in şöyle dediği meşhurdur: "Ağabeyim Sultan Reşad bizim hanedan mensupları arasında en az dindar olanıydı, ama o da Kur'an-ı Kerim'e sarılarak öldü."

Ayrıca, Peygamber-i Âlişan Efendimizi, ashabını ve ailelerini çok sevdiklerine hayatları şahittir.

Örnek olarak: Fatih, Bizans'ı O'nun aşkına (bir hadisinin ışığında) fethetti. Kendisine bir saray yaptırması gerektiğini söyleyenlere, Eba Eyyûb'e'l-Ensari'yi kast ederek, "O güzel Peygamberin mihmandarını bulup, ona bir türbe yaptırmadan kendime bir saray yaptırmaya haya ederim." dedi.

Ak Şemsüddin Hoca Eba Eyyûb'un kabrini bulur bulmaz, padişah oraya koştu ve ceddi Osman Gazi'nin kılıcını, Eba Eyyûb huzurunda kuşandı. Sünnete bağlı kalacağına huzurda and içti.

Yavuz Padişah, adı hutbede "Hicaz'ın hakimi" diye okununca, şöyle feryat etti: "Hayır, hakimi değil hadimiyiz, hizmetkâriyiz!"

Zaten Mısır seferine Efendimizin rüyasına girip talimat vermesiyle çıkmış, Cengiz Han ve Büyük İskender gibi cihanşahlara diz çöktüren Sina Çölü'nü Peygamberinin aşkıyla geçerken, önünde zaman zaman Efendisini görmüş, ata binmesini isteyen hocası İbn-i Kemal'e, ağlayarak şöyle demişti:

"Peygamberim önümde yaya yürürken, ben hangi yüzle ata bineyim!"

Ve Kâbe'nin avlusunu süpürttüğü tavus kuşu tüylerinden birini tacına takmıştı...

Ayrıca bir süpürge şeklini, "Hicaz'ın hizmetkârıyım" anlamında hayatının sonuna kadar sorgucunda taşımıştı.

Çoğu, Peygamber Efendimizin yadigârı olan Kutsal Emanetler'in başında, kesintisiz yirmi dört saat Kur'ân okunması için otuz dokuz hafız görevlendirmiş, kırkinci hafız olarak da listeye kendini yazdırmıştı: Elfakir, Selim. Kendine "fakir" diyen adam hem Osmanlı padişahı, hem Doğu Roma imparatoru hem de emir-el mü'minindi (Mü'minlerin Emiri).

Sultan 1. Ahmed, Resulullah'ın mescidine yedinci minareyi ekletmeden kendi adını taşıyan altı minareli camiini yaptırmadı (Sultanahmet Camii).

Ve Efendisinin mübarek ayak izini, "N'ola başımda tacum gibi taşısam daim" diyerek, sorguç niyetine tacının üzerine koydu.

OSMANLI'DA SANAT

"Cumhuriyetimizin heykeli var, romanı var; Osmanlı'nın heykeli, romanı var mıydı?"

Yoktu elbet... Ama önce "sanat" hakkında birkaç söz etmek gerekiyor...

Sanat silahtan çok daha önemlidir. İmha yerine inşa eder ve son derece kalıcı sonuçlar verir. Buna rağmen acaba neden Osmanlılarda roman ve heykel yoktur?

Biliyoruz ki Rus, kendi mitini ve muhitini inşa etmiş romanla...

Batı, "hayat mücadeledir" görüşünün esaslarını yansıtmış romanda; "Robenson"larında, *Seksen Günde Devr-i Alem*'lerinde felsefesini aktarmış. Geçirdiği tarihî istihaleleri dökmüş heykele, resme...

Dünkü Amerika serüvenciliğini yansıtmış sinemaya, sanatı kullanarak kendine bir tarih bile inşa etmiş, sığır çobanlarını kahraman olarak yutturmuş dünyaya...

Bunlar doğrular. Yani sanatın, özellikle de romanın ve sinemanın gücü inkar edilemez.

Sinema, Osmanlı döneminde zaten yoktur. Geriye kala kala romanla heykel kalıyor tartışmaya açık. Soru da işte buradan doğuyor: "Osmanlılarda neden heykel yok, roman yok?" sorusu...

Osmanlı'da romanın, yahut bildiğimiz anlamda heykelin olmaması kuşkusuz sanatın olmaması değildir. Roman yok, ama onun yerine dört bin yıl öncesinden başlayarak eski devirleri, eski hayalleri güne taşıyan Hint masalları, destanları var: Siret-i Anter, Binbirgece, vesaire. Nihayet hepsinin aktığı ibret ummanı: kıssalar, menkıbeler...

Resmin alternatifi hat, ebru, çeşmibülbül... Osmanlı'nın hayatı sanat.

Heykelin alternatifi, en basitinden mezartaşları...

Heykele gelince... Osmanlı'da klasik mânâda heykel yoktur. Çünkü Osmanlı, bedîî zevklerde bile ebedîyet arayan vahiy medeniyetine mensuptur. Dünyayı ahiretin tarlası sayan bir kültürün çocuğudur o.

Vahiy medeniyetinin çocuğu fani zevkleri tatmin uğruna Yaraticıya nisbet gibi bir abesiyetle meşgul olmaz.

Osmanlı heykel dikmek yerine ebedî âbideler dikmeyi seçti. Muhitini baştan başa çeşmelerle, kubbelerle, sebillerle, köprülerle, hanlarla, kervansaraylarla, aşhanelerle, bimarhanelerle süsleyip, bunların bekası için vakıflar vücuda getirdi.

Onun nazarında ebedileşmenin ölçüsü faydasız bir heykel yontmak değil, bir mâbede imza atmak ya da insanlığın hayrına hizmet edecek bir medreseye kubbe çakmaktır.

Özenle yontup her birini sanat eserine dönüştürdüğü mezar taşlarında bile ebediyet emelinin yansımaları açıkça görülür.

Öte yandan bugün müzelerde zevkle seyrettiğimiz şaheser beşiklerde insana verdiği değerin ölçüsü saklıdır.

Şu tespiti yapmakta mahzur yok: Osmanlı, “Beşikten mezara kadar ilim” emrine uygun olarak, sanatı beşikten mezara kadar bütün hayata yaymış, ancak faydacılığı esas almıştır.

Bu idrak olmasaydı, hâlâ kullanılabilir durumda bunca tarihî eser bize miras kalır mıydı?

“YÜREK ADAM” MİSYONU

Devletlerin yıkılış sebeplerine ilişkin bir kitabı okurken, karşıma son derece enteresan bir tevafuk çıktı. Gördüm ki evrensel mükellefiyetler (yükümlülükler) yüklenen toplumların kurduğu devletler yıkılırken ya da toplum büyük tebeddülâtlar (değişimler) geçirirken, Allah, yürekleri diri ve dinamik tutacak “Yürek Adam”lar gönderir...

Onlar belirlenmiş bir misyon çevrevesinde insanlara ulaşıp, yürekleri umutsuzluktan kurtarırlar.

Moğol istilâsı sırasında Anadolu çözülmüş, siyaset ise tüümüyle çökmüştü. Alparslan’ın kurduğu, Melikşah’ın ve diğerlerinin yücelttiği Büyük Selçuklu Devleti’nin varlığına kilitlenen umutlar, devletle birlikte tökezledi. Gözü ve yüreği kara Moğol çudaları ile çapaçulları hiç bir kutsal ilke tanımıyor, ortalığı yakıp yıkıyordu.

O tarihte Anadolu’nun yaşadığı korkunç bir kâbustu. Bıkınlık ve umutsuzluk yüreklerde dal budak salmaya başlamıştı. Herkes başının çaresine bakıyor, insanlar, o zamana kadar üzerine titredikleri kutsal değerleri, hayatta kalabilmek için, gözden çıkarabiliyordu.

Bu büyük bir çözülme idi. Bu çözülme toplumu git gide bireyselleştirip yalnızlaştırdı. Yalnızlaşma toplumsal denetimi çökertti. Bu çöküşten de kimi ahlâksızlıklar ve yolsuzluklar fişkırdı. (Şimdi olduğu gibi...)

Mevlâna ve Yunus’un gelişi işte böyle bir döneme rastlar. Mevlâna sevgisiyle, Yunus nefesleriyle topluma yeni bir ruh

üflədiler. Fani iklimlerden çözülmüş yürekleri ebediyet etrafında kenetlediler. İnsanlar yeniden umutlandı, tekrardan dirildi.

Osmanlı'yı doğuran hikmeti o dirilişin içinde aramak lâzım.

Kayı Han aşiretinin (Osmanlı Devleti'ni kuranlar) Anadolu'ya gelişinde aynı rolü bu kez Yesevi'nin müridleri üstlendi. Alp Erenler gerek yaşantıları, gerekse söylemleriyle insanlara umut aşıladılar. Ayrıca aşirete ufuk açtılar. Öyle bir umut ve ufuk ki sadece dört yüz civarında silahlı yiğit çıkarabilen bu küçük aşiret, kendini Peygamber müjdelisi sayıyor, müstakbel Bizans fatihi olma yolunda yürüyordu.

Gerçekten de doğudan Anadolu'ya giren aşiretin batıya, yani Bizans istikametine doğru yürümesi pek çok tarihçiyi şaşırtmıştır. Çünkü Bizans bölgenin "süper devlet"idir. O tarihe kadar üzerine gelen herkesi püskürtmeyi başarmıştır. Bu yüzden küçük bir aşiretin Bizans taraflarına gitmesi ilk bakışta akılcıca bir strateji gibi gözüküyor. Ancak sonuçları (feth-i mübin) dikkate alındığında derin mânâlar kazanıyor. Çünkü bu yürüyüş feth-i mübinin başlangıcıdır.

Yani aslında Kayı Han aşiretinin doğudan batıya, Bizans taraflarına yürümesinde şaşılacak bir şey yoktur. Aşiret "ebedi misyonu"na yürümüştür. Kayı Han aşiretinin ebedi misyonunu "feth-i mübin"dir.

Peygamber-i Alişân Efendimizin "Konstantiniye bir gün mutlaka feth edilecektir!" şeklindeki müjdesinin aşiret önderlerinin, özellikle de Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin yüreğine üfürüldüğü kesindir. Yüreklerle fetih mustusunu üförenler ise "Ahiyan-ı Rûm=Anadolu kardeşleri" diye de anılan "Alp Erenler"dir. Onlar kendi dönemlerinin "yürek adam"larıdır.

Bizans'ın üzerine yürümenin, ahir zaman Peygamberinin yüreğine girmek anlamına geldiğini Kayı Han aşireti gazile-

rine eminim onlar anlatmış, tüm aşiret bir “kutsal hedef” etrafında onların telkinleri sayesinde kilitlenmiştir. Kutsal hedef zamanla kızılmaya dönüşmüş, kızılma ise her an yeni bir fetih müjdesi olarak, yüzyıllar boyu bir toplumun yüreğini tutuşturmuştur.

Bu ateşi yakan da yine “yürek adam”lardır.

Ve imparatorluktan cumhuriyete geçiş dönemi...

Olaylar öylesine yakıcı, öylesine yıkıcı, ihanetler öylesine üst üste, reçeteler öylesine birbiri ardından, hezimetler öylesine arka arkaya gelmiştir ki sonunda hem aydının hem de milletin nevre dönmüştür.

Resmen Kur’an’a dayanan sistemin çökmesi, bazı art niyetli propagandaların da etkisiyle, haşa, dinin çöküşü gibi algılanmış, bu da müthiş bir şaşkınlık ve korku meydana getirmiştir.

Bu şaşkınlık ortasında ülke işgal edilir. Halk bir istiklâl savaşı daha vermeye mecbur kalır. İstiklâl savaşı yürekleri biraz olsun tutuşturmayı başarır, özgüven geri gelir gibi olur, ama bu sadece devrimlere kadar sürebilir...

Devrimler yeni bir korku ve şaşkınlık kuşağıdır.

Din ve tarikatlar üstüne yapılan spekülasyonlar kimi yürekleri incitirken, kimilerini tümüyle çökertir. Yürekler yeniden dirilmek için yine cesur bir sese, hakikatli bir nefese muhtaçtır.

O ses çok bekletmeden alemin ufkunda yankılanır: “Ben i’cazı Kur’anı beyan edeceğim!..”

Şimdiki “yürek adam”ın bir adı Bediüzzaman’dır, bir adı Süleyman Hilmi Tunahan’dır, bir adı Mehmed Zahid Kotku’dur, bir adı Sami Efendi’dir, bir adı Gönenli Mehmed Efendi’dir... Tamamını sayamam. Zaten çoğunun isimlerini bilmem. Bildiğim şu ki Anadolulaşmış yüzlerce isim, dönem dönem, Anadolu’nun yüreğini ayakta tutuyor.

Bölüm 3

Cumhuriyet'e Geçiş ve Yaşananlar



BATILILAŞMA MACERAMIZ

YÜZ ELLİ YIL kadar önce, şimdilerde girmeye can attığımız Avrupa Birliği yoktu. Onun yerine, yine girmeye can attığımız ve nice tavizler verdiğimiz, Avusturya, Fransa, Büyük Britanya, Prusya ve Rusya'dan oluşan Avrupa Konseyi vardı.

Zaman zaman toplanır, tıpkı şimdi yaptıkları gibi, dünyaya nizam vermeye çalışırlardı.

En sık yaptıkları işlerden biri, Osmanlı Devleti'nin yönetimine müdahale etmek, Osmanlı bünyesindeki azınlıkları bahane ederek imtiyazlar koparmaya çalışmaktı.

Doğrusu Osmanlı Devleti'ni yöneten kadro da buna yatkındı. "Ne pahasına olursa olsun" Avrupa Konseyi'ne girmek istiyor, bu amaç doğrultusunda tüm dayatmaları içine sindiriyordu.

3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı bu amaçla yayınlanmış, ancak Avrupa Konseyi tatmin olmamıştı. Avrupa, Os-

manlı'daki azınlıklar için başka haklar istiyor, bir anlamda azınlığı çoğunluğun üzerine çıkarmaya çalışıyordu.

Paris'te kendi aralarında toplanıp Osmanlı hükümetinden beklentilerini sıraladılar. Bir metin oluşturup Osmanlı hükümetinin önüne koydular: "Hadi bakalım, Avrupalı olmak istiyorsanız bunları hemen uygulayın!" diyerek de sırtını sıvazladılar. Avrupa o denli işin içindeydi ki İngiliz ve Fransız elçileri her maddenin üzerinde Osmanlılarla birlikte çalışmıştı.

Sonunda ortaya bir metin çıktı. Çıkan metni önce Sadrazam Âli Paşa mühürledi, sonra Sultan Abdülmecid anlı şanlı tuğrasını bastı...

Böylece zevahiri kurtarmış, Avrupa Konseyi'nin kararını iki mühürle "milli metin" haline dönüştürmüşlerdi. Ama aslında metnin bütününde İngiltere ve Fransa'nın izi vardı.

Böylece Osmanlı Hükümeti, Tanzimat Fermanı'ndan 17 sene sonra, 28 Şubat 1856'da azınlık haklarına ilişkin yeni bir ferman yayınlıyordu.

Yeni ferman, Tanzimat hükümlerini tekrarlayan, onları açıklayan ve genişleten bir fermanı.

Tilkinin kırk hikâyesi var, kırkı da tavuk üzerine, deyimini hatırlatan yeni ferman, azınlıkların inanç, ibadet, ticaret, memuriyet ve mülk edinme gibi haklarını garanti altına alıyor, Hristiyanları küçük düşüren deyim ve sözlerin kullanılmasını yasaklıyordu.

Halk bu yüzden tüm metni "Gâvura artık gâvur denmeyecek!" sözüyle özetlemişti.

Aslında verilen haklar daha önce var olan haklardı. Burada önemle vurgulanması gereken nokta, Osmanlı Devleti'nin tarih sürecinde bu haklar yokmuş gibi davranılması, bu ithamı Osmanlı Devleti'ni yönetenlerin kabul etmesiydi.

Halkı yaralayan yönü de buydu. Bu yüzden halkın yıldızı, Sultan Abdülmecid'le bir türlü barışmadı.

Islahat Fermanı, Avrupa'nın hemen hemen tüm beklentilerini karşılamıştı. O kadar ki Fransız elçisi dayanamamış, "Devlet-i Âliyye'nin bu kadar fedâkârlık edeceğini me'mûl etmez idik (ummazdık)." demişti.

İngiliz elçisi ise, "Ne dediysek vükelây-ı Devlet-i Âliyye (Osmanlı Devlet Adamları) kabul etti. Eğer biraz direnmiş olsalardı, ben bir yere kadar kendilerine yardım ederdim." diyerek bir büyük gafleti seslendirmişti.

Meşhur tarihçi Cevdet Paşa, "Bu Islâhat Fermanı'ndan dolayı Millet-i İslâmiyye dîlgîr (kalbi kırık) oldu." diyerek kamu vicdanının rahatsızlığını dile getirdi. Ama artık olan olmuş Islahat Fermanı yayınlanmıştı. Ferman yayımlandıktan bir hafta kadar sonra, Avrupa'nın büyük devletleri Paris'te bir konferans tertiplədiler.

Bu konferansın ana konusu, Osmanlı'nın Islahat Fermanı'nı değerlendirmek, yeterli bulunması halinde Osmanlı Devleti'nin Avrupa Konseyi'ne girmesine izin vermektir. Konferans bitti. Yayınlanan sonuç bildirisinde Osmanlı Devleti'nin 30 Mart 1856 tarihi itibarıyla Avrupa Konseyi'ne -o tarihte Avrupa Birliği yerine Avrupa Konseyi vardır- dâhil edilmesine karar verildiği açıklandı. Buna ilişkin meşhur 7. maddede kısaca şöyle deniyordu:

"Avusturya imparatoru, Fransız imparatoru, Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik kraliçesi, Prusya kralı, Sardunya kralı ve Rusya imparatoru, Osmanlı hükümetinin bir Avrupa Devleti sayılmasını, Avrupa devletlerinin haklarından ve Avrupa Devletleri Konseyi'nden faydalanmasını kabul ettiklerini duyururlar..."

7. madde fena sayılmazdı. Ancak 8. madde, başta Sultan Abdülmecid ve Batı hayranı sadrazamı Âli Paşa olmak üzere, Osmanlı Devleti'ni yönetenlerin üzerinde tam bir soğuk düş etkisi yaptı:

"Osmanlı Devleti ile bu anlaşmayı imzalayan devletlerden biri veya birkaçı arasında anlaşmazlık çıktığı takdirde, Osmanlı tarafı ve Osmanlı ile ihtilâflı olan taraf kuvvete baş-

vurmadan önce bu anlaşmayı imzalamış olan diğer devletlerin aracılığına başvuracaklardır.”

Bu aba altından sopa göstermekten farksızdı. Hatta işgal tehdidi bile sayılabilirdi. Nitekim, zamanı gelince Türkiye işgal edildi.

Gördüğünüz gibi dostlar, Avrupa ittifakı, bize karşı öteden beri nalıncı keseri politikası izliyor. Daima kendine yontuyor.

TAKVİM DEVRİMİMİZ!

Ben ıskaladıktan başka, kimse de hatırlayamadı, yahut hatırlamak istemedi, ama 21 Şubat, Takvim Devrimi'nin yıldönümüydü. Onlar da haklı. Çünkü o kadar çok devrim yapmışız ki bazılarını hatırlayabilmek bile mümkün olamıyor...

Oysa vaktiyle, Takvim Devrimi de diğer devrimler kadar önemsenmişti. Uğruna kavgalar verilmiş, sert tartışmalar yapılmıştı.

Şimdi garip gibi duruyor ya, Takvim Devrimi'ni savunan milletvekilleri, bu sayede Avrupalılaşaacağımızı ve “medenî milletlerin bir rüknü” haline geleceğimizi savunuyorlardı.

Sonunda devrim gerçekleşti. Alişan Efendimizin Mekte'nden Medine'ye hicretini esas alan Hicri Takvim bırakıldı, yerine Gregoryan stili Miladi Takvim kabul edildi.

Bu sayede Avrupalılaşp “medenî milletlerin bir rüknü” haline dönüşmüş müyüz bilmiyorum, bildiğim şu ki, Avrupalılaşma-medenîleşme isteğimizi, yakın tarih boyunca, her toplumsal değişimin önüne koyduğumuz halde, Avrupalılar nazarında Avrupalı sayılmıyoruz. Sınırını Meriç'ten çizip bize boş veriyor. Avrupa Birliği'ne filan da almıyor. Biz ise hala çabalayıp duruyoruz.

Anlaşılan önceki denemeler, devrimler filan bizi Avrupa'ya ulaştıramamış. Ulaştırabilseydi, hâlâ Avrupalılaşmak uğruna çırpınır durur muyduk?

Yıllar önce saltanatı ve hilafeti kaldırmayı kabul ettik, sonrasında alfabelerini kabul ettik, kılık kıyafetlerini kabul ettik, müziklerini kabul ettik...

Bitmedi... Yüzyıllar boyu konuştuğumuz dili bırakıp “çitakça”ya benzeyen “uydurukça”yı kabul ettik, Fransızca “madame (madam)”dan dönme “bayan”la, “monsieur (mös-yö)”dan dönme “bay”ı kabul ettik...

Yetmedi... Dini kimliğimizle ve milli varlığımızla yüzyıllar boyu örtüşüp bütünleşmiş selamımızı atıp “İyi sabahlar” anlamındaki Fransızca “bonjoure (bonjuğ)”un tercümesi olan “günaydın”ı kabul ettik.

Kafalarımız bu yüzden çok karıştı. Kimimiz “hello” dedik, kimimiz “selam” diye kısa kestik, kimimiz temenna ettik, kimimiz baş sallayıp durduk.

Derken sıra bir gün ayları değiştirmeye geldi: Muharrem, cemaziyülevvel, cemaziyülahir, safer, rebiyülevvel, rebiyülahir, recep, şaban, ramazan, şevval, zilkade, zilhicce diye sayageldiğimiz ay isimleri ocak, şubat, mart, nisan vesaire şekline girdi...

Ve nihayet sıra günlere de geldi...

Kendisi de bir “dilci” olan Atatürk dönemi Milli Eğitim bakanlarından Hasan Ali Yücel, bakanlığı dönemine ait bir anısını şöyle anlatıyor:

“Bir gün hızlı dil devrimcilerinden biri geldi. Gün isimlerinin Türkçe olmamasını yüz kızartıcı bulduğunu belirterek dedi ki:

– Salı dışındaki tüm gün isimleri Arapça ve Farsçadır. Mesela pazar, pazartesi, çarşamba, perşembe Farsça; cuma ve cumartesi ise Arapçadır. Ben bu mahzuru gidermek için yeni gün isimleri buldum.

Önüme bir liste koydu ve

– İşte, dedi, Türk günlerinin Türkçe isimleri.

Listeye baktığımda hafakanlar bastı. Pazar gününün karşısına “gezgün”, pazartesinin karşısına “öngün”, salının karşısına “ışgün” yazmıştı. Bu listede çarşamba “güçgün”, perşembe “koşgün”, cuma “yorgün”, cumartesi “bitgün” olmuştu.

Şaşırdığımı görünce izahat vermeye başladı, adam...

Pazar gününe “gezgün” demesinin sebebi tatil olmasındanmış, çünkü tatilde gezilir, eğlenilirmiş...

Pazartesiye “öngün” demesinin sebebi, haftanın ilk iş günü oluşuymuş...

Salı ile çarşambaya “ışgün” ve “güçgün” demesinin sebebi ise, haftanın en yoğun ve zor günleri olmalarındanmış...

Perşembeye “koşgün” demesi, iş peşinde koşulmasından, cumaya “yorgün” demesi dört gün çalışan insanın yorgunlaşmasından, cumartesiye “bitgün” demesi hafta içi çalışmaktan çok yorulan bedenlerin bitkin düşmesindenmiş.” (Günün birinde cumartesinin de resmi tatil olacağını adam nereden bilsin?)

Meşhur tarihçimiz İsmail Hami Danişmend, bu hikayeyi eski bakanın kahkahalarla anlattığını, kendisinin de unutmamak için not aldığını gören Hasan Ali’nin şöyle konuştuğunu belirtiyor:

– Bunlar unutulmaz şeylerdir. Sen de unutamayacağın için boşuna not aldın.

Esasta Türkçe olan salı adının niçin değiştirildiğini de sormakta kusur etmedim.

– Onu ben de merak edip sordum, dedi Hasan Ali. Yedi gün adının, iş ve çalışma anlamı ile ilgili olması gerektiğinden bahis buyruldu.

Ve bu evrim, devrim, çevrim bahsine kahkahalarla son verdi.” (Tarihi Hakikatler, c.1, s. 310)

Ah, neler yaşandı, ne tuhafıklar, gariplikler, gereklilikler ve gereksizlikler yaşandı...

SARIKTAN FESE, FESTEN ŞAPKAYA

Osmanlı Devleti’nde çok çeşitli başlıklar kullanılırdı. Bunların en yaygını ise kavuk ve külahtı.

Öyle zamanlar oldu ki sadece saraydaki yüksek rütbeli subayların giydiği başlık çeşidi 43’e çıktı. Hükümet ve devlet görevlilerine ayrılan başlık sayısı ise 27 idi. Hiç kimse kendi-

ne ait olmayan renk ve şekilde bir başlığı başına koyamazdı. Sadrazamdan kâtime kadar herkesi şapkalarından tanımak mümkündü. (Bu mezar taşlarına kadar yansıdı.)

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı tarih olan 1826'ya kadar bu böyle devam etti. O tarihi takip eden günlerde, Akdeniz'de seferde bulunan Kaptan-ı Derya (Deniz Kuvvetleri Komutanı) Koca Hüsrev Paşa, Sultan 2. Mahmud'un, Yeniçeri Ocağı'ndan geriye hiç bir alâmet ve kıyafet -adetimizdir, öteden beri biz kılık kıyafetle uğraşmayı severiz!- bırakmak istemediğini öğrenince, Tunus'tan bir miktar fes alıp tayfalarına giydirdi. İstanbul'a döndüğünde, subaylarıyla birlikte padişahın huzuruna başında fesle çıktı. Fes, yenilikçi padişahın hoşuna gitmişti.

Tunus'tan, hemen elli bin adet fes getirtildi. Daha sonra da fes üretmek üzere, İstanbul/ Eyüp Sultan'da bir Feshane kuruldu. 1828'de çıkartılan bir kıyafet nizamnamesiyle de fes resmi başlık oldu. Zamanla moda haline geldi. O kadar ki bir dönem kadınlar bile kullandı.

DEVİRİMİN ŞAPKASI

Erzurum Kongresi sonrası... Vakit geceyarısını geçmiş...

Mustafa Kemal Paşa, İbrahim Süreyya (Yiğit) ve Mazhar Müfit (Kansu) küçük bir odada çalışıyorlar.

Aniden İbrahim Süreyya Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya şöyle bir soru yöneltiyor:

– Paşam, başarıya ulaştıktan sonra neler yapmayı düşünüyorsunuz?

Mustafa Kemal bu soru üzerine Mazhar Müfit'e dönerek:

– Şimdi not et bakalım, diyor, ama defterin bu yaprağını kimseye göstermeyeceksin. Sonuna kadar gizli kalacak. Bir ben, bir Süreyya, bir sen bileceksin. Şartım bu. Önce tarih koy: 7-8 Temmuz 1919. Sabaha karşı.

Ve zafer sonrası Türkiye'si için düşüncelerini tek tek yazdırıyor:

“Bir: Zaferden sonra hükümet biçimi Cumhuriyet olacaktır. İki: Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince gereken muamele yapılacaktır. Üç: Tesettür (örtünme) kalkacaktır. Dört: Fes kalkacak, uygar milletler gibi şapka giyilecektir. Beş: Latin harfleri kabul edilecektir.”

Görüldüğü üzere, Mustafa Kemal, çok önce kendi Türkiye’sini oluşturmuştu. Onu Anadolu’ya gönderen Sultan Mehmed Vahidüddin, bir anlamda planlarını gerçekleştirmesine yardım etti. Böylece farkında olmadan hem kendi sonunu hem de Osmanlı hanedanının sonunu hazırladı. Kader işte!

Daha önce Jön Türkler’in de Atatürk inkılâplarına benzer projeleri olduğunu, ayrıca Başkomutan Vekili Enver Paşa’nın, Birinci Dünya Savaşı sırasında, siperli başlık giyip orduya da giydirdiğini, buna halk arasında Enveriye dendiğini kaydederek bu bölümü kapatalım.

Atatürk’e göre şapka; çağdaş olma, evrensel medeniyete katılma, kafaların içini hurafelerden kurtarıp bilimsel düşünceye açma yolundaki çabaları destekleyecek en önemli adımdı. Kişinin kıyafetini değiştirmekle ruhsal yapısının da değişeceği varsayılıyordu. “Arkadaşlar,” diyordu, şapkalı olarak ilk kez gittiği Kastamonu’da “Turan kıyafetini araştırıp canlandırmaya gerek yoktur. Medenî milletlerarası kıyafet, milletimiz için layık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpın veya potin, üstünde pantolon, yelek, gömlek, kravat, ceket ve doğal olarak bunların tamamlayıcısı olmak üzere başta siperi şemslî serpuş.

Bunu açık söylemek isterim, bu başlığın ismine şapka denir.”

Ankara’ya döndüğünde kendisini karşılayan üst düzeylerin tamamı şapkalıydı.

Hava ile birlikte moda anlayışı da değişmiş, hayat bir gün içinde başkalaşmıştı.

Zaten hazırda bekletilen “Şapka İktisasına (giyilmesine) Dair Kanun” tasarısı hemen Büyük Millet Meclisi’ne sevk edildi. Ama geçirmek çok kolay olmadı. Tasarı görüşülürken taslağın Anayasaya aykırı olduğu ileri sürüldü. Bunu ileri süren Bursa Milletvekili Nurettin Paşa’ya, Atatürk’ün yakın çevresinden zamanın Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) çok sert çıktı: “Hürriyetin nasibi, irticaın elinde oyuncak olmak değildir... Ülkenin çıkarlarına olan şeyler hiçbir zaman Anayasaya aykırı olamaz, olmaması mukayyettir (belirlenmiştir).”

Tabii herkes sustu. Şapka kanunlaştı (25 Kasım 1925). Artık erkeklerin şapka dışında başlık giymeleri suçtu. Ama o sırada ülkede yeteri kadar da şapka yoktu. İnsanlar şapkaya benzer ne bulurlarsa başlarına geçiriyorlardı. Hatta Rum kadınlarının giydiği şapkalar bile bir süre üst tabaka erkekler tarafından kullanılmış, bu yüzden traji-komik görüntüler oluşmuştu.

Şapka Kanunu’nun çıkmasıyla birlikte Erzurum, Rize, Sivas, Maraş, Giresun, Kırşehir, Kayseri, Tokat, Amasya, Samsun, Trabzon ve Gümüşhane’de sert direnişler yaşandı. Ama hepsi çok şiddetli, hatta vahim bir şekilde bastırıldı. Mesela Trabzon, Hamidiye Zırhlısı tarafından bombalandı. “Bizim uşaklar”ın, “Atma Hamidiye atma, şapka da giyeceğük, vergi de vereceğük!” diye aman dilemeleri meşhurdur.

Oysa, şapkadan başka bir başlık giymekte direnmenin cezası, kanuna göre, üç aya kadar hafif hapisti. Ama şapka, İstiklal Mahkemelerinin en önemli konusu haline getirildi. Ve şapkaya direndikleri gerekçesiyle, başta İskilipli Atf Hoca olmak üzere, Rize’de 8, Maraş’ta 7, Erzurum’da 4, Sivas’ta 3, İskilip’te 2, Menemen’de 28 olmak üzere, çeşitli yerlerde toplam 78 kişi idam edildi.

TEKKE VE ZAVİYELER

Tekkeler ve zaviyeler Osmanlı insanının ilim, zikir, fikir, huzur ve mutluluk merkezleriydi. Yüz yıllar boyu, toplumun hayat kaynağı oldular.

Nice ham yürek kemalini tekke ve zaviyelerde buldu.

Tekke ve zaviyelerde gündüz eğitimle geçen zaman, yatsı sonrasında zikirle ziynetlenir, şahsi kemalât zikir halkası içinde kitleselleşip büyük bir coşkuya dönüşürdü.

Osmanlı Devleti'ni inşa eden hamle, böyle bir coşkunun eseridir. Osman Gazi'nin ruhu ve şuuru, Şeyh Edebalı tekkesindeki sohbetlerde kıvamını bulmasaydı, Osmanlı Devleti tarih sahnesine çıkabilir miydi?

Ne var ki hiçbir kurum zamana meydan okuyamaz...

Bu kurumlar da okuyamadı...

Osmanlı toplumunun bilimsel, zihinsel, bedensel ve ruhsal eğitiminde çok önemli bir yere sahip olan tekkelerle zaviyeler de zaman içinde eskidiler.

Çağın ihtiyaçlarıyla beslenip gençleştirilemedikleri için de yozlaştılar.

Nihayet vaktiyle Yeniçeri Ocağı'nın başına gelenler, başlangıçta "insan fabrikaları" işlevini gören, bu işlevleriyle, başta Osmanlı Devleti'ni kuranlar olmak üzere, sayısız "adam gibi adam" yetiştiren tekke ve zaviyelerin de başına geldi: kapatıldılar.

Böylece yeni toplumun ilimle, irfanla, muhabbetle, hatta kendi dinamiği ve ruhuyla irtibatı kesildi.

Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasıyla birlikte karşı karşıya gelenle şaşkınlığın beterine düşülmüştü; bu kez kapatılan bir "ocak" değil, büyük bir milletin ruh dengesiydi. Denge bozulunca, yalpalama başladı. Özellikle bilimsel ve kültürel alanlarda hâlâ sürüyor.

O zaman, neden mi kapatıldılar?

Çünkü Türkiye, “kendini yenileme”yi, bir başka deyişle “çağdaşlaşma”yı, ruhuna çok da uymayan Batılı temellere oturtmuştu.

Bunun toplumsal tabana yayılması, eski kurumların yok edilmesini gerektiriyordu. Hukuk sistemi ile ceza yasaları başta olmak üzere tüm sistemler Batılı kriterlere uydurulacak, milli bünye, tarihsel kimlik ve karakter gibi farklarla uyuşup uyuşmadığına bakılmaksızın bazı değişimler gerçekleştirilecekti.

Bunların bazılarının millî bünye tarafından reddedilme ihtimali, sert tedbirler ve kanunlarla bertaraf edilecek, gerekirse en basit ihlaller bile özel mahkemelerin (İstiklâl Mahkemeleri) konusu haline getirilecek, şapka gibi son derece ayrıntı bir aksesuar yüzünden bile çeşitli yerlerde toplam 78 kişi asılacaktı! (Halbuki, şapka kanununa muhalefetin cezası, tıpkı Tekkeler ve Zaviyeler Kanunu’na muhalefette olduğu gibi, üç ay hapis, elli lira para cezasıydı!)

“Devrim kansız olmaz...” dedikleri, acaba bu muydu?

Tekke ve zaviyelerin kapatılacağıının ilk işareti, Atatürk’ün, başına Panama şapkası koyarak çıktığı Kastamonu seyahatinde verilmişti.

30 Ağustos 1925’te halka şöyle sesleniyordu:

“Ölülerden medet ummak, medenî bir cemiyet için, şindir (lekedir). Efendiler ve ey millet, biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler ve meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat, medeniyet tarikatıdır.”

İslâm inancında, hangi çağda ölmüş olursa olsun, “ölülerden medet ummak” yoktur. Bununla birlikte, yalnız Müslümanlar arasından değil, diğer dinlerin mensupları arasından da ölülerden medet umanlar çıkmaktadır.

Bu bir bakıma çaresizliğin ifadesidir ve her toplumda rastlanmaktadır. Bunun önüne kanunla değil, ancak eğitim ve bilinçle çıkılabilir. Nitekim kanunlarla yönelik engellenememiştir.

O kadar ki zaman zaman Atatürk’ün Anıtkabri de bundan nasibini almakta, bazı kişi ve kuruluşlar, kimi zaman bireysel

kimi zaman topluca Anıtkabre çıkıp, şahıs ya da kurumları Atatürk'e şikâyet etmektedirler!

Bazı mezarlara şifa, para, ev, kısmet, evlat ya da torun arayışı için gidenler olduğu gibi, bazılarına makam-mevki arayışı için gidenler de olmaktadır.

Türbelerin kapatılması, bu alışkanlığı kıramamıştır.

Bilindiği üzere, 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı kanunla tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması sağlandı.

Bütün tarikatlarla birlikte, padişah ve sultan türbeleri dahil tüm türbeler de kapatıldı.

Ayrıca şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebi-lik, babahık, emirlik, halifelik, falcılık, hacılık, hocalık, büyü-cülük, üfürükçülük... gibi, eylem, unvan ve sıfatların kullanılması, bunlara ait hizmetlerin yapılması ve bu unvanlarla ilgili elbise giyilmesi yasaklandı.

Enteresan değil mi: Halen yürürlükte ve anayasa koruması altında olan bu yasaya göre, Sultan Çelebi Mehmed'e "Çelebi Mehmed", yahut Şeyh Edebali'ye "Şeyh Edebali" demek suçtur!

Bari dualaşalım dostlarım...

DEVLET RADYOLARINDA KUR'AN OKUNAN İLK GÜN...

08 Temmuz 1950 tarihi, yüreklerde başlayan bir milâttir...

Çünkü o gün ilk kez Türkiye radyolarından Kur'an-ı Kerim okunmuştur.

Şaşırdınız sanırım. Öyle ya, bu tarih, İstanbul'da ilk radyo yayınının başladığı 06 Mayıs 1927 tarihinden 23 sene sonrasının tarihidir.

İlk radyo yayını İstanbul Sirkeci'deki Büyük Postane binasının üst katında, "Alo alo! Muhterem samiin (dinleyiciler), şimdi bugünkü neşriyatımızın muhteviyatını arz ediyorum." anonsuyla başlıyor ve yayın akışını şöyle veriyor (Maksat biraz da nostalji olsun):

- “19. 00 Stüdyo Musiki Heyeti’nden Şevkevza faslı...
19. 30 Esham ve Tahvilat Borsası Haberleri...
19. 40 Telsiz Telefon Orkestrası...
20. 10 Zahire Borsası Haberleri...
20. 20 Telsiz Telefon Musiki Heyeti...
20. 50 Anadolu Ajans Haberleri...
21. 00 Telsiz Telefon Orkestrası
21. 30 Matmazel Apostoldi tarafından Teganni (şarkılar-türküler).”

Bu anonsun üzerinden tam yirmi üç yıl geçiyor. Bu süre içinde radyo program akışında pek çok değişiklikler olmasına rağmen, dini hiçbir kısırtı yaşanmıyor.

Ne ezan, ne Kur’an, ne ilahî, ne mevlid, ne vaaz, ne tefsir, ne hadis... Sanki Türkiye’nin İslâm’la hiçbir bağlantısı yok. Devlet radyosu, milletin dinini görmezden geliyor. Üstelik 1937 yılına kadar kanunlarımızda ve anayasamızda laiklik fiilen da henüz mevcut değildir.

Hadi kendimizi zorladık ve buraya kadarını anladık diyelim. Peki, Türk sanat musikisi ile halk müziğinin radyolarda icra edilmesini yasaklamak neyin nesi? Bu olguyu nasıl anlayacağız? Daha da önemlisi, nasıl izah edeceğiz?

Hikâye anlatmıyorum sevgili dostlarım, yaşanan acılardan söz ediyorum.

O günleri yaşamış Türk sanat musikisi üstatlarına göre, devlet yönetimi, şarkılarımızda geçen Allah, iman, sultan gibi kelimeleri “sakıncalı” bulduğu için, şarkıların icrasını yasaklamış.

Boşluk Batı müziğiyle doldurulmuş. Yani kendi öz müziğimizin yerini Batı müziği almış...

Ankara Radyosu’nun ilk Türk Tasavvuf Müziği Korosu Şefi Ahmet Hatiboğlu anlatıyor:

“TRT’de seslendirilecek ilahileri spiker odasında gizlice kaydederdik. Sansüre uğramaması için eserde geçen Allah ve

peygamber lafızları yerine ‘can’, ‘canan’ lafızlarını kullanmak zorunda kalırdık.”

Hatiboğlu, “Dini Musiki Korosu” olması gereken topluluğun ismini de “Türk Tasavvuf Müziği Korosu” diye değiştirerek tepkilerin önüne geçtiklerini belirtiyor.

“Ankara Radyosu’nda fevkalade bir denetim ve kontrol vardı... Bu kontrol mekanizmasından ilahilerin geçmesi mümkün değildi. Ancak prodüktör Ergun Balcı’nın hazırladığı yurtdışı yayınları denetimsiz yapıldığı için ilk ilahiler bu yayınlarda icra edilmeye başlandı. Radyodan dinî musiki dinlemeye hasret olan halk, yayınlara büyük teveccüh gösterdi... İlgi, yöneticilerin de dikkatini çekti. Yapılan görüşmeler sonucunda Ergun Balcı’nın yurtdışı yayınları Radyo 1’e aktarıldı. Bunun üzerine yine spiker odasında yönetimce tehlikeli bulunmayacak eserler icra edilerek tehlikesiz olanlar yayınlandı.”

“Tehlikeli müzik” kavramını bir düşünün...

“Tehlikeli kitap!..”

“Tehlikeli kıyafet!..”

“Tehlikeli meslek!..” (imamlık gibi)

1977 yılına kadar TRT’de ilahi okunması bu şekilde küçük hilelerle devam etmiş. Sonra Ahmet Hatiboğlu, bir “Tasavvuf Müziği Korosu” kurmak istemiş. Bu yüzden TRT’deki “ilerici”leri toptan ayaklandırmış:..

Koroyu laikliğe aykırı bulmuşlar. “Laik bir ülkede dinî musiki nasıl olur da yayınlanır!” mış.

“Laikliğe aykırı” meslek!..

“Laikliğe aykırı” siyaset!..

“Laikliğe aykırı” kıyafet!..

Ve “laikliğe aykırı koro!”

Olur mu, olur! Ne de olsa burası Türkiye!

Ama her şey plânlandığı gibi gitmedi. Bu oyunu da halkın oyları bozdu. 14 Mayıs 1950’de yapılan ilk demokratik genel

seçimlerde halk, yılların iktidarı CHP'yi devirip Demokrat Parti'yi iktidara getirdi.

Bu süreçte, 1932'den beri Türkçe okutulan ezan aslına döndürüldü (16 Haziran 1950).

Artık sıra devlet radyolarından Kur'an ve mevlit yayınlamaya gelmişti...

O da 08 Temmuz 1950 günü gerçekleşti.

Devlet radyolarında ilk kez Kur'an okunurken, yaşlı gözler umutla bakıp hasretle derin bir sevdâyı soluklanıyordu.

UZAKLAR YAKIN MI?

Kültür Bakanlığı vaktiyle *Uzaklar Yakındır* isimli bir kitabını yayınlamıştı.

Nesil Yayınları, aynı kitabı *Merhaba Söğüt* ismiyle defalarca bastı.

Ama konu bu kitap değil, ilkokuldan başöğretmenim Hikmet Bey'in müthiş ideolojik yaklaşımlarından söz edeceğim.

Köy Enstitüsü mezunlarından olduğu için, eminim başka türlüünü bilmiyordu, öğrencilerini tepeleme ideoloji doldurmanın, tek kanallı bir dünya görüşüyle kafalarını biçimlendirmenin vatana, millete ve onlara iyilik olduğunu sanıyordu.

Bu yüzden hepimiz, ne anlama geldiğini bilmediğimiz sloganları kekeleyip duruyorduk.

Hepimiz tepeleme laiklik, inkılâpçılık, devletçilik, halkçılık, cumhuriyetçilik, milliyetçilik doluyorduk.

Bunlar meğer CHP'nin altı okla simgelenen altı umdesi imiş. Öğrendiğimde kendimi kötü hissettim, çünkü biz ailece Demokrat Partiliydik.

Her sabah, öğretmen sınıfa girip hepimize esas duruşta "Türk'üm, doğruyum, çalışkanım, yasam..." diye başlayan sabah andını içirdikten sonra hançeresini yırtarcasına "Ne

mutlu Türk'üm diyene!" diye bağırarak, sıra arkadaşım Cahit'in göreviydi.

Cahit'in sesi hepimizin sesinden daha gürdü, ama o da hepimiz kadar Laz'dı.

Neyse, yıllar sonra İstanbul'da karşılaşınca öyle bir çocuklaştım ki kendimi tutamayarak sordum:

– Sesin hâlâ gür mü, Cahit?

– Ne o, yoksa beni türkücü filan mı yapacaksın, diye sorarken güldü.

– Eh, Türkçü olamadın, belki türkücü olursun.

Buruk, silik, temkinli gülüştük.

– Eskisi gibi yine "Ne mutlu Türk'üm diyene" diye bağır-sana, dedim birden.

Şaşkın şaşkın yüzüme baka kaldı.

– Haydaa! Aklından zorun mu var senin? Bu konularda kafam zaten yeterince karışık...

Uzun zaman benim kafam da karışıktı. Peki ama eğitim kafaları karıştırmak için mi verilir, netleştirip berraklaştırmak için mi?

İnanın bana, zaman zaman öyle bir çocuklaşıyorum ki bir yerlerden başöğretmenim Hikmet Bey çıkıp gelecek de kafamdan geçenleri okur okumaz şaplağı ense köküne indirecek diye ödüm kopuyor.

Hiç düşündünüz mü dostlarım, neden bu kadar çok andımız var?

Zira ilkokul sıralarında başlayan and içme seremonisi hayatın her safhasında sürüyor...

Memur olurken and içiyoruz!

Doktor, hakim, vesaire olduğumuzda and içiyoruz!

Milletvekili olunca and içiyoruz!

Bakan, başbakan ya da cumhurbaşkanı olunca and içiyoruz!

Askerlikte and içiyoruz!

Ne andmış, iç iç bitmiyor!

Ayrıca yeminli murakıplarımız var.

Yeddieminlerimiz var.

Yeminli mali müşavirlerimiz var.

Anlayacağınız, içimiz dışımız yemin, and!

Çözemiyorum, Türkiye hâlâ neden düzelmiyor?

Neden işler yolunda gitmiyor?

Bunca and içmemize rağmen, neden hâlâ bol miktarda rüşvetçimiz, vurguncumuz, soyguncumuz, hortumcumuz var?

İçilen andlar ne oldu?

Edilen yeminler nerelere gitti?

Hiç biri tutulmadığına göre, neden and içmeyi sürdürüyoruz sahi?

Ah başöğretmenim Hikmet Bey, ah!..

Hani and içe içe ve “cumhuriyet/hürriyet” kafiyeli şiirler okuya okuya çok yakında muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkacaktık?

Hani çok yakında zenginleşecektik?

Çok yakında kalkınacak, geliştirecektik hani?

Aradan yıllar geçti...

Başöğretmenim Hikmet Bey’in çok yakını bir türlü gelmedi...

Yakın amma da uzakmış ha!

OSMANLI MAHALLESİNDEN CUMHURİYET SİTESİNE

Türkiye bol miktarda showman, bol miktarda medyum, falcı, kavgacı, şarkıcı, soyguncu, vurguncu, yobaz, fetbaz, şaklaban, yağcı, dalkavuk yetiştiriyor, ama hemen hemen hiç bir alanda “cevher insan” yetiştiremiyor... Tamı tamına bir “kaht-ı rical=adam kıtlığı” yaşıyoruz.

Cumhuriyet nesli olarak, pek tabii “Cumhuriyet insanı”yla övünmek isterdik, ne var ki cumhuriyet eğitimi, hâlâ övüne-

bileceğimiz ve çocuklarımıza örnek gösterebileceğimiz özelliklerde insanlar yetiştiremedi. (Bu arada hiç kimse o klâsik yaklaşımla “Atatürk, İnönü, Çakmak” diye saymaya başlamasın! Çünkü cumhuriyeti kuran kadronun tamamı Osmanlı aile yapısında yetişmiştir. Şöyle de diyebiliriz: Cumhuriyetimizi bile Osmanlı ailesine ve eğitimine borçluyuz!)

Halbuki tarihimiz, her yılın payına birkaç “cevher insan” düşecek kadar zengindi. Aynı millet olduğumuza göre, acaba dün başarabildiğimizi bugün neden başaramıyoruz?

Geçmişinin uzağına düşen, “zamane”nin tuzağına düşer. Biz “çağdaşlık” zannettiğimiz “zamane”nin tuzağına düştük. Ne kendimizi (tabii geçmişimizle birlikte) keşfedebildik ne başkalarını (Avrupa filan) kavrayabildik. Ne “biz” kalabildik ne “Avrupalı” olabildik. Hedefsizliğimiz tereddütlerimizi, tereddütlerimiz kuşklarımızı, kuşklarımız korkularımızı, korkularımız güvensizliğimizi besledi. Bir işe yaramayacağımıza inandık. (Şu meşhur, “Biz adam olmayız!” sendromu.) O gün bugündür bir kısır döngü -eskiler “fasit daire” derlerdi- içinde dönüp duruyoruz.

Kısır döngünün bir yerde kırılmasını ve o yerde “yeniden diriliş”in başlamasını istiyorsak, önce geçmişimizi övgü ve sövgü dışında, “olgu” olarak ele alıp irdelememiz lâzım.

Eskiden bir mahallemiz vardı. Mahalleler cami-mektepe-aile üçgeninde oluşurdu. Evler bahçe içinde müstakil yapılardı. Çocuklar bahçede özgürce oynarken hayvanlar ve bitkilerle tanışır, onlarla dostluklar kurar, çevresini paylaşmayı ve çevresiyle barışmayı yaşayarak öğrenirdi. (“Topraktan geldik toprağa döneceğiz” anlayışı, insanı toprağa ve ürettiği her şeye karşı saygılı olmaya çağıran müthiş bir motivasyondur.)

Bağımsız evlerin yerini çok katlı apartmanlar aldığından bu yana, aileler bahçesiz küçük mekânlara tıkıştı. Apartmanın yüksekliği ölçüsünde insan topraktan ve toprakta üreyen her şeyden koptu. Zaman içinde toprakla aralarındaki sevgi bağı da yok oldu. Sonuçta insan çevreye düşman olup yeşile

savaş açtı. (Villa yapmak ya da tarla açmak için orman yakan insanlara dönüştük.. Her şey birbirine o kadar bağlı ki, bir anlamda insan kendi kendisiyle zıtllaşıp savaşıyor.)

Eski evler birbirlerinden bağımsız olduğu için, birbirlerinin üzerine halı-kilim silkme ya da gürültü yapma derdi olmayan komşular rahatça dostluklar kurabiliyorlardı. Bir başka deyişle, eski evlerin kapı ve pencereleri komşuluğa açılırdı. Şimdiki apartman dairelerinin alt alta, üst üste balkonları ise kavgaya açılıyor (halı kilim silkme savaşları). Çocuklarımız baskıcı, kavgacı ve şiddete eğilimli muhitlerde yetişiyor. Tabiatıyla bundan olumsuz etkileniyorlar.

Osmanlı evleri yazın serin, kışın ılıktı. Fazla ısıtılmayan evlerin içindeki insanlar zinde kalır, bu da hareketsizlikten beslenen tembelliği ve tembellikten beslenen şişmanlığı önlerdi. Abdest ve namaz, zindeliği besleyen faktörlerdi. Yatsıdan sonra yatılır, sabah ezanıyla kalkılır, böylece gün bereketlenirdi. Kısacası eski mahallelerle evler, yetiştirilmek istenen insanın kimliğine ve kişiliğine uygun olarak oluşturulmuştu. Bir mahalleden diğerine yerleşebileniz için, geldiğiniz mahallenin mutemet (itimat edilen) insanlarından referansı getirmeniz şarttı. Bu denetim her mahallenin eşrafı (seçkinleri) tarafından yapılırdı. Böylece mahallenin safiyeti korunurdu. Hatta eşraf, bazı ufak tefek davalara bakar, işi mahkemeye intikal ettirmeden oracıkta çözerlerdi.

Osmanlı'nın "mahalle" dediği küçük hayat alanları "cevher insan" üretiminin merkezleriydi. Bu küçük yerleşim birimlerinde, herkes birbirini yakından tanıdığından, çocukların "tanıdık biri görmeden yaramazlık yapma" ihtimalleri son derece zayıftı. Ufak tefek kusurlar genelde nazar-ı müsamaha ile karşılanırdı, ancak büyücek hataların bir bedeli vardı: Hiç bir çocuk (ya da genç) böyle bir bedel ödeyerek mahalleye "rezil" olmayı göze alamazdı. Bu yüzden adımlar dikkatle atılır, "mahallenin namusu"na toz kondurulmaz, herkes kendi alanı içinde mutlu olmaya çalışırdı. Bu da zaman içinde karaktere dönüşür ve toplum "cevher insan"larla beslenirdi.

Yaşanan alanların insan karakteri üzerindeki etkileri in-
kar edilemez. Eski mahalle hayatının yanı sıra, evlerin yük-
sek tavanlı, bahçeli ve manzaralı oluşunun, Osmanlı insanı
üzerindeki olumlu etkilerini, tüm tarihimizdeki iftihar vesi-
kalarında görebiliyoruz.

Yani mimari ve mahalle dahil her şey “cevher insan”ın ye-
tişmesi, gelişmesi için düşünülmüştü. “Cevher insan”lardan
oluşan toplum, önceden belirlenmiş hedefine cesaret ve gü-
venle yürüyordu.

Fethedilmesi gereken hedef ise, hayatın tümünü kapsı-
yordu.

Bugün, başta medyanın büyük bölümü olmak üzere, he-
men her şey günaha teşvik ediyor. Sokak başlarında Nemrut
ateşleri yakılmış, bulvarlarda Ebucehil çukurları kazılmış...
Kötü örnek çok, ama çocuklarımıza tereddütsüz gösterebile-
ceğimiz, yaşayan iyi örneklerden mahrumuz...

“Kaht-ı rical”, biraz da bundan kaynaklanıyor olmalı.

“BU EZANLAR Kİ...”

Biliyor musunuz, CHP’lilerin getirmekle övündükleri de-
mokrasi günlerinde, (1942) Yahya Kemal, *Ezan-ı Muhamme-
di* isimli şiirden dolayı sürüm sürüm süründürülmüştü...

O kadar ki Türkiye’nin medar-ı iftihar olan ünlü şairimi-
ze, yurt dışına çıkış yasağı konmuş ve pasaport verilmemişti.

Bereket ki gazeteler işin üzerine gittiler. Haber yaptılar,
yazı yazdılar. Nihayet tek parti iktidarı pes etti. Böylece Yah-
ya Kemal’e konulan yurt dışı yasağı kalktı.

Yurtdışı yasağının sebebi neydi biliyor musunuz? Aşağı-
daki şiir:

Emr-i bülendsin ey ezan-ı Muhammedi...

Kâfi değil sadâna cihan-ı Muhammedi.

Sultan Selim-i Evvel’i râm etmeyip ecel,

Fethetmeliydi âlemi şan-ı Muhammedi.

*Gök nura garkolur nice yüzbin minareden,
Şehbal açınca ruh-u revan-ı Muhammedi.
Ervah cümleten görür Allah-ü Ekber'i,
Akseyleyince arşa, lisan-ı Muhammedi.
Üsküp'de kabır-i mâdere olsun bu nev-gazel,
Bir tuhfe-i bedî'ü beyân-ı Muhammedî.*

Özellikle de “Emr-i bülendsin ey Ezan-ı Muhammedi/ Kâfi değil sadâna cihan-ı Muhammedi” mısraları tek parti hükümetinin ilkelerine aykırı bulunmuş, “laikliğe karşı” çıktığı gerekçesiyle Yahya Kemal aleyhine dava açılmıştı.

Bildiğiniz gibi, o tarihte “Muhammedî” kimliğiyle (Peygamber Efendimizin şanlı müezzini Hz. Bilal-ı Habeşî tarafından okunduğu gibi) ezan okunması yasaktı.

Niyet çok eski bir niyetti. Cumhuriyetin fikir babalarından Ziya Gökalp yıllar öncesinden neyin niçin yapılacağını belirtmişti:

*Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur,
Köylü anlar manasını namazdaki duanın...
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,
Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hüda'nın;
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın!*

Bu niyete göre hazırlıklar başladı. 1931'de ezanın tercümesi yaptırıldı ve bestelemesi için konservatuar üyelerinden İhsan Bey'e verildi. Fakat bestelenmesi ve öğrenilmesi uzun zaman alacaktı. Bu yüzden bir süre daha beklemeye karar verildi.

1932 başında her şey hazırды. Ezan Türkçeleştirilmiş ve buna uygun biçimde bestelenmişti. Artık ezan “Tanrı uludur” diye başlıyor, “Bilirim, bildiririm Tanrı'nın elçisidir Muhammed; haydi namaza, haydi felaha” diye sürüyordu.

Ezanın Türkçeleştirilmesini, “Herkes tarafından kolayca anlaşılması isteği”ne bağlayanlar, ne hikmetse, “kurtuluş” anlamına gelen “felah” kelimesini Türkçeleştirmekten kaçınmışlardı. Belki de, namazı “kurtarıcı” olarak ilân etmek istememişlerdi.

Yine de “Türkçe ibadet”in halkla buluşturulması denemesine ezanla değil, Kur’an’la başlandı: 22 Ocak 1932’de Hafız Yaşar, İstanbul/Yerebatan Camii’nde polis ve jandarma koruması altında, ilk kez Türkçe Kur’an (bir anlamda meal) okudu. (Soyadı kanunu çıktığında “Okur” soyadını bu yüzden aldı.)

Nihayet tarih 29 Ocak 1932...

Önce Fatih Camii polis ve asker tarafından kuşatıldı. Bir gün öncesinden İstanbul’a takviye kuvvet gönderilmişti. Sanki savaş vardı. Hayır, sadece “Türkçe Ezan” okunacaktı. Bu iş neden bu kadar önemliydi, anlamak mümkün değil!

Hafız Rıfat kuşatma altındaki caminin minaresine çıktı ve ilk Türkçe ezanı okudu: “Tanrı uludur, tanrı uludur!”

Birkaç gün sonra, (03 Şubat) kadir gecesiydi... O tarihte hâlâ cami olan Ayasofya’nın içi dışı dolmuştu. Soğuğa rağmen halk camilere akın etmişti.

O kutsal gecede Ayasofya minarelerinde ilk kez Türkçe ezan, caminin içinde ilk kez Türkçe kamet okundu.

18 Temmuz 1932 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı müf-tülöklere bir genelge göndererek, bütün camilerde Türkçe ezan okunması talimatını verdi.

26 Eylül 1932’de Evkaf Müdürlüklerine Türkçe ezan metinleri gönderildi. Böylece ezan tüm camilerde Türkçe okunmaya başlandı.

Halk sessizce dinliyor ve sessizce ağlıyordu!

Memleketin çeşitli bölgelerinden itirazlar geliyor, işin mantığını anlayamayan millet soruyordu:

“Buna ne gerek var?..”

En masum itirazlara bile Ankara’dan çok sert cevaplar geliyordu: “... Kesin olarak bilinmelidir ki Türk milletinin millî

dili ve millî benliği, bütün hayatında hâkim ve esas kalacaktır.”

Ve ancak on sekiz sene sonra, 16 Haziran 1950’de ezan yasağı kalktı. Sabırlı millet, ezan-ı Muhammedi’siyle tekrar buluşup kucaklaştı. Ve kendisine ezanını iade eden partiyi, (Demokrat Parti) diğer bütün kusurlarına rağmen, üst üste iktidara taşıdı.

Tasalanmayın, önünde sonunda milletin dediği olur!

LAİKLİK UĞRUNA NELER YAPTIK?

Bu ülkede ezan, “laiklik hesabına” Türkçeleştirildi.

İmam hatipler ve ilahiyat fakülteleri “laiklik hesabına” kapatıldı.

Dini neşriyat yasağı “laiklik adına” getirildi.

“Laiklik adına” ders kitaplarında inkâr fırtınaları estirildi.

“Muhammed’in koyduğu esasların toplu olduğu kitaba Kur’an denir” türünden safsatalar “laiklik adına” ders kitaplarına sokuşturuldu.

Türk sanat, Türk halk müziğinin radyolarda çalınması “laiklik adına” yasaklandı.

Camilere musîki aleti konması, sıralara oturularak Türkçe ibadet edilmesi, Sultanahmet Camii’nin resim-heykel müzesine dönüştürülmesi teklif edildi.

Selçuklu ve Osmanlı tarihinin bir süre okullarda okutulmamasının özünde “laiklik” vardı.

Haccın yasaklanmasının özünde de “laiklik” vardı.

Bu ülkede “laikliği yerleştirmek” uğruna evler basıldı, devletin öğretmediği dini kuralları öğrenmek için bir araya gelen insanlar “mürteci” diye suçlanıp karakollarda dövüldü.

Bu ülkede “laikliği yerleştirmek” adına camiler basıldı. Köy çocuklarına “elifba” öğreten Ofllu Hocalar mahkeme mahkeme dolaştırıldı, canlarından bezdirinceye kadar zulmedildi.

Şapkaya direnir gibi olan Of, “laikliği yerleştirmek” uğruna Hamidiye zırhlısı tarafından gülle yağmuruna tutuldu.

Laikliği yerleştirme uğruna insanlar ipe çekildi. (En çarpıcı örnek, şapka kanunundan iki sene önce yazmış olduğu şapka aleyhine bir kitaptan dolayı asılan İskilipli Atıf Hoca’dır.)

Laikliği yerleştirmek uğruna camiler yıllar boyu imamsız, kayyumsuz bırakıldı.

Kimi camiler satıldı, kimisi kiraya verildi.

“Laikliği yerleştirmek” uğruna 27 Mayıs 1960’ta bu ülkede askeri darbe yapıldı ve bu darbe sonucunda milletin yürekten sevdiği bir başbakanla iki bakan arkadaşı asıldı.

12 Mart 1971’de aynı amaçlı bir askeri müdahale daha oldu.

12 Eylül 1980’deki darbenin hedefi yine aynı idi: “Laiklik ve Atatürk ilkelerini yerleştirmek.”

28 Şubat süreci (1997) aynı amaç doğrultusunda işledi.

Ve tabii 27 Nisan müdahalesi de öyle (sanal müdahale)...

Aynı çevreler aynı “laiklik uğruna” şimdi de milletin başını açmaya çalışıyor.

Başlar açılırsa laiklik kalıyor, açılmazsa elden ayaktan gidiyor!

Ne yapacağız şimdi?

Açalım da kalsın mı, açmayalım da gitsin mi?

Şaka bir yana, halka dayatılan hemen her konuda belirleyici ve hemen her şeyin zemini olan iş bu “laiklik ilkesi” ne tuhaftır ki hâlâ tarifsiz bulunuyor.

Öyle olduğu için de herkes işine geldiği gibi tarif ediyor.

Muz sanki... Ne niyetle yersen o tadı veriyor!

Bu ne acaip bir iştir ki her konuda belirleyici olan ve “Cumhuriyetin temeli” sayılan bir ilkenin yerleşip yerleşmediği, anayasaya girişinden 72 sene sonra bile tartışma konusu...

72 senedir “laiklik uğruna” bir sürü şey yapanlar, uğruna onca şey yaptıkları ilkenin yerleşip yerleşmediğini bilmiyorlar.

Yerleşmişse, neden “koruyup kollama” ihtiyacı doğsun?..

Yok, bunca yıl süren onca baskıya, şiddete, çabaya rağmen yerleşmeyen bir “ilke” bundan sonra nasıl yerleşecek?

1789 Fransız İhtilâli sonrasında Fransa’ya laiklik gelirken, “din ile dünyanın ayrışması” anlamına gelen laikliğe Fransız halkının ihtiyacı vardı.

Çünkü kilisenin aristokrasi ile birleşip halkı ezmesinden, devlet yönetimine ortak olmasından, geniş mal varlığına sahip bulunmasından, bu güce dayanan ruhban sınıfın şiddet, baskı ve dayatmalarından bıkmıştı. Bu yüzden laikliği sahiplendi.

Bir değişimi milletin sahiplenmesi, o değişimden yararlanmasıyla ilgilidir.

Milletin menfaati varsa değişimi sahiplenir, yoksa sahiplenmez.

Bu konuda hiçbir baskı da kalıcı sonuç vermez. Çok baskıya maruz kalınca kitleler sizden görünürler, baskı kalkar kalkmaz eski hallerine dönerler. (Çarpıcı örnek, eski komünist toplumlar.) Yani toplumlar zorlamayla yönlendirilemez. Bu tamamıyla sosyolojik bir olgudur.

Laikçilerimiz bağırıp çığıracaklarına, millete itimatsızlık anlamına gelen sözler sarfedip daha beter antipatik hale geleceklerine, kendilerine tek soru sorsunlar: “Laiklikten milletin menfaati var mı?”

Varsa, merak etmesinler laiklik tehlikede filan değildir.

HİLAFETİ KALDIRMA GEREKÇELERİ

Cumhuriyetin ilk Adalet Bakanı Seyyid Bey'in hilâfetin kaldırılmasının (03 Mart 1924) Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda görüşülmesi sırasında yaptığı konuşmayı özetleyip günümüz Türkçesiyle sunmak istiyorum.

“...Diyebilirim ki İslam tarihinde çok büyük bir devrim yapıyoruz. Bu devrimin büyüklüğündendir ki zihinler bununla pek meşguldür. Kalbler endişe ve tereddüt içindedir. ...İslam dünyasında, daha şimdiye kadar böyle bir devrim yapılmamıştır. Değil İslam dünyasında, belki dünya kara yuvarlağında meydana gelmiş devrimlerin en büyüğü, en önemlisidir...”

“...Benim asıl maksadım meselenin dini yönünü, İslamlığın halifelik meselesi hakkındaki yaklaşımını aydınlatmaktır. Siyasi yönünü açıklamak, maksadımın dışındadır. Ben ona karışmam. O yönü Yüce Meclis çözer.”

“Şu yönü arz edeyim ki halifelik meselesi, dini olmaktan ziyade dünyevi bir meselesidir... İnançla ilgisi yoktur. Her ne kadar inançlara dair yazılmış İslami eserlerde dahi bu meselelerde uzun uzadıya söz edildiği görülürse de bu, halifelik meselesinin İslam inançlarından sayıldığı için değil, belki bu mesele etrafında sonradan meydana gelen birtakım düzmece ve yanlış fikirleri yok etmek, ortadan kaldırmak içindir. Bu noktayı İslam bilginleri kitaplarında açıklıkla gösterirler. Bilirsiniz ki Hz. Peygamber zamanından sonra İslam aleminde muhtelif fırkalar ve inanç mezhepleri meydana çıkmıştır. Onlardan birisi de Şii fırkasıdır. Bu Şii fırkası sonradan çeşitli kollara, dallara ayrılmıştır. Bunlardan bir kısmına İsmailiye fırkası denir ve aynı zamanda bu fırka Batniye (gizli) ve Ta'limiye (öğretici) ve Seb'iye (yediler) adları da verilir...”

“...İran'a bugün yerleşmiş bulunan İmamiye fırkası da Mehdi'nin var olduğuna inanır. Bunlara göre Mehdi sağdır. Münasip gördüğü bir zamanda ortaya çıkacak, bütün dünyayı adaletle, hakla dolduracaktır. İşte bunlar ve bu gibi fırkalar

bu halifelik meselesi hakkında türlü türlü düzmeliklere inanmışlardır. Onun için Ehl-i Sünnet bilginleri kendi inanç kitaplarında imamlık adı altında halifelik meselesini söz konusu yapmışlardır. Kasıtları, istekleri bu mesele etrafında dönen düzmeleri red ve boşa çıkarmaktır.”

“...Bu yönler bu suretle bilindikten sonra şimdi de halifelik meselesinin asıl dinsel olan iç yüzünü açıklayayım. Her şeyden evvel şu noktayı arz edeyim ki hilafet-halifelik, hükümet demektir. Doğrudan doğruya millet işidir. Zamanın gereklerine tabidir. Onun içindir ki Peygamber Efendimiz dünyadan ahirete göçtüklerinde hayatında iken sohbetinde bulunmuş olanların büyüklerine bu halifelik meselesini açıklamamışlardır. Şiddetli bir hararet içinde vefat etmişlerdir. Bir aralık ‘Bana kalem kağıt getiriniz, size bazı tavsiyelerde bulunmak isterim’ demişlerdi. Bazı sahabeler hemen kağıt kalem getirmek istedilerse de Hz. Ömer engelledi. ‘Hararetin şiddetinden sayıklıyor.’ dedi. ‘Bize (kitabullah) kâfidir. Allah’ın kitabı bize yeter!’ ...Ondan sonra ağız açmadılar. Zannedersem o gün veya ertesi gün vefat ettiler.”

“...Asıl din kanunu olan Kur’an-ı Kerim’e başvurursanız görürsünüz ki bizim halifelik şekli hakkında yani İslam Halifeliği hakkında hiçbir ayeti kerime yoktur. Kur’an-ı Kerim, hükümet etmekte, yani memleket idaresi hususunda bize iki düstur gösteriyor. Bir:

Bugün medenî alemde yürüyen meşveret kaidesi ki bunu Kur’an-ı Kerim bize 1300 yıl evvel koymuştur. O da ‘ve emruhum şura beynehüm’ düsturudur. Müslümanların işi kendi aralarında meşveretle görülür, demektir. Gerçi bu ayet-i celile Medine ahalisi hakkında inmiştir. Medineliler müşterek olan işlerini, memlekete ait işlerini kendi aralarında danışarak görürlermiş. Hazret-i Kur’an onların bu halini iyi, güzel buluyor ve beğeniyor, takdir ediyor. Demek ki memleket idaresi hususunda meşveret usulü Allah’ın takdiline mazhar olan güzel bir usuldür. ...Hülasa meşveretle iş görmek, Allah’ın beğendiği bir keyfiyettir. Nasıl ki bütün

medenî alemde bugün bu danışma usulü kabul edilmiştir. Biz de ona uyarak kararlar alıyoruz.”

“...Kur’an’da sözü edilen ikinci düstur, ‘Ululemr’e itaat etmek, ona uymak düsturudur. Kur’an, ‘Allah’a ve peygambere ve sizin içinizden emir sahibi olanlara râm olunuz, uyunuz.’ demektedir. ...Bu da anarşiyi, hükümeteşizliğı ortadan kaldırmak içindir. Memleketin sükûn ve huzurunu emniyet altına almak içindir ki hükümetin emirlerine uymanın din bakımından lâzım olduğunu bildirir.”

“İşte memleket idaresinde Kur’an-ı Kerim’de bu iki ayetten başka bir ayet yoktur. Vakıa emanetleri, yani memuriyetleri ehline vermek, hakka, adalete riayet eylemek gibi hususlarda ayetler vardır. Lakin bunlar doğrudan doğruya idare usullerine dair değildir. İkinci derecededir...”

CHP’nin eski Adalet Bakanı Seyyid Bey’in geleneksel yapıyı değıştirmek için dini referanslar kullanma çabası, şimdi ki CHP lideri Sayın Deniz Baykal’ın çabalarına ne kadar benziyor.

Bir farkla ki Seyyid Bey iyi bir İslâm hukukçusuydu. Bu yüzden konuşması basılıp tüm Anadolu’ya dağıtıldı. Artık Seyyid Bey çok iyi iş çıkardığını düşünüyor, başbakanlık filan bekliyordu. Ne de olsa yönetimin çok işine yarayan bir konuşma yapmış, bu sayede bazı muhalif milletvekilleri bastırılmıştı.

Ne var ki olaylar Seyyid Bey’in beklentisinin aksi istikamette gelişti. Bakanlıktan alındı. Çünkü zaten Seyyid Bey, bu konuşmayı yapması için bakanlığa atanmıştı.

Tarih 18 Temmuz 1923... Cumhuriyet’in ilânına sadece birkaç ay var...

Ama Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920’den beri açıktır. O zamanki adıyla meb’uslar (milletvekilleri), memleket me-

selelerini gündeme alıp enine boyuna tartışıyor, gerekli konuları kanunlaştırıyorlar.

Yer, Türkiye Büyük Millet Meclisi... Konu mühim: "Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslâmdır." hükmü anayasada kalsın mı, yoksa çıksın mı?

Malum: Bu ibare, 1920 yılının 23 Nisan'ında tekbirler ve dualar eşliğinde Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisi'nin yaptığı anayasanın ikinci maddesinde yer alıyordu: "Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslâmdır." (Bu hüküm ancak, 10 Nisan 1928'de yapılan bir anayasa değişikliği ile kaldırıldı.)

Cumhuriyet'in ilk anayasası olan 20 Nisan 1924 tarihli Anayasa'nın 2. maddesinin ilk şeklinde yine aynı ibare vardı: "Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslâmdır."

Sonra bu ibarenin anayasadan çıkarılması gündeme geldi. İtiraz edenlerin öne sürdüğü gerekçe de ilginçti. Buna göre, "Müslüman bir milletin anayasasına, Müslümanlığından şüphe edermiş gibi bir ifadeye yer vermek gereksizdi."

Niyet farklı, ifade biçimi farklıydı. Bazıları henüz içlerinden geçeni söyleyemiyorlardı. Tartışmalar arasında, İstiklal Savaşı'mızın gerçek kahramanlarından Kâzım Karabekir Paşa kürsüye geldi. "Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslâmdır." hükmünün anayasada kalması gerektiği konusunda gerekçeli ve heyecanlı bir konuşma yaptı.

Sözlerinin sonunda doğrudan bazı milletvekillerine bakarak, yakıcı bu sual sordu:

– İslamiyet'le ne alıp veremediğiniz var?.. Onu neden anayasanızdan, bir bakıma hayatınızdan çıkarmaya çalışıyorsunuz?

Meclis çalkalandı, dalgalandı. Nihayet Mahmut Esat (Bozkurt) kara bir öfkeyle yerinden fırlayıp bas bas bağırmaya başladı:

– İslâmlık terakkiye (gelişmeye-ilerlemeye) manidir. Bu dinle yürünmez. Mahvoluruz. Ve bize kimse de ehemmiyet vermez.

Ardından Ali Fethi (Okyar), Meclis kürsüsüne çıktı:

– Evet Karabekir! Türkler İslâmlığı kabul ettiklerinden böyle (geri) kaldılar. Ve İslâm kaldıkça da bu halde kalmaya mahkumdurlar. Bunun için İslâm kalmayacağız. (Böyle düşünen adamın, Serbest Fırka denemesi sonrasında irtica ile suçlanması ve partisinin bu yüzden kapatılması ne ilginçtir!)

Sonuçta “Bizi İslamiyet geri bıraktı.” diyenlerin istediği oldu. Madde bir süre sonra anayasadan çıktı.

Ama iş orada kalmadı. Minarelerde ezan, Hırka-ı Saa-det’t e Kur’an sustu. Ardından camiler satılmaya, başka mak-satlar için kiralanmaya başlandı.

Cami satmaktan cami yapmaya gelen Türkiye’yi kutlamak lâzım...

Ne demiş Ömer Hayyam: “Tarih, kâinatın vicdanıdır.”

BİR DEVRİN DİNE BAKIŞI

Kanaatim şu ki ders kitaplarına bakıp nasıl bir nesil istendiğini kestirmek mümkündür.

Zaman zaman yazılan ders kitapları, o devre hâkim zihni-yetin “insan” projesini de ele verir.

Konuya girmeden önce hemen şunu da belirtmeliyim ki inançlar ve düşünceler “zâta mahsus” kaldığı müddetçe, yani kitaplaştırılarak neşredilmemesi hâlinde zihni egzersizler olarak değerlendirilebilir. Ancak bir düşünce kitaba intikal etmiş, hele de ders kitaplarına geçmişse, artık bunun şahsili-ği kalmamış olur. Yani bunlar zihin egzersizi değil, kesin inançlardır, nihâî hükümlerdir. Biz bugün ve önümüzdeki birkaç gün böyle bir ders kitabından bahsedeceğiz.

Bahis konusu ders kitabının adı: Tarih 2.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (bugünkü Türk Tarih Kuru-mu) tarafından kaleme alınmış. Maarif Vekilliği Talim ve Terbiye Heyeti’nin 12.6.1932 tarih ve 11 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş ve Neşriyat Müdürlüğü’nün 83-5878 sayılı ve 19.7.1941 tarihli emriyle üçüncü defa olarak

3000 sayı basılmıştır. (Kitabın üzerindeki nottan aynen aktardık.)

Yorumu okuyucuya bırakarak ve peşinen bütünü için “sümme hâşâ” diyerek, kitaptan bâzı alıntılara geçiyorum.

“Muhammed’in koyduğu esasların toplu olduğu kitaba Kur’ân denir... İslâm ananesinde bu ayetlerin Muhammed’e Cebrail adında bir melek vasıtasıyla Allah tarafından vahiy, yâni ilham edildiği kabul olunur.”

“Tarihî noktai nazardan da mütâlea edildiği zaman görüyor ki Muhammed birdenbire Allah’ın Resulüyüm diyerek ortaya çıkmamıştır. O, Araplar’ın ahlâk ve âdetlerinin pek fena ve pek iptidai ve ıslaha muhtaç olduğunu anlamış, bunları ıslah için تنها yerlere çekilerek senelerce düşünmüş ve yıllarca tefekkürden sonra kendisinde vahiy ve ilham fikri doğmuştur.”

“Vahiy, ilham fikri Muhammed’den evvel de Araplarca meçhul değildi. Bütün ibtidaî kavimler gibi, Araplar da şâirlerin, akıl erdiremedikleri kuvvetlerden ilham aldıklarına inanırlardı. Bu kuvvetler Araplar için cinlerdi. Cinler, gûyâ, kâhinlere gayıptan haber vermek kudretini ilham ederlerdi. Bu nevi itikatlar Arabistan’da her zaman o kadar canlı ve derin olmuştur ki Muhammed bile cinlerin vücuduna samimi olarak inanmıştır. O, hakikaten cinlerin şâirlere şiir ilham ettiğine kani idi. Araplar şâirleri bir kâhin gibi telâkki ederlerdi. Muhammed’in Musa, İsa dinlerine dair öğrendikleri de kendisinde bu telâkkiyi kuvvetlendirmiştir. Bu peygamberler melekler vasıtasıyla ilham aldıklarını söylemişlerdir. O dinlerde de cin ve melek telâkkisi vardı. Dinler nazarında cinler, kötü ruhlar olduğundan peygamberler onlardan mülhem olamazlardı. Muhammed de diğer peygamberler gibi kendisine ilham eden kuvvetin insanları iğfal eden bir kuvvet olmayıp, onları hayır ve saadete irşat eden İlâhî bir kuvvet olduğuna samimî olarak inandı.” (Tarih II, s. 90-91)

İlk baskısı 1932, son baskısı 1941 yılında Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı) tarafından yapılp, gelecek nesilleri yetiştirecek eğitim müesseselerinde temel ders kitabı olarak hem Atatürk hem de İnönü devirlerinde okutulan bu kitapta, açıkça görüldüğü gibi, Kur'ân-ı Kerim'in Allah kelâmı olduğu inkâr edilmekte, Kur'ân'a, hâşâ, "Muhammed'in koyduğu esaslar" denilmek suretiyle Allah da inkâr edilmektedir. Arkası sıra vahyin, cin ve meleklerin inkârı vardır.

Ayrıca kitapta ne Peygamber Efendimiz, ne ashab hakkında hiçbir hürmet ifâdesine yer verilmemiştir. Hatta 93. sayfada, Ezvac-ı Tahirat'tan "Muhammed ile Karıları" şeklinde bahsedilmektedir.

Kitabın "İlk Vahiy" başlıklı bölümünde şu görüşlere yer veriliyor:

"Muhammed uzun bir devirdeki tefekkürlerin mahsulü olan âyetleri lüzum ve ihtiyaçlara göre tahrir ediyordu."

"Muhammed bidâyette irticâlen dinî hitabette bulunan bir vâiz oldu. Vâizlikten nebilîğe, nebilikten nihayet Allah'ın resulü haline geçti." (Sayfa: 91)

Ruhumuzu derinden ürperten, tüylerimizi diken diken eden bu görüşlerin, dinî eğitimin yasaklandığı bir devirde bütünüyle alternatifsiz olarak liselerde okutulduğunu da hatırlarsak, fâcianın çapını kestirebiliriz.

Sabırtaşını çatlatma pahasına, aktarmaya devam edelim:

"Muhammed'in çocukluğuna ve gençliğine âit malûmata sonradan katılmış çok uydurma şeyler vardır." (s. 89)

"Kırk yaşına geldiği zaman peygamberliğini ilân ve vatan-daşlarını, kendinin bulduğu ve doğru olduğuna inandığı yeni bir dine dâvete başladı." (s. 89)

"Muhammed de Mekke'den kalkıp Medine'ye kaçtı." (s. 90)

Uhud Savaşı bakalım nasıl anlatılıyor?

“Telâş ve korku içinde kendilerini kaybeden Müslümanlar canlarını kurtarmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı. Muhammed bizzat firarilere,

– Buraya geliniz! Bana geliniz, diye bağırdı.

Fakat, kendisini dinlemiyorlar, hiç durmadan dağa doğru kaçıyorlardı.” (s. 99)

“Muharebeden dönenleri karşılamak için Medine haricine çıkanlar Muhammed’i perişan bir halde, at üzerinde gördüler. Yüzü şişmiş, alt dudağı morarmış, sarkmış ve kanamış idi.” (s. 99)

Bu kitap İslâm Peygamberinin peygamberliğini inkâr için bin dereden su getiriyor, tarihî hâdiseleri tahrif ediyor; ama nedense “yalancı peygamber”, lânetlik sahtekâr Müseylime’yi övüyor.

Müseylime hakkında şöyle diyor:

“Hakikatte Müseylime de kıymetsiz sayılmayacak ahlâkî ve dinî bir mezhep ortaya koymuştur.” (s. 112)

Ve iftiralar, iftiralar, iftiralar...

“Daha Muhammed’in öldüğü anda bütün eski nifaklar, ihtiraslar, hırslar zincirden boşandılar. O derecede ki hakkında korku ve hürmet beslenen Peygamberin henüz ılık cesedi, son nefesini verdiği basit odada unutulmuş ve ihmal edilmişti.”

“Ali ve yakın akrabaları, Muhammed’i, terk-i hayat ettiği kerpiç odada kimseye haber vermeksizin açtıkları bir mezara acele gömdüler. Peygamberin karıları bile bundan haberdar edilmedi...”

“Ebubekir ve Ömer de cenaze merasiminde bulunmamışlardı. Anlaşıyor ki o anda siyâsî meşguliyetler o kadar mühim ve mecburi idi ki kimse Arabistan’ın kudretli hâkim ve sahibinin cenazesıyla uğraşmaya ne vakit bulmuş ve ne de arzu duymuştu.” (s. 115-116)

“Peygamber zamanında iyi geçinmiş olan bu fırkalar, şimdi yalnız kendi maddî ve mânevî menfaatlerini muhafaza etmekten başka bir şey düşünmüyorlardı.” (s. 116)

“Kendilerini bir arada tutan zat ortadan kalkınca teşkilât-sız, başsız, fikirsiz kaldılar; birbirlerinden şüphe ederek, birbirlerini kaskanarak evlerine kapandılar.” (s. 116-117)

“Muhammed, gerek dinî meselelerde gerek içtimâî hususlarda bir ıslah yapmak lâzım geldiği zaman, kendini hiçbir şeyle bağlı görmemiştir. Dâimâ tekâmüle doğru yürümüştür. Ölüm, bu tekâmülü birdenbire kesti. Muhammed’den sonra İslâm âleminde görülen durgunluk ve tedennî sebebi Muhammed’de değil; onun halifelerinin Muhammed’in mesleğinin ruhunu değil, metnini almalarında aramalıdır. Bu büyük hakikat ancak Türkiye Cumhuriyeti devrinde hakkıyla idrak edilmiş ve icabatı yapılmıştır.”

“İcabatı” (yani gereği) acaba nasıl yapılmıştır? Ferasetinize havale...

Bu kitap gibi kitaplar okuyarak yetişenlerin bugün inançsızlıklarını ilân etmelerini yadırgamamak lâzım. İkiye bir irtica yaygaraları koparmalarını ve dine-dindara saldırmalarını da...

Tam bir inkâr fırtınası olarak kaleme alınan bu ders kitabında, o devrin nasıl insanlar yetiştirmeyi amaçladığı da açıkça görülebiliyor.

Bakalım adı geçen kitapta Müslümanlar’ın kiblesi Kâbe ne şekilde anlatılıyor?

“Kâbe, mikâp yâni tavla zarı şeklinde demektir. (Benzetmeye dikat!) Filhakika Kâbe çok eskidir. Ne vakit ve kimler tarafından yapıldığı da bilinmiyor. Arap an’anesi Kâbe’nin inşasını İbrahim Peygambere atfetmektedir.” (Bunu Arap an’anesi değil, doğrudan Kur’ân-ı Kerim söylüyor.)

Ve inkâr, hakaret sürüyor:

“Araplar’ın aralarında yayılan bu an’aneye göre İbrahim, karısı Hacer ile oğlu İsmail’i buraya getirmişti. Zemzem de onlar için fışkırmıştı. İbrahim, oğlu İsmail ile birlikte Kâbe’yi bina etmişlerdi. Cebrail kendilerine o zaman beyaz ve mücellâ olan Haceriesvedi (olduğu gibi yazıyoruz) getirmişti. Bu taş sonradan günahkârların ellerini sürmelerinden dolayı kararmıştı. Bunların hepsi, bittabi, sonradan uydurulmuş masallardır.” (s. 85)

Hacer’ül-esved hakkında ise şunlar yazılı:

“Bu mukaddes karataş an’anesi aynen Friklerde de vardı. Friklerin mukaddes sayarak ihtiram ve ibâdet ettikleri karataş, bugünkü Afyonkarahisar şimalinde, kadim Pessinüs şehrinde bulunuyordu. Bunun kudsiyeti an’anesi bu şehrin Romalılar tarafından zaptına kadar devam etmişti. Demek ki Kâbe’nin bir köşesindeki karataşın kudsiyet almasından, ziyâret ve tavaf edilmesinden çok evvel Friklerde karataşın mâbet ve ziyaretgâh esas olması âdeti teessüs eylemiş bulunuyordu.” (s. 85)

Müslümanların kutsal mahallerini tezyiften sonra, elbette arkasından şu sual gelecekti: “Böyle bir yere niçin gideceksiniz, niçin boş yere Araplara döviz vereceksiniz?” Nitekim o günlerde kesif biçimde bu propaganda yürütülüyor, nihâyet hac yasaklanıyordu.

Tarih: 3 Mart 1924.

Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Kürsiye Rize milletvekili Ekrem Bey gelir. Konuşması Osmanlı padişahlarının en büyüklerini dahi istisna tutmadan hepsine birden küfürle doludur. İşte bazı cümleleri:

“Tarih bize gösterir ki bu zevat (padişahlar) her zaman bu taht’a bütün kuvvetleriyle sarılmışlar ve onu elde etmek için icabında Türk milletinin boğaz boğaza gelmesini istemişlerdir.” (Bravo sesleri)

“Efendiler, millete hizmet etmiş, tarihimizde, birçok sadrazamlar gösterebilirsiniz. Fakat padişah göstermek için müşkilat çekeceksiniz. Bunların tahta merbut (bağlı) olmalarına sebep, yalnız menfaat, ihtiras; bundan ibarettir.”

“Efendiler, Türk milletinin bu kadar geri kalmasına sebep, mes’ul padişahlardır. Padişahlardır, çünkü onlar milleti, kahhar bir idare-i mutlaka altında boğarak ve yalnız kendi menfaatlarını düşünerek, onun terakkisi için hiçbir şey yapmamışlardır.”

“Bana târih-i Osmânî’nin, Sultan Osman’ın (Osman Gazi) İstiklâl-ı Osmânî’yi (Osmanlı’nın istiklâlini) temin etti diye, tebci ettiğî şeylerden mi bahs olunacak? Efendiler! Bugün artık bu masalları dinlemeye tahammülüm yoktur. Kimi esaretten kurtarmış, kimin istiklâlini temin etmiştir? Bu ancak Sultan Osman’ın şahsı ve onun ailesi için, ihtiras nokta-i nazarında mühim olabilir.”

“Binaenaleyh efendiler, bu tarihi yukarıdan aşağı tetkik edersek hep cinayet, şahsî ihtiras görülür. Yıldırım Bâyezid’in Kosova Meydanı’nda tahtını tabuta tahvil ettirdiği biraderini görürüz. Sultan Fatih’ten mi bahsedeceksiniz? Benim gözümün önüne onun sırf bir arzusu için en kıymetli sadrazamımız olan Mahmud Paşa’yı getiriyorum. Bu adamı, çocuğu öldüğü akşam, beyaz entari giyerek satranç oynadığı için katlettirmiştir... Binaenaleyh yukarıdan aşağı hep bu tahtta ihtiras görürsünüz. Ve baştan aşağı cinayetlerdir... Mazisi cinayetlerle dolu ve Türk milletine hizmet etmemiş olan bu ailenin hilâfetle münasebeti nedir?” (2. TBMM Zabıt Ceridesi, c.7, s.31 v.d.)

Hatırlatalım ki tarihimize bu iftiralar milletvekili sıfatını, tayin yoluyla da olsa kazanmış bulunan biri tarafından atılmakta, daha da acısı sağdan, soldan “bravo” sesleri gelmekte, alkışlanmaktadır.

Gerçi sözleri söyleyen Ekrem Bey’dir. Ancak o bir zihniyetin mümessilidir: “Gelenin keyfi için geçmişe söven” zihniyetin... Ve tam tamına bir dönemin tarihe bakışını aksettirmektedir. Şimdi yukarıdaki ifadeyi kullanabilecek bir babayiğit

(!) belki kalmamıştır Türkiye’de, ama bu görüş zaviyesinden yazılan kitaplar nesillere pahalıya mal olmuştur.

KIYAFETİMİZ KİMLERE BENZİYOR?

– Neden bıyıklarını uzattın, diye sordular.

– Baktım hiçbir şeyim Osmanlı ceddime benzemiyor, hiç olmazsa bıyığım benzesin, dedim.

Yani kolayına kaçtım.

Şimdi gelelim esasa...

Osmanlı Devleti hayatın hiçbir alanında boşluk bırakmayan mükemmel bir organizasyondur.

Her şey en ince ayrıntısına kadar hesaplanmış, kılık kıyafet dahil olmak üzere, hayatın tüm aşamaları ayrıntılı biçimde sistematize edilmiştir.

Anlayacağınız, Osmanlı’nın fert, toplum ve devlet hayatında dengesizliğe, başıbozukluğa, kargaşalığa yer yoktur. Kişisel hak ve özgürlükler ihlâl edilmemek kaydıyla her şey belirlenen bir düzen içinde yaşanmaktadır.

Osmanlı tebaasının kıyafetleri de bu genel intizam içinde düzenlenmişti.

Bu bağlamda Müslümanların, Hristiyanların, Musevilerin ve diğer dinlere mensup erkeklerle kadınların başlıklarıyla elbiselerinin şekli ve rengi belirlenmişti.

Ama devletin belirlediği ayrıntı değil, kaba çizgilerdi. Sadece şekil ve renk tercihi yapılmıştı. Genel kurallara uymak kaydıyla, resmi kıyafet taşımak zorunda olmayan siviller kendilerine yakışanı giymekte özgürdü.

Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethinden hemen sonra, Galata Kulesi çevresindeki köylerde yaşayan Hristiyan Cenevizlilere hitaben yayınladığı amannâmede, Hristiyanlara ve sair dinlere mensup olanlara inanç-ibadet özgürlüğünün hemen arkasından kıyafet özgürlüğü tanınması, konunun

ne kadar önemli olduğunu ve ecdadımızın bu konuda ne kadar hassas, hatta demokratik davrandığını göstermektedir.

Kıyafet konusunda devlet, bugünkü Türkiye’de, İran’da ve başka bazı ülkelerde olduğu gibi, belirli kıyafetlerin giyilmesi konusunda halkı zorlamaz (başını aç ya da kapa demez), kendi dini, yahut millî tercihini dayatmazdı.

Osmanlı Devleti’ni yönetenler, kılık kıyafeti değil, insanı esas alırdı. Bu konuda din farkı gözetilmezdi. Hangi dinden olursa olsun, insana hizmetin yüceliğine inanılırdı.

Ayrıca “evrensel devlet” olmanın yolunun çok kültürlülükten geçtiği, bunun ise hoşgörü kaynaklı olduğu bilinirdi.

Müslüman Osmanlılar, kendi inançlarını dosdoğru yaşar, kendi kıyafetlerine inançları çerçevesinde özen gösterir, bu konuda başka dinlere mensup olanları zorlamazdı. Dinde cebir olmadığı gibi, din kaynaklı uygulamalarda da cebir yoktu.

Rum ve Musevi kadınlar, Fatih’in amannâmesi mucibince özgürce giyinir, tercih ettikleri kıyafetle İstanbul’un ve ülkenin her yerine gidebilirlerdi. Kıyafetleri farklı olmakla birlikte başları kapalıydı. Bizanslı kadınlar fetihten önce de başlarını kapatırlardı. Bu onların inançları, yahut moda anlayışlarıyla ilgili bir durumdu.

SATILAN CAMİLER

Size, 30 Kânunuevvel 1298 tarihli *Vakit* gazetesinden acı mı acı bir haber okumak istiyorum.

“Müessesatı Diniyye Müdürlüğünce İstanbul’da cemaatsiz camilerden 90 tanesi sedd edilecektir (kapatılacaktır.)”

“Ekserisi İstanbul cihetinde bulunup sedd edileceği ilân olunan cemilerin kayyumları (imam ve müezzinleri) başka camilerde vuku bulan münhallere (açık kadrolara) tayin edilecek, böylece kayyumsuz kalacak camiler seddedilerek (kapatılarak) satılığa çıkarılacaktır.”

Fakat okurlarımı da aydınlatmak zorundayım. Bu yüzden Edirne şehrimizde satılan camilerin bir listesini çıkardım. Buyrun, okuyun:

Abdurrahman Camii: Edirne Kadılarından Amasyalı Mevlana Abdurrahman bin Ali tarafından 1550 yılında yaptırılmıştır. Bu cami ve müştemilatı, 27 Mart 1939 yılında 29 numaralı kararla 2 bin 759 liraya satılmıştır.

Alemdar Camii: Alemdar Hasan Baba tarafından yaptırılmıştır. Önce 17 numaralı ve 8 Eylül 1940 tarihli kararla, caminin yıkılan minaresinin taşları, 28 Eylül 1940 tarihinde arsası, nihayet 84 numaralı kararla 1940 yılında tümü satılmıştır.

Ali Efendi Camii (Papasoğlu Mescidi): 31 Mart 1932 ve 25 Nisan 1932 tarihli, 302 ve 309 numaralı kararlarla müzayedeye çıkarılmış, muhammen bedelinde otuz bir lira fazlasıyla 151 liraya 4 Mayıs 1932'de 313 numaralı kararla satılmıştır.

Balaban Paşa Camii: Mahallenin de kurucusu olan Balaban Paşa tarafından İstanbul'un fethinden hemen önce yaptırılmıştır. Mezarı da bu caminin içindedir.

Cami 31 Ağustos 1926'da ve 246 numaralı kararla 30 lira bedelle satılmıştır. Arsası, 78 numaralı kararla 28 Eylül 1940 tarihinde satışa çıkarılmış; 88 numaralı kararla, 16 Kanunuevvel 1940'da metrekaresi 23 kuruştan Edirne Belediyesi ambar memuru ve merkez tahsildarına satılmıştır.

Cedid Kasım Paşa Camii: Cedid Kasım Paşa tarafından yaptırılmıştır. Cedid Kasım Paşa 1532 yılında Gelibolu'da vefat etmiş ve orada gömülmüştür.

Bu vakıf binaların önce son cemaat yerleri, kubbeleri, duvarları yıktırılmış, avlu duvarlarının ve minarelerinin taşları satılmış, hazineleler açıkta bırakılmış; sonra bakımsızlıktan camları, çerçeveleri ve nakilleri sırasında bütün aksamı çalınmış olduğundan harabeye döndükleri için enkazları satılıp yıktırılmış ve nihayet sadece arsası kalmıştır.

15 Şubat 1932 tarihli kararla 20 gün süreyle müzayedeye çıkarılan cami enkazı 102 liradan satılmıştır. Arsasının ise 28 Eylül 1940 da (Karar No: 78) satılmasına karar verilmiştir.

Çanaklı Camii (Turgud Bezirgan Camii): Çanaklı Camii denmesinin sebebi minaresinin peteğinde külah kısmına yakın kuşakta çanak şeklinde çini panoların bulunmasıdır. Ayrıca firuze renk çinilerinin Edirne’de hiçbir camide bulunmadığı belirtilmektedir.

17 Nisan 1928 tarihinde cami taşlarının satılmasına karar verilmiş (Karar no: 694). 7 Mayıs 1928’de 724 numaralı kararla satılmıştır. 7 Haziran 1938 tarihinde ise caminin arsasının satılmasına karar verilmiştir.

Tabutlu Camii: 16. yüzyılda Rakkas Ali Bey adını taşıyan eski bir mahalle içinde yaptırılan değerli bir camidir. Arsasına sonradan ‘süvari ahır’ (at ahır) inşâ olunmuştur.

Cami, 15 Eylül 1938’de 60 numaralı kararla 355 liraya satılmıştır.

Çavuş Bey Camii: Sultan 2. Murad döneminde, 1443 yılında, Emir Çavuş tarafından yaptırılmıştır. 78 numaralı ve 28 Eylül 1940 tarihli kararla satılığa çıkarılmıştır.

Çokalca Camii: Karayazıcı Ahmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. Edirne’de minaresi kırmızı tuğladan yapılmış iki camiden biridir. (Diğeri Medrese Ali Bey Camii.)

78 numaralı ve 28 Eylül 1940 tarihli kararla satılmıştır. Bu kararda ismi, Buçuktepe olarak geçmektedir.

Kıyık Bürüncükçü Camii: İpek işiyle uğraşan hayırsever bir esnaf olan Bürüncükçü İsmail Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Bu caminin satılmasına 27 Mart 1939’da karar verilmiştir.

Debbâğ Hacı Halil Camii: Kim tarafından hangi tarihte yaptırıldığı bilinmemektedir. Edirne bostancıbaşı Ağazade Abdülkadir Bey tarafından 1820 yılında tamir ettirilmiştir. 1928’de 330 liraya satılmıştır.

Daye Hatun Camii: Fatih’in süt annesi Hundi Hatun tarafından 1486’da yaptırılmıştır.

Bu cami hakkında 17 Eylül 1940’ta, 75 sayılı şöyle bir karar verilmiştir:

“Su İşleri Müdüriyeti tarafından müteahhidine ihale olunan Bosna köyündeki su bendi için taşa ihtiyaç olduğu makam-ı vilayetten bildirilmiş olduğundan Daye Hatun ve Veled-i Veliyyüddin Camilerinin duvar taşlarının satılması...”

Ve Fatih’in süt annesinin yaptırdığı hayır eseri 76 numaralı kararla 19 eylül 1940 tarihinde 50 liraya satılmıştır.

İsmihan (Esmâ) Sultan Camii: Sultan 2. Selim’in büyük kızı ve Sokullu Mehmed Paşa’nın karısı İsmihan (Esmehan) Sultan vakfidir.

13 Haziran 1938 tarihinde 763 numaralı kararla satılığa çıkarılmış, aynı gün 764 numaralı kararla 70 liraya satılmıştır.

Gülbahar Hatun Camii: Sultan 2. Bayezid’in eşi ve Yavuz Sultan Selim’in annesi Gülbahar Hatun tarafından 1451 yılında yaptırılmıştır.

21 Mart 1935’te 22 numaralı kararla 65 liraya eski keresteci Cafer’e satılmıştır.

28 Eylül 1940’ta bakiyesi ile arsasının ayrı ayrı satılması hakkında 78 numaralı karar verilmiştir.

Ali Paşa Mescidi: Semiz Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kışın musluklarından sıcak su akan nadir camilerden biriydi. 1941 yılında 3 numaralı kararla metrekaresi 20 kuruştan satılmıştır.

Berkuk Ağa Mescidi: Bu mescit ve arsası, 78 numaralı kararla 28 Eylül 1940 tarihinde satılığa çıkarılmıştır.

Derviş Ağa (Helvacı Baba) Mescidi: 1937’de 123 numaralı kararla 100 liraya satılmıştır. 78 no’lu kararla 28 Eylül 1940 tarihinde de arsasının temliklen satılmasına karar verilmiştir.

Sinan Bey Mescidi: 15 Eylül 1938’de 60 numaralı kararla 296 liraya satılmıştır.

Emir Hüseyin Mescidi: Emir Hüseyin isimli bir hayırsever tarafından yaptırılan caminin, yapılış tarihi bilinmemektedir. Cami ve minaresi devrin en güzel örneğidir. Minaresi tuğla taş karışımı olan bu cami içinde, 1920’li yıllarda ibadet yapıl-

diği araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Satılıp yok edilmesi büyük bir kayıptır.

Eskici Hamza Mescidi: Arsası, 1940 yılında metre karesi 25 kuruştan, 87 numaralı kararla satılmıştır.

Hacı İslam Mescidi: Halk arasında Soğukçeşme Mescidi olarak isim yapan bu mescidin tüm kalıntıları 288 numaralı kararla 1926'da 230 liraya satılmış, arsası ise 28 Eylül 1940'ta 78 numaralı kararla satışa sunulmuştur.

Hadım Balaban Mescidi: Hadım Balaban tarafından 2. Bayezid döneminde yaptırılmıştır.

Bu mescit 1928 yılında 200 liraya satılmıştır.

Hacı Hallaç Camii (Seyfullah Bey Mescidi): 13 Şubat 1928'de 649 numaralı kararla 137 lira bedelle satılmıştır.

Mülkiyetleri satılmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 25 Eylül 1940 tarih ve 84814/215 sayılı emirleri ile satış mezuniyetleri verilip evvelce açık arttırmaya çıkarıldığı halde alıcı çıkmaması, ya da arzulan bedeli bulmaması yüzünden satılamayan on dört parça cami arsası Genel Müdürlüğün 12.03.1942 sayılı genel yazıları uyarınca her birerlerinin hizalarında gösterilen kıymetler yeniden takdir ve tahmin kılınmış olduğundan bu bedellerle satışa çıkarılarak ihalesi 23.02.1948 tarihine tesadüf eden pazartesi günü saat 14'te yapılmak üzere bir ay müddetle açık arttırmaya çıkarılmasına ve o suretle keyfiyetin ilanına 22.01.1948 tarihinde oy birliği ile karar verilmiştir.

Sabuni Camii arsası, Balaban Paşa Camii arsası, Zen-i Finiz (Zenfuruzi yazılı), Kunduk Osman Camii arsası, Hoca Bali Camii arsası, Hacı Mercimek Cami arsası, Hacı İslam Camii arsası, Cedid Kasım Paşa Camii arsası, Şihabeddin Paşa Camii arsası, Çavuş Bey Camii arsası, Hacı Hasan Camii arsası, Sabuni Rüstem Paşa Camii arsası, Külahçı Camii arsası, Gülbahar Camii arsası...

Bunlar, bir zamanlar Edirne'de satılan, yahut satışa çıkarılan camilerin özet listesidir.

Üzülmeysin! Cami arsalarının çoğu geri alınmış, üzerlerine "ebedi âbide"ler dikilmiştir.

Cami satmaktan cami yapmaya gelen Türkiye'yi kutlamak lâzım...

Bu arada, bir siyasi partimizin muhalefette bile erimesinin sebeplerini bu geçmişle ilgisinin bulunup bulunmadığını düşünmek lâzım.

MUTLAKİYET, CUMHURİYET VE SANSÜR

Gazetecilikte pirimiz, Ziyad Ebüzziya'dan okumuştum:

“Mutlakiyet [padişahlık] devrinde bir gazeteye kapatma cezası verilince, bunun gerekçesi önce o gazetede ilân edilir, sonra diğer gazetelere yazdırılırdı. Benim gazetecilik ettiğim yıllarda ve daha sonraları ise gazeteler, ‘görülen lüzum üzerine’ kapatılırdı ve gerçek sebep, ekseriya gazetenin kendisine dahi bildirilmezdi...”

“1943-44 yıllarında bir gazetenin kapatıldığını öbür gazetelerin yazması dahi yasaklanmıştı. Gazete yeniden yayınlanmaya başladığında, ‘Biz kapatılmıştık.’ diyemezdi. Okuyucu ancak tefrika (yazı dizisi) numaralarından bunu anlayabirdi...”

“Mevhibe İnönü'nün (İsmet Paşa'nın eşi) fotoğrafı birinci değil, 3. sayfada yayınlanması hakaret kabul edilerek *Tasvir-i Efkâr* gazetesi kapatıldı.”

“Almanlara karşı tavır alınmamasını (İkinci Dünya Savaşı esnasında) tavsiye ederdik. Günün birinde Almanlar sınırlarımıza dayandılar. Almanlarla bir saldırmazlık paktı imzaladık. İmza gecesi Ankara'da, Dışişleri Bakanı Selim Sarper, ‘Tasvir-i Efkâr şimdi, ‘Biz demedik mi diye yazar, hükümeti küçük düşürür.’ dedi. (Bu ihtimal ile) altı hafta süreyle kapatıldık.”

“Antep'ten gelen bir mektup koyduk gazeteye, ‘Petrol yok, çocuklar çıra ışığında ders görüyor.’ diye yazdık. 10 gün kapatıldık...” (Tercüman, 23 Ocak 1986)”

Galiba Cumhuriyet'in otuz ikinci yıldönümüydü. Başöğretmenim Hikmet Bey, bir gün hışımla sınıfa girdi ve âdeta bağırды:

“Çocuklar, İsmet Paşa'nın diktatör olduğunu söyleyenlere sakın inanmayın, ne Atatürk diktatördü ne de onun şanlı arkadaş İsmet İnönü. Zaten diktatörlüğü kaldırıp Cumhuriyet ilan ettik.”

Başöğretmenim Hikmet Bey iflah olmaz bir İnönücüydü, Adnan Menderes'e ve Demokrat Parti'ye de çok kızılıyordu...

Hışımla sınıfa girer girmez o devrin ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü'yü savunmasından anladım ki dışarıda birileriyle bu konuyu tartışmış, iyice damarına basmışlar.

Hem sınıfa çöreklenen ağır havayı dağıtmak hem de sınıfın “çokbilmiş”lerinden olduğumu göstermek açısından hemen sormuştum:

– Diktatör ne demek öğretmenim?

Hızla bana dönüp, “Yine mi sen?” der gibi yüzüme baktıktan sonra,

– Sınırsız yetki sahibi yönetici demektir çocuklar, diye izah etti. Sadece padişahlar sınırsız yetkilere sahipti. Dedikleri dedik, çaldıkları düdüktü...

Başöğretmenim böyle diyordu, ama benim o yaşta okuduğum bir kitapta, Fransız tarihçi A. Ubcini farklı şeyler söylüyordu: (Ubcini Tanzimat döneminde Türkiye'ye gelip uzun süre kalmış, Osmanlılar hakkında yazdığı eserler, Batı'da çok büyük ilgiyle karşılanmıştı.)

“Osmanlı hükümeti şeklen bir istibdat (diktatörlük diyelim) görüntüsü vermekle birlikte, dikkatle incelendiği zaman, dünyanın hiçbir yerinde misli görülmemiş derecede yumuşak bir idare olduğu anlaşılır.”

Başka bir Fransız ise, “Padişahın iradesi, Kur'an hükümlerinden, şariat ulemasının içtihadlarından (yorumlarından), yahut şeyhülislâmın fetvalarından üstün değildir... Örf ve

âdetlere dayanan halkın gücü padişahların iradesinden çok daha üstündür.” (A. L. Castellan) diyerek soydaşını doğruluyordu.

İngiliz sefiri Th. Thornton ise padişahların sınırlı yetki sahibi olduklarını kesin bir dille açıklıyor, sonra da şu hükme varıyordu:

“Böyle kanunî sınırlamalar olan bir ülkede (Osmanlılar-da) elbette istibdat olamaz.”

Şimdi, başöğretmenimin “sınırsız yetki” izafe ettiği padişahlardan birkaçının durumuna bakalım isterseniz...

Bursa Kadısı Emir Sultan, devrin öfkesi burnunda padişahı Yıldırım Bayezid’in şahitliğini “Terk-i cemaat bais-i cerh idüğün şuyû bulmağilen şehâdetün caiz değildir.”, yani “Namazlarını cemaatle kılmadığın duyulduğundan şahitliğini kabul etmiyorum.” diyerek şahitliğini reddediyor. Fatih Sultan Mehmed, Molla Gürani tarafından bir yemek esnasında fırçalıyor, padişahlığı bırakıp dervişliğe dönmek istediği günlerin birinde “Senin rahmetin zahmettedir.” denilerek Ak Şemsüddin Hoca’sının huzurundan kovuluyor. Yavuz Sultan Selim, Zembilli Ali Cemali Efendi’nin tehdidi karşısında فرمانını geri almak zorunda kalıyor. Sultan Avcı Mehmed, cuma namazı esnasında bir kürsü vaizi tarafından “Nedir bu av merakı, nedir bu nefsi emmareye uymalar, Allah’dan korkmaz mısın? Devlet sahipsiz kaldı... Şimdi avlanma zamanı değil ağlama zamanıdır.” denilerek azarlanıyordu. Bu padişahlar diktatör müydüler yani?

Diktatör olsalardı, kendilerini herkesin huzurunda azarlayan insanları yaşatırlar mıydı?

Kişisel, yahut zümre diktatörlüğü olabildiği gibi, pekalâ zihniyet diktatörlüğü de olabilir...

Ve muhabbetimizin ölçüsüne göre, diktatörlüğün bazı türleri, bazılarımıza “şık” gelebilir. Aslolan hangi türden olursa olsun diktatörlüğü tüm olarak reddedip halk (cumhur) iradesinin belirleyiciliğini savunmaktır.

SERBEST FIRKA OLAYI

Cumhuriyet döneminin ilk muhalefet partileri Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası'dır.

Ağustos 1930 tarihinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, 18 Aralık 1930'da kapatılmıştı.

Bildiğiniz gibi, çok partili demokratik sisteme geçişin ilk denemesi 17 Kasım 1924 tarihinde olmuş, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adıyla ilk muhalefet partisi bu tarihte kurulmuştu.

Parti genel başkanı, İstiklâl Savaşı'mızın kahraman komutanlarından Kâzım Karabekir Paşa, ikinci başkanı, Hamidiye kahramanı ve Atatürk'ün başbakanı Hüseyin Rauf Orbay, genel sekreteri de Ali Fuat Cebesoy'du. Parti, başta dini inanç ve düşünce özgürlüğü olmak üzere, tüm özgürlüklere taraftar olduğunu açıklamıştı. Bu kimliğiyle de Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan bariz bir şekilde ayrılıyordu. Gerek kurucular kurulundaki isimler, özellikle de Kâzım Karabekir ismi, gerekse başta din ve düşünce özgürlüğü olmak üzere tüm özgürlüklerin genişletileceği yolundaki parti programı, memleket sathında büyük bir heyecan dalgası uyandırmış, Karabekir ve ekibine büyük ümitler bağlanmıştı. Sıcağı sıcağına Meclis'teki müzakerelere katıldılar. Hükümetten çeşitli sorunlar hakkında bilgi istediler. İnönü Hükümeti böyle şeylere alışık değildi. Sert tepki gösterdi. Tartışmalar özellikle bütçe görüşmeleri sırasında doruğa çıktı. İnönü, bir yolunu bulup yeni partiyi kapatmaya can atarken, Doğu Anadolu'da Şeyh Sait isyanı patlak verdi. Derhal geniş yetkilerle İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Takrir-i Sükun Kanunu çıkarıldı. Bu kanun, herkesi, bildiğini yutkunmak zorunda bırakıyor, hükümetin aleyhine sayılabilecek hiçbir yoruma izin vermiyordu.

Şeyh Sait ayaklanması hemen irticaya bağlandı ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mensupları hakkında irticai faaliyetlerde bulundukları iddiası ortaya atıldı. (Bu çok eski bir

oyundur.) Bunun sonucu olarak önce Diyarbakır İstiklal Mahkemesi kendi yetki alanında bulunan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası şubelerinin kapatılmasına karar verdi. Hükümet ise Takrir-i Sükun Kanunu'na dayanarak 3 Haziran 1925 tarihinde bütün memlekette irticayı tahrik ettiği gerekçesiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kapattı. İsmet Paşa rahatlamış, derin bir soluk almıştı. Artık siyaset sahnesinde rakibi yoktu. Dilediği gibi at oynatabilirdi. İsmet Paşa açısından dikensiz gül bahçesi beş yıl kadar sürdü. Beş yılın sonunda yeni bir oluşum daha gündeme geldi.

O tarihte, Atatürk'le İnönü arasında derinden derine bir zıtlasma sözkonusuydu. Ortada bir güç yarışı olduğu seziliyordu. Bazılarına göre İsmet Paşa, icra makamı olmanın da avantajıyla öne geçip önce partiye, ardından tüm siyasete hakim olmak ve "tek adam" haline gelmek istiyordu. (Nitekim Atatürk'ten sonra oturduğu Cumhurbaşkanlığı koltuğunda kendini "milli şef" ilan ettirdi; paradan, puldan ve resmi dairelerden Atatürk'ün fotoğraflarını kaldırtıp kendininkileri koydurttu.)

İsmet Paşa'nın daha fazla güçlenmesini engellemenin en iyi yolu başka bir güç odağı oluşturmak, ardından da her iki gücün denge merkezine oturmaktır.

Bunun yolu ise yeni bir siyasi parti kurup, bu partiyi İnönü'nün karşısına çıkarmaktır. Yeni parti Atatürk'ün de desteğiyle kısa sürede cazibe merkezine dönüşecek, böylece hem İsmet Paşa'nın gücü zayıflatılacak hem de Batı dünyasının Türkiye'yi zorladığı demokrasiye doğru büyük bir adım atılacaktı. Yani bir taşla birkaç kuş vurulacaktı.

Serbest Cumhuriyet Fırkası bu hesap ve beklentilerle kuruldu (12 Ağustos 1930).

Önce İnönü'nün de bulunduğu bir sohbette Ahmet Ağaoğlu tarafından konu açıldı. Dedi ki:

– Meclis'te serbest düşünme, serbest söyleme ve serbest hareket etme imkânı verilse, Cumhuriyet Halk Fırkası (Parti-

si) kendiliğinden iki kola ayrılır ve ayrılanlarla hakiki bir muhalif fırka kurulmuş olur.

Atatürk'ün bu sözlere kızacağını düşünenler, kahkahalar atarak onayladığını duyunca çok şaşırdılar. Belki de bu önceden hazırlanmış bir mizansendi. Galiba Atatürk'ün niyeti, İsmet İnönü'ye bir elense çekmekti. Nitekim Atatürk, Ağaoğlu'na şöyle bir soru sordu:

– Layık vechile (gereği gibi) murakabe (denetim) vazifesini yapabilmeniz için kaç meb'usa (milletvekili) ihtiyacınız var?

Ağaoğlu'nun,

– 10-15 tane doğru dürüst ve bilgili adam yeter, demesi üzerine de, öyleyse merak etmeyin.

Ben yeni fırkaya 50-60, hatta daha çok mebus temin ederim. Size şimdiden Kütahya mebusu Nuri Conker'in umumi kâtip olmasının sözünü veriyorum, deyiverdi.

Sözleri biter bitmez de Nuri Conker'e döndü.

– Nuri, kabul ediyorsun değil mi, diye sordu.

Bu emrivaki karşısında çaresiz kalan Conker'in,

– Emredersiniz, demesi üzerine de Atatürk, kız kardeşi Makbule Hanım'ı işaret edip, hemşirem de şimdiden yeni fırkaya girmiştir, dedi.

Sonra tekrar Ahmet Ağaoğlu'na döndü.

– Daha söyleyecek bir sözün kaldı mı?

Sadece genel başkan eksik kalmıştı.

Ama Atatürk'ün kafasında o da hazırды. O tarihte Türkiye'nin Londra büyükelçisi olan Ali Fethi Bey'i (Okyar) bu işle görevlendirdi.

Böylece 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası adıyla yeni bir siyasi parti kuruldu. Ve o da irtica ithamıyla 18 Aralık 1930'da kapatıldı.

Üçüncü deneme, Demokrat Parti adıyla ancak 1946'da yapılacaktı. Tabii o da "irtica" ithamıyla 1960 darbesi sonunda kapatılacaktı.

“İrtica” ithamı, Türkiye’de, yalnızca dini bütün insanları süründürme yolu değil, aynı zamanda “resmî duruş”a aykırı siyasal oluşumları da yok etme yöntemidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Atatürk’ün önderliği ve Londra büyükelçimiz Fethi Okyar’ın genel başkanlığında 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuş, hızla faaliyetlerine başlamıştı.

Ufukta belediye seçimleri vardı. Serbest Cumhuriyet Fırkası belediye seçimlerine katılarak kendini göstermek, bir anlamda rüştiünü ispat etmek istiyordu. Kurucular, seçimi kazanacaklarına inanıyorlardı. Çünkü İstiklal Savaşı biteli sekiz yılı aşmasına rağmen İsmet İnönü iktidarı halkı biraz olsun rahatlatamamış, dertlerine deva olamamıştı. Halkın memnuniyetsizliği sandığa yansıyor ve belediye seçimleri yeni partinin zaferiyle sonuçlanacaktı.

Ne var ki kafasında kuyrukları birbirlerine değmeyen kırk tilki dolıştığı söylenen İsmet Paşa da yaklaşan tehdit ve tehlikenin farkındaydı. Tehlikeyi bertaraf etmek için başarılı olmaya çalışacağına, muhalefetin kitleleri harekete geçirmesiyle oluşacak havayı kullanarak muhalefeti bertaraf etme kararlılığı içinde fırsat bekliyordu. Beklediği fırsat, SCF Genel Başkanı Fethi Bey’in İzmir gezisi ile ortaya çıktı. İnönü’ye bu geziye ilişkin olarak gelen raporlar, İzmir halkının çok büyük bir heyecan ve coşku içinde Fethi Bey’i karşılamaya hazırlandığı biçimindeydi. Hemen Anamuhalefet liderinin konuşturulmaması talimatını verdi. Bu talimatı alan yerel yöneticiler, olaylar çıkması ihtimalinden söz ederek Fethi Bey’e mitingden vazgeçmesini tavsiye ettiler. Fethi Bey durumu Atatürk’e iletmek için telgraf çekmek istediye de telgrafını kabul edecek postahane bulamadı.

Düşünün... Atatürk cumhurbaşkanıdır ama yalnızca bu konumdan dolayı değil, kimliği itibarıyla da Türkiye’nin en güçlü insanıdır. Serbest Cumhuriyet Fırkası onun isteği ve teşvikiyle, üstelik en yakın arkadaşlarını partiye vermesiyle

kurulmuştur ve bunlar herkesçe bilinen gerçeklerdir. Buna rağmen İsmet Paşa bu partiye ve kurucularına meydan okuyabilmektedir...

Acaba bu durum derinden derine bir iktidar mücadelesini mi düşündürmeli, yoksa milletin eğilimlerini tespit sadedinde bir danışıklı dövüşü mü?

Neyse, çaresiz kalan Fethi Okyar, telgrafını İzmir dışından Atatürk'e ulaştırmayı başardı. Atatürk, birer suretlerini, gereğini yapmaları için başbakana, içişleri bakanına ve İzmir valisine gönderdiğini söylediği cevabi telgrafında özetle şöyle diyordu: "Fethi Bey, sen behemahal (mutlaka) nutkunu söyleyeceksin. Ve tesadüf edeceğin herhangi bir engeli bana bildireceksin."

Nihayet miting izni çıktı. Ama bu kez farklı bir oyun tezgahlanmış, Fethi Bey'in konuşacağı kürsünün karşısına bir kürsü daha kurulmuş ve sabırsızlanan kalabalığa Fethi Bey'in ikinci kürsüde konuşacağı duyurulmuştu. Fethi Bey'i dinlemek için o yana gidenler bir sürprizle karşılaştılar: Kürsüde Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt vardı ve İsmet Paşa'yı överek Fethi Bey'i yeriordu.

Bu apaçık bir provakasyondur. Halk kandırıldığını anlayınca çok öfkelenir. Bağırarak durumu protesto etmeye başlar. Bıraksalar bağıra çağıra birinci kürsünün yanına döneceklerdi, ama bırakmadılar. Polis gücü harekete geçti. Kalabalığı itip kakmaya ve coplamaya başladı. Hatta bazıları tabanca çekip halkın üzerine ateş açtılar. Bu ateş sonucu babasıyla mitinge gelen ondört yaşlarında bir erkek çocuk elim bir şekilde hayatını kaybetti. Babası çocuğunu kollarının arasına aldığı gibi Fethi Bey'in yanına gitti: "İşte ilk kurban! Hepimiz yoluna kurbanız, yeter ki sen bizi kurtar." mealinde sözler sarfetti. Olaylar kontrolden çıktı.

Fethi Bey kargaşadan sıyrılıp Ankara'ya döndüğünde şaşkıncıydı. İktidarın kontrolünde yayın yapan tüm gazeteler ağız birliği içinde kendisini suçluyor, "hükümeti istemekle" itham ediliyordu. "Bir fırkanın (siyasi partinin) iktidara geçmek isteğini suç saymanın mantığını anlamak imkânsız. Biz bu par-

tiyi eğlence olsun diye kurmadık, tabii iktidara geçmek istiyoruz.” şeklinde mantıklı demeçler vermeye çalıştı, ama o toz dumanda kimse dinlemiyor, “irticayı yüreklendirmek”le, “halkı inkılaplara karşı kıskırtılmakla”, hatta “cumhuriyete ihanet etmek”le suçlanıyordu. (Başbakan Adnan Menderes ve arkadaşları aynı ithamlar altında asıldı. Demirel, Ecevit, Türkeş ve Erbakan benzer suçlamalarla sürgüne gönderildi ve partileri kapatıldı)

Sonuçta o ve arkadaşları, çok ağır ithamların altında bunalmışlardı. Atatürk'te ise henüz tepki yoktu. Ahmet Ağaoğlu bir kez daha Çankaya'ya çıktı. Atatürk'e şunları söyledi:

– Beni Serbest Fırka'ya siz soktunuz. Mezarıma birkaç adım kalmışken, milleti anarşiye sevk eden sebep olarak görülüyorum. Millete ihanet ettiğim gibi kurtarıcıma da karşı çıktığım suçlaması altındayım. Buna katlanamam. Çekilir, öğretmenlikle meşgul olurum daha iyi.

Atatürk şöyle karşılık verdi:

– Anlıyorum ki sen verdiğim sözden şüphe ediyorsun. Namus sözüm var. Müsterih olun.

Ancak birkaç gün sonra bu hava değişti. Atatürk, kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başına geçip Serbest Cumhuriyet Fırkası ile siyasi mücadeleye girmekten söz etmeye başladı.

Fethi Bey, “Biz sizinle mücadele etmek için parti kurmadık.” diyerek partiyi kapatma kararı aldı (18 Aralık 1930). Böylece Cumhuriyet tarihinin ikinci çok partililik denemesi de hüsrarla sonuçlanmış oldu. Bu tarihten sadece dört gün sonra da meşhur Menemen Olayı patladı.

Kafamızda yakın tarihe ilişkin “acaba”lar uçuşuyor.

ÇOK PARTİLİ DÖNEME NEDEN GEÇİLDİ?

Türkiye’de ilk milletvekili seçimi, 1876 Anayasası ile gerçekleşti. Osmanlı tahtında Sultan 2. Abdülhâmid Han (1876-1909) oturuyordu.

Milletvekili seçimleri 1. ve 2. Meşrutiyet döneminde devam etti. Fakat o dönemde yapılan seçimler bu dönemde yapılanlardan çok farklıydı: Halk müntehib-i sâni denilen ikinci seçicileri seçiyor, onlar da meb'usları (milletvekili) seçiyordu.

Bu tür seçimler, 1. Meşrutiyet döneminde (1877) sakin geçmiş, ancak 2. Meşrutiyet döneminde (1908) bazı İttihatçı fanatiklerin taşlı-sopalı saldırılarına yol açmıştı. Hattâ bu seçimlerin birinde İttihat ve Terakki'ye muhalefete başlayan ünlü şair Rıza Tevfik, irikıymılığına ve pehlivanlığına rağmen dövülüp hastanelik edilmişti.

İstanbul işgali sonrasında dağıtılan Meclis (o zamanki adıyla, Meclis-i Meb'usan) 1920 yılının 23 Nisan'ında Ankara'da toplandı. İstiklâl Savaşı'nı bu ve arkasından gelen İkinci Meclis yönetti.

Zaferden sonra gerçekleşen milletvekili seçimleri ise tek parti sisteminin gerektirdiği şekilde idi. Yani Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) rakipsiz olarak seçime giriyor, illere göre milletvekili listeleri Ankara'da oluşturuluyor, vatandaşa kala kala listeye oy kullanmak kalıyordu.

İlerleyen zaman bu sistemi çürütmüştü. Tek partinin içinden muhalif sesler yükselmeye başlamıştı. Yöneticiler giderek güçlenen itirazlara daha fazla duyarsız kalamazlardı. Zaten dünya çok partili sistemi çoktan benimseyip özümsemiş ve Türkiye'ye baskı yapmaya başlamıştı. Türkiye hür dünya ile bütünleşebilmek için, çok partili sisteme geçmek zorundaydı.

Çünkü zaten deniz bitmiş, gemi karaya oturmuştu...

1930'lu yılların Türkiye'si'nin Urla gibi bir Ege şehrinde dahi açıktan insanlar ölüyordu.

Kefen bezi yokluğunda ölüleri kefensiz gömüp gömeme-yeceklerini soran Taşköprü Müftülüğü'ne Diyanet'ten "Diyanet İşleri Reisi Şerafettin Yaltkaya" imzasıyla, 16.11.1942 tarihli ve 153 sayılı fetva ile bu iş için pamuklu, yünlü, ipekli herhangi beyaz bir bezin kullanılabileceği bildiriliyordu.

Şehir girişlerinde jandarma tütün ve serpuş kontrolü yapıyordu.

Sahilden balık avlamak vesikaya bağlanmıştı.

Ortalama bir memurun aylık maaşı 50 lira olduğu bu dönemde, çağdaşlaşma yolunda 75.000 lira gibi büyük paranlar ödeyerek heykeller dikiliyordu.

Yani İsmet İnönü, iddia edildiği gibi, çok partili sisteme isteyerek geçmedi. Direnebildiği kadar direndikten ve dayanamadığı kadar dayandıktan sonra, ancak başka çaresi kalmayınca sistem değişikliğine razı oldu. Yine de yakın çevresi buna razı olamıyordu. Buraya kadar birlikte geldikten sonra, bizi halkın insafına mı teslim edeceksiniz, diye yakınıyorlardı.

İyi yönetilmeyen halkın, eline geçen ilk fırsatta tek parti sistemini tarihe gömeceğini İnönü de çevresi de biliyordu. Ancak yapabilecekleri hiçbir şey yoktu.

Bu köklü değişikliğin ilk işaretleri Meclis'teki bütçe görüşmeleri sırasında kendini göstermiş, CHP içinde başını Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Yusuf Hikmet Bayur ve Emin Sazak gibi milletvekillerinin çektiği bir muhalefet oluşmuştu. 11 Haziran'da kabul edilen Çiftçiye Topraklandırma Kanunu görüşülürken parti içi muhalefet, sağlam duruşuyla kendini güçlendirdi. Görüşmeler esnasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan "Dörtlü Takrir" olarak demokrasi tarihimize geçen ünlü önergeyi Parti Meclis Grubu'na verdiler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir dünya kurulduğunu, Türkiye'yi yönetenlerin ise yeni dünyayı kavrayamadığını, Türkiye'de ve parti yönetiminde hızlı bir şekilde liberal düzenlemeler yapmak gerektiğini öne sürerek konunun tartışılmasını istediler.

Fakat önerge, 12 Haziran'da reddedildi.

Bu gelişmelerden sonra Menderes, Köprülü ve Koraltan CHP'den çıkarıldılar. Celal Bayar ise önce milletvekilliğinden, sonra CHP'den istifa etti.

DörtlÜ Takrir'e imza atanlar 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi (DP) kurdular (Bugün DP'nin kuruluşunun 61. yıldönümüdür). Celal Bayar genel başkanlığa getirildi.

Yeni parti ekonomi ve siyasette liberal düzenlemeler yapılmasını savunuyordu. DP'ye göre A'dan Z'ye her şey bozuktı ve dünya gelişirken Türkiye yerinde sayıyordu.

DP'nin kuruluşu, ilk günlerde iktidar tarafından hoş karşılanmıştı. Bunu kendine "Millî Şef" dedirten ve kafasında kuyrukları birbirine değmeyen kırk tilkinin dolaştığı varsayılan İsmet Paşa'nın bir oyunu zannedenler de az değildi. Fakat zamanla DP'nin CHP'yi salladığı görülecek, CHP de yeni partiyi anlayışla karşılamaktan hızla vazgeçecekti. Kılıçlar artık çekilmişti.

Baskılar artıyor, DP ise baskılara rağmen geliyordu. Anadolu maya tutmuş, yeni parti benimsenmişti. Parti mitingleri mahşeri kalabalıklara sahne oluyordu. Halk yokluktan, yoksulluktan, kuyruktan, karneden, fukaralıktan, kısacası yılların iktidar partisi CHP'den bıkmıştı.

Ama Demokrat Parti'nin önemli güçlükleri vardı. Her şeyden önce teşkilatlanmasını tamamlamakta zorlanıyordu. Çünkü bazı il ve ilçelerde Demokrat Parti tabelâsını asacak taraftar bulamıyordu. Bulunanlar tek parti memurları tarafından baskı ve şiddet uygulanarak yıldırılıyordu.

Meşhur 21 Temmuz 1946 seçimlerine bu şartlarda girildi.

Yine de CHP özgür bir seçimi göze alamamış, seçim sistemine "açık oy gizli sayım" biçiminde bir garabet sokmuştu.

Bu sistemin gereği olarak oylar CHP memurlarının, jandarmanın ve polisin gözlerinin önünde açıktan kullanılacak, oyların sayımı ise kapalı kapılar arkasında yapılacaktı.

Memurların çoğunluğunun CHP'li olduğu dikkate alındığında bu sistemin istismara ne kadar müsait olduğu görülecektir. Nitekim Demokrat Parti yöneticileri seçimden hemen sonra seçimlere hile karıştırıldığını öne sürdüler ve miting bombardımanına başladılar.

7 Ocak 1947'de Birinci Büyük Kongre'sinde Demokrat Parti, "hürriyet misakı"nı kabul etti. Buna göre anayasaya

aykırı antidemokratik yasalar kaldırılmalı, seçimler yargının denetimine alınmalı, cumhurbaşkanlığı makamı parti liderliğinden ayrılmalıydı. (İsmet İnönü hem cumhurbaşkanı hem de CHP lideriydi. Doğal olarak valiler, kaymakamlar ve nahiye müdürleri CHP'nin il, ilçe ve belde başkanları sayılıyor-du.)

İlk özgür seçim ancak 1950'de (14 Mayıs) yapılabildi. 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti, ezici birçoğunlukla iktidara geldi. Gelir gelmez ezanı aslına çevirdi. Millete mal olmamış kurumları, bu arada halkevlerini kapattı.

Halkevi denince aklıma, ilkokula başladığım yıllarda Rize-Pazar yolunun kıyısına inşa edilirken yarım kalmış taş bina gelir.

“Ne alâka!” demeyin. O taş bina, inşaatı tamamlanamayan bir halkevi idi.

İnşaata 1948 sonlarında başlanmış, 14 Mayıs 1950'de yapılan ilk demokratik seçimde -CHP 1950'ye kadar hiç seçime girmemiş, 1950'den sonra girdiği seçimlerden de hiçbir zaman iktidar olarak çıkmamıştır- iktidara gelen Demokrat Parti, halkın isteği ve desteği ile köyü kavrayamamış “Köy Enstitüleri”nin yanı sıra, halkla bir ilgisi olmayan halkevlerini de kapatmıştı. Bu sebeple taş bina yarım kalmıştı.

Bir de halkevi inşaatında kullanılan kara taşların hikâyesi var. Onu da Bakkal Ömer Dayı'dan dinledim.

Günlerden bir gün jandarma kumandanı ile kaymakam bey köye gelmişler.

– Ahali nerede bakim, diye çıkmış kumandan, artık kaymakamları istikbal etmek yok mu, hepten mi çivisi çıktı bu memleketin?

– Affınıza mağruren kaymakamım, diye büzülmüş Ömer Reis, aceleden kimselere haber veremedik, yoksa haberlendikten sonra istikbale çıkmamak hadlerine mi, adamın ciğerlerini deşerler alimallah.

– Hemen topla öyleyse, cami avlusuna gelsinler.

Ömer Reis yalpalayarak cami avlusuna yuvarlanmış.

Az sonra kahvedeki, iskeledeki ve tersanedeki -o zamanda bölgenin en iyi tersanesi bizim Kalecik İskeleyi'di, kocaman ahşap gemiler yapıldı- tekmil ahali cami avlusuna yığılmış.

El etek faslından sonra, kaymakamın önüne tek sıra dizilmişler. Altı köyün tek bakkalı Ömer Reis, ellerini önünde kenetleyip, ayaklarına bakarak tüm köylüler adına konuşmaya başlamış:

- Habersiz geldiğin için ekmek çıkartamadık beyim, artık bir acı kahvemizi içersiniz...

- Olur, demiş kaymakam, çatık kaşlarının altında belenen gözlerini Ömer Reis'e çevirerek. İçelim bir acı kahvenizi bakalım.

Sandalye ile birlikte kahveleri de koşturmuşlar. Kaymakamla jandarma kumandanı, yan yana konan sandalyelere kurulmuşlar.

Köylüleri ufalaya ufalaya incelemiş kaymakam. Sanki ölçmüş, biçmiş, her birinin değerini kestirmeye çalışmış.

Nihayet üst üste iki fırt çekmişler kahvesinden. Üzerine birer yudum da su almışlar. Kaymakam ağzında birkaç kere döndürdükten sonra guruldatacak yutmuş suyu.

- İmdi gelelim maksad-ı aslimize, diye konuşmuş, size büyük bir müjdemiz var. Angara'da ikamet buyuran millî şefimiz İsmet Paşa hazretleri, altı köyün merkezi olarak, Kalecik köyüne bir halkevi yapılmasına karar vererek sizi şerefliendiriyor. Ne kadar sevinmeniz azdır.

Kaymakamın söyledikleri köylülere pek bir tumturaklı geldiğinden, bir şey anlamamışlar, bu yüzden kaymakama belli etmemeye çalışarak gülüşmüşler.

Gülüşmeleri fark eden jandarma kumandanının hızla ayağa fırlamasıyla,

- Höst dedik, diye gürlemesi bir olmuş, densizlik istemez! Ayrıca da destursuz konuşmak ve gülmek edebe aykırıdır. Bugüne bugün karşınızda devlet var, saygılı olun.

Köylüler koca göbekli, ince kafalı devletin karşısında uflanmış, korkmuş ve susmuşlar.

– Evet, diye söze girmiş kaymakam, sözün özü şu ki Kalecik’e bir halkevi binası yapılacaktır.

Kalecik, gerçekten de altı köyün merkezi. Merkez dedikse, öyle ahım şahım bir yer değil; topu topu bir bakkalı, bir kahvehanesi, bir de camii var. O tarihte henüz ilkokul bile yapılmamış.

Köylü nereden bilecekmiş onca inceliği! Her inceliği, her niceliği sadece kaymakam beyler, belediye reisleri, jandarma kumandanları ve Halkçı (Halk Partisi anlamındadır) önderler bilirlermiş! Ne de olsa okumuş adamlarmış! Ayrıca, söylediklerine göre, halkın iyiliği için çalışıyorlarmış. (Her ne kadar hiç bir iyilikleri görülüyordu ise de!)

– Tamam mı, diye üstelemiş Kaymakam Bey, Kalecik’e yakışacak bir halkevi yapıyoruz!

O devirde, yani 1940’lı yıllarda, hükümet adamına itiraz etmek kimin haddine düşmüş?

“Öncelikle okul yapsak da çocuklarımız okusa daha iyi olmaz mı?” diye sormaya kim cesaret edebilir?

Önce kafalar sallanmış, ardından boyunlar bükülmüş, kaymakam beye derhal itaat edilmiş. Kalecik’in “Halkçı önder”lerinden CHP delegesi Kemal Bey (neden bilinmez, ama CHP’lilerin köylüleri bile “bey” oluyormuş) hemen destek vermiş.

– Siz bilirsiniz kaymakam beyimiz, sağolası İsmet Paşa’nızın ve dahi hükümetimizin kolu uzundur, ne isterse anında yapar. Hükümet-i Cumhuriye’ye âcilen halkevi lâzım olduğuna göre, evvelemirde halkevi yapılacaktır. Daha sonra belki okul da yapılır. Koskoca hükümete neyi ne zaman yapacağını biz mi öğreteceğiz, hâşâ!

– Eh, madem öyle yapılıversin bari, demiş köylü.

Halkevinin, hükümetin kendi bütçesinden yapacağını zan etmişler. Meğer kazın ayağı öyle değilmiş. Meğer kazın iki ayağı, gövdesi ve her bir şeyi köylünün cebinden çıkacakmış.

Kaymakamlık halkevi inşaatının sadece çimentosunu karşılayacak, kalan tüm masraflar halka yüklenecekti.

Kazın ayağı böyle olunca, sorgulamaya başlamışlar halkevinin.

- Ne işimize yarayacak bu halkevi?
- Akşamları toplaşıp medeniyet öğreneceksiniz.
- Medeniyet nedir ki? Nasıl öğrenilir kaymakam bey?
- Kolay, demiş kaymakam; saz, tulum, kemençe eşliğinde oynayacaksınız. Sonracığıma bir erkek bir kadınla karşılaştığında nasıl şapka çıkarmalı, nasıl tokalaşmalı gibi medenî mevzuları da ezberleyeceksiniz.

Kaymakam, köylülerin şaşkın bakışları altında, Gülbahar Hatun'un (Yavuz Sultan Selim'in annesi) yadigarı caminin bahçe duvarını yıktırıp o taşlarla halkevi inşaatını başlatmış. Fakat CHP iktidarının ömrü vefa etmemiş. 1950'nin 14 Mayıs'ında yıkılınca halkevi inşaatı yarım kalmış.

CHP iktidarı yıkılmasaydı, jandarma ve tahsildar baskısı- nı iliklerinde hissederek yarı aç yarı tok yaşayan; suyu, yolu, elektriği olmayan köylüler halkevinde dans ede ede ne güzel medenîleşeceklerdi!

"KURTARICI SUBAYLAR"DAN KURTULMAK

Enteresan! Birinci Balkan Savaşı'nın başında, Avrupa devletleri bir deklarasyon yayınlayarak sınırlarda gerçekleşebilecek hiçbir değişikliği kabul etmeyeceklerini açıklamışlardı.

Ama savaşı Osmanlı Devleti kaybedince ve küçüklü büyüklü Balkan devletleri leş kargaları gibi başına üşüşüp eski efendilerinin yorgun ve yaralı bedeninden parçalar koparmaya başlayınca, (Bulgaristan bizden 25 bin 257 kilometrekare toprakla bu topraklarda yaşayan 984 bin nüfus, Yunanistan 55 bin 919 bin kilometrekare toprakla 1 milyon 859 bin

nüfus, Sırbistan 41 bin 873 kilometrekare toprakla 1 milyon 942 bin nüfus, Karadağ 5 bin 590 kilometrekare toprakla 161 bin nüfus, Arnavutluk 25 bin 734 kilometrekare toprakla 800 bin nüfus apardılar.) sınırların değişmezliği konusunda yayınladıkları deklarasyonu akıllarına bile getirmediler.

Bizim aynı Avrupa ile AB konusunda flört ettiğimizi sık sık düşünmemiz, ama yine de AB konusunda çekingen ve pı-sırık davranmamamız gerektiğini hatırlatarak, konumuza dönelim...

Yakın tarihimize “Babıali Baskını” olarak geçen olay, yukarıda bahsi geçen Birinci Balkan Savaşı yenilgisinden sonra gerçekleşti. Takvimler, 23 Ocak 1913’ü gösteriyordu. Sultan Abdülhamid çoktan tahttan indirilmiş (27 Nisan 1909) ve Selanik’e sürülmüştü. Onun halliyle birlikte memleketin düzeleceği beklentisi çökmüş, her şey çığıırından çıkmıştı. Artık onu tahttan indirenler bile pişmandı. Ama iş işten geçmişti. Vatani kurtarmaya meraklı genç subaylarla onların arkasından koşan heyecanlı aydınlardan oluşan “kurtarıcı” kadro, bırakınız vatani kurtarmayı, mevcudu bile muhafaza edememiş, Bulgarlar Edirne’ye girmişti.

Durum o kadar vahimdi ki vaktiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birlikte hareket eden bazı subaylar, “Halaskâr Zabitân=Kurtarıcı Subaylar” (Bizimkisi de ne vatanmış değil mi, tarih boyunca kurtar kurtar bitmiyor!) teşkilatını kurmuştu. Vatani bu kez İttihatçılardan kurtarmak için bazı subaylar, vaktiyle İttihatçı önderlerin yaptığı gibi, isyan ederek dağlara çıkmışlardı.

Devlet de zaten bu kargaşa ortamında Balkan Savaşı’nı yitirmişti.

Başarısızlığın sorumluluğunu tabii ki İttihat ve Terakki Cemiyeti önderleri üstlenmeliydiler. Ancak başarısızlığı kabul etmek kimse için kolay değildir. İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri için de kolay olmadı. Başarılı olamadıklarını mertçe itiraf etmek yerine, “İktidar tümüyle kontrolümüzde olmadığı için böyle şeyler oluyor.” mazeretine sarıldılar. Nihayet silah zoru ile tüm iktidarı ele geçirmeye karar verdiler.

23 Ocak 1913 günü Kamil Paşa Hükümeti Babıali'de toplantı halindeyken kır bir ata binmiş Yarbey Enver (kısa süre sonra paşa), yanında İttihat ve Terakki'nin keskin nişancı subayları Yakup Cemil (Cumhuriyet döneminde Ankara valiliği yaptı), Mustafa Necip, Mümtaz, Sapançalı Hakkı olduğu halde Sadaret (başbakanlık) önüne geldi. Bu sırada kırk kişilik bir ihtilalci grup da Sadareti sarmıştı. İttihat ve Terakki'nin ağız en iyi laf eden hatibi Ömer Naci ve önde gelen liderlerinden Talat (Paşa) da oradaydı.

Enver Bey, yanında silahşörleriyle Sadarete girdi. Polis ve Sadaret Muhafız Taburu görevlileri Enver Bey'i engelleme hususunda hiç bir harekette bulunmadılar. Sadece bazı subay ve polisler engel olmaya çalıştılsa da keskin nişancı İttihatçılar tarafından vurularak bertaraf edildiler.

Bu arada bir dram daha yaşandı: Silah seslerini duymasıyla birlikte hükümet toplantısını bırakıp koşan Harbiye Nazırı (Milli Savunma Bakanı) Nazım Paşa da vurularak öldürüldü. Oysa Paşa Balkan Savaşı'nın başkomutan vekiliydi. Ne yazık ki bu kimliği gözünü kan bürümüş İttihatçı Yakup Cemil'in (başka bir anlatışa göre de bizzat Enver Paşa'nın) kurşunlarına hedef olmaktan onu kurtaramadı.

O hızla hükümet toplantısını basan İttihatçı Yarbey Enver, "Millet sizi istemiyor, istifa ediniz!" diyerek Sadrazam Kamil Paşa'nın istifasını istedi. Neredeyse kafasına tabanca dayayarak yazdırdığı istifa mektubunu elinden kapıldığı gibi Dolmabahçe Sarayı'na koştu. Sultan Mehmed Reşat hayatından endişeliydi. Durum bildirildiğinde "Peki, öyle olsun, hayırlı olsun!" demekle yetindi. Kamil Paşa Hükümeti'nin istifasını hemen kabul etti. Ayrıca Yarbey Enver Bey'in önerisiyle Mahmud Şevket Paşa'yı hükümeti kurmakla görevlendirdi. Böylece dört yıl evvel 31 Mart ayaklanmasını bastırmak üzere Selanik'ten İstanbul üzerine yürüyen "Hareket Ordusu"nun ünlü komutanı Mahmud Şevket Paşa başbakan oldu. Ve tamamı İttihatçılardan oluşan yeni bir hükümet kurdu.

Fakat ömrü uzun olmayacak, 11 Haziran 1913 sabahı Divanyolu'nda seyreden otomobilinin içinde vurularak öldü-

rülecekti. İttihat ve Terakki iktidarı bunu adeta fırsat bilip bir devlet terörü başlatacak, Bayezid Meydanı'na tekrar seh-paların gölgesi düşecek, İkinci Balkan Savaşı bu sırada yürekleri tekrar yakacak, derken devlet yine İttihatçı önderlerin kahraman olma sevdalarıyla dengesiz vatanseverlikleri yüzünden Birinci Dünya Savaşı'na sürüklenecekti. Gerisi malum...

Özetlersek... Vaktiyle, “memleketi uçurumun kenarına getirdi”ğine inanan genç subaylar, İttihat ve Terakki şemsiyesi altında birleşip önce Sultan Abdülhamid'i tahttan indirdiler (27 Nisan 1909). Onun gitmesiyle işlerin yoluna gireceğini, memleketin kurtulacağını sanıyorlardı.

Büyük bir hata yaptıklarını anlayınca, bu kez eski işbirlikçileri İttihat ve Terakki'ye baş kaldırdılar.

“Halaskâran-ı Zabitan=Kurtarıcı Subaylar” teşkilatını kurdular. Vatani bu kez de İttihatçılardan kurtarmak için dağlara çıktılar.

Osmanlı asırlarında askerler siyasete yüz on civarında müdahalede bulundu. Her müdahalenin arkasından istikrarsızlıklar ve krizler geldi. Fakat hezimetini kimse üstlenmedi, ortada kaldı.

Ne hikmetse müdahalelerin gerekçesi de birbirine benziyordu. Askerler hep “uçurumun kenarına gelmiş vatan”ı kurtarmaya geliyorlardı.

Bu anlamda “Halaskâran-ı Zabitan” grubunun yayınladığı gerekçelerle 27 Mayıs (1960), yahut 12 Mart (1971), 12 Eylül (1980), 28 Şubat (1997), nihayet 27 Nisan (2007) ve hatta son olarak Yargıtay Başkanlar Kurulu'nun 21 Mayıs 2008 tarihli bildirisinde öne sürülen “gerekçeler”in, “amaç” olarak birbirinden farksız oldukları görülmektedir.

Amaç, kişisel tercihler sebebiyle hoşlarına gitmeyen yönetimi, milletin verdiği gücü ters istikamette kullanarak düştürmekten ibarettir!

Bazı subaylar, gidişat iyi bile olsa, öteden beri ülkenin “uçurumun kenarına” geldiğini savunmaları ve “kurtarıcı”lığa soyunmaları ilginçtir.

Osmanlı’dan bu yana, aşağı yukarı yüz on kez “kurtarılmış” olan bu ülkenin hâlâ kurtarılmaya muhtaç olması öteki ilginç noktayı teşkil etmektedir.

Ayrıca yüz on defa uçurumun kenarına gelen bir ülkenin darbelerin hemen arkasından kendini toplaması ve milletin darbelerle zedelenmiş siyasete destek vermesi fevkalade önemli bir husustur.

Bazı subaylar, (yani “Kurtarıcı Subaylar”) 14 Mayıs 1950’de yapılan ilk demokratik seçimde iktidara gelen Demokrat Parti’nin iktidara geldiği gün itibarıyla memleketi adım adım uçuruma götürdüğüne inanıp (bu inancın pekişmesi ezanın aslına döndürülmesidir) 27 Mayıs 1960’da bir darbe yaptılar.

Oysa memleket, tek parti dönemiyle kıyaslanamayacak kadar iyi durumdaydı. Siyaset ilk defa halka indirilmiş, devlet-millet ilişkileri tepeden inme direktifler yerine aşağıdan yukarıya ulaştırılan talepler ve dileklerle şekillenmeye başlamıştı. Kasaba ve köylerde zabıta, jandarma, özellikle de tahsildar korkusu dağılmış, tek parti döneminde sık sık başvurulan baskı ve yasadışı şiddetin yerini anlayış almıştı.

Ekonomik durum da iyiye gidiyordu. 1953-1954’te Türkiye, dünyanın sayılı hububat üreticisi ülkelerinden biri konumuna gelmişti. 1950’ye kadar yüksek yükleme ve boşaltma kapasitesine sahip modern limanlardan, barajlardan, santallerden mahrum olan Türkiye, bu alanlarda büyük atılımlar yapıyordu. 1950’de devlet bütçesinden yatırımlara sadece 260 milyon TL ayrılabilmişken, 1960’ta bu miktar 2 milyar 260 milyon TL’ye çıkmıştı. Yatırımlar tabiatıyla millî gelire yansdı: Türkiye’nin gayrisafi millî hasılası 1950 yılında 10 milyon TL iken, 1960’ta beş misli artarak 50 milyar TL’ye yaklaştı.

Bunun sonucu olarak köylünün ürünü, zenaatkârın emeği değerlendirildi, halkın refah seviyesi arttı ve yüzü gülmeye başladı. Kırsaldan şehre doğru bir nüfus akışı meydana geldi. Şe-

hirlerimizin nüfusu bunun sonucu olarak hızla arttı. Şehirleşme hız kazandı. Ama muhalefet, tıpkı şimdi yaptığı gibi, işlerin çok kötü gittiğini, hattâ durumun ümitsiz olduğunu ilân ediyor, uygulanan ekonomi politikalarını mantık ve bilgiden nasipsiz bir şekilde eleştiriyordu.

İstanbul'da ve Ankara'da açılan yeni yollarla bulvarlar CHP yöneticilerini en çok kızdıran yatırımlardı. Bu kadar geniş yolları kafalarına sığdıramıyor, "Adnan Menderes bu yollara uçak indirecek." diye alay ediyorlardı. Çimento fabrikalarını israf sayıyor, şeker fabrikalarının yapıldığı alanlarda pancar yetiştirilemeyeceğini iddia ediyor, dolayısıyla bu fabrikaların atıl kalacağını söylüyorlardı. Barajlar ve elektrik santralleri konusunda söylenenler ise akla ziyandı: CHP sözcüleri üretilecek elektriğin Türkiye'ye fazla geleceğini, bu fazlalığın toprağa verileceğini ve böylece israf edileceğini öne sürüyorlardı. Muhalefet sözcülerine göre, Başbakan Adnan Menderes "önünü görmek"ten âcizdi. "İrticayı yüreklendirme" dışında bir şey yapmıyordu.

İlk Yabancı Sermaye Kanunu 1954 ilkbaharında yürürlüğe girdi. Bu yüzden CHP Genel Başkanı İsmet Paşa (İnönü) Demokrat Parti iktidarını, "vatanı yabancılara satmak"la suçladı (CHP maalesef hâlâ aynı yerde).

Bütün bunlardan etkilenen bazı genç subaylar DP'yi darbeyle devirmeye karar verdiler. Onlar gördüklerine değil, CHP'nin sözcülerine inanıyorlardı. Onlara göre Türkiye, 1950'den beri yarı feodal bir sisteme girmişti. İktidarda derebeyler vardı! Ülkede siyasi bir keşmekeş mevcuttu! Türkiye uçurumun kenarına getirilmişti! Ülkeyi uçurumun kenarından "köhnemiş politikacılar" değil, "...Atatürk'ün projektör kafasının ışığını almış, Türkiye'yi tanıyan ve Batı görgülü yepyeni bir ekip" kurtarabilirdi.

Bu amaçla cuntalar oluşturuldu.

Bazı subaylar "Halaskâran-ı Zabitan" sendromuyla "kurtarıcı"lığa soyunurken, Demokrat Parti iktidarı zirveyi tutmuş, 1954'te yapılan genel seçimlerde 503 milletvekili ile ezi-ci bir zafer kazanmıştı.

Cuntacıların gözdesi CHP ise yalnızca 31 milletvekili çıkarabilmişti.

Bu durumda halktan umut kesenler cuntalara umut bağladı.

“Halka rağmen halk için” mantığıyla kimi askerlerle sivil-ler el ele verip 27 Mayıs darbesini yaptılar (1960).

Gerek 27 Mayıs darbesiyle gerekse onu izleyen müdahale ve darbelerle belli çevreler milletin seçtiklerini hazmetmek suretiyle millete tahammül edemediklerini gösterdiler.

Anlamakta zorluk çektiğimi itiraf edeyim: Neden bazı çevreler milletin seçtiklerine tahammül edemiyor?

Demokrat Parti’ye tahammül edememişlerdi, darbeyle yıktılar.

Ve bir intikam sendromu içinde, milletin seçtiklerini Yassıada’ya tıkp aylarca maddi ve mânevi işkence uyguladılar.

Nihayet halkın çok sevdiği Başbakan Adnan Menderes’le birlikte iki bakan arkadaşını astılar.

İşin özü, “İrticaya taviz, laikliği ihlâl” suçlamasıydı...

Söyler misiniz, bu işten Türkiye ne kazandı?

Türk milleti ne kazandı?

Türkiye Cumhuriyeti ne kazandı?

Demokrat Parti’den sonra kurulup milletin ak oylarıyla iktidara gelen Adalet Partisi’ne de tahammül edemediler.

“Laiklik karşıtlarına ve irticaya taviz verdiği” suçlamasıyla 12 Mart 1971’de onu da bir darbeyle yıktılar.

Cumhuriyet’in ilk darbesinin (27 Mayıs 1960) aksine, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni kapatmadılar, ama partilere direktif vermek suretiyle siyaseti şekillendirmeye çalıştılar.

Yüzlerce aydına kıyıldı.

Yüzlercesine işkence uygulandı.

Yüzlerce yetenekli siyasetçi, bu manzara karşısında siyasetten soğuyup köşesine çekildi.

Türkiye çok vakit kaybetti.

Siyasi hayatın yanı sıra ekonomik ve sosyal hayat büyük zararlar gördü.

Milletin ferasetine bakın ki Demokrat Parti, ilk genel seçimde, Adalet Partisi adıyla yeniden iktidar oldu.

Malum çevreler tabii ki yine benimseyemediler...

Hazmedemediler...

İçlerine sindiremediler...

Yaptıklarından ders alıp işlerine bakmak yerine, halkla inatlaşma yoluna gittiler.

Ve 12 Eylül 1980’de yeni bir askeri darbe ile Adalet Partisi’ni de devirdiler.

Adalet Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel’i gözetim altına aldılar.

Bu işin de özü “laikliği ihlâl” suçlamasıydı.

Milletten şu veya bu oranda oy almış politikacıları, milletin karşısına hiçbir şekilde çıkmamış insanlar aylarca suçlandı.

Aylarca isnat ve iftira yağdı üzerlerine.

Söyler misiniz, bu işten Türkiye ne kazandı?

Türk milleti ne kazandı?..

Türkiye Cumhuriyeti ne kazandı?

Bu süreçte kurulan yeni partiler, “eskinin devamı” oldukları gerekçesiyle tekrar tekrar kapatıldılar...

Kurucuları veto üstüne veto edildiler...

Yine de millet, darbecilerin onaylayıp işaret ettikleri MDP’de (Milliyetçi Demokrasi Partisi) değil, Demokrat Parti, Adalet Partisi çizgisinin devamı olarak görünen Anavatan Partisi’nde (rahmetli Turgut Özal’ın önderliğindeki) buluştu.

Tabii “kurtarıcılar” onu da beğenmediler.

Ona da “irticacı” damgasını vurdular.

Turgut Özal’a “Takunyahı Başbakan” dediler, laiklik ilkesinin çiğnendiğini defaatle öne sürdüler.

ANAP kadrolarını “irticaya taviz” vermekle suçladılar.

Ama ANAP rahmetli Özal döneminde büyük hizmetler yaptı.

Oysa malum çevrelerin “laiklikten yana” ilan ettiği partilerin iktidarları döneminde Türkiye’ye taş üstüne taş konmadı.

Çivi bile çakılmadı.

CHP’nin her iktidarında açlık, kıtlık, kuyruk, yokluk, yoksulluk ve jandarma korkusu kol gezdi.

Türkiye, mevcut yarım yamalak gelişmişliğini bile, malum çevrelerin “laiklik karşıtı” ilan edip, hattâ “irticacı” saydığı partilerin iktidarı döneminde sağladı.

CHP ve yandaşları yalnızca slogan ürettiler, ideoloji ürettiler.

FRANSIZ ORDUSUNA İMAM

Sene 1847...

Atalarının tahtında Sultan Abdülmecid Han oturuyor...

Sadaret (Başbakanlık) makamında ise Reşit Paşa (Koca) var...

Bir gün Sadaret’e Kaptan Paşa tarafından mühürlenip imzalanmış bir tezkere geliyor...

Kaptan Paşa, 31 Ağustos 1847 tarihli tezkeresinde, Osmanlı donanmasında görev yapan Hristiyan tayfaların, muayyen zamanlarda kiliselerde tertiplenen âyinlere katılmak için izin istediklerini, ancak “dini müsamaha” çerçevesinde verilen iznin istismar edilerek firara (askerden kaçış) dönüştürüldüğünü belirtiyor ve firarların önüne geçilebilmesi için Hristiyan askerleri olan donanmaya ait gemilere papaz tayin edilmesini istiyor.

Böylece hem firara dönüşen bir mazeret ortadan kalkacak hem de Hristiyan bahriyelilerin dini vecibelerini yerine getirebilmeleri sağlanmış olacaktır.

Sadrazam Reşit Paşa, bu isteği olumlu karşılıyor. “Olur” verip imzaladıktan sonra padişaha gönderiyor. Zira isteğin uygulamaya konabilmesi, padişahın tasdikini gerektirmektedir.

Sultan Abdülmecid, Kaptan Paşa’nın talebi ile sadrazamın “olur”u karşısında afallıyor.

“Bre bu nice bir iştir!..” diye gürlüyor.

Belli ki Sultan Abdülmecid, bunun salt dini vecibeleri yerine getirme arzusundan kaynaklanan “masum” bir istek olmadığını düşünmüş, yabancı güçlere, basamak olarak kullanabilecekleri bir malzeme daha vermeme anlayışı içinde hareket etmiştir.

Zaten o tarihte hiçbir dünya devletinde böyle bir uygulama mevcut değildir.

Bırakınız bunu, Osmanlı Devleti’nin tarih boyunca “farklı” dinlere gösterdiği engin müsamahanın Avrupa’da izi bile yoktur...

Pek çok Avrupa devleti, farklı dinlerin kendi bünyelerinde yaşamasına bile izin vermemektedir.

Böyle bir dünyada, “farklı” dinlere mensup insanlara devlette iş verilmesini düşünmek dahi imkânsızdır.

Hâlbuki Osmanlı Devleti’nin, farklı inançlara bakış açısı, Osmanlı ordusunun bünyesinde yer alan Hristiyan askerlerin dini ihtiyaçları için papaz alınmasını teklif edebilecek kadar hoşgörülüdür.

Ne de olsa Osmanlı insanı “hoş görme”nin, Batı insanı ise “hor görme”nin temsilcileridir.

Bu mülâhazalarla Sultan Abdülmecid, tezkereyi “olur” vermeden sadrazama iade ediyor.

Sadrazam, padişah karşısında küçük düşürüldüğünü düşünüp Kaptan Paşa’yı azarlıyor.

Bu konu da burada kapanıyor.

Fransız ordusunda Müslüman asker sayısının artması üzerine, Fransız Milli Savunma Bakanlığı'nın, 12 imama orduda görev verdiğine dair haberi haftalık Le Nouvel Observateur dergisine dayanarak veren gazetelerimizde okuyunca, aklımdan bunlar geçti.

Gerçi yıllardan beri ABD, İngiltere ve Almanya ordularında, Müslüman "din görevlisi" subaylar görev yapıyor. Fakat Fransa başka... Fransa, laiklik ilkesini anayasasına geçirip laikliğe anayasal koruma sağlayan tek Avrupa devletidir. Laikliği daima Türkiye standartlarına yakın ölçülerde (sert laiklik) uygulaya gelmiştir.

Buna rağmen ordusuna mensup farklı inançlardan askerlerin dini ihtiyaçlarını gözardı etmemesi ilginçtir.

Bu yaklaşımıyla en katı laikliğin bile "dinsizlik" olarak anlaşılamayacağını ve inançlı insanların din hizmetlerinden herhangi bir gerekçe (laiklik gibi) ile mahrum bırakılmayacağını tüm dünya ile birlikte bize de göstermiş oluyor.

Fransa'nın bu uygulaması elbette bir "dindarlık" göstergesi değil, laikliğin doğru anlaşılması ve doğru uygulanmasıyla ilgilidir.

Fransız Genelkurmay Başkanlığı, laik devlete yaraşan bir karar almış, daha önce orduda görev yapan Katolik, Protestan ve Yahudi din adamlarının yanına 12 de subay-imam koymuştur...

Çünkü Fransız ordusundaki 440 bin 555 askerin 40 bini Müslümanlardan oluşuyor.

İş bu kadarla da bitmiyor: Askere verilen yemeklerin içindeki malzemeler Musevi, Hristiyan ve Müslüman din görevlileri tarafından denetlenecek...

Yemeklere "haram" malzeme, mesela Müslüman askerlerin yiyeceği yemeğe domuz eti, katılmamasına dikkat edilecek.

Bu arada kara, deniz ve hava askerî birimlerinde, Müslüman askerlerin ibadetlerini rahatça yapabilmeleri için, mes-

citler açılacak. (“Orduda gümüş yüzüklü kimse kalmadı.” diye övünenlerimizin kulakları çınlar mı acaba?)

Bizim ordumuzda da yakın zamana kadar “tabur imamı” ve “alay müftüsü” kadroları vardı.

Bizde “tabur imamı” ve “alay müftüsü” geleneği Yeniçeri Ocağı’ndan önce, Osmanlı askeri teşkilatını “yaya” ve “müsellem”den oluşan birlikler teşkil ediyordu.

Henüz “devşirme” sistemi başlamadığı için, ordu yalnızca Türk ailelerin çocuklarından kurulmuştu. Her askere günde iki akça ücret ödeniyordu. (Tarihçi Neşri’nin bu kaydına göre bizde “profesyonel askerlik” geleneği çok eskilere dayanıyor.)

Zaman, savaş zamanı... Bol şehit veriliyor. Sadece Türk ailelerden asker alınması nüfusun genç ve dinamik bölümünü tırpanlıyor. Kuruluştan itibaren kafa patlatılan, ancak çözüm bulunamayan konu Murad Hüdavendigâr döneminde çözüme kavuşuyor. Buna göre, savaşlarda esir alınan Hristiyan gençler eğitilip yetiştirildikten sonra, orduda görev alacaktır. Böylece Yeniçeri Ocağı doğuyor.

En yaygın rivayete göre, ocağın fikir babası Karamanlı Molla Rüstem ile Çandarlı Halil, isim babası ise Hacı Bektaş Veli’dir. Gerçi Osmanlı kaynakları bu efsanevi izaha itibar etmiyor. Yeni ordu ile Hacı Bektaş Veli’nin ve Bektaşiliğin ilişkisini doğrulamıyor. Zaten Yeniçeri Ocağı, Hacı Bektaş Veli’nin ölümünden (1281-1338) yaklaşık çeyrek asır sonra (1362) kuruluyor.

Bununla birlikte, Orhan Gazi’nin, devlet ileri gelenlerinden bazılarını Hacı Bektaş Veli hazretlerine gönderip dua talep ettiğini, Veli’nin bu talebi kabul ile kendi giydiği elbise-den aba parçaları kesip armağan olarak Orhan Gazi’ye gönderdiğini, bu sebeple yeniçeri kıyafetinin Hacı Bektaş Veli kıyafetine benzediğini kaydetmek lâzım.

Yeniçeri Ocağı, 17. yüzyıl başlarına kadar Osmanlı ordusunun en mükemmel yaya kuvveti idi. Bu tarihten sonra malesef bozulmaya başladı. Çünkü siyasete bulaştı. Devleti yönetmeye kalkıştı. Bu uğurda talim-terbiyeyi bıraktı. Hızla savaş kabiliyetini yitirdi. Bu da ocağın sonu oldu.

Nihayet Sultan 2. Mahmud tarafından 1826'da Ocağın varlığına dramatik bir şekilde son verildi.

Ocak henüz bozulmamışken yeniçeri ortalarında (bölükler) ciddi hocalar görev yapardı. Hocalar yalnızca dini anlamda değil, dünyevi anlamda da Yeniçeri Ocağı'na mensup askerleri eğitir, yetiştirirdi. Her birini i'lâ-yı kelimetullah hedefine kilitler, İslâm'ı yüceltme amacıyla bütünlerdi. O devirlerde her yeniçeri öncelikli hedefini belirlemiş sağlam bir Müslüman ve amaçları doğrultusunda ölümü göze almış sağlam bir askerdі. Bölük yahut tabur imamları savaşlarda askeri yüreklendirici konuşmalar yapar, müjdelayıcı ayetlerle yürekleri zafere ayarlarlardı.

Orta (bölük) imamlarının başında ise "imâm-ı hazret-i ağa", "aga imamı" veya "ocak imamı" denilen "büyük imam" vardı. O da bölük imamlarını zaman zaman bir araya getirip bilgilendirir, yeni bilgilerle donanmalarını sağlardı.

Bu makama, ocaktan yetişen, Orta Cami'deki müderristen ders alan, Ağa Kapısı Camii'nin beş müezzininden en yetkilisi tayin edilirdi. Ocak imamı bu camide namaz kıldırır ve seferlere yeniçeri ağasıyla beraber katılırdı. Yine onunla birlikte ayda bir defa sadrazamı ziyarete gider, bayramlarda da padişahın muayede merasiminde bulunurdu. Yani protokolde önemli bir yeri vardı.

Sonra Sultan 3. Selim tarafından Nizâm-ı Cedîd ordusu kuruldu.

Padişah, yeni kurulan orduda uygulanmak üzere "Levent Çiftliği Kanunnâmesi"ni yayınladı. Buna göre her bölüğe bir imam tayin ediliyor, askerlerden namazlarını cemaatle kılmaları ve "Birgivi Risâlesi" okumaları emrediliyordu.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yerine kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adlı orduya ise şöyle bir eğitim öngörölmüştü:

“Her saf (tabur) için bir mektep açılacak, buralarda her gün Kur’ân-ı Kerîm ve ilmihal dersleri verilecek, neferlerin (erlerin) beş vakit namazı cemaatle kılmaları için her safa birer imam tayin edilecektir.”

Böylece ordu içinde “tabur imamı” geleneği başlamış oldu. Tabur imamı, terfi ettiğinde “alay müftüsü” unvanı alırdı. Alay müftülerinin protokoldeki yerleri “alay emini”nin altında, kolağasının üstünde idi. Bir de Tanzimat’tan sonra kaldırılan “ordu şeyhleri” var ki normal zamanda askerin dini eğitim ve davranışını kontrol eder, savaş zamanında ise askerin moralini yükseltirlerdi.

Çanakkale savaşları sırasında 19. tümen komutanı olarak görev yapan Yarbay Mustafa Kemal, 18 Mayıs 1915 tarihli emrinde şöyle diyor: “Tabur imamları birinci hatta bulunacak ve erlerin manevi kuvvetini arttırarak nihayete kadar cesaretlendirip teşvik edeceklerdir.”

Çanakkale savaşları ile İstiklâl Savaşı’nda çok sayıda “tabur imamı” ve “alay müftüsü” şehit oldu.

Bu yapı bugün devam etmiyor. Ordumuzun bugünkü oluşumunda, tabur imamı ve alay müftüsü yok. Yanılmıyorsam, sadece kadroları duruyor, ama kadrolara atama yapılmıyor!

Oysa Atatürk döneminde de varlıklarını sürdürmüşlerdi. Ayrıca Atatürk, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’ın teklifi üzerine, *Askerin Din Kitabı* (yazarı Ömer Nâsuhi Bilmen) isimli bir kitabın ordu mensuplarına okutulmasına izin vermişti.

Neyse...

Bölüm 4

Tarih Okumaları



TARİHLE ÖVÜNMEK

“YAVUZ BAHADİROĞLU, Osmanlı tarihini hem övüyor hem de onunla övünüyor.” şeklinde eleştiren dostuma bir soru: Neden övmeyeyim, övünmeyeyim?

Tarih bir milletin hem beyni hem de yüreğidir. Aynı zamanda tarih, milletlerin hafızasıdır. Bu yüzden ABD, hiç yoktan kendisine tarih uydurdu ve uyduruk tarihini o kadar abarttı ki sığır çobanlarını (kovboylar) kahraman yaptı...

Topraklarını (emek ve emeklerini) korumaktan başka suçları olmayan Kızılderilileri haksız ve suçlu, Kızılderililerin yüzyıllardan beri yaşadıkları toprakları silah zoruyla işgal eden beyazları ise haklı ve mazlum yaptı.

Ve bu uyduruk kahramanlık hikâyelerinin üzerine bir imparatorluk inşa etti. Yani biz, gerçekçi görünmek için, büyük bir tarihi mirası inkâr mı edelim?

Dönem dönem haksızlıklar yapılsa bile, bütünü içinde adalet, merhamet ve medeniyet parlayan bir oluşu yok mu sayalım?

Unutmayalım ki kalabalıklar ancak tarihi köklerinde “millet” olabilirler! Ve tarihi olgularda ancak kendilerini bulabilirler. Aksi takdirde yürekler kurumaya başlar.

Tarihimizi yokluğa mahkum etmek isteyenler, galiba yüreklerimizi kurutmaya çalışıyorlar. Siz kendi varlığınızı tarihsel boyutlarıyla bulduğunuz topraklara inşa etmezseniz, başkaları topraklarınıza göz diker...

Nitekim bazılarının tarihten günü ayırma aymazlığı komşularımızın iştahını kabarttı. Yunanistan, uzun zamandır hem Bizans'ı hem de Pontus'u diriltme çabasında. Olayı yeni nesillere de mal edip canlı tutmak için şiirler ve efsaneler uyduruyor. İstanbul merkez olmak üzere Teselya, Makedonya, Batı Anadolu, Ege adaları, Trakya ve Trabzon'a kadar olan bölgeyi kuşatan “Megalo İdea” (Büyük Fikir-Büyük Yunanistan) projesine adım adım yürüyor.

Ermenistan, Anadolu'nun doğusunu apararak Büyük Ermenistan olmaya çalışıyor. Soykırım yalanını çıkarıp dünya parlamentolarına kabul ettirmek suretiyle hayallerine uluslararası dinamizm kazandırmaya çalışıyor.

İsrail'in Arz-ı Mev'ud'u (vadedilmiş topraklar) bir yandan Tarsus'u, öte yandan Urfa'yı kapsıyor!

Bulduğumuz coğrafyada rüyası, hayali, emeli, hedefi, kısaca ütopyası olmayan tek millet, maalesef biziz!

Misak-ı Milli sınırları içine kapanmış, kâh laiklik-başörtüsü kâh şeriat-tarikat kavgalarında kendimizi tüketiyoruz.

Kimi entellerimiz de gayesizliğimize tuz biber ekercesine tarihi karalıyor. Halbuki tarihsizlik, talihsizliktir. Tarihten kopmuşsanız, geleceğe ulaşamazsınız.

Övme ve övülmeye gelince...

Şeyh Edebali'nin “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın!” tavsiyesine harfiyen uyan Osmanlı Devleti'nin insan merkezli yapılanmasıyla övünmeyeceğiz de insanımızı tümüyle sınırlayan modern yasakçılığımızla mı övüneceğiz?

Yıldırım Bayezid'in şahitliğini reddeden Bursa Kadısı Emir Sultan'la, Yavuz Paşidah'a, “Hükmü çiğnersen billahi

hâlline fetva verir, ümmeti senin gibi hüküm dinlemez bir padişahın şerrinden kurtarırım!” diyen Şeyhülislâm Zembilli Ali Cemali Hoca ile övünmeyeceğiz de; “Siz emredin paşam, biz kitabına uydururuz!” diyen ve milli iradeyi mahkemeye veren darbe şakşakçısı hukukçularla mı övüneceğiz?

Fatih Sultan Mehmed’e, “Ayağa kalk, hasmınla yüzleşeceksin!” emrini veren ilk İstanbul Kadısı Sarı Hızır Çelebi ile övünmeyeceğiz de, “Sizi buraya tıkan kuvvet böyle istiyor!” diyen Yassıada yargıcıyla mı övüneceğiz?

Ayasofya Kilisesi’ni “şehit hakkı” olarak camiye dönüştüren şuurla övünmeyeceğiz de onu kimliksizliğe mahkum etmekle mi övüneceğiz?

Fatih’in Bizans halkına inanç, ibadet, kıyafet, seyahat ve ticaret özgürlüğü tanıyan “amanname”siyle övünmeyeceğiz de kendi insanının bile kılık kıyafet tercihine saygı duymayan dayatmacılığımızla mı övüneceğiz?

Yavuz’un gösterişten uzak sadeliğiyle, Kanuni’nin hazinesi tepeleme altınla doldurmasıyla, Sultan IV. Murad’ın siyasete bulaşmış orduyu kışlasına döndürüp eğittikten sonra Bağdat Fatihî yapmasıyla övünmeyeceğiz de demokrasiye müdahalelerimizle, yasaklarımızla, yasakçılarımızla, insan hakları ihlallerimizle, borçlarımızla, korkularımızla mı övüneceğiz?

Tüm tarih bizimdir. Övünülmesi gereken bölümleriyle övünür, eleştirilmesi icap eden yerlerini eleştiririz...

Bizi ancak yüreği ve mayası bizden olanlar anlar...

OSMANLI’YA SALDIRMANIN ANLAMI

İdeolojik çerçeveden tarihe bakanlarla gençlerimizin tarihe ilgisini ideolojik saplantılarına aykırı bulanların tarihimizden utandıklarını söylemeleri sürpriz değil.

Bakıyorlar ki onca karalamaya rağmen, Osmanlı’ya gençlerimizin ilgi ve sevgisi artıyor.

Tarihe ilişkin kitaplar yüksek tirajlara ulaşıyor.

Bu yüzden bazı çevreler gizli düşmanlıklarını açığa vuruyorlar, iftiralarını televizyon ekranlarına taşıyıp ölçsüz ve endazesiz biçimde ceddimize saldırıyorlar. Biliyorlar ki tarihin içinden dine giden bir yol vardır. Çünkü Osmanlı tarihini inşa edenler, kible yürekli insanlardır. Onlarla ancak kibleye yürünür. Müfteriler işte bu bağı koparmaya çalışıyorlar. Tarihten ve tarihi kişiliklerden duyulan rahatsızlığın özünde böyle bir olgu yatıyor.

Biri suret-i haktan görünüp ciddi ciddi şunu teklif ediyordu: “Fetih yıldönümlerini kutlamayalım, çünkü Yunanlılar inciniyor.”

Kendi ceddini ve milletin toplumsal köklerini incitmekte bir mahzur görmeyen zihniyetin, Yunanlılarla Rumların üzerine titremesi anlaşılır bir şey olmasa gerektir.

Zaten biz fetih yıldönümlerini Yunanlılara düşmanlık olsun diye kutlamıyoruz. Sadece tarih içindeki başarılarımızı güncelleyip çocuklarımızı diri tutmaya çalışıyor, onları toplumsal köklerine karşı daha duyarlı bireyler olarak yetiştirmek istiyoruz.

Bu tavrımızın Yunanlı komşularımızı rahatsız edeceğini sanmıyorum. Çünkü kutlamaların formatında Yunan’a hakaret yoktur. Onun yerine, büyük fethi inşa eden insana, o insanın imanına ve ruh dünyasına vurgu vardır. Bundan rahatsızlık duyan varsa duysun! Ona bakarsanız biz de Yunanistan’ın ve Kıbrıs Rumlarının Bizans Patriğini “ekümenik” ilan etmelerinden ve her ziyaretinde patriği Bizans bayraklarıyla karşılamalarından rahatsızlık duyuyoruz. Ayrıca İstanbul’u merkez alıp Trabzon’a kadar sarkan “Büyük Yunanistan” hayalinden de rahatsızlık duyuyoruz. Keza İstanbul üstüne uydurdıkları ve ders kitaplarına da koydukları bizi aşağılayıcı şiirlerden de rahatsızlık duyuyoruz!

Üstelik bizim fetih münasebetiyle anlattıklarımız “tarih” (çoğu Hıristiyan tarihçilerin de anlattığı bilgiler), onların anlattıkları ise “iftira”dır. İftira ile tarih karşılaştırılmaz. Yozlaşmış, yabancılaşmış küçük bir entel azınlık hariç, bu milletin tarihinden asla utanmadığı da herkesin malumudur.

Bu tarihten rahatsızlık duymak için, milletimizin yüreğine yabancılardan daha fazla yabancılaşmış olmak gerekiyor.

Yavuz Sultan Selim karşısında Şah İsmail'i tutmanın başka nasıl bir izahı olabilir? Şah İsmail "Türkmen"miş, şiirlerini Türkçe yazıyormuş, Yavuz ise şiirlerini Farsça yazıyormuş, bu yüzden Şah İsmail "daha bizden biri" imiş!

Olmayan insafla vicdanlarını imdada çağırarak değilim. Şu kadarını söyleyeyim ki Şah İsmail neyi nasıl yazarsa yazsın, dini siyasete alet ederek fiilen Anadolu'yu bölüp parçalamak isteyen biriydi. Bu suretle Anadolu birliği bozulacak, inançlar birbirine girecek, sonuçta Anadolu zayıflayacak ve zaman içinde Avrupa'ya lokma olacaktı.

Şah İsmail Safevî, sırf şiirlerini Türkçe yazıyor diye benimsenmeli, Anadolu içlerine saldığı "casuslar"ıyla Anadolu halkının yüreğini paramparça etmesine izin mi verilmeliydi?

O zaman ortada Osmanlı Devleti kalır mıydı? Osmanlı Devleti'nin kalmadığı yerde Türkiye Cumhuriyeti kurulabilir miydi? Tarihin temellerini oymaya çalışan Osmanlı düşmanlarının aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin köklerini yolmaya çalıştıklarını artık görmek lâzım.

Şunu da görmek lâzım ki tarihimiz yalnızca bir "zafer tarihi" değil, aynı zamanda bir "medeniyet tarihi", bir "hürriyet tarihi" ve "adalet tarihi"dir. Münferit bazı hatalar müstesna tutulacak olursa, tarihimizde milletimizin yüzünü kızartacak hiçbir şey yoktur.

Sırf dinleri farklı olduğu için Hristiyanları arenalarda aslanlara paralatırken, zevkten dört köşe olup zafer çiğhıkları atan biz değiliz! (Bugünkü Avrupalıların ataları Roma despotlarıdır.)

Yahudileri eşiktekinden beşikteğine kadar tek tek avlayıp toplama kamplarındaki ölüm odalarında gaz vererek zehirleyen ya da fırınlarda yakarak katleden biz değiliz! Kendisi gibi inanmayanları ve düşünmeyenleri canlı canlı kuyulara atıp üzerlerini kapatan biz değiliz!

Milyonlarca insanın öldüğü iki dünya savaşını çıkartan biz değiliz. Dresten'i fosfor bombalarıyla yakıp otuz beş bin

çocuk ve kadını yataklarından çıkamadan öldüren biz değiliz! Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki isimli kentlerini, içindeki çocuklarla birlikte iki atom bombasıyla tarihten silen de biz değiliz.

Pek çok milletin tarihiyle karşılaştırıldığında güneş gibi parlayan tarihimizle ve o tarihi yapan ecdadımızla tabii ki övünüyoruz...

Şu söylediklerimizi, "geçmişe mazî derler" tekerlemesine kurban etmek isteyenlere de peşinen hatırlatalım ki biz geçmiş hayal kurmak için değil, onun hatalarından ders, iltişamından hız ve ilham alarak geleceği kurmak için anıyor ve arıyoruz.

İNSAN BİRAZCIK DÜŞÜNÜR...

"Profösör" unvanını ideolojisinin emrine vermiş biri ile televizyonda tartışmak zorunda kalıp hiçbir şey anlamadığını fark edince, (bunu benden birkaç yıl sonra televizyoncular da anlamış olmalı ki artık ekranlarda gözükmüyor) "Böyle cahil kalmak için özel eğitim mi aldınız?" diye sormak zorunda kalmıştım.

Osmanlı'nın bilim, teknoloji, özellikle de kitaptan kopuk yaşadığını, yıldıznamelerle hayatına yön verdiğini, eşeğin kuyruğuna bakıp hava tahmini yaptığını, kendi çağına göre son derece ilkel kaldığını, hatta çok övündüğümüz mimari alanda bile Avrupa'nın gerisinde olduğunu yazan bir yazara da Çallı İbrahim'in bir sözünü hatırlatmak zorundayım:

"Bu kadar cehalet ancak tahsil ile mümkündür!"

İnsan birazcık düşünür... Düşünür ki Osmanlı, 22 milyon kilometrekare yüzölçümlü devasa bir coğrafyaya dağılmış, tabir caizse yetmiş iki buçuk milleti, asırlar boyu, ilmi ve tekniği olmadan büyük bir maharet, liyakat ve kabiliyetle nasıl yönetmiştir?

İnsan birazcık düşünür... Düşünür ki dünyanın en güzel ve güzide mimari eserlerinden Tâç Mahal'i, yine dünyanın en büyük kubbesini taşıyan Gül Künbed'i, dünyanın en zarif

minareleriyle süslenmiş Selimiye Camii'ni, Budapeşte'deki hamamları, Mogadişu'da 17. yüzyılda inşa edilip bugün hâlâ kullanılan kanalizasyon şebekesini, 1880'lerde Taif'te kurulup bugün dahi yararlanılan tuzlu su arıtma tesislerini, acaba ilim ve teknoloji fakiri Osmanlı nasıl inşa etmiştir?

İnsan birazcık düşünür... Düşünür ki Copernicus'dan (Kopernik) yüz küsur sene önce tarih ve coğrafya alanlarında önemli eserler veren ve *Acaib-ul Mahlukaat* adlı eserinde dünyanın yuvarlak olduğunu vurgulayan Rükneddin Ahmed'in, ayrıca Piri Reis'in, Katib Çelebi'nin, Hacı Halife'nin eserleri değersiz oldukları için mi, Osmanlı Devleti'nde yayınlanır yayınlanmaz Batı dillerine çevrilmiş ve yüzyıllarca Batı üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur?

İnsan birazcık düşünür... Düşünür ki Matrakçı Nasuh Bey gibi hem büyük bir matematikçi, silah uzmanı, kartograf, ressam, tarihçi, hem de "sancak beyi" (tümgeneral rütbesine karşılıktır) olan "komple donanımlı" birini Cumhuriyet döneminde yetiştirebildik mi?

İnsan birazcık düşünür... Düşünür ki dünyada ilk kez su ve musîki sesini ruh hastalıklarının tedavisinde kullanan, ayrıca da ruh ve sinir hastalıkları konusundaki üstünlüğünü 19. yüzyıla kadar tartışmasız koruyan ve çiçek aşısını da bulan Osmanlı'ya "ilim, teknik, kitap düşmanı" diyebilmek mümkün müdür?

İnsan birazcık düşünür... Düşünür ki "ilimden, kitaptan nasipsiz" denilen Osmanlı, daha 1465'te Amasyalı Sabuncuoğlu Şerafeddin Efendi'yi yetiştirmiştir. Şerafeddin Efendi'nin kaleme aldığı *Cerrahiyye-i İfthaniyye* isimli büyük eseriyle birlikte diğer tıbbî araştırmaları, Batı dillerine çevrilip yüzyıllarca üniversitelerde temel kitap olarak okutulmuştur.

BATI'YA ÖRNEK OLDUK

Fatih'in kurduğu ve öğrencisi olduğu Sahn-ı Seman Medreselerinde okutulan cebir dersleri, ancak 15. yüzyıl sonralarından itibaren Venedik Üniversitesi'nden başlayarak Pado-

va, Bologna ve Floransa Üniversitelerinde ders kitabı olmuştur.

Bırakınız önder dönemleri, Osmanlı, sarsıntıya düştüğü dönemlerde bile yıldız isimler yetiştiren bir anlayışın temsilcisidir. Buna Takıyyüddin Efendi (İstanbul Rasathanesi müdürü) ve târihçi Naîmâ gibi pek çok örnek verilebilir...

Francesco Berlinghieri isimli Floransalı bir coğrafyacı, 1480'de yayınladığı eserini "Avrupa'nın En Büyük İlim Himayecisi ve En Büyük Hükümdarı Sultan Mehmed'e, yani Fâtih'e ithâf etmişti.

Kaldı ki tarihi yapıları incelediğimiz zaman hemen hemen bütün büyük binaların yanında muhakkak bir de kütüphane bulunduğunu görüyoruz...

Kitaba değer vermeyen bir millet neden kütüphane yapar?

Kimse unutmasın ki bilime, bilim adamlarına ve bilim tahsil eden öğrencilere devlet bütçesine tahsisat koyan ilk hükümdar Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'tır.

Osmanlılar bunu aynen tevarüs etmiş ve uygulamışlardır.

BİRKAÇ ÖRNEK

Osmanlı Devleti'nin henüz kuruluş aşamasında bulunduğu Sultan 1. Murad ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde bile ilim baş tâcıdır. Özellikle tıp alanında önemli eserler vücuda getirilmiştir. Murad bin İshak tarafından derlenen *Havass-ül Edviyye* ile Ali bin Abbas'ın *Kamil-üs-Sinaat-üt-Tıbbiye'si* (yahut *Kitab-ül-Melik'i*) anılmaya değer.

Bu eser İbni Sina'nın *Kanun'u* ortaya çıkıncaya kadar, doğu hekimliğinin temel kaynağıdır.

Bu devrin en tanınmış hekim-yazarlarından biri de Hacı Paşa adıyla meşhur Celaleddin Hızır'dır. Geçirdiği bir hastalık yüzünden tıbbı merak duyarak büyük bir hekim olmuştur.

Tıbbı dair eserlerinin başında *Şifa-ül-eskam ve Deva-ül-alam* adındaki eseri gelir. Kitap dört ana başlık altında top-

lanmıştır. Birinci başlıkta tıbbı dair genel bilgiler verilir; ikinci başlıkta yiyecek ve içecekler, bazı basit ilaçlar anlatılır; üçüncü başlıkta hangi organlarda ne tür hastalıkların ürediğı ve dördüncü başlıkta bütün vücudu kapsayan hastalıklar anlatılır.

Daha o tarihte beyin, baş, göz, kulak, burun, mide ve yemek borusu hastalıklarından bahs eden *Zahire-i Muradiye* isimli eserin sahibi Mukbilzade Mümin ise bu devrin sonlarına doğıru, Sultan 2. Murad döneminde yetişmiştir.

Önemli eserlerinden ikincisi *Miftahü'n-Nur ve Hazainü's-Surur*'dur. Yazar teşrih ve sağık bilgisinden kısaca bahsettikten sonra, göz hastalıklarını ayrıntıları ile işlemektedir.

MATBAANIN GECİKMEŞİ MESELESİ

Şimdi, matbaanın gecikmesi bahanesiyle Osmanlı'yı "ilim ve teknolojiye kapılarını kapatmış, okuma-yazma bilmeyen cahil bir kuru kalabalık" şeklinde göstermeye kalkışanlara birkaç sorum var:

Matbaa gelmeden önce Osmanlı'da kitap yazılmıyor muydu?

Matbaa geldikten bu yana (1727 Temmuz başları) 278 sene geçti. Bu süre zarfında bilimsel ve teknolojik seviyemiz nereye yükseldi? Gazete, dergi, kitap satışları ne durumda?

Matbaadan önce de Avrupa'da pek çok Türkçe kitap basılıp Osmanlı Devleti'nde serbestçe satılıyordu, ama fazla ilgi görmüyordu. Ancak bu ilgisizliğin sebebi kitap düşmanlığı değil, kitap bolluğıuydu. Sadece İstanbul'da doksan bin kâtip (Comte de Marsigli'nin verdiğı rakam) durmadan kitap yazıyordu.

Osmanoğulları o kadar kitaba dosttular ki Avrupa'da yayınlanan önemli eserler hızla Türkiye'ye getiriliyor, üstelik bunlar padişah huzurunda okunuyordu.

Osmanlılarda bunlar olurken Avrupa'da bırakınız halkı, asilzadeler arasında bile okuma-yazma bilenlerin oranı yüz-

de on, on beşi geçmezdi. Ünlü manastırlardaki rahiplerin çoğu da okuma-yazma bilmezdi.

Osmanlı, kendisi gibi inanmayanlara hak ve adalet dağıtırken de Avrupa mezhep farkı yüzünden Ortodokslara, Katoliklere ve eline fırsat geçtikçe Yahudilere eziyet ediyordu.

Bu zulmü örneklemeye ihtiyaç olduğunu hiç sanmıyorum. Sadece 1492'den sonra İspanya'da Müslümanlara ve Yahudilere yaptıklarını hatırlamak yeterlidir.

NEREDEN ÇIKTI BU "KIZIL SULTAN"?

İngiliz *The Guardian* gazetesi yazarlarından Timothy Garton Ash, Osmanlı Devleti'nin çöküşünden sonra Ortadoğu'nun fitili ateşlenmiş bir barut fıçısına dönüştüğünü ve sürekli ne savaşla ne de barışla çözümlenebilecek girift sorunlar ürettiğini belirtip, "Bazen Osmanlı'yı yeniden canlandırmak gerektiğini düşünüyorum." diye yazınca, bizim geçmişi-ne kör, Batı'ya göbekten bağlı medyamız, Sultan 2. Abdülhamid'den belki ilk kez sitayişle söz etmek zorunda kaldı.

Sürekli olarak ifrat ve tefrit arasında tüketilen Sultan Abdülhamid Han, böylece, savaş gündemine de girmiş oldu. Zaten gerek Filistin'de gerekse Irak'ta "şok ve dehşet operasyonu"na sahne olan toprakların büyük bir bölümü padişahın tapulu malıdır, ancak sonradan hazineye devretmiştir.

Anlaşılan, bize öğretilenin aksine, Sultan Abdülhamid, son derece ileri görüşlü, başarılı ve vatansever bir padişahmış. Ki tarih boyunca her türlü çıkar çatışmasının odağını teşkil eden Ortadoğu'yu tam otuz üç sene sulh ve sükûn içinde yönetme becerisini göstermiş.

İşte bu yüzden Filistin üstüne dini, millî ve ekonomik ütopyaları olan Yahudilerle "Büyük Ermenistan" rüyası gören Ermeniler ve onlara yandaş olan Batılı devletlerin hışmına uğradı. Ona "Kızıl Sultan" dediler. (Sultan 2. Abdülhamid, isabetli öngörülerini sayesinde aldığı tedbirlerle Ermeni ve Yahudi emellerini etkisizleştirince, Ermeni asıllı Fransız tarihçisi Albert Vandal, Ermeni isyanlarını ustaca bastırmayı

bilen padişaha “kan dökücü” anlamına gelen, “Le Sultan Rouge” (Kızıl Sultan) demiş, bizdeki Abdülhâmid düşmanları da bunu havada kapmıştır.

Halbuki tarihe dost ya da düşman kimliğiyle değil, gerçeği arama amacıyla gidilir.

ÖLMEYİ TERCİH ETMEK

Öncelikle şunu belirtmeliyim ki Sultan 2. Abdülhâmid hiç bir zaman “Kızıl Sultan” lâkabını hak etmedi. Bediüzzaman’ın ifadesiyle o, şartlar gereği belki müstebit, ama müşfikti. Otuz üç sene süren padişahlığı şefkatinin delili olarak tarihin tescili altındadır. Ki otuz üç senede sadece üç-dört âdi suçlunun idam cezasını tasdik etmiş, kendisini öldürmek için arasına bomba koyan Ermeni suikastçılar dahil, şahsına karşı cürüm işleyen suçluları dahi affetmiştir. Midhat Paşa, Yıldız Mahkemesi’nde Sultan Abdülâziz’i katletme suçundan idama mahkûm edilmişken ve başta Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa olmak üzere, pek çok devlet ileri geleni bu hükmün infazını padişahıtan rica etmişken, sadece Taife sürmekle yetinmiştir.

Sultan Abdülhamid’e “Kızıl Sultan” denmesinin sebepleri çok sorulduğu için, konuyu biraz geniş tutmakta sanırım fayda var.

İngiltere ve Rusya, “Vilâyât-ı Sitte” denilen ve o dönemin idari haritasına göre Erzurum, Van, Bitlis, Diyar-ı Bekir (Diyarbakır), Mamuret-ül Aziz (Elazığ-Harput) ve Sivas’tan oluşan, (bugünkü idari yapıya göre Erzincan, Ağrı, Hakkâri, Muş, Siirt, Mardin, Malatya, Bingöl, Amasya, Tokat illeri diğer illere eklenecek) topraklarda azınlık olarak yaşayan Ermenilere kültürel özerklik verilmesini, bu konuda Osmanlı Devleti’nin bir ıslahat programı yapmasını istiyorlardı.

Bu teklifle huzuruna çıkan Almanya elçisine karşı Sultan Abdülhamid:

– Ermeniler hiçbir vilayette ekseriyeti teşkil etmiyorlar, diye kükredikten sonra, varlığını ortaya koyuyor, cümlesini

şöyle bitiriyordu: Şarkî (Doğu) Anadolu'yu muhtariyete (bağımsızlığa) götürecek böyle bir ıslahatı kabul etmektense, ölmeyi tercih ederim!" (Yavuz Bahadıroğlu, Resimli Osmanlı Tarihi, Nesil Yayınları; İ.H. Danişmend, Tarihi Hakikatler, c.2. s. 102, Tercüman Yayınları)

İş bu cevap, Büyük Ermenistan rüyası görenlerle, yürekleri Ermenilerden yana vuranların gözünde, Abdülhamid Han'ı, Kızıl Sultan yapıverdi.

DR. THEODOR HERZL'İN HERZELERİ

İşin bir de "Yahudi cephesi" var...

Macar asıllı Yahudi yazar Dr. Theodor Herzl, ideolojisi siyonizm olan, ırkçı bir Yahudi devleti kurmak istiyordu. Bu amaçla Yahudi zenginlerinden para toplayarak ilk Milli Yahudi Bankası'nı kurdu. Banka yeteri kadar zenginleşince de bir heyet oluşturup Sultan 2. Abdülhamid'i ziyaret etti. Filistin'i Yahudilere vermesi halinde Osmanlı Devleti'nin tüm dış borçlarının kendileri tarafından ödeneceğini söyledi.

Sultan Abdülhamid öfkeyle ayağa fırladı ve şöyle kükredi:

"Dünyanın bütün altınlarını verseniz, memleketimin bir karış toprağını satmam!"

Bu şahane cevap üzerine Yahudiler de Sultan Abdülhamid Han'a Kızıl Sultan diyenlerin korosuna katıldılar.

Daha sonra ise Abdülhamid Han'ı tahttan indirmeye çalışanları her anlamda destekleyerek intikam aldılar.

Vaktiyle padişahıtan Filistin'i isteyen Yahudi Dr. Theodor Herzl'in yanında bulunan Selanik milletvekili Emanuel Karasu, her nasılsa, Sultan Abdülhamid'e tahttan indirildiğini bildirecek heyetin içinde yer almayı başardı.

Sultan 2. Abdülhamid'in, Dr. Herzl'e verdiği red cevabının intikamını almaya gelmişti. Onu tahttan indirmek için tezgahladığı onca oyunun meyvesini toplayacaktı.

Tahttan indirildiğini tebliğe gelen heyetin içinde Emanuel Karasu'yu fark eden Sultan Abdülhamid Han'ın benzi attı. Acı acı gülümseyerek heyete sitem etti:

“Hepsini anladık da bu herifin aranızda ne işi var? Bunu anlayamadık!”

İDARÎ DEHÂ

Sultan Abdülhamid, otuz üç yıllık saltanatı boyunca kuşkusuz pek çok hata yaptı. Ancak bu hatalarından ne biri ne de bütünü, kendi çocukları tarafından Kızıl Sultan olarak anılmayı hakkettirecek kadar büyük değildi.

Kendisinden sonra Osmanlı Devleti’nin düşürüldüğü duruma bakınca, politik dehâsı kendiliğinden zaten ortaya çıkar.

Memleketin başına Meşrutiyet görüntüsü altında Sultan Abdülhamid dönemini bile mumla aratan bir istibdat çöreklenmiş, siyasi cinayetler dönemi açılmış, İttihat ve Terakki Cemiyeti denilen acemiler korosu yüzünden imparatorluk çökmüştür.

Vaktiyle Sultan Abdülhamid’i tahttan indirmeye çalışanların çoğu, tabutunun arkasından gözyaşı dökmüş, padişaha bombalı suikast düzenleyen Ermeni teröristi öven meşhur filozof Rıza Tevfik bile “Abdülhamid’in Ruhaniyetinden İstimdad” başlıklı bir mersiyeye yazmıştır. Yer darlığından dolayı sadece birkaç kıtasını yayınlıyorum:

*Târihler ismini andığı zaman
Sana hak verecek, ey koca sultan;
Bizdik utanmadan iftira atan
Asrın en siyâsî padişâhına.
Pâdişah hem zâlim hem deli dedik
İhtilâle kıyam etmeli dedik;
Şeytan ne dediyse, biz ‘beli’ dedik
Çalıştık fitnenin intibahına.
Dîvâne sen değil, meğer bizmişiz
Bir çürük ipliğe hülyâ dizmişiz.*

*Sade deli değil, edepsizmişiz
Tükürdük atalar kiblegâhına.*

RODOS FETHİNDEN GÜNÜMÜZE BİR TUTAM IŞIK

Temelde barışçı bir insanım. Şovenist, faşist, yahut emperyalist yönüm yoktur. Buna rağmen zaman zaman eski topraklarımızı hatırlayıp iç çektiğim olur.

Dile kolay... Bir zamanlar Karadeniz, Ege ve Akdeniz'deki bütün adalara, bütün sahillere, Ortadoğu ve Balkanlardaki bütün topraklara; kısacası bugün üzerinde 25 civarında devletin bulunduğu yaklaşık yirmi milyon kilometrekare büyüklüğündeki dev coğrafyaya hükmediyorduk...

Bunları unutursak eski gücümüzü ve gücümüzden güç almayı da unuturuz. İşte o zaman aşağılık duygusu içinde tükenir gideriz. Bir milletin geleceğini geçmişi belirler. Tarihçilerimizin siyaset ve sosyolojiye ilgisizliği, tarihin gelecek üzerindeki belirleyiciliğinin görmezden gelinmesine yol açtı.

Ama bilmemiz gerekir ki geleceğin temelinde geçmiş var. Günceli yaşarken çoğunlukla ihmal ettiğimiz geçmiş, farkında olsak da olmasak da güncel olayları etkilemeyi sürdürür.

Bu sebeple tarih, güne ve geleceğe malzeme verir. Cevdet Paşa boşuna mı tarih bilmeyen siyasetçiyi pusula okuyamayan kaptana benzetmiş, “ikisi de gemiyi karaya oturtur.” diyerek tarihe dikkat çekmiştir?

Şunu da eklemeliyim: Tarihi olgular bugüne ışık tutar. O ışıktaki her şey daha net ve açık görünür. Bu sayede daha isabetli değerlendirmeler yapılabilir.

Misal isterseniz, çok var. Bunlardan biri de 02 Ocak itibarıyla gönüllerimizde yıldönümünü kutladığımız Rodos'un fethidir (1523).

Korsanlardan ve hırsızlardan oluştuğu için, Yavuz Padişah'ın çok haklı olarak "Hırsız Adası" dediği Rodos Adası, neredeyse tüm Akdeniz'i kontrol ediyordu.

Rodos şövalyeleri, özellikle Mısır'ın fethinden sonra önem kazanan ticaret yollarını kesiyor, hac yolunu tıkıyor, kutsal topraklara gitmek için yola çıkan Osmanlı vatandaşları esir edilip işret sofralarına hizmetkâr yapılıyordu.

Rodos şövalyeleri Trablus, İskenderiye, Kahire, Limni, Sakız gibi adalarla sahillere sokuluyorlardı. Bütün bunlara bir dur denmeliydi.

İstanbul hocaları hac yolunun emniyetinin sağlanamamış olmasından sık sık yakınmaya başlamışlardı. Hatta bazıları çok ileri gidip bu konuda Sultan Süleyman'ı eleştiriyor, "Padişah kocadı, dirayetini kaybetti, sefere çıkamıyor; ümmet-i Muhammed bu yüzden hacca gidemiyor." şeklinde oldukça sert eleştiriler getiriyorlardı. Hocalar özgürdü!

(Hatırlayın ki "demokratik cumhuriyet" Türkiye'sini yaşadığımız bir dönemde, cuma hutbeleri tek kaleminden çıkıyor. Laik Türkiye Cumhuriyeti devletinin bir kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından onaylandıktan sonra, cuma hutbesi olarak camilerimizde okunuyor...)

(Bir bakıma hatibin özgür iradesine ambargo konuyor! Bu da yetmiyor, zaman zaman camilere muhbirler yerleştiriliyor. Çizgi dışına çıkan hocaların hizaya getirilmesi için ihbar müessesesi işletiliyor. Ama Mutlakîyet Dönemi dediğimiz dönemde, İstanbul hocaları özgürdü. Gözlenmekten, izlenmekten, atılmaktan, itilmekten korkmadan istedikleri gibi konuşabiliyorlardı.)

(Yol emniyetini yeterince sağlayamadığından bahisle, Kanuni Sultan Süleyman gibi bir padişaha veryansın edebiliyorlar. İnsan hak ve hürriyetleri açısından, sizce hangi Türkiye daha özgürlükçü?)

(Mutlakîyet Türkiye'si mi, Cumhuriyet Türkiye'si mi?)

Elbette padişah camilerde yapılan konuşmalardan anında haberdar olmaktadır, ama kendisini eleştirdiği için hiçbir

hoca hakkında soruşturma açmayı aklının köşesinden bile geçirmemektedir.

Çünkü insanların, özellikle âlimlerin susturulduğu bir ülkenin büyüymeyeceğine inanmış, Peygamber-i Âlişan Efendimizin âlimlere verdiği değeri özümsemiştir.

Ne de olsa o, meşhur âlimlerden İbn-i Kemal'in atının ayaklarından fırlayan çamura bulanmış kaftanını tabutunun üzerine örtülmesini emreden, böylece Osmanlı devlet geleneğinin âlimlere verdiği üstün değeri çevresine gösteren Yavuz Sultan Selim'in oğludur.

Rodos seferinin özünde, vaktiyle Cem Sultan'ı kandırıp kullanan şövalyelere hadlerini bildirmek, deniz ticaretini rakipsiz kontrol etmek ve Anadolu savunmasını garantiye almak gibi siyasi sebeplerin yanı sıra böyle dini bir sebep daha var.

Doğu Akdeniz havzasıyla Boğazlar bölgesine uzanan geçiş noktasında bulunan Rodos Adası, tarih boyunca Romalıların, Bizanslıların ve Saint Jean (Sen Jan) şövalyelerinin idaresinde kalmıştır.

Osmanlılar, İstanbul'un fethinden sonra Anadolu'nun savunması açısından önem arz eden Rodos'a yönelmişlerdir. İlk olarak Fatih Sultan Mehmed, adayı kuşatmış, fakat ele geçirememiştir. 2. Bayezid, kardeşi Cem'in Papalığa sığınmasından dolayı Rodos'la dost geçinmek zorunda kalmış ve adanın fethine yönelik ciddi bir teşebbüste bulunmamıştır.

Böylece sıra Kanuni Sultan Süleyman'a gelmiştir.

Kanuni, seferin serdarlığına (başkomutanlık) ikinci vezir Mustafa Paşa'yı tayin etti. 300 harp ve 400 nakliye gemisinden meydana gelen donanmanın başına ise Barbaros Hayreddin Paşa'nın yanında yetişen meşhur amiral Kurdoğlu Muslihiddin Reis'i getirdi.

Kendisi de 16 Haziran'da kapıkulu ve eyalet askerleriyle birlikte, İstanbul'dan yola çıktı. Kütahya yoluyla Marmaris'e, oradan da gemilerle Rodos'a çıktı (28 Temmuz).

20 bini aşkın şehidin kan bahası olarak nihayet Rodos fet-hedildi. Hac yolu açıldı. İstanbul hocalarının padişaha yöne-lik eleştirisi de ortadan kalktı.

Anlıyor musunuz ey bizi yönetenler?

ESKİ ISLAHAT FERMANI İLE YENİ UYUM YASALARI

Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde, devleti yeniden aya-ğa kaldıracak sihirli reçete arayışları yoğunlaşmıştı...

Ama her türden arayış, kaybedilen değerlerin kaybedildiği yerde aranması halinde sonuç verir. Halbuki Osmanlı aydı-nının arayış türü, Nasreddin Hoca'nın, ahırda kaybettiği yü-züğü avluda aramasına benziyordu.

Kendi içlerinde kaybettikleri büyüklüğü Avrupa'da ara-mak, ahırda kaybedilen yüzüğü avluda aramak gibi bir gara-betti.

Bu durum, zaman içinde bozulup çözülen kurumları yeni-leyecek yöntemlere kafa yormak yerine, bünyeye uyup uy-madığına bakmaksızın her şeyi Batı dünyasından kopya edip uygulama anlayışını getirmişti. Tabii devletlüler bu sürece girinceye kadar devletin pek çok yenileşme sürecinden geç-mesi gerekmişti. Her süreç arta kalan değerleri biraz daha törpülemiş, tanınmaz hale getirmişti.

Sultan 2. Mahmud'la başlayan yenileşme, 1839'da ilân edi-len Tanzimat'la birleşti, Islâhat Fermanı'yla pekişti -özellikle dinin formel kurallar üzerinde etkinliğinin azaltıldığı kırılma noktası Islahat Fermanı'dır- ve Batılılaşma sendromuyla bü-tünleşerek geleneksel kültürün canına okudu...

Bu süreç, Osmanlı'da yaşayan gayrimüslim azınlıklara ta-nınan haklar itibarıyla, Batı tipi laik yönetim anlayışına geçi-şin de ilk adımıdır.

Sırasıyla 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu, 1856'da Is-lahat Fermanı ve 1860'ta Sultan Abdülaziz Fermanı...

Tümü, devletin çöküşünün sosyal, tarihsel, toplumsal ve ekonomik sebepleri araştırılmadan, bazı Batı kuruluşlarını

taklit etmekle yeniden diriltilebileceği düşüncesinin ürünüdür.

Halbuki tam tersi olmuş, yenileşme hareketleri, daha ziyade azınlıkların hakkını hukukunu garanti altına almıştır.

Ülkenin asıl sahibi ise gidişattan kuşkulanmıştır. Sonuç olarak toplumla devletin arası açılmış, millet ekseriyetini oluşturan Müslümanlar hem devlete hem de azınlıklara küsmeye başlamıştır.

Ayrıca toplum şuuru geleneksel İslâmi anlayışla Batılılaşma-laikleşme arasında müthiş bir bocalamaya düşmüş, en geniş anlamıyla bir toplumsal şuur bölünmesi yaşanmıştır.

Dolayısıyla daha büyük sorunlar çıkmış, farklar, farklılıklar derinleşip büyümüştür.

Netice itibarıyla Batı'ya endeksli hiç bir ıslahat fermanı, devletin çözülüş ve çöküşünü durduramamış, topluma millî bir dinamizm kazandıramamıştır.

Tabii ıslahat ihtiyacı, durup dururken kendiliğinden ortaya çıkmadı. Aslına bakarsanız, Osmanlı Devleti ekonomik açıdan Batı'nın imkânlarına muhtaçtı. Bu yüzden Batı'ya hoş görünecek bazı düzenlemeler yapmaya mecburdu...

Ekonomisi ve sosyal kurumları bu duruma düşmüş bir devlet, muhtaç olduğu yardımı, ancak Batılı devletlere istediklerini vererek alabilir. (Şimdi de öyle değil mi?)

Batılılar Osmanlı Devleti'nden neler mi istiyorlardı?

– Öncelikle Hristiyan azınlığa tam bir din ve mezhep özgürlüğü sağlanacak; okul, kilise ve hastahane gibi binaların tamiri yapılacaktı.

– Müslümanlarla gayrimüslimler kanun önünde eşit olacaktı.

– Patrikhanede yeni meclisler kurularak bu meclislerin aldığı kararlar Osmanlı Devleti tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecekti.

– Devlet hizmetlerine, okullara, askerlik görevine bütün uyruklar eşit olarak kabul edilecekti.

– Vergiler eşit alınacak, iltizam usulü kaldırılacaktı.

– Yabancılar da Osmanlı Devleti sınırları içinde mülk sahibi olabileceklerdi.

Ayrıca Batılı devletlere bazı imtiyazlar tanınacaktı.

Bu imtiyazlar sayesinde Osmanlı topraklarına giren yabancı sermaye ve yatırım, sahip olduğu imkân ve güçle yerli sanayii büyük ölçüde öldürdü. Böylece Osmanlı Devleti hem kendi bünyesindeki azınlıkların hem de yabancı devletlerin kontrolü altına girdi.

Güya Avrupalı devletler Osmanlı Devleti’nin içişlerine karışmayacaklardı. Bunu Paris Antlaşması’yla taahhüt etmişlerdi. Tabii sözlerinde durmadılar ve Islahat Fermanı’yla azınlıklara verilen hakların kâğıt üzerinde kaldığını bahane ederek Osmanlı Devleti’nin içişlerine sürekli karıştılar. (Şimdi de böyle mi diyorsunuz?)

Son bir benzerlik daha...

Tanzimat ve Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere sağlanan yeni imkânlar sonrasında misyonerler cirit atmaya başladı. (Herkesin dinini yaşaması ayrı, insanları reklam ve propaganda ile kandırıp dinlerinden ayırmak ayrıdır.) Batılı misyoner teşkilatları hem Müslüman Osmanlılar hem de Osmanlı Hristiyanları üzerine yoğunlaştılar. Müslümanlara Hristiyan olmaları telkin edilirken, Hristiyanlara siyasi telkinatta bulunuluyor, devlet aleyhine geçmeleri isteniyordu.

Aynı süreç hâlâ işliyor mu dersiniz?

SON PADİŞAH

16 Mayıs, Sultan Vahideddin’in ölüm yıldönümüdür (1926). Bu münasebetle padişahlığından ve ölümünden kısaca bahsetmek istiyorum.

Sultan Vahideddin, hiç kuşkusuz en çok tartışılan padişahlardan biridir. Ona hain, büyük vatansever, âlim ve de zalim diyen de vardır...

Kimilerine göre o, İstiklal Savaşı’mızın gerçek organizatörü, kimilerine göre de Kurtuluş Savaşı’mızı hezimete uğrat-

mak üzere kurulan Yeşil Ordu fikrinin mimarıdır. Yani tam anlamıyla iki arada bir derede kalmış bir padişah'tır.

Bu da normal... Zira yakın tarihimiz, tarihsel zemininde değil, siyasal zeminlerde tartışılıyor. Ve öyle bir hava veriliyor ki Sultan Vahideddin haklı çıkarsa Mustafa Kemal haksız çıkacak, Sultan Vahideddin haksız çıkarsa Mustafa Kemal haklı çıkacak! Bu anlayış içindeki kitleler Atatürkçüler ve Vahdettinciler diye bölünüyor! Sonra da taraflar başlıyorlar yeni bölünme odakları icat etmeye: laikler-şeriatçılar, cumhuriyetçiler-hilafetçiler, çağdaşlar-mürteciler...

Tabii bu son derece yapay bir bölünmedir. Yıllardır yapay bölünmelerde gücümüzü tüketen kavgalar üretiyoruz. Bu kavgalar yüzünden çağı ıskaladık ve maalesef Kıbrıs Rum Kesimi'nin bile gerisinde kaldık.

Yani yapay bölünmelerde ürettiğimiz kavgaların faturası çok ağır oldu. Tarihi yapan insanları tokuşturarak, güç, ideoloji ya da şahsi gelecek inşa etmeye çalışanlar, hepimize büyük zararlar verdiler.

Halbuki tarih bir bütündür ve içindeki tüm isimler tarihimizi inşa eden isimlerdir. Tarihçinin, takım tutar gibi, bunlardan bazılarını tutup bazılarını tutmaması, bazılarını dost bazılarını düşman olması ve onları kullanarak tarihle kavgaya tutuşması diye bir şey olamaz. Bu tarihçinin görevi değil, yalnızca ideoloji simsarlarının işidir! Tarihçi, tarihe belgelerin ışığında bakmakla mükelleftir.

Sultan Mehmed Vahideddin, 4 Temmuz 1918 tarihinde atalarının tahtına oturdu. Daha tahta oturduğu gün, Birinci Dünya Savaşı'nın korkunç sonuçlarıyla karşı karşıya kaldı. Aradan dört ay bile geçmeden uğursuz Mondros Mütârekese imzalandı (30 Ekim 1918). Ardından Osmanlı toprakları İtilâf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlandı.

Kasım 1918'de İngiliz ordusu Musul'a girdi. 1920 yılının 16 Mart'ında da Müttefik donanması İstanbul'u işgal etti. Yunanlılar İzmir'i, İtalyanlar Güney Batı Anadolu'yu, Fransızlar da Güney Anadolu'yu aldılar. Osmanlı ordusu ortadan

kaldırıldı. Silahları depolara kilitlendi, kapılara İngiliz nöbetçiler dikildi.

Yalnızca padişahın şahsını korumak için, yedi yüz kişilik “maiyyet-i seniyye kıtası” silahlıydı. Onu da padişah, Ayasofya çevresine mevzilendirip, Ayasofya’ya çan takmaya kalkışacak İngiliz askerlerine -böyle bir söylenti çıkmıştı- karşı camiye savunmayla görevlendirdi. Belli ki padişah, Ayasofya’nın cami kimliğinin korunmasını, kendi varlığının korunmasından daha fazla önemsiyordu.

Başta İstanbul olmak üzere tüm ülke, işgalin yakıcılığını ve yıkıcılığını yaşamaya başlamıştı. (Şunu vicdan borcu olarak hemen belirtmeliyim ki başkent İstanbul işgal edildikten sonraki gelişmelerden padişahı sorumlu tutmak haksızlık olur. Çünkü her hareketi kontrol ve müthiş bir baskı altındadır. İngiliz donanmasının tüm toplarını saraya yöneltmiş olarak Dolmabahçe’de demirli olduğunu unutmayalım. Buna rağmen Sultan Vahideddin, Anadolu’nun galip devletler arasında bölüşülmesini öngören Sevr Antlaşması’nı imzalamamıştır.)

Padişah, işgal altındaki İstanbul’dan vatanın kurtarılma-yacağını biliyordu. Bu yüzden Anadolu’ya gitmeyi düşündü, ancak İngilizler, Anadolu’ya geçip bir hareket başlatması halinde İstanbul’u Rumlara teslim edeceklerini söylediler. Bu katliam demektir. Böylece Anadolu’ya geçme fikrinin önü tıkandı. O da güvendiği komutanları Anadolu’ya göndermeye karar verdi. Almanya ve Avusturya seyahatinde kendisine eşlik ederken yakından tanıdığı yaverlerinden Mustafa Kemal’i bu karar çerçevesinde saraya çağırdı ve dedi ki: “Paşa paşa! Şimdiye kadar devlete çok hizmet ettiniz. Bunları tarih yazacak. Ama asıl şimdi yapacağınız hizmet hepsinden mühim olabilir: Siz devleti kurtarabilirsiniz! Cenab-ı Allah muvaffak etsin.” (Osmanlı arşivlerinden başka, kendisi de bir Atatürkçü olan araştırmacı Murad Bardakçı’nın yayınladığı *Şah Baba* isimli eser de konuyu bu şekilde aktarıyor.)

Masrafları için bir miktar para verdi, işgal kuvvetlerinden izin aldı ve “Çürük müydü, sağlam mıydı?” tartışmalarında

kavgalar ürettiğimiz meşhur Bandırma Vapuru'yla Anadolu'ya gönderdi. Böylece İstiklal Savaşı'mız başlamış oluyordu.

İstiklal Savaşı zaferle sonuçlandıktan sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, 1 Kasım 1922'de hilafet ile saltanatın ayrıldığını ve saltanatın kaldırıldığını bir kanun ile kabul ve ilan etti. Vahideddin Han'ın adı hutbelerden kaldırıldı. İstanbul ve Anadolu basınında aleyhinde yazılar çıkmaya başladı.

Bu arada saray nazırlarından (bakan) ve meşhur Osmanlı gazetecilerinden Ali Kemal Bey, bazı kimseler tarafından İzmir'e kaçırılarak linç edildi. Bu olay, Sultan Vahideddin'in Ankara'daki havayı sezmesine yardımcı oldu. Ankara, saltanatın devamını istemiyordu.

Bu durumda Sultan Vahideddin, hem yeni kurulacak olan Cumhuriyet'e zorluk çıkartmamak hem de öç alma sendromuna düşenlerden halife sıfatını korumak için, 17 Kasım 1922'de, Malaya isimli bir İngiliz savaş gemisiyle İstanbul'u terk etti.

Sultan Vahideddin'in neden İngiliz donanmasına ait Malaya isimli bir savaş gemisiyle yurt dışına gitmek durumunda kaldığını kavrayabilmek için, o devrin Meclis'indeki hâkim havaya bakmak gerekiyor.

Buyurun, tarih 3 Mart 1924... Yer Türkiye Büyük Millet Meclisi...

Rize Milletvekili Ekrem Bey kürsüde... Hilafetin kaldırılmasının gerekliliği konusunda bağıra bağıra şunları söylüyor: "Efendiler! Millete hizmet etmiş, tarihimizde, birçok sadrazamlar gösterebilirsiniz. Fakat padişah göstermek için müşkülât çekersiniz. Bunların tahta bağlı olmalarının sebebi yalnız menfaat, ihtiras... Bundan ibarettir. Türk milletinin bu kadar geri kalmasına sebep padişahlardır... Bu padişahlar bidayet-i saltanatlarında hiçbir şey yapmamışlardır... Bu tarihi (yani Osmanlı tarihini) yukardan aşağı tetkik ederseniz, hep cinayet, şahsi ihtiras görürsünüz..."

“Sultan Fatih’ten mi bahsedeceksiniz? Benim gözümün önüne, onun, sırf bir arzusu için, en kıymetli sadrazamımız olan Mahmud Paşa’yı katlettirmesi geliyor... Devri baştan aşağı cinayettir... Mazisi cinayetlerle dolu ve Türk milletine hizmet etmemiş bulunan bu aile...” (İkinci Meclis Zabıt Ceridesi, cilt 7, s. 31’den özet olarak)

5 Kasım 1922’de Ankara’da 101 pâre top atılarak saltanat kaldırılmış, o andan itibaren Sultan Vahideddin’in padişahlığı zaten sona ermişti. Bu durumda yurtdışına kaçan Sultan Vahideddin değil, vatandaş Vahdettin’dir!

İlk durağı Malta oldu. Oradan Melik Hüseyin’in daveti üzerine Mekke’ye gitti. Hicâz ve Mısır’a uğradıktan sonra, İtalya’nın San Remo kentine yerleşti. Kiraladığı bir villada, yakın maiyetiyle yaşamaya başladı. O sırada İtalya Kralı Emanuel, padişaha bir yaveri aracılığıyla şu teklifi yaptı:

“Ülkenin muhtelif yerlerinde saraylarımız var. Zat-ı âlile-rinin ikameti için, nerede oturmak istiyorlarsa orada derhal bir saray verilecektir. Ayrıca, yüksek müsaadeleriyle, Zat-ı şahanenin emrine her ay takdir buyuracakları miktarda bir meblağ tahsis edilmiştir.”

Sultan Vahideddin bu teklifleri münasip bir lisanla ve teşekkür ederek reddetti. Oysa yurt dışına çıkarken, emrinde hazineler olduğu halde, şahsi parasının ve hanedan armasının dışında tek kuruş almamış, -bu konuda muhalifleri iftira atmaya bile cesaret edemediler- okumak üzere hazine daire-sinden aldığı kıymetli bir kitabı dahi makbuz mukabili iade ettikten sonra yurt dışına çıkmıştı. Millet malına bu kadar hassastı...

Bu hassasiyeti yüzünden kısa süre içinde parasız kalacak, hanedan armasının üstündeki kıymetli taşları söküp sattırarak bir süre daha yaşayacak, böyle bir zaruret içinde yaşarken bile İtalya kralının teklifine benzer tüm teklifleri geri çevirecekti.

Hâlâ “Müslümanların Halifesi” unvanını taşıdığına inandığı için, kimseden karşılıksız bir ikram kabul etmiyordu. Bir gün, para işlerine bakan Fahri Bey, bu tavrını eleştirdi:

– Bu kadar ikramı reddediyorsunuz. Herhalde mutfağınızda kuru soğan dahi kalmadığını bilmiyorsunuz, dedi.

Bunun üzerine Sultan Vahideddin ağlamaklı oldu:

– Fahri Bey, dedi, maiyet-i seniyemde bulunmaya mecbur değilsiniz. Bu hayat size zor geliyorsa ayrılınız. Ben Müslümanların halifesi sıfatıyla bir gayrimüslim hükümdarın ihsanını kabul edemem.

16 Mayıs 1926 tarihinde San Remo’da vefat ettiğinde şehrin kasaplarına, bakkallarına ve sair mağazalarına önemli miktarda borçları vardı. Alacaklılar, padişahın öldüğünü duyunca koşup alacaklarını istediler. Aksi gibi hiç kimsede borçları ödeyecek kadar para yoktu. O zaman da cenazesini haczettiler...

Bu, sözün tam mânâsıyla bir hicran ve hüsrân sayfasıdır. Hatası sevabıyla Osmanlı Devleti’ni yönetmiş bir “halife-i rûy-i zemin”in cenazesi, gurbet ellerde ortada kalmıştı. Çocukları hıçkırarak ağlaşıırken, ona ücretsiz hizmet eden adamları, derin acılarını içlerine atarak, para bulmak için sağa sola koşturuyorlardı. İsteseler elbette İtalya hükümetinden gereken parayı alabilirlerdi, ama gayrimüslimlerden sağlığında almadığı yardımı, ölümünden sonra alarak ruhuna ihanet edeceklerini düşünüyorlardı.

Başka çare kalmayınca, arka kapıdan cenazeyi kaçırdılar. Selahaddin Eyyûbî Türbesi’ne defnetmek üzere, vasiyeti gereği Şam’a götürdüler. (Daha sonra Suriye ve Mısır Müslümanlarından toplanan parayla padişahın borçları kuruşuna kadar ödendi.) Ama adı geçen türbede yer kalmadığından, Yavuz Sultân Selim Camii haziresine defnedildi.

Öldüğü güne kadar, gelip giden herkese Türkiye’den haberler soruyor, Cumhuriyet’in kurucuları hakkında ileri geri konuşmaya yeltenenleri sert bir hükümdar bakışıyla susturup “Onlar bizim paşalarımızdır. Gıyaplarında konuşulmasını arzu etmeyiz.” diyor, “Saltanat ve sarayın yıkılması önemli

değildir, önemli olan milletin kurtulmuş olmasıdır.” şeklinde konuşup şükrediyordu.

Bugünkü Cumhuriyet Türkiye’sine yakışan, Sultan Vahideddin’den Şair Nazım Hikmet’e kadar, gurbette kalan değerlerinin cenazelerini ülkeye getirmektir.

SÜRGÜN HÂNEDAN

Malum... 23 Nisan 1920’de Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti kuruldu. İstanbul’da ise Sultan Vahideddin vardı. İstanbul zaten işgal altındaydı ve padişahın varlığı sembolik anlamda sürüyordu. İnisiyatif Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin elindeydi.

Yine de rejimin gerçek karakteri henüz belirginleşmemişti. Belirsizlik Mudanya Mütarekesi imzalanıncaya kadar sürdü. Vatan topraklarının büyük bölümü işgal altında iken, muhtemelen, Türkiye Büyük Millet Meclisi, rejim tartışması açmak istemiyordu. O takdirde cephelerde “halife-i ruy-i zemin” için savaştığına inanan insanların yüreği çözülebilir, moral güç çökebilirdi. Ancak Mudanya Mütarekesi’nden sonra rejim konusu Ankara’da kapalı kapılar ardında seslendirilmeye başlandı.

Saltanat kaldırılacaktı, ama bunun bir bahanesi olmalıydı. O bahane kendiliğinden geldi: İtilaf Devletleri, Lozan’da toplanacak Barış Konferansı’na hem Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini hem de Osmanlı hükümetini davet etmişlerdi. Sadrazam Tevfik Paşa, TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa’ya çektiği telgrafta, Ankara ile İstanbul arasındaki ikiliği kaldırmayı ve barış müzakerelerine birlikte katılmayı teklif etti.

Mustafa Kemal Paşa teklifi reddetti. Ankara ile İstanbul arasındaki ikilemin devletin yeniden yapılanmasını engelleyeceğini düşünüyordu. Ona göre ikilemin ortadan kalkması saltanatın ortadan kalkmasıyla mümkündü. Zaten saltanat, 20 Ocak 1921’de kabul edilen Anayasa’daki “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” prensibi ile bağdaşmazdı.

Yakın arkadaşlarıyla konuştu ve seksen imzalı bir tasarı ile Büyük Millet Meclisi'ne saltanatı kaldırma teklifini sundu. Meclis'te bu hususta fikir ayrılığı vardı. Bazı milletvekilleri millet için tarihi kıymeti olan saltanatın en azından sembolik anlamda devamını savunuyorlardı. Bir kısmı da "Saltanat zaten bitmiştir, bitmiş bir şeyin sembolik olarak devamına gerek yoktur." görüşündeydi.

Tedrici bir geçiş öngörüldü. Buna göre saltanat hilafetten ayrılacak, saltanat kaldırılıp hilafet sürdürülecekti.

Meclis'teki sert müzakerelerden sonra tasarı Teşkilatı Esasiye, Şer'iyye ve Adliye Komisyonu üyelerinden meydana gelen karma bir komisyona verildi. Bu komisyonun başkanlığına Kırşehir Meb'usu Hoca Müfit Efendi seçildi. Konu görüşülmeye başlandı.

Karma komisyondaki üyelerin çoğu hilafetin saltanattan ayrılamayacağı görüşündeydiler. "Hilafet saltanattan koparlrsa güçsüzleşir, İslam dünyası nezdindeki itibarını yitirir." diyorlardı.

Görüşmelerin bir yerinde Mustafa Kemal Paşa bir masanın üzerine çıktı: "Efendiler" diye bağırdı, "saltanat bitmiştir. O kalkar mı kalkmaz mı diyenler kelleleriyle oynuyorlar. Sizin vazifeniz kalkmış olan saltanatın formülünü bulmak. O kadar."

"Formül beş dakikada bulunuverdi." (İsmail Habib Sevük, 29 Ekim 1953, *Cumhuriyet* gazetesi) Ve saltanat hilafetten ayrıldı. (1 Kasım 1922)

Sultan Vahideddin artık padişah değil, sadece halife idi. Fakat kendisine Ankara'dan öyle ürkütücü ve incitici haberler gelecekti ki hayatını ve hilafetini kurtarma telâşıyla atalarının yurdunu terk edecekti (17 Kasım 1922).

Meclis, Abdülmecid Efendi'yi halife olarak atadı. Ama bu da uzun sürmeyecek, kısa bir süre sonra "halifenin padişah gibi davrandığı" gerekçe gösterilerek tüm hanedan mensuplarından "bir gece içinde" ülkeyi terk etmeleri istenecekti.

İşte buna ilişkin talimatın bir gazetede yayınlanmış şekli:

“Osmanlı hanedanının bütün erkekleri bugün akşama kadar hudutlarımızı terke mecburdurlar. Malum olduğu gibi bunların bir kısmı dün muhtelif yerlere gitmişler, bir kısmı da bugün gitmek üzere kalmışlardır. Hanedan azası önce gidecekleri yerleri tespit ettikten sonra polis müdürlüğü gidecekleri memleketlere kadar aile biletlerini almış ve harcırahlarını vermiştir. Polis Müdür Muavini Kamil Bey ayrıca hanedan azasının her birine birer senet mukabilinde bin lira (125 sterlin) vermiştir.”

“Vali Haydar ve Emniyeti Umumiye Müdürü Muhittin Beylerin verdikleri izahata göre bu alelhesap verilmiş bir miktar olup bir müddet sonra gidenlere ihtiyaçlarını temin etmek üzere para gönderilecektir.” (*Akşam* gazetesi, 7 Mart 1925)

Tabii o para hiçbir zaman ellerine ulaşmadı. Yurt dışında geçerli bir meslekleri olmadığı için de (hanedana mensup erkeklerin hepsi askerdi) ser sefil oldular.

Bugün için, en azından mezarlarının Türkiye'ye nakli, bize büyük bir imparatorluk armağan etmelerine karşılık, sürgünde ölmeye mahkum ettiğimiz hanedana karşı tavrımızı biraz olsun hafifletebilir.

Bir hanedan ki kurduğu devletle bizi en az beş yüz sene zirvede tutmuştu, buna karşılık paylarına sürgün düştü. Yaban ellerde geçinebilmek için kamyon şoförlüğü, oto tamirciliği, seyyar satıcılık, garsonluk, hatta mezar bekçiliği yaptılar...

Öldüklerinde ise kendi ülkelerinde bir mezar yerini dahi çok gördük de Hristiyan mezarlıklarında, haçların gölgesinde yatmalarına göz yumduk.

KAYBETTİKLERİMİZDE KAYBOLDUK

Biz, Amerika gibi ya da bazı aşiret devletleri, muz cumhuriyetleri gibi köksüz değiliz. Bu devletin temelleri bir kaç yüz sene önce atılmadı. Bazı redd-i mirasçıların iddia ettiği gibi de, seksen doksan sene kadar önce oluşmadık...

Biz asırlara sığmayan haşmetli bir tarihin mirasçarıyız. Büyük ve köklü bir milletiz.

Yanışlar yapmadık mı? Yaptık elbet. Ama tarihin hiç bir döneminde insanları horlamadık. Zayıfları ezmedik. Muhtaçlara sırt çevirmedi. Hiçbir millete, gücümüzle kuvvetimizle kendimizi, kendi kültürümüzü kabul ettirmeye kalkışmadık. Kimseye soykırım uygulamadık.

Bunu yapmaya kalkışsaydık, bugün dindaşlarımıza ve soydaşlarımıza zulmeden milletlerden eser kalmazdı. Bir Sırbistan olmazdı meselâ, Ermenistan olmazdı, belki İsrail bile olmazdı.

Faziletliydik... Kimsenin malına, mülküne göz dikmezdik. Kimsenin namusuna yan bakmazdık. Hırsızlık nedir bilmez, kimseyi de küçümsemezdik.

Temizdik... O kadar temizdik ki yere bile tükürmezdik. Osmanlı askeri teşkilatını Avrupa'ya tanıtmayıyla meşhur Comte de Marsigil, atalarımızı yere tükürmedikleri için şöyle eleştiriyor:

“Osmanlılar hiçbir zaman yere tükürmezler. Daima yutkunurlar. Bunun için de saçlarında, sakallarında bir hararet olur ve zamanla saçları, kaşları, sakalları dökülür.”

Adam haklı... Düşünün ki aynı dönemde, Avrupalı krallar bile tuvaletlerini altın bir leğene yapıyor, leğenler, her sabah sarayın penceresinden sokağa boşaltılıyordu. (Sabahları Avrupa saraylarında müthiş bir koku olur, bu yüzden öğle öncesi büyükelçi filan kabul edilmezdi.) Böyle bir dünyaya mensup bir gezginden, yere dahi tükürmeyen hassasiyeti kavraması beklenemez.

Çevreciydik... Kurak günlerde ücretle adamlar tutup sokaktaki ağaçları sulatır, göçmen kuşların yorgunluk atması için saçak altlarında kuş sarayları yapardık.

Oradan buraya gelirken yalnız kaybetmiş gibi değil, âdeta kaybolmuş gibiyiz!

SÜLEYMANİYE CAMİİ'NDEN ESİNTİLER

*Artarak gönlümün aydınlığı her saniyede
Bir mehabetli sabah oldu Süleymaniye'de...*

Süleymaniye Camii'ni kavrama çabası, bir bayram neşesi katar insan ruhuna. Öyle derin, öyle coşkulu, öyle ruhanidir... Baktıkça, kudret eliyle yedi tepenin birine dikilmiş bir vecd sancağı, hatta İlâhî dergâha ulaşmış bir dua olduğunu hissedersiniz. Yahya Kemal de bunu derinden hissedip kavramış olmalı ki bu ihtişamı muhteşem mısralarla bütünleyebilmiştir:

*Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya
Giriyor, birbiri ardınca, İlâhi yapıya
Tanrı'nın mabedi her bir tarafından doluyor
Bu saatlerde Süleymaniye tarih oluyor.*

Süleymaniye'de olmak tarihin içinden esinti almaktır. Süleymaniye'ye girmek ise mimarisi, mûsikisi, ordusu, maliyesi ile büyük ve muhteşem bir devletle kucaklaşmaktır.

İtiraf edelim bencilleştik. Bencilleştikçe sadece tarihi, tarihi eserleri ve o eserleri bize armağan edenleri değil, birbirimizi bile inkâr etmeye başladık!

Sonuç olarak geçmişimizde bahse değer ne varsa bahsetmek, yalnız bir vicdan borcu değil, geleceği inşa etmenin de ön şartıdır. Zira temelsiz mâbed olmaz. Yani herkes yüreğinde inşa etmek istediği Süleymaniye'nin önce temelini atacak. Hem de on yıla, yüz yıla değil, asırlara...

Süleymaniye Camii asırlara atılmış temeldir... Ve çağlara vurulan haşmet mührü! Bu öyle bir mühürdür ki ne parasal, ne mimari, ne ihtişam, ne güzellik, ne estetik, ne aküstik anlamda ona ulaşılıyor.

Yani Süleymaniye Camii'ni yapmak, "ulaşılmaz"a ulaşmaktır! Ulaşılmazla ulaşan insan ise ne mutlu ki "bizden bi-

ri”dir. Onu hepimiz tanıyoruz: Adıyla, sanıyla Mimar Koca Sinan...

Tarih ona “Koca” sıfatını verirken, eminim hiç tereddüt etmemiş, asla zorlanmamıştır. Tarih içinde, unvanını onun kadar hak eden, unvanıyla onun kadar bütünleşen insan azdır.

Süleymaniye’nin içine-dışına dikkatle bakar, hatta bakmakla yetinmeyip onu okumaya, çözmeye çalışırsanız, Sinan’ın dehası hakkında söylenenlerin ne kadar az olduğunu anlarsınız.

Mimar Koca Sinan’ın dehası sayesinde meydana gelen sanat eserleri arasında Osmanlı mimarisinin en gerçekçi ve en ustaca uygulandığı yapı, çoğumuzun zannettiği gibi Selimiye Camii değil, Süleymaniye Camii’dir.

Süleymaniye Camii, oldukça sade olan dış görünümü, son derece güzel ve etkili hatları ile bulunduğu yerin güzelliğini tamamlar mahiyettedir. O kadar doğal bir bütünlenmedir ki bu, sonradan inşa edilmediğini, bir gül gibi topraktan fışkırdığını zannedersiniz.

Osmanlı münşiler (inşa edenler) çağları kucaklayacak eserler vücuda getirirken, eserin hem kendi kendisiyle hem de çevresiyle uyumuna çok dikkat gösterirlerdi. Hem eser her taraftan gözükmeli hem de eserden müessire gidilebilmeliydi.

Süleymaniye Camii sadece mimari güzelliğe değil, onun yanı sıra, kendisine vعدle bakan herkesi Yaratıcı’sına ulaştıran bir özelliğe de sahiptir. İşte bu özelliğiyle Yahya Kemal’e aşağıdaki mısraları ilham etmiştir:

*Bir zaman hendeseden (matematik) abide zannettimdi
Kubben altında bu cumhura bakarken şimdi
Senelerden beri ru’yada görüp özlediğim
Cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim.*

Eser, 1556 yılında Kanûnî Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Rivayete göre, dört minâresi, Kanunî'nin İstanbul'un fethinden sonraki dördüncü hükümdar olduğunu, minarelerin şerefelerinin toplam sayısı da -caminin ön kısmındaki iki minarede ikişer, avlunun sonunda bulunan iki minarede ise üçer şerefe bulunuyor- Kanunî Sultan Süleyman'ın Osmanlıların onuncu padişahı olduğunu göstermektedir.

Yine rivayete göre, zamanın Alman imparatoru, mihraba konulmak üzere çok güzel somakiden yapılmış iki metre çapında yuvarlak bir taş göndermiş, ancak Sinan bu taşı giriş bölümünde kullanmıştır. Bu taşın içinde bir haç saklı olduğunu, Sinan'ın bunu keşfen bildiğini, bu yüzden kapı eşiğinde kullandığını, taşın içindeki haçın da taş aşındıkça belirginleştiğini söyleyenler var. Gerçekten öyle bir görüntü de veriyor.

Süleymaniye Camii, "Beytullah" (Allah'ın evi) kimliğiyle, camiyi hayatın merkezine yerleştiren hayat görüşünün hayata yansımasıdır. Çevresine şimdiki gibi marketler, kebapçılar yerleştirilmemiş, çevresi sosyal hayatı şekillendiren kurumlarla donatılmıştır...

Süleymaniye Camii'nin çevresine İslâmî bilimlerin öğretildiği bir özel okul, dört yüksek okul (medrese), bir lise, bir tıbbîye, bir ilköğretim okulu, bir aşevi, öğrenciler için bir hastahane, bir hamam ve bir akıl hastahanesi yerleştirilmiştir.

Bânisi Sultan Süleyman ile mimarı Koca Sinan da caminin yanındaki türbelerinde ebediyeti uyumaktadırlar. Allah rahmet eylesin.

LÜBNANLI DÜRZİ LİDER NEDEN OSMANLI'YI ÖZLER?

Ortadoğu ile biraz olsun ilgilenenler Velid Canbolat ismini bilirler. Kendisi Lübnanlı 200 bin civarında Dürzi'nin hem ruhani hem de siyasi lideridir.

Osmanlı Devleti'ne yıllarca hizmet etmiş bir aileden gelmesine rağmen, dini ve milli açıdan "farklı" (Dürzi) olması, onu Osmanlı aleyhine bir havayabüründürmüş olabilirdi...

Fakat öyle olmadı: "Farklı"lığını koruyarak Osmanlı'ya sahip çıkmayı bildi. Milliyet'den Hasan Cemal'e verdiği röportajda Osmanlı özlemini dillendirdi:

"Osmanlı'yı arıyoruz."

Bu başlığı okuduktan sonra aynı günkü Milliyet'in manşetine baktım. İstanbul'u yöneten iki önemli ismin, yani İstanbul Valisi ile İstanbul Emniyet Müdürü'nün eşleri, İstanbul'da yaşamaktan huzursuz olduklarını ifade ediyorlardı:

"Kapkaçtan biz de korkuyoruz."

Gözlerim büyümüş olarak yeniden Velid Canbolat'ın Osmanlı özlemini seslendiren başlığa baktım:

"Osmanlı'yı arıyoruz."

"Ben de" diye geçirdim içimden, "Osmanlı'yı ben de arıyorum!"

Nasıl aramayayım ki! Osmanlı çeşitli dinler, ırklar ve kıyafetler karmaşasını beşyüz küsur sene maharetle yönetmiş, âdeta kurtla kuzuyu yan yana yaşatmıştı.

Üstelik üç kıtaya yayılmış, 22 milyon kilometrekarelik coğrafyaya hükmediyordu.

Ne bugünkü iletişim imkânlarına sahipti ne de yönettiği insanlar bugünkü kadar eğitimliydi.

Bu nasıl bir meziyettir, nasıl bir maharettir sevgili dostlarım?

Ama biz, onların torunları olarak, İstanbul'a bile âsaiyişi hakim kılamıyoruz!

O kadar hakim kılamıyoruz ki âsaiyişi hakim kılma mevkiinde olan yetkililerin eşleri bile âsaiyissizlikten yakınıyor.

Belli ki Osmanlı ceddimizin yönetim mahareti bizde yok. Yok, çünkü onlar "insanlık penceresi"nden hayata bakıyor, bu yüzden de devleti insanın hizmetine veriyorlardı.

Osmanlı'nın insana bakışı dini, etnik, siyasi, ticari ya da kılık kıyafet tercihi içermiyordu.

İşte bir örnek:

İstanbul fatihi, fetihten sonra yayınladığı “amannâme” ile İstanbul'da yaşayan gayrimüslimlere “inanç, ibadet, kıyafet, seyahat, ticaret” özgürlüğü tanıyor, patrik tayin ediyor, patriğe protokolde şeyhülislamla eşit bir statü veriyor ve ruhban okulunu açık tutuyordu.

Halbuki Osmanlı Devleti bir “din devleti”ydi. Sırf mezhep farkı yüzünden Avrupalı Hristiyan devletlerin birbirleriyle yıllar boyu savaştığı bir dünyada, Osmanlı, kendi içindeki azınlıklara hiçbir hak tanımayabilir, dini zorla dayatabilirdi.

Ne var ki insanın “tercih hakkı”na (iradesine) saygı gösterir, kendi inancını dosdoğru yaşarken, diğer insanların inancına (dinine değil) karışmadı.

Hattâ her insanın kendi inandığını yaşayabilmesini kolaylaştıracak düzenlemelerde bulundu. Ayrıca inanç farklılığı açısından tehdit edilen milletleri korudu.

Dürzi lider Velid Canbolat'a Osmanlı'yı özleten sebep işte Osmanlı'nın bu tür yaklaşımlarıdır.

Özlemekte de yerden göğe kadar haklıdır.

O yaşadığı bölgenin istikrarı ve huzuru açısından bakıyor Osmanlı'ya.

Osmanlı'nın, tabir caizse, bir çavuş yüz askerle dörtyüz sene kan döktürmeden yönettiği bölgeyi, ordularla, iyi eğitim görmüş liderlerle neden yönetemedikleri sorusuna cevap arıyor.

Bunu sorgulamakta, Canbolat çok haklı. Zira Ortadoğu haritası, Osmanlı Devleti'nin çekildiği günden beri kan ve barut kokuyor!

Osmanlı asırlarında ise barış ve istikrar kokuyordu.

Barış ve istikrarı özlememek mümkün mü?

AH ŞU BİZİM “ÇÜRÜK BANDIRMA VAPURU”!

Bandırma Vapuru çürük müydü, değil miydi?

Yıllarca bunu tartışıp durduk.

Olayın muhtevasını (içeriğini) değil, şeklini konuştuk.

Hep böyle yaparız: Şekle saplanıp kahr, amaç ve muhtevayı kaybederiz. (Başörtüsü konusunda bile böyle olmuyor mu?)

Anladık, Osmanlı Devleti'nin o günlerde elinde bulunan en iyi durumdaki birkaç gemiden biri olan Bandırma Vapuru, ders kitaplarına “Çürük Bandırma Vapuru” olarak yazıldı. Onu anladık da bu mevzunun doksan senedir çözülememesini anlayamıyorum.

Diyelim ki ders kitaplarını yazanlar oldukça abartmış. O gerçekten çok zor günleri tüm dramatik boyutlarıyla gelecek nesillere aktarma endişesi içinde fazla mübalağaya kaçmışlar ve sapasağlam gemiyi çürütmüşler. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının kendi kararları, insiyatifleri, çabaları sonucu Sam-sun'a çıktıkları şeklinde bir izlenim vermek istemişler.

“Peki ama ülke işgal altında, işgal kuvvetleri komutanlığı Boğazlarda kuş uçurtmuyorken, bu nasıl olabilir?” sorusunu soranlar “hain” ilân edilmiş.

Çünkü ideolojik nedenlerle tarihi değiştirenlerin itirazlara verecek cevabı yoktur. Olmayınca itirazları engellemenin en kestirme yolunu seçerler: İtiraz eden herkesi “hain” ilân ederler.

Bu olayda da böyle oldu: “Yahu, işgal altındaki bir ülkede devletin en seçkin kurmay subayları ellerini kollarını sallaya sallaya istedikleri gemiye binip istedikleri yere nasıl giderler?” diye soranlar “hain” ilân edildi.

Haklarında soruşturmalar, davalar açıldı. Hattâ çok tuhaftır ama, mahkum bile oldular.

Sonra tarih, her zaman olduğu ve olacağı gibi, kendi gerçeğine döndü. Dedi ki:

“Hayır! Mustafa Kemal ve arkadaşları, kendi kararlarıyla kaçak olarak değil, padişahın isteği, hükümetin kararı ile emirlerine tahsis edilen Bandırma Vapuru’na binerek Samsun’a gittiler.

Tabii hükümet işgal kuvvetlerinden gerekli izni de almıştı. İzin alındığı için denetim altındaki Boğaz’dan rahatça geçtiler. Yolda, öyle ders kitaplarında yazıldığı gibi batma tehlikesi filan da geçirmediler. Zaten mayıs ayları Karadeniz’in en durgun olduğu aylardır.

Bunu bilmek, Bandırma Vapuru ile 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkan kurmay ekibin misyonunu küçültmez.

Burada hikâyeyi biraz daha detaylandırmaya ihtiyaç var.

Önce Harbiye Nezareti’nden (Savunma Bakanlığı) Sadaret’e (Başbakanlığa), kaldırılan (ilga edilen) “Yıldırım Orduları kumandanı Miralay Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin, dokuzuncu ordu kıt’aları müfettişliğine tayin olunduğuna, iş bu keyfiyetin (durumun) Sadaret makamı aracılığıyla padişah hazretlerine arzına” ilişkin bir yazı yazıldı.

Şöyle denildi: “Sivas, Van, Trabzon, Erzurum vilayetleri ile Samsun Sancağı mülki memurlarının Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılacak tebliğleri icra etmelerinin emir buyrulmasını istirham ederim.” (30 Nisan 1919)

Harbiye Nezareti’nin bu yazısı ile Mustafa Kemal Paşa’ya Sivas, Amasya, Tokat, Şebinkarahisar, Van, Hakkâri, Trabzon, Dize, Gümüşhane, Samsun, Erzurum, Erzincan, Hınıs ve Şarki Beyazıt sancaklarının bütün askeri ve mülki idaresi tam salahiyetle verilmiş olunuyordu.

Ama elbette bu kadar geniş donanımlı ve âdeta sınırsız yetkili bir görevi ne savunma bakanı, ne de başbakan, Miralay Mustafa Kemal Paşa’ya veremezdi. Bunun arkasında kesinlikle padişahın arzusu vardı. Zaten aynı gün alelacele kendisine sunulan tayini bekletmeden imzalamak suretiyle, “zat-ı şahâne” (Sultan Vahideddin), vatanın kurtulması için bir an önce harekete geçilmesi konusunda ne kadar acele ettiğini göstermiş oluyordu.

Sonrasında Harbiye Nazırı Müşir Şakir Paşa ile Sadrazam Damat Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya görev ve yetkilerini gösteren bir talimat yazısı gönderdiler. Bu talimat yazısında yukarıdaki sancakların paşanın emrinde olduğu doğrulanıyor, ayrıca Diyarbakır, Mardin, Ankara, Kayseri, Kastamonu, Malatya gibi vilayetlerin Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'nin her türlü müracaatına cevap vermesi isteniyordu.

Yani Mustafa Kemal Paşa herkesten yardım görecektir, bütün Orta, Doğu, Kuzey ve Güneydoğu Anadolu üzerinde uygun gördüğü her işi yapabilecekti.

O tarihe kadar bu kadar geniş yetkilerle donatılmış bir subayı daha tarih kaydetmemiştir.

Bir subayı ülkenin padişahından habersiz olarak bu kadar geniş yetkilerle donatmak olacak şey değildir.

Kaldı ki son anda padişahın Mustafa Kemal Paşa ile görüştüğü ve "Şimdiye kadar yaptıklarınız tarihe geçmiştir, ancak bundan sonra yapacaklarınız yaptıklarınızdan çok daha mühimdir." yollu konuştuğu bilinmektedir.

Bu bir lütuf da değildir. İşgal altındaki bir ülkenin padişahının, işgali kırmak üzere halkı ve orduyu Anadolu'da örgütleyeceğine inandığı bazı subaylarını görevlendirmesi son derece doğaldır. Bu konuda padişah görevini yapmıştır. Kendisine görev tevdi edilen Mustafa Kemal Paşa da pek tabii görevini yapacaktır.

Yani Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gideceğinden, padişahın (Sultan Vahideddin'in) ve hükümetin haberi vardır.

Son derece geniş ve mühim bölgeler üzerinde o döneme kadar verilmemiş yetkilerle donatılmış olarak Anadolu'ya gönderilmeyi başka türlü açıklayabilmek mümkün değildir.

Kaldı ki Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a hareketinden önce görüştüğü kişiler arasında eski silah arkadaşlarının yanı sıra sadrazam ve padişah da vardı.

Paşa 15 Mayıs 1919'da Damat Ferit Paşa'nın Nişantaşı'ndaki evinde kendisine verdiği özel akşam yemeğine, yeni Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa ile birlikte katılmıştı.

Ertesi sabah Genelkurmay Başkanlığı'na giden Mustafa Kemal, Çanakkale eski müstahkem mevki kumandanı Cevat Çobanlı ve Fevzi Çakmak'la vedalaşmış, oradan Babıâli'ye (o zamanki hükümet merkezi) geçerek İzmir'in işgali üzerine toplanan kabinenin, dahiliye (içişleri) ve hariciye (dışişleri) bakanlarıyla görüşmüştü (15 Mayıs 1919).

Padişaha veda için Yıldız Sarayı'na da giden Mustafa Kemal, bu buluşmayı şöyle anlatacaktı:

“Yıldız Sarayı'nın ufak bir salonunda padişahla adeta diz dize denecek kadar yakın oturduk. Sağında, dirseğini dayamış olduğu bir masa ve üstünde bir kitap vardı. Padişah hiç unutmayacağım şu sözlerle konuşmaya başladı:

– Paşa paşa, şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin. Bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir. Tarihe geçmiştir.

O zaman bunun bir tarih kitabı olduğunu anladım. Dikkatle ve sükûnla dinliyordum.

– Bunları unutun, dedi. Asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa paşa, devleti kurtarabilirsin.

Bu son sözlerden hayrete düştüm. Acaba Vahdettin benimle samimi mi konuşuyor? Kendisine,

– Merak buyurmayın efendim. Nokta-i nazar-ı şahanenizi anladım. İrade-i seniyez olursa hemen hareket edeceğim ve bana emir buyurduklarınızı bir an olsun unutmayacağım. (İstiklal Savaşı, Ömer Sami Coşar)

Mustafa Kemal Paşa, “Muvaffak ol!” diye dua eden padişaha veda ederek derhal Şişli'deki evine döndü.

Hazırlıklarını tamamladı.

Son olarak annesinin Akaretler'deki evine giderek anneyle vedalaştı.

16 Mayıs 1919 günü, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Galata Rıhtımı'na otomobille indiler. Bandırma Vapuru açıkta demirli duruyordu. Sandalla vapura çıktılar.

Önceden kararlaştırıldığı gibi rıhtımda herhangi bir uğurlama merasimi yapılmamıştı. Vapur işgal kuvvetlerinin mu-

tat kontrolü için Kız Kulesi açıklarında demirlemiş bulunan bir İngiliz binbaşısı komutasındaki heyet tarafından kontrol edildi ve Boğaz'dan çıkmasına izin verildi.

Bandırma Vapuru önce Sinop'a uğradı (18 Mayıs 1919). Mümkün olsaydı Samsun'a karayolu ile gidilecekti, ancak güvenlik gerekçesiyle bundan vazgeçildi. Deniz yoluyla Samsun'a ulaşıldı (19 Mayıs 1919).

Bandırma Vapuru'nda Mustafa Kemal Paşa dışında aşağıdaki isimler de vardı?

Üçüncü Kolordu Kumandanı Miralay Refet Bey, Müfettişlik Kurmay Başkanı Miralay Kâzım Bey, Birinci Şube Müdürü Hüsrev Bey, Topçu Kumandanı Binbaşı Kemal Bey, Miralay Doktor İbrahim Bey, Binbaşı Doktor Refik Bey, Başyaver Yüzbaşı Cevat Bey, Yüzbaşı Mümtaz Bey, Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, Yüzbaşı Ali Şevket Bey, Yüzbaşı Mustafa Bey, Üsteğmen Hayati Bey, Üsteğmen Abdullah Bey, Üsteğmen Hikmet Bey, Asteğmen Muzaffer Bey, Şifre Katibi Faik Bey, Şifre Katibi Memduh Bey.

Ekip, daha sonra Samsun'dan Havza'ya geçti.

18 gün Havza'da kaldılar.

Oradan Amasya'ya gittiler.

"Amasya Tamimi" yayınlandı...

Sonra Erzurum, Sivas....

Gerisi malum...

BİZİM AĞALARIN SALTANATI!

Benim çocukluğumda "saltanat" yoktu elbette, sadece saltanat süren "Halkçı önderler" vardı...

Siyasî, ekonomik tüm hayata onlar hâkimdi. Her şey onların kontrolündeydi. Her şey onlardan sorulurdu.

Bu yüzden herkes onlara kısaca "ağa" derdi...

Yalnız "ağa" olsalar neyse, aynı zamanda onlar "paşa" idiler, "bey" idiler, her şey idiler...

Belediye reisi onlardan, şube reisi onlardan, kaymakam onlardan, kumandan onlardandı. İsterlerse ipten adam alır ya da istediklerini ipe gönderirlerdi! (Böyle bilinirdi.)

Kıyafetleri ile de halktan farklıydılar. Başlarında geniş kenarlı fötr şapka, ayaklarında her adımda gıcırdayan iskarpin, boyunlarında lâcivert kravat, sırtlarında takım elbise...

Görüntüleri bile “ağa” görüntüsüydü. Kendi seviyelerinde olmayana selam vermez, hattâ kasketlilerin selâmını lütfedip almazlardı.

Havaları, tam da, “Küçük dağlar benden sorulur!” hava-sıydı.

Bu “bizimkiler”e benzemez “adam”lara ilçede rastladıkça meraklanır, merakımı yenmek için anneme sorardım:

– Kim bu?

Rahmetlinin suratı buruşur, duygularını sesine gömüp fı-sıldardı:

– Ağa.

– Ağa ne demek?

– Bunlar gibisi demek.

– Niye korkutucu bakıyorlar?

– Çünkü bizi korkutmak istiyorlar.

O günlerde “Halkçı önder”leri herkesin sayması mecburiydi, ama sevmesi mecburî değildi. Çünkü gönüllere hük-medemiyorlardı.

Bütün ilçe otelleriyle, dükkânlarıyla, arsalarıyla, kahvehaneleriyle, biraz biraz da insanlarıyla onların tapusuz mahiydi.

İnsanların bile onların malı olduğu tespiti ilk bakışta abartı gibi görünür, ama değil. Diyelim ki ağalardan birinin işi çıktı. Adama ihtiyacı var. Derhal civar köylerden rahatça görülebilecek yüksekçe bir tepeye beyaz bir çarşaf astırırdı. Bu köylüye bir işaretti. Bu işaret “Yarın imecem var, gelmezseniz siz bilirsiniz!” demeye gelirdi.

Köylü bu çağrıya katılmak zorundaydı. “Ağaların işinden bana ne?” diyen biterdi! İlçede, ilde ve başkentte, hepsi de

yüksek yüksek yerlerde tanıdıkları vardı. Bu yüzden canları ne isterse yaparlardı.

“Hak-hukuk” diyecekse, demeyin! O düzen “Hak de-ğirmende olur!” felsefesinin egemen olduğu bir düzendi. Böyle bir düzende güçlü olan haklı sayılıyordu.

Bir yatsı vakti onlardan birini evimizde görünce çok şaşır-mıştım. Babamla derin mevzulardan konuşuyorlardı. Ağa te-laşlı görünüyordu. Acaba ne olmuştu?

Bir ara sesini adamakıllı yükseltti:

– Bak Yusuf Reyiz (Reis), dedi, İsmet Paşa’mızın kırk oyunundan bir oyun bu, yoksa kurup bugünlere getirdiği devletini Demokratlara (Demokrat Parti’yi kastedtiğini çok sonra anladım) peşkeş (bu kelimeyi “peşkir” yani havlu şek-linde anlamış, bir mânâ verememiştım) çekmez. Muhalifle-rini iyice tanımak için seçim oyunu yapıyor. Zinhar kanma-yasız. Bir kanar da Demokratlara rey atarsanız, vallahi mim-lenirsiniz.

Babamın çok umurundaydı sanki mimlenmek! Ağa gittik-ten sonra, babama onun kim olduğunu sordum.

Anneciğim gibi o da “Ağa işte” deyip geçmedi.

– Halkçı önderlerden, dedi, İsmet Paşacı. Bizden rey is-temeye geldi.

Sevindim. Fakirliğin, yokluğun, kıtlığın, açlığın kol gezdi-ği Halk Partisi dünyasında hâlâ verebileceğimiz bir şeyleri-mizin olmasına için için sevinmişim.

– Verecek miyiz, diye sordum.

Başını iki yana salladı:

– Açlığa, yokluğa, yoksulluğa, ezansızlığa, Kur’an’sızlığa rey-mey yok, dedi.

Babam, şimdiki zamanın tatlı su aydınlarının hayranlık duyduğu ve dönmek istediği 1950 öncesini tek cümlede özet-lemişti.

Bölüm 5

Osmanlı'dan Günümüze

Büyük Hesaplaşma



NE İDİK, NE OLDUK?

CAĞIN DAYATTIĞI ihtiyaçlara yetişebilmek için çok hızlı yaşıyoruz. Daha doğrusu yaşamıyor, koşuyoruz. Tabiatıyla günler, haftalar büyük bir hızla gelip geçiyor. Koş-turmaktan yaşamaya vakit kalmıyor. Ümitler de hayatlar da yapay tartışmalar ve incir çekirdeğini doldurmayacak kavgalar arasında (ömür) yitip gidiyor.

İncir çekirdeğini doldurmayan günlük meselelerin içinde kaybolmaktansa her daim taze ve canlı kalabilen tarihi hadiseleri yeniden hatırlamak birçok yönüyle istifadeye mazhar-dır.

Bu bağlamda, Kaniye zaferinin üstünde biraz durmamız gerektiğini düşünüyorum.

Bu zaferin yıldız ismi, hiç kuşkusuz, Tiryaki Hasan Paşa'dır (1530-1611)... Savunmayı zafere dönüştürüp destanlaştıran, tam 71 yaşındaydı.

Olay şu: 1601 yılının Ağustos sonlarında Avusturya Arşidükü Ferdinand, Almanlar başta olmak üzere İtalyanlar, İspanyollar, Fransızlar, Macarlar ve Papalık gönüllülerinden oluşan elli bin kişilik büyük bir kuvvetle Kanije Kalesi'ni kuşattı. 9 Eylül gününden başlayarak hemen her gün, 42 büyük topla kaleyi dövmeye başladılar. Öyle müthiş bir cehennemdi ki her gün Kanije Kalesi'ne ortalama 1500 gülle düşüyordu. Buna karşılık kalede sâdece beş bin mücahit vardı. Herkes her tarafa koşuyor, herkes elinden geleni yapıyor, güllelerin kale bedenlerinde açtığı gedikler, geceleri bin bir fedakârlık ve müşkilâtla onarılıyordu.

Zaman içinde kalede yiyecek, içecek ve barut azaldı. Bu yüzden az yiyor, az içiyor ve her kurşunu dikkatle atıyorlardı. Düşman bunu sezerse işleri bitikti. Hasan Paşa dehasıyla buna da bir çare buldu: Depodaki fiçileri ağzına kadar kumla doldurttu. Kimisinin üzerine bir miktar barut, kimisinin üzerine un, fasulye gibi yiyecek maddesi koydurttu. Esir aldığı birkaç düşman subayını depoya götürdü. Dolu fiçileri göstererek gıda ve barut konusunda iyi durumda olduklarını söyledi. İstedikleri fiçiyi açıtırıp baktırdı. Hangisine baksalar ya un, ya mercimek, ya fasulye, ya da barut çıkıyordu (altı kum tabii!). İnandılar. Onların kaçmalarına göz yumuldu. Böylece kendi ordularına tekrar katılan subaylar, Kanije Kalesi'nde bol miktarda yiyecek, içecek ve barut olduğunu söylediler.

Ekim sonlarına doğru düşman, Kanije'ye girebilmek için varını yoğunu ortaya koydu. Önce nehir üzerine köprü kurup asker geçirmeye çalıştı. Ne var ki Hasan Paşa, geceleyin köprüyü yaktırdı. Kurulan ikinci köprüyü ise çengellerle içeri çekti, üzerindeki nehre düşüp boğuldular. Bunun üzerine, Avusturya Arşidükü Ferdinand, Hasan Paşa'nın başını getirene kırk köy vadetti.

Hasan Paşa ve emrindeki serdengeçtiler, başarmak üzereydiler. Hazin ki tam o sırada Belgrad düştü. Belgrad kuşatmasıyla uğraşan Arşidük Matyas da kuvvetleriyle birlikte gelip Kanije kuşatmasına katıldı. Düşman, tâzelenmiş olarak yeniden hücumla kalktı. Ne var ki bu saldırı da Hasan Pa-

şa'nın askerî dehası sâyesinde bertaraf edildi. Müttetik kuvvetler, 18 bin ölü vererek geri çekildiler.

Kanije'de yalnızca 4 bin mücahit kalmıştı. Her taraf yıkılmış, yakılmış olmasına rağmen mücahitlerin moralleri son derece yüksekti. Çok güvendikleri ve "Paşa Baba" dedikleri Tiryaki Hasan Paşa'nın etrafında birleşmiş, bütünleşmişlerdi.

Kış bastırdı. Buna rağmen düşman çekilmiyordu. Kanije'de ise yiyecek, içecek ve barut tamamen bitmişti. Hasan Paşa, "Ya devlet başa ya kuzgun leşe!" diyerek, üç bin kişilik kuvvetiyle kaleden çıktı. Son bir gayretle düşman üzerine atıldı. Böyle bir şeyi aklından bile geçirmeyen düşman, hazırlıksız yakalanmıştı. Dağınık bir vaziyette kaçmaya başladılar. Düşman karargâhı Osmanlıların eline geçti. (İmkânsızlıktan imkân çıkarmak budur...)

Tiryâki Hasan Paşa, düşman karargâhı tamâmen temizlenip kontrol altına alındıktan sonra, Arşidük Ferdinand'ın otağına girdi. Otağın ortasında etrafı altın ve gümüş parmaklıklı, başları mücevherli, direkleri elmaslı bir taht vardı. Tah-tın iki yanında sırma saçaklı on iki koltuk, hemen önünde ise en az dört metre uzunluğunda süslü bir yemek masası duruyordu.

Tiryaki Hasan Paşa, önce iki rekât şükür namazı kıldı. Sonra Ferdinand'ın muazzam tahtına oturdu. Komutanlarını da koltuklara buyur etti. Dikkatle yüzlerine baktı ve dedi ki: "Onlar işte bu gösteriş merakı yüzünden kaybettiler. Biz kul-lüğümüzle kazandık."

Ayağa kalktı: "Zafer ihsan eden Rabbimize hamdolsun." diye sürdürdü konuşmasını, "Bilin ki bu zaferi dört temel esasa borçluyuz. Bu esaslar sabır, sebat, birlikte hareket ve kumandana itaattir. Bu şekilde harekete devam edersek, Cenab-ı Allah bize daha nice zaferler ihsan edecektir."

Hezimet haberlerinden bıkmış olan Sultan 3. Mehmed (1596-1603), Kanije zaferine çok sevinmişti. Tiryâki Hasan Paşa'ya vezirlik rütbesi verdi. Murassa kılıç, muhteşem şe-

kilde donatılmış üç hilâli sancak ve bir de hatt-ı hümayun (padişah fermanı) gönderdi.

Pâdişâh, hatt-ı hümayununda, Hasan Paşa'yı kutluyor, "Berhudar olasun, sana vezâret virzum ve seninle olan asker kullarım ki, mânen oğullarımdır, yüzleri ak ola. Makbûl-i hümayunum olmuştur. Cümленuzi Hak Teâlâ Hazretleri'ne ısmarladum." diyerek övüyordu.

Sevgili dostlarım! Beni bu konuyu yazmaya çağıran şey, Hasan Paşa'nın aşağıda okuyacağınız sözleridir:

Hatt-ı hümayunu okuyan Hasan Paşa, birden hüngür hüngür ağlamaya başladı. Şaşırıp sevinmesi gerekirken neden ağladığını soranlara dedi ki:

"Bizum gençliğümüzde böyle küçük hizmetlere vezirlik verilmez, pâdişâh mektubu yazılmazdı. Kaniye müdafaası gibi küçük hizmetlere de artık vezirlik verilmeye, hatt-ı hümayunlar yazılmaya başlanması, kaht-ı rical (adam kıtlığı) emaresidir. Ki âcil tedbir düşünülmezse, Osmanlı'yı kasıp kavurur. Biz nerede idik, nereye geldik, diye ağlıyorum."

Evet dostlar, nerede idik, nereye geldik?

DÜNKÜ VE BUGÜNKÜ ÇEVRE AHLÂKIMIZ

Çevre konusu, Avrupa'nın gündemine ağırlıklı olarak 70'li yıllarda girdi. Avrupa'nın en irileri 05 Haziran 1972'de Stokholm'da toplandılar ve sanayileşme çağının başından itibaren zehirledikleri çevreye maliyetsiz bir "bedel" ödeme kararı verdiler: Artık yılda bir gün "Dünya Çevre Günü" olarak kutlanacaktı.

Bu tarihe kadar Avrupa'yı yönetenler, tüm dikkatlerini üretimi arttırmaya verdikleri için çevreyi umursamamışlardı. Ancak çevre kirliliği huzurlarını hatta hayatlarını tehdit etmeye başlayınca, çevre konusuna eğilme mecburiyeti duyular. Yani Batı dünyasının çevreciliği gönüllü bir çevrecilik değil, bir mecburiyetin ve mahcubiyetin ürünüdür.

Gerçek şu ki Avrupa, yüz yılı aşkın bir süre bütün sanayi atıklarını denize, toprağa ve havaya boşalttı. Savaşların, nükleer denemelerin tüm zehrini kâinata kustu. Ancak iyice sanayileşip zenginleştikten sonra, çevrenin yaşanmaz hale geldiğini fark etti. Stokholm Konferansı bunun sonucu olarak toplandı. Oysa çevre problemine İslâm, Avrupa'dan 1400 yıl önce dikkat çekiyor.

Kamer sûresi 49. ayette, “Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık.” diye buyruluyor. Böylece ölçüyü kaçırmamanın felaket götüreceği belirtiliyor.

Rahman sûresinin 7. ve 8. ayetlerinde ise dengeye dikkat çekiliyor: “Göğü Allah yükseltti ve mîzanı (dengeyi) O koydu. Sakın dengeyi bozmayın!”

İnsanlık, özellikle de Batı insanı, daha çok kazanma ihtirasıyla kâinatın dengesini bozdu. O bozulunca hayatın dengesi de bozuldu. Şimdi küresel ısınmaya bağlı olarak kuraklık ve açlık savaşları ihtimalinden söz ediyoruz.

İbrahim suresi 32, 33 ve 34. ayetlerde buyruluyor ki: “(O öyle lütufkâr) Allah'tır ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveler çıkardı; izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi; nehirleri de sizin (yararlanmanız) için akıttı. Düzenli seyreden Güneş'i ve Ay'ı size faydalı kıldı, geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi. O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız...”

Yani İslam, kaynakların hor kullanılmaması ve israf edilmemesi için tâ en başından uyardı.

Çevre konusunda Hz. Peygamberin hassasiyeti ise iyi bilinmektedir. Bizzat kendisi 500 hurma ağacı dikmiş, “Kıyamet koparken bile fidan dikiyorsunuz.” buyurmuş, “Kim bir sidre ağacını keserse, Allah onun başını cehenneme uzatır.” demiştir.

Bütün bu ve benzeri hükümler, Osmanlı ceddimizin bakış açısını şekillendirmişti. Bu sebeple çevreye “vediatullah” (Allah'ın emaneti) gözüyle bakıyor, iyilik duygusu hayvanları ve bitkileri de kucaklıyordu.

Osmanlı ahlâkında her şey Allah içindi! (Bu hassasiyetin yerine “Rabbenâ hep bana!” bencilliğini getirdik getireli yalnız çevre duyarlılığımızı değil, kendimizi bile yitirdik!) İnsan Allah’ın “eşref-i mahlûkat” olarak yarattığı varlık olduğundan, hayatın merkeziydi.

İnsanın hayatı ve huzuru için yaratılan şeylere, (bu arada tabii ki çevreye) ihanet etmek insana ihanet etmek anlamına geldiğinden “batıl” sayılırdı.

Gerçekten de Osmanlılarda müthiş bir çevre duyarlılığı var.

Bu duyarlılığın temelinde hiç kuşkusuz İlâhî ve Peygamberî hükümler yatıyor.

Öncelikle Osmanlı, “Canlı-cansız tüm varlıklar Allah’ı tesbih eder.” hükmüne inanıyor... Bu yüzden insandan başlayarak tüm varlıkların yaşama hakkına saygı duyuyor.

Bu çerçevede farklı inançları olan insanları hoş görüyor, hayvanları ve bitkileri koruyor, ağaçları seviyor.

Aynı yıllarda Avrupa’da çevre kültürü olmadığı için de Batılılar bu işe çok şaşırıyorlar.

Avukat Guer’in, yazın kurak günlerinde İstanbul’daki ağaçları sulayan Türklere kaçık demesi bu yüzdendir.

“İstanbul’da, sokaktaki ağaçların kuraklıktan kurumasını önlemek için bir fakire para verip sulatacak kadar kaçık Müslümanlara bile rastlamak mümkündür.”

Çevre, kültürü ve ahlâki mimariyi de şekillendirmişti. Osmanlı mimari üslubunda yapılar, insan ruhuna ve tabii çevreye uyum içinde inşa edilirdi. Yeşile şekil verilmez, tabii seyri içerisinde korunurdu.

Koca Sinan’ın mükemmel ve muhteşem eserlerine bakıldığında, 16. yüzyıl gibi erken sayılacak bir dönemde bile şehrin tabii silüetine zarar vermeyecek şekilde, çevre ile tam bir uyum içinde inşa edildiği görülecektir.

Zira tabii dengenin muhafazası emredilmiştir: “Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık... Sakın dengeyi bozmayın!”

İş bu emir, Fatih Sultan Mehmed'e, "Yaş ağacı kesenin başını keserim!" dedirtmiştir.

Osmanlı ceddimize göre, dünya bir nimettir. İnsanoğlu bu nimeti korumakla ve israf etmeden bu nimetten faydalanmakla mükelleftir. Çünkü tüm nimetlerde diğer insanların ve canlıların da hakkı vardır. Nimette israf ve nimeti gözetmek bir nankörlük ve hakka tecavüzdür.

DİNDARLIĞIMIZA BİR ŞEYLER OLDU

Yahya Kemal, sık sık eski Türklerin dini hayatlarından söz eder ve çok şeye sahip olmalarını dini hayata sahip olmalarına bağlar...

Hatta "eski-yeni" karşılaştırması yaptığı bir makalesini, "Yeni Türklerin de dini hayatları olduğunda çok şeyleri olacaktır." cümlesiyle bitirir.

Siyasi istismar, ticari istismar derken, dindar duruşumuza bir şeyler oldu...

Dini duyarlılığımızı önemli ölçüde kaybettik. Onu kaybettiğimiz ölçüde de "dünyevî" duyarlılık kazandık!

Bizim hayatımız da artık "üretim-tüketim" kısıcında. Her şeyi belirleyen öncelikli değer bizde de "para"...

Bizim açımızdan da "moda" çok önemli bir kavram, "lüks" bizim için de hayatın gerçeği, "marka" bizde de tutku...

Artık gelsin defileler, beş yıldızlı ve de yaldızlı tatiller, lüks otomobiller, yalılar, köşkler...

Ve aynı şarkılar:

Para, para, para;

Varlığı bir dert, yokluğu yara...

Öte yandan eskisi kadar dikkatli, şefkatli, rikkatli, hamiyetli değiliz...

Eskisi gibi İslâmî kavramların üstüne titremiyoruz. Dini siyasete, ticarete ya da herhangi bir dünyeviliğe alet etme ihtimali yüreğimizi ürpertmiyor, ruhumuzu titretmiyor.

Kısacası dostlar, dünyevileştik! Dünyevileştigimiz ölçüde de lükse ve gösterişe meylettik...

Marka giyiyor, görkemli arabalara biniyor, imkânımız varsa yahlılarda filan oturuyor, saraylarda düğün yapıp Dubai'deki yedi yıldızlı otelde balayımızı geçiriyoruz.

Eskiden ahirette kavuşacağımıza inandığımız tüm nimetlere fani dünyada ulaşmayı kafamıza koymuş gibi itişip tepinerek para kazanmaya çalışıyoruz! Yine de mutsuzuz.

Cebimiz dolduğu ölçüde sanki ruhumuz boşalıyor. Hassasiyetlerimiz "zaman aşımı"na uğradı. "Zaman sana uymazsa sen zamana uy!" dedik, yüreğimize bir tekme salladık!

Düne kadar kravat takmayan (ben o mereti hep takarım), hanım eli sıkmayan, takkesiz namaz kılmayan dikkatimiz güme gitti!

"Pozisyon gereği" Batılılaşp laikleştik. Alacağımız son pozisyonun toprağa yanak dayamak olduğunu bile bile dikkatimizi maddiyata kurban ettik.

"Politikacı olarak mecburum efendim..." dedik...

"Sanatçı olarak mecburen, efendim..." dedik...

"İşadamı olarak (ya da işkadını) mahkumum, efendim." dedik.

Nasılsa, "Ümmete haram olan Mehmed'e helâl mi?" diye kükreyecek bir Mola Gürani'miz de yok. Çünkü dünyevileştigimiz ölçüde, o "yürek adam"ları da kaybettik!

Fatih Sultan Mehmed, hocalarına iftar veriyordu. Hocalarına hürmeten, Bizans sarayından ele geçen altın tasları, sahanları, kaşıkları sofraya koydurmuştu...

Molla Gürani, bu gösteriş tutkunluğuna çok kızdı. Hemen tavrı aldı. Bunu da ezan okunduktan sonra iftarını açmayarak gösterdi...

Hoca, hışmını boşaltacak bir yol arıyordu. Öte yandan gencecik padişah sabırsızlanmıştı. Dakikalar geçip midesi iyice kazanmaya başlayınca, dayanamadı:

– Buyurunuz taam edelim, dedi Molla Gürani'ye bakarak, merak buyurmayınız, soframızda haram lokma yoktur.

Molla Gürani'nin beklediği an, bu andı. Müthiş bir hışım-la Sultan Mehmed'e döndü, sofradaki altın kapları, kaşıkları göstererek:

– Ümmete haram olan Mehmed'e helal mi, diye sordu. Bizans imparatorunu taklit ediyorsan, bil ki Bizans'ı bu gösteriş belası batırdı.

Ve ancak sofradaki altın kaplar, kaşıklar kaldırıldıktan sonra iftarını açtı.

Fatih kıpkırmızı olmuş, önüne bakarak susmuştu. Bu ona iyi bir ders oldu. Bir daha gösteriş tutkusuna kapılmadı.

Kuşkusuz biz Fatih değiliz, Konstantiniye'yi fethetmeyeceğiz. Sadece yüreğimizi fethetsek yeter! Ne çare, ona bile dünya (tul-u emel) hükmediyor.

İnanç konusunda zayıf olanların lüks ve gösteriş tutkusunu anlamak mümkün. Onlar her nimeti fani dünyada tatmak, her lezzeti fani dünyada yaşamak istiyorlar.

Ya ebedî hayatın varlığına inananlara ne oluyor? Neden tek dünyalılar gibi yaşamaya hevesleniyorlar? Gerçekten de bunu anlamakta zorlanıyorum...

Diyelim ki geleneksel kıyafetimizi mecburen terk ettik! Peki ya dilimizi neden bozduk, mutfağımızı neden kapattık, tarihe neden yüz çevirdik, hayat felsefemizden, doğru geleneklerimizden, helal kazancımızdan, sade hayattan, tasarruftan, paylaşma anlayışımızdan, komşuluk güdümüzden neden uzaklaştık?

Düne kadar eleştirdiğimiz halde bugün “fesfut” yiyor, “Kokakola” (yazıldığı gibi okunur) içiyor, “arabesk-pop” dinliyor, “moda” ve “marka” giyiyor, defileler tertipliyor, kısalta kısalta “kirli”ye -“kirli sakal” modasına uyma uğruna sakal gibi çok önemli bir sünneti de kirlettik- dönüştürdüğümüz sakalımızla en önlere kurulup manken seyrediyoruz!

Eskiden huri taifesine cennette kavuşacağına inanan Müslüman işadımı, artık huriyi podyumlarda arıyor!

Kısacası biz dindarlar da artık modern hayatın icaplarına göre yaşıyoruz...

Ve git gide varlık hikmetinden uzaklaşıyoruz.

Görmüyor musunuz, farkında olarak ya da olmayarak, hemen hemen hepimiz modaya göre yaşıyoruz...

Modaya göre yaşıyoruz, ama modanın bir “sath-ı mail” (eğimli zemin) olduğunu çoğumuz fark bile etmiyoruz.

Modaya uymaya başladığınız anda, eğimli zemine de giriyorsunuz ve kaymaya başlıyorsunuz.

Önce giyim tarzınız değişiyor. Sonra yeriniz, yöreniz, eviniz, tavrınız...

Derken yavaş yavaş sakalınız (kirli sakala dönüşüyor), bıyığınız (şimdi dindar Müslümanlarda da bıyıksızlık modası var), saçınız (çoktan beridir sünnete göre değil, modaya göre kestirilip taranıyor, boyanıyor), kokunuz (alkolsüz kokuların yerini çoktandır parfüm almış bulunuyor) değişmeye başlıyor.

Git gide “dindarlık” kokmamaya başlıyor, Müslüman!

Zaman içinde her şey namaz, oruç, hac gibi ibadetlerle sıyrılr bir “dindar Müslüman” portresi ortaya çıkıyor.

Diğer her şey “moda” tarafından yönetildiği için değişiyor. Çoğu dinimizden kaynaklanan güzel alışkanlıklarımız “moda”nın etkisine giriyor.

O zaman da “Sağ elin verdiğinden sol el haberdar olmalı.” (hadis olarak hatırlıyorum) hükmü gidiyor, televizyon ekranlarından herkese göstere göstere, muhtaçları incite incite “hayır” yapma devri açılıyor.

“Tek dünyalı”larda olduğu gibi, dindar Müslümanlarda da muhteva (içerik) yerine görüntü önem kazanıyor...

Marka tutkusu, hac ibadetine kadar yaygınlaşıp “beş yıldızlı hac” kavramı icat ediliyor. (Oysa dünyevi ihtiras ve ayrıcalıkların terki, haccın önemli hikmetlerinden biridir. İhram bunu vurgulamak için önerilmiştir.)

İş kadeh tokuşturmaya (bizimkilerin kadehinde meyve suyu var) kadar gidiyor!

“Efendim, biliyorsunuz durum icabı yapıyoruz.”

Ben anlıyorum, anlamaya çalışıyorum...

Durum icabı, biraz Müslümanız...

Bir parça “bizden”iz...

Bir miktar “onlardan”ız...

Bu durumda biraz Efendimizi, biraz Ebu Cehil’i mutlu ediyoruz!

Hangi tarafımız ağır basıyor bilinmez!

Eskiden fani lezzetlere pek dönüp bakmaz, ebediyete dönük yaşardık...

Dünyevi şeyler hayatımızı kontrol etmezdi...

En azından belirleyici olmazdı.

Bir hareketi yapmadan önce vicdanımıza sorardık: “Efendimiz şu yapacağımdan hoşnut olur mu?”

Hoşnut olacağına inanıyorsak yapar, yoksa yapmazdık.

Ölçümüz, mihengimiz “Asr-ı Saâdet”ti...

“Asr-ı Saâdet Müslümanı” olmayı hedefledik.

Modaya göre yaşamaya başladığımızdan beri, hızlı değişimler geçiriyoruz.

Çünkü moda, hızla eskiten ve hızla eskiyen bir hayat tarzıdır...

Sonsuzluğu talep eden insanın, yani dindar Müslüman'ın, hızla eskien ve değışen kavramlara kendini kaptırması "ebedi yeni"den uzaklaşması anlamına gelir.

Dindar Müslüman'ın, güzellik kavramı farklı olmalı, "Güzeller Güzeli"nden (aleyhisselatü vessalam Efendimizden) güzele gitmeli, O'nu yaşadığı ölçüde güzelleşeceğinin idrakı içinde yüreğini Peygamber yüreğinden geçirmeye çalışmalıdır.

Dindar Müslüman, gösterişli yaşamıyla, marka tutkusuyla, "öteki"lere benzeme çabasıyla, israf ve gururıyla değil, israfsız yaşantısı, hayır-hasenatı, tüm hayatı kuşatan sevgisi, tüm hayatı kucaklayan şefkati, aynı ölçüde hamiyeti, yardım-severliği, hoşgörüsü, gösteri ve gösterişe kaçmayan yaşam tarzı ile kendini fark ettirmelidir.

Ölçümüz "Asr-ı Saâdet"tir...

Kendi mahşerimizi kurup vicdan muhasebesine oturursak, Peygamber-ı Âlişan Efendimizle arkadaşlarının hayat tarzının neresinde olduğumuzu pekâlâ görebiliriz.

Duruşumuzu ve durumumuzu ölçmek için, çağdaş verilere hiç gerek yoktur.

Bir hicaz şarkı vardı eskiden, dillerden düşmeyen...

Adalardan Modalara geçilir

Yar elinden zehir olsa içilir,

Bu dünyada başa gelen çekilir

Beni şad et Şadiye'm başın için.

Sanırım kafiye tuttuğu için, moda denince aklıma hep ada gelir. Eskiden adalarda yazlık almak moda idi, sonra başka moda kentler çıktı, adaların pabucu dama atıldı.

Bir gün bu konuya da gireriz belki, ama bugünkü konumuz ada değil, moda; daha doğrusu moda yüzünden kaybettiğimiz çeşitliliğimiz.

Eskiden İstanbul rengârenk bir “karnaval şehir”di. Farklı kıyafetler, farklı diller, farklı başlıklar harmanıydı. Bir tarafta fört şapkalı Levantenler, daracık pantolonlu ve bastonlu İngiliz sörleri, bereli Fransız asilleri, diğer tarafta sarıklılar, serpuşlular, fesliler, kavuklular, keçe külahlılar, kabalaklılar, yağlıklılar, takkeliler, setreliler, yelekliiler, ceketliler, cübbeliler, kaftanlılar...

Öte yandan rengârenk çarşaflarıyla yürüyen Osmanlı kadınlarının yanı sıra, başlarına üzerleri envai çeşit el yapması çiçeklerle süslü abartılı şapkalar takmış yabancı kadınlar...

Bu kıyafet Osmanlı kadınlarına kuşkusuz son derece gülünç gelir, ancak rahatsız edici tek bir bakış dahi atmazlardı. Çünkü insanı incitmemek, Osmanlı ahlâkının temelini teşkil ederdi.

Moda sayesinde hepimiz birbirimize benzedik!

Şu moda denen olgunun, imanımıza da zararı dokundu, ama en büyük zararı hiç kuşkusuz, çeşitliliğimize verdi...

Moda yüzünden çeşitliliğimiz ortadan kalktı.

İnançsız, inançsız nüans farkıyla aynı şeyleri yiyor, aynı şeyleri giyiyor, aynı şeyleri yapıyor, benzer şeyler yaşıyoruz.

Önce Avrupa insanının kıyafetini giyip, giyim farkını ortadan kaldırdık. Arkasından hepimiz blücin giymeye başladık. Böylece kılık kıyafette birleştik...

Mahalle kültürümüzü ihya etmemiz gerekirken, birbirine benzer siteler kurduk, birbirine benzer apartmanlar yapıp benzer dairelerde oturmaya başladık: Mekânda birleştik...

Uzun zamandır moda olduğu için çoğumuz ayakta hamburger yiyip kola içiyoruz: Yeme-içmede birleştik.

Aşağı yukarı hepimiz moda müzikler dinliyor, aynı filmleri seyreliyoruz: Eğlencede birleştik.

Aynı şeyleri yeyip içen, aynı renkte, aynı elden çıkmış kadar benzeşen elbiseler giyen, benzer sitelerde oturan, ağırlıklı olarak aynı müziği dinleyen ve tabii televizyonlarında aynı dizileri, sinemalarında aynı filmleri seyreden, aynı günleri (anneler günü, babalar günü, sevgililer günü gibi) paylaşan insanlar, hangi dine ve milliyete mensup olurlarsa olsunlar, git gide aynı şeyleri düşünmeye başlarlar.

Bu ise hem insanlığın geleceği hem de demokrasinin gelişimi açısından büyük bir tehdittir! Çünkü demokrasi alternatif (bir anlamda çeşitliliğe) dayanır.

Çeşitlilik ise git gide kayboluyor.

Dünyada her beş saatte bir McDonald's restoranı açılırken (Türkiye'de altı saatte bir cami yapılıyor diye bazıları kıyametleri koparıyor), dünyada çaydan sonra en çok kola türü içecekler tüketilirken, dünyada en çok kullanılan ve bilinen kelime okey (evet) iken, dünyada günde 110 bin adet jean (=cin. Demek boşuna çarpılmadık!) satılırken, belirli günler için basılan kartpostallar en az iki yüz ülkede aynı anda satışa çıkıp milyarlarca satarken ve insanlar aynı kitapları okuyup aynı filmleri izlerken, çeşitlilikten nasıl söz edilebilir?

Belirli zamanlarda belirli akımlar, filmler, hatta oyuncaklar salgına dönüşüyor...

Dünya şişmanları aşağı yukarı aynı elden çıkma rejimler yapıyor...

"Anneler günü", "sevgililer günü" gibi moda günler Müslüman'ı, Hristiyan'ı, Musevî'si, Pagan'ı ile bütün dünyada aynı gün kutlanıyor (Müslümanlar ise dinî bayramları aynı gün kutlama basiretini hâlâ gösteremediler) ve tüketimi müthiş kamçılıyor...

Çocuklarımız Walt Disney'in Mickey Mouse'unu kendi akrabalarından daha iyi tanıyorlar.

Kısacası, tek tip insana doğru hızlı bir gidiş var...

Eski diktatörler insanları kendi düşündükleri şekle sokmak için baskı yapar, şiddet uygularlardı. Şimdiki diktatörler farklı metotla aynı sonuca ulaşıyorlar. İnsanları yine beğendikleri, işlerine yarar buldukları kalıba döküyorlar ama bu-

nu, reklâm ve pazarlama yöntemleri sayesinde, baskı ve şiddet uygulamadan gerçekleştireyorlar.

Eskiden krallar, imparatorlar, işgal etmeyi kafalarına koydukları ülkeye askerî taarruzda bulunurlardı. Bir sürü kan dökülürdü. Bu arada halkların kendilerini yabancı istilâcılardan koruma refleksleri devreye girer, mukavemet ederlerdi. Şimdiki zamanın istilâcıları cazip reklâmlar, pazarlama sistemleri ve moda tuzağıyla insan beynini öyle bir yıkıyorlar ki gönlümüzle teslim oluyor, herşeyimizle yönetmelerine izin veriyoruz. Artık istedikleri gibi şekillendiriyor, bunu da biz istemişiz gibi kabul ettiriyorlar.

“Mutlu olmanın iki yolu vardır” diyor Benjamin Franklin, “ya isteklerimizi azaltmak ya da imkânlarımızı çoğaltmak.”

İmkânlarımız çoğaldı, ama galiba renklerimizi yitirdik.

FEDAKÂRLIĞIMIZA NE OLDU?

Şefkat, merhamet, sevgi, saygı, fedakârlık gibi en değerli duygularımız, kimi zaman siyasetçiler, kimi zaman ticaretçiler, cemaatçiler, kimi zaman da devlet tarafından o kadar yerli yersiz kullanıldı ki, kullanıla kullanıla duygularımız aşındı, yalama oldu!

Bize fedakârlık dersi verenler kendi arzularından hiç fedakârlık etmediler, dünya saltanatından vazgeçmediler, bizim fedakârlıklarımızla ulaştıkları yüksek makamlardan bize küçümseyerek baktılar, verdikleri sözleri tutmadılar, vaatlerini yerine getirmediler. Tabii bize de sormak düştü: “Ben bu fedakârlığı neden yaptım?”

Öylelerini tanıyorum ki dâvâsı uğruna (bu din olabilir, tarikat, cemaat, siyaset, hatta futbol takımı bile olabilir) yıllar boyu emeğini, yüreğini, malını ve canını ser sebil etmiş... Yememiş yedirmiş, giymemiş giydirmiş, demir âsâ, demir çarık bütün memleketi karış karış dolaşmış, dâvâsını anlatmış; yaymaya, taraftar kazanmaya çalışmış... Sonraki gelişmeleri gözlemledikçe de aldatıldığını, kandırıldığını düşünmeye başlamış... Kızmış, kırılmış, küsmüş, incinmiş... Duyguları

param parça olmuş... En param parça duygularımızın başında ise şu fedakârlık duygusu gelir...

“Davan için az maaşa çalış, fedakâr ol!” derler, buna ilişkin âyet-hadis okurlar...

“Şuraya git, çalış, bize taraftar bul!” diye, çoluğundan çocuğundan ayırıp bilinmezlelere gönderirler, bu konuda da Âlîşân Efendimizden ve İslâm büyüklerinin hayatlarından bir sürü örnek verirler...

“Elinde avucunda ne varsa dâvâna sarfet” derler, İslâm tarihinden çuvala misal zikrederler.

Kullanıldığınızı bir şekilde fark etseniz bile, vakit çok geçtir. Atı alan çotaktan Üsküdar’ı geçmiştir.

Evet, zaman zaman kandırıldık, kullanıldık, incitildik, sömürüldük, ama varlığı “insan” yapan değerli duygularımızdan vaz geçemeyiz...

Sevgiyi, saygıyı, şefkati, fedakârlığı yeniden yeşerteceğiz içimizde... Her birimiz Serhat Beyi Osman gibi olacağız... O da mı kim, dediniz? Yabancıınız değil, dedeniz!

Cihan padişahı Kanunî Sultan Süleyman, şehzadelerin sünnet düğünü münasebetiyle devlet ricaline bir ziyafet veriyordu. Ziyafetin ortalarına doğru arz odası yakınında bir partırtı koptu. Gürül gürül bir ses haykırıyordu: “Beni hünkârımdan koparamazsınız! Biz serhat beyiyiz. Beç önlerinde kılıç sallarken itibarlıydık. Kılıç yerine baston tutunca gözden mi düştük?”

Vezirler korkuyla bakışırken, padişah, sesin sahibini düşünüyordu. Sesi tanıır gibi olmuştu. Viyana kapıları geldi gözlerinin önüne, “Ya Allah bismillah” diye haykırp kılıç sallayan serhat yiğidi Osman Bey’i hatırladı:

– Tez huzura alın, diye emretti, serhat kulu bekletilmez. Biz babadan böyle gördük.

Bağırın adamı içeri aldılar. Yaşlı bir yeniçeri çorbacısıydı. Bir elinde çakın, bir elinde baston vardı. Bastona dayandığı halde topallıyor, zahmetle yürüyordu. Sultan Süleyman, gö-

rür görmez adamı tanıdı. Vatan için bin kere ölmeyi göze alan fedakârlardandı. Ayağa fırladı:

– Osman'ım, serhat beyim, baba yadigârim!..

Adam, yumruk olup genzini tıkayan hıçkırığı saldı:

– Çok şükür unutulmadık, diye mırıldandı.

Padişah, gözlerine inanamıyordu. Viyana kapılarını tek başına zorlayan doksan kara okkalık serhat yiğidi Pehlivan Osman'a ne olmuştu böyle?.. Nasıl bu derece zayıflamış, ihtiyarlamış, tanınmayacak hâle gelmişti?

– Hele otur, dinlen, dedi, anlat ki neler oldu?

Osman Bey oturmadı. Bastonuna dayanarak konuşmaya başladı:

– Viyana önlerinde yaralandık, bastonsuz yürüyemez olduk. Anlayacağınız artık bizden serhat kulluğu geçmiş ola...

Bir çıkın açtı, içinden işlemeli bir altın kâse çıkardı, padişaha uzattı:

– Bu kâse, sizin, Şahin Bey'e armağanınızmış. Şehit olurken bana verdi. En kıymetli malım budur. Şehzadelerimiz efendilerimizin sünnet düğünlerine armağan olarak getirdim. Gerçi sunulan hediyeler karşısında bunun bir ehemmiyeti yok, amma benim de verebileceğim başka bir şeyim yok. Kabul buyurunuz, hünkârım...

Sultan Süleyman kâseyi aldı, evirdi çevirdi. Bunu Şahin Bey'e verdiğini hatırlıyordu. Osman'a döndü:

– Aldığım hediyelerin en değerlisi budur, Osman'ım... Hepsine bedeldir. Çünkü bir serhat yiğidinin yegâne kıymetli malıdır.

Geri uzattı:

– Aldım, kabul ettim; fakat bunu tekrar sana hediye ediyorum! Padişah hediyesini çevirmek âdet değildir. Şimdi artık sofraya otur. Hep birlikte taam edelim.

Zorla sofrasına oturttu. Birlikte yemek yediler. Osman Bey müsaade isteyince kucakladı:

– Bak a Osman Bey, dedi, sakatlığı bahaneyle ceng-u cîdalden uzak durma. Çabuk iyileş. Serhat boyları bizi bekler. Yine birlikte kılıç sallayacağız!

Bu söz Osman Bey'i diriltti, canlandırdı, padişah huzurunda olduğunu dahi unuttu. Bastonunu kılıç gibi havaya kaldırarak gürlledi:

– Birlikte kılıç sallayacağız!

İhtiyar vezir Piri Mehmed Paşa, gördüğü tablo karşısında gözyaşlarını tutamamış, başını ellerinin arasına alarak,

– Bu ne büyük fedakârlık Allah'ım, diye diye ağlamaya başlamıştı.

O zamanlar kimse kimsenin fedakârlığı üzerine saltanat inşa etmezdi!

BİR YOZLAŞMANIN HİKÂYESİ

Ülkemiz, iki yüz yıla yakın bir süredir, maddî ve mânevî büyük buhranlara sahne olmuştur. Bunların nesiller üzerinde bazı tahribatlar yapması kaçınılmazdır.

Beş yüz yıl gibi uzun bir süre, üç kıta üzerinde hükümlan olan şanlı bir imparatorluğun medenî hamlelerine temel teşkil etmiş bir millet, maalesef 19. asırdan itibaren bocalamaya geçmiş, kendini yeniden inşa etmek basiretini bir türlü gösteremediği için de imparatorluğunu kaybetmiştir.

Osmanlı, Batı gerçeğini fark ettiğinde, Batı çoktan Rönesans ve Reform hareketini gerçekleştirip aydınlanma çağına geçmişti.

Avrupa Osmanlı'nın öteden beri tanıdığı eski Avrupa değildi artık. Rönesans hareketiyle kilisenin skolastik düşüncesini yıkmış, akıl ve ilmin rehberliğinde büyük ataklar yapmıştı.

O zamana kadar, “Âlemde bir ben varım, bir de küffar!” şeklinde düşünen ve küffarı küçümseyen Osmanlı, birden - aslında değişim birden gerçekleşmemiş, uzunca bir zaman almıştı, ama Osmanlı'nın karşılaşması âni oldu- gelişmiş bir dünya ile karşılaşınca ne yapacağını kestiremedi...

Ortada gözle görülür biçimde bir güç kayması vardı. Güç, Osmanlı'nın elinden çıkmış, Batı'nın eline geçmişti...

Çok şaşırdı. Neden böyle olduğunu kestirmeye çalıştı, ancak doğru teşhisler koyamadı. Tabiatıyla da yanlış adımlar attı.

Zaman geçti. Geçen zaman Osmanlı'nın aleyhine işliyor, Batı karşısında şaşkınlığını artırıyordu. Avrupa'yı hayretle izliyor, ne yapması gerektiğini bulmaya çalışıyor, fakat bulamıyordu...

Bir süre sonra da hayret, hayranlığa dönüştü. Batı'nın seviyesine çıkma gayretleri ise başarısız kaldı. Artık aralarında uçurumlar vardı ve uçurumlar her gün biraz daha derinleşiyordu.

Durum tersine dönmüştü: Osmanlı kaybediyor, Avrupa ise kazanıyordu. Kaçınılmaz bir panik havası doğdu. Bu hava içinde zihinler, daha pragmatist çözümlere yöneldi...

Aydınların bir kısmı İslamcılıkta, bir bölümü Türkçülükte kurtuluş ararken, bir bölümü de Batı'ya tam teslim olmak ve Batı'nın her şeyini aynen almak gerektiğini savunmaya başladı...

Onlara göre bütün örf, âdet ve müesseseleriyle birlikte Batı'yı taklit etmek gerekiyordu. Ancak bu takdirde Batı'ya yetişebilirdik!

Osmanlı aydını bunu tartışırken, o kadar zaman kaybetti ki imparatorluk elden gitti. Böylece tartışmalar aynen Cumhuriyet Türkiye'sine intikal etti.

Yalnız bu kez, "Avrupa'yı aynen alalım" diyenler devlet gücüne hükmedenlerdi. Sonuç olarak alfabe değişti, hukuk sistemi değişti, eğitim sistemi değişti, kılık-kıyafet değişti, takvim değişti, tarih reddedilip Selçuklu-Osmanlı bölümü kitaplardan çıkarıldı (bir süre için de olsa) ve her şey tersine döndü. Millet, düne kadar göğüs göğse çarpıştığı bir dünyanın kimliğini kabule zorlandı.

Peki "Avrupalı gibi olmak" mümkün müydü? "Bir medeniyetin tamamen başka bir medeniyete dönüşmesi mümkün

değil.” diyor Danilevski. Hele iki medeniyet arasında derin uçurumlar varsa... Birbirine tamamen yabancı iseler... Birbirine zıt kültür temellerine sahipseler...

Medeniyetlerin birbirleriyle savaşıması şart değildir, ama bu belirli konularda uzlaşmanın ötesinde bir anlam taşımaz. Zira bir medeniyetin başka bir medeniyete entegrasyonu imkânsızdır! Sadece tabii süreç içinde etkilenmeler mümkündür.

Halbuki Türkiye buna zorlandı. Batıyı taklit ederek ülkeyi kalkındıracaklarına inananlar, halkı değiştirmeye çalıştılar. Büyük macera başlamıştı!

Bu maceranın acı sonuçlar doğurması kaçınılmazdı. Nesiller iki kültür ve medeniyet arasında bocalamaya başlayacak, ne tam Müslüman ne Hıristiyan, ne tam Doğulu ne Batılı olabilecek, adeta melezleşecekti...

Nihayet bu melezleşme, arabeskleşmeyi doğuracaktı. Doğurdu da...

Nesiller bocalamaya başladı. Kimlik sorunu oluştu. Boşlukta yürümeler başladı.

Tüm hayat Doğu ile Batı'nın kısıkaçları arasına sıkıştı, ailelerden bile Doğu-Batı zıtlaşmasının yumruk sesleri yükseliyordu...

Nesiller sancılı, acılı ve bunalımlıydı. Halk kendi kültüründen uzaklaştırılmış, Batı kültürünü ise özümseyememişti. Kimlik sorununa düştü ve herkese küstü. O küskünlükten komünizm fişkırdı ve hızla teröre dönüştü. Yıllar yılı vuruştuk.

Sosyalizm/Marksizm, dünün sığ ideolojisi Batıcılık mitinin biraz eskiyince yeni bir makyajla arz-ı endam etmesinden başka bir şey değildi aslında. Aynı yüz, aynı çehre, aynı makyaj ve aynı inkâr sendromu... Dini, dili, tarihi, aileyi, ananeleri, kısaca bu toprağın gerçeklerini inkâr...

Sonra, insan fitratına aykırılığa tıkanıp yok oluş sürecine girme... Bu beşeri sistem de tıpkı faşizm gibi, bir insan kadar bile yaşayamadan öldü.

Derken yeni bir kılık, yeni bir kılıf: Tanıdık ideolojik kalıplarla saplantılar bu defa laiklik adıyla arz-ı endam eyledi ve çok kısa bir süre sonra laiklik, "laikçilik" boyutuna geçti.

Batıcı aydınımız şimdi aynı hararetle bunun kavgasını veriyor.